CRXX II 746

N. BĂLCESCU

OPERE

TOMUL I

PARTEA I-âi

SCRIERI ISTORICE, POLITICE ŞI ECONOMICE

EDIŢIE CRITICĂ ADNOTATĂ
CU O INTRODUCERE DE
G. ZANE

FUNDAŢIA PENTRU LITERATURĂ
ŞI ARTĂ „REGELE CAROL II"

www.dacoromanica.ro

N. BĂLCESCU

OPERE

TOMUL I

PARTEA I-âi

www.dacoromanica.ro

S'AU TRAS DIN ACEASTA CARTE, PE HÂRTIE VIDALON VÂRGATĂ, DOUĂZECI ŞI ŞASE DE EXEMPLARE NEPUSE ÎN COMERŢ, NUMEROTATE DELA 1 LA 26.

www.dacoromanica.ro

N. BĂLCESCU

OPERE

TOMUL I

PARTEA I-âi

SCRIERI ISTORICE, POLITICE ŞI ECONOMICE

EDIŢIE CRITICĂ ADNOTATĂ
CU O INTRODUCERE
de
G. ZANE

Cu 5 planşe afară din text

BUCUREŞTI
FUNDAŢIA PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ «REGELE CAROL II»
39, Bulevardul Lascar Catargi, 39
1940

www.dacoromanica.ro

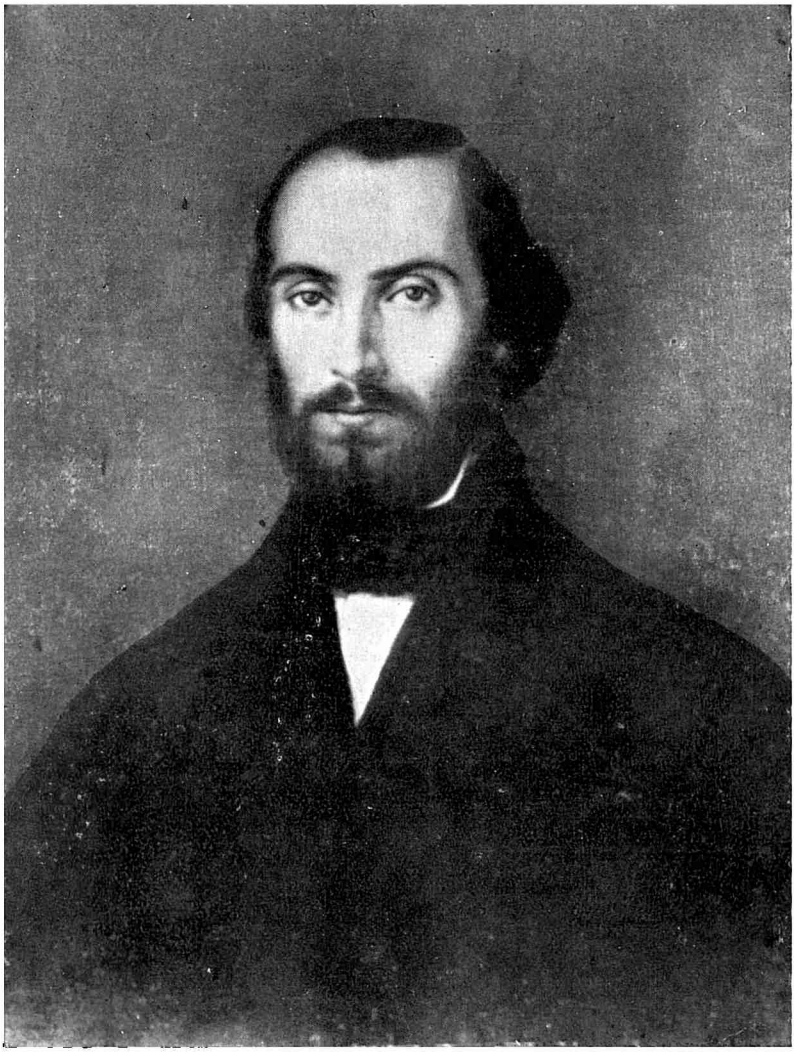

N. Bălcescu
Portret în uleiu, de pictorul Tătărăscu. Paris, 1851
(Academia Română).

www.dacoromanica.ro

PREFAȚĂ

Reeditarea scrierilor principale ale literaturii noastre dintre 1840-1880 își va găsi întotdeauna o justificare nu numai prin aceea ce ele au reprezentat în epoca lor, dar și prin ceea ce ele pot încă reprezenta pentru vremea noastră. Căci nu însemnătatea lor științifică sau valoarea lor artistică le-a creiat atunci și le-a păstrat până azi acest loc de frunte în cultura românească, ci rolul pe care ele l-au avut în renașterea poporului nostru și în elaborarea noului spirit românesc.

Literatura acestei epoci, în tot ce a avut ea mai de seamă, a fost dominată necontenit de grijă să găsească alte forme de viață pentru poporul românesc, și de stăruința ca desvoltându-i conștiința să-i dea avântul și puterea spre a le putea înfăptui. Nu este nici una dintre marele probleme înregistrate dela 1840 încoace, care să nu apară în scrierile acestei epoci, uneori decenii întregi mai înainte ca ea să fi fost rezolvată, discutată câteodată chiar în amănunte, și cu enunțarea unor soluții, care de multe ori, într'un mod aproape uimitor, au fost acele impuse de evoluția ulterioară a faptelor. Unirea principatelor, independența, dinastia streină, regatul, secularizarea averilor mănăstirești, exproprierea și împroprietărirea, reorganizarea armatei, garantarea drepturilor individuale, votul universal, libertatea presei, reîntroducerea monetei naționale, organizarea creditului, obligativitatea învățământului primar, modernizarea regimului fiscal, introducerea căilor ferate și chiar unirea tuturor Românilor, cu tot caracterul irealizabil pe care putea să-l aibă pe acea vreme.

Pentru generația de azi, chiar cele mai de seamă scrieri ale acestei epoci, pot totuși să pară lipsite de vreun interes actual, tocmai din cauza faptului că cele mai multe dintre problemele cari o preocupau, sunt în mare parte, uneori complet rezolvate. Din acest punct de vedere, este neîndoielnic, că nu numai unele scrieri, ci întreaga literatură a acestei epoci, mai

www.dacoromanica.ro

poate păstra doar un interes documentar. Și totuși pe lângă acest interes istoric ele au încă o însemnătate actuală, datorită spiritului care le-a însuflețit și care a străbătut toată opera acelor generații, în scrisul și fapta lor.

S'a spus de atâtea ori că oamenii acestei epoci, și în special cei dela 48, și-au însușit fără nici o rezervă, mai ales în scrierile lor, ideologia revoluției franceze, cu ajutorul căreia au voit, reușind chiar în parte, să realizeze o nouă formă de Stat, streină în totul de tradițiile seculare ale neamului nostru. Deși evoluția ulterioară a evenimentelor ar fi trebuit să înlăture această critică, totuși ea se mai repetă încă, fără ca nimic să o justifice azi, după cum prea puține temeiuri o justificau odinioară. Este drept că această generație s'a inspirat dintr'o cultură străină, dar este departe de a o fi copiat. In locul formulelor generale ale marei revoluții, libertate, egalitate și fraternitate, această generație, însușindu-și spiritul veacului, pe care-l exprima atunci cultura franceză, s'a ridicat în numele unor principii concrete reprezentând interesele pozitive ale neamului nostru, nu numai ale unui moment, dar ale tuturor vremurilor. Ea s'a ridicat astfel în numele principiului naționalității, și în baza lui a reclamat pentru poporul român dreptul de a trăi laolaltă, liber pe destinele lui, și tot ea s'a ridicat, pentru întâia oară, în numele principiului dreptății pentru toți, cerând pe temeiul lui, în primul rând, dreptul la pământ, la cultură și la libertate pentru întreaga țărănime românească. Luând această atitudine, o tradiție seculară, în concepția, formele și menirea ei, era într'adevăr desconsiderată. Dar aceasta nu era tradiția poporului însuși, ci a unei minorități privilegiate a cărei origină și putere era tocmai negațiunea principiilor de naționalitate și de dreptate socială, și care se păstra prin imitația unei culturi cu mult inferioară aceleia dela care se inspirau nouile tendințe. Este meritul istoric al acestei generații că a putut să se emancipeze de tirania acestei tradiții, și să se înalțe până la înțelegerea celor mai mari concepții de viață pe care le-a cunoscut omenirea civilizată.

De obiceiu se crede că din cauza analfabetismului literatura acestei epoci a avut pe vremea sa o influență redusă, restrânsă la un mic număr de persoane. Este drept că numărul cititorilor săi trebue să fi fost destul de mic, dar ideile sale au trecut repede, dincolo de cercul acestor cititori,

www.dacoromanica.ro

prin forța lor însăși, pătrunzând în adâncul masselor și întărind năzuințele lor instinctive, cari găseau astfel propria lor legitimare. O nouă conștiință venea să fie elaborată prin întâlnirea aspirațiilor seculare ale mulțimilor cu nouile concepții despre viața de Stat, devenind, cu tot scepticismul masselor rurale, conștiința actuală românească.

Mișcarea politică a acestei generații, ca și literatura care exprima ideologia ei, a răscolit chiar din vremea sa adversitatea marelor interese amenințate ca și a tuturor spiritelor tradiționaliste. Critica ei a fost cu atât mai ușoară, cu cât, ca oricărei mișcări atât de puternic inovatoare, nu i-a lipsit nici ei, de multe ori exagerarea și uneori chiar excentrismul. Dar această critică, dusă tot atât pe terenul ideilor ca și pe al faptelor a fost destul de repede biruită. Toate marile realizări din epoca dela 59—80 arată cu prisosință înfrângerea ei și triumful noului spirit. Influiența sa nu s'a menținut intactă, însă, și după 1880. Incepe, de acum înainte în evoluția vieții noastre de Stat, èra exploatării de grup a vechii ideologii, ajungându-se la creiarea unei noui minorități privilegiate, întemeiată pe monopolul puterii politice, ca și aceea de odinioară, pe care o lichidase acțiunea premergătorilor ei. O nouă și de această dată mult mai întemeiată reacțiune se va ridica în contra nouilor forme de viață socială, a căror răspundere va fi dată însă greșit în seama ideilor biruitoare. Căci nu ele, ci aplicarea lor interesată și falsificată, era cauza crizei care începe să străbată societatea românească.

Intuiția într'adevăr excepțională a marei generații dela 48 nu este prin aceasta cu nimic micșorată sau infirmat caracterul realist al principiilor sale de bază. Și cea mai bună dovadă despre înțelegerea exactă pe care oamenii acestei epoci au avut-o despre sensul în care trebue îndrumată evoluția poporului român, este simplul fapt că toată istoria noastră de atunci încoace s'a desfășurat pe liniile mari întrevăzute de fruntașii acelei epoci.

Ar fi de sigur o greșală dacă în desvoltarea poporului român din ultimile opt decenii n'am recunoaște, alături de influența directă a monarhiei, valoarea conjucturii internaționale, care, după suferințele de veacuri ale acestui popor, ni-a fost, ca o compensație providențială, mai favorabilă ca oricând. Dar folosirea acestei conjuncturi, n'ar fi fost niciodată posibilă în cadrul vechiului regim, cu spiritul său tradiționalist și servil,

www.dacoromanica.ro

cu năzuinţi care numai rareori treceau dincolo de preocupările personale, mărginite la interesele unei clase stăpânitoare, egoiste şi despotice.

Privită cu perspectiva istorică actuală literatura epocii dintre 1840—1880, mai ales în prima ei parte, până la 66, apare ca ceva mai mult, decât obişnuitul produs spiritual al unor talente cari trebuiau să satisfacă nevoile culturale ale momentului. Ea apare ca cea dintâiu sforţare a spiritului românesc de a creia prin puterea lui un nou destin naţiunii întregi, ducând în regiunile superioare ale gândirii lupta pentru a-l înfăptui, alăturea de cei cari o duceau pe terenul spinos al realităţilor. De aceea reeditarea autorilor ale căror scrieri exprimă acest spirit şi punerea lor în circulaţia lectorilor României întregite, este cel mai bun mijloc ca generaţiile de azi, şi mai ales acelea cari se ridică, să-şi înviorеze propria lor conştiinţă, cu tot ce a avut mai nobil cugetul acestui neam, în epoca când soarta i-a hărăzit reînvierea sa.

Iaşi, Ianuarie 1940.

G. Z.

www.dacoromanica.ro

INTRODUCERE

www.dacoromanica.ro

La 31 Mai 1863, consiliul de miniştri, în semn de pioasă şi recunoscătoare amintire faţă de memoria lui N. Bălcescu, lua trei însemnate hotărîri, şi anume: să se trimeată la Palermo o delegaţie pentru a căuta osemintele marelui defunct şi a le aduce în ţară, să se zidească în Bucureşti un mausoleu unde ele să fie depuse şi să se tipărească o ediţie completă a operelor sale. Amintirea aceluia, care cu zece ani mai înainte îşi sfârşise scurta dar neîntrecuta sa vieaţă în suferinţe, singur, departe de ţară, era încă destul de puternică, pentru ca guvernul să considere hotărîrile sale ca o datorie însăşi a ţării. «Răposatul N. Bălcescu — spune încheierea consiliului — mort în exil şi înmormântat la Palermo, prin profunditatea istorică a scrierilor lăsate asupra epocelor celor mai însemnate a istoriei naţionale, prin meritul literar al tuturor scrierilor sale şi prin ideile măreţe de gloria patriei şi binele omenirii, pentru care şi-a jertfit vieaţa, are un drept necontestabil la recunoştinţa ce ţara datoreşte bărbaţilor, cari s'au silit a o onora prin scrierile şi vieaţa lor...».

Soarta a făcut ca cea dintâi dintre aceste hotărîri să nu poată fi vreodată împlinită. Neculai Ionescu, trimes de guvern la Palermo, nu aducea decât un dosar cu declaraţii, unde consemnase mărturiile acelora cari fusese faţă la ultimele clipe ale defunctului şi a groparilor în seama cărora fusese lăsată grija de a coborî într'un mormânt comun, trupul ale cărui oseminte nu se vor mai putea găsi niciodată. Astfel şi cea de a doua hotărîre, privind zidirea unui mausoleu nu mai avea niciun rost.

Rămânea să fie împlinită cea de a treia: publicarea unei ediţii complete a operelor sale. Au trecut de atunci 76 de ani şi ea încă nu s'a înfăptuit. Aug. Treb. Laurian, vechiul colaborator a lui Bălcescu, şi Papiu Ilarian, istoricul pe atunci cu renume, însărcinaţi de Odobescu, ministru al cultelor, cu pregătirea acestei

www.dacoromanica.ro

ediţii, n'au fost fericiţi de împrejurări ca să o poată da. Cel dintâi era prea ocupat cu funcţiile sale administrative şi cu publicarea unor manuale şcolare, de sigur mult mai rentabile, decât publicarea unei asemeni ediţii, iar al doilea, numit ministru, s'a grăbit să renunţe la însărcinarea ce-şi luase, şi a cărei înfăptuire ar fi însemnat cu mult mai mult pentru cultura noastră şi meritele sale, decât activitatea sa dela minister, despre care n'a rămas nici cea mai ştearsă amintire. Nici Ion Maiorescu, numit în locul lui Papiu Ilarian şi nici sprijinul pe care Ion Ghica îl asigurase editorilor n'a putut folosi la ceva.

Anii au început să treacă şi despre ediţia proiectată părea că s'a uitat cu totul. Din scrierile lui Bălcescu se tipăreau doar, întâmplător, câte vreuna, în colecţii sau ediţii particulare. Este drept însă că unii din prietenii de odinioară tot mai păstrau acest gând. După 14 ani dela hotărîrea neîmplinită din 1863, Al. Odobescu, care luase parte şi la iniţiativa de atunci, redeschide chestiunea. Dar nu ca ministru ci ca membru al Societăţii academice. In şedinţa dela 13 Septemvrie 1877, propune consiliului societăţii ca, deocamdată, să se tipărească după manuscris *Istoria Românilor supt Mihai Vodă Viteazul.* Propunerea sa este primită şi este însărcinat chiar el cu pregătirea ediţiei. Dar consiliul academic a înţeles, luând această hotărîre, că este vorba numai despre un început. D. A. Sturza ţinea să sublinieze că publicarea acestei lucrări nu trebue să «prejudece ediţia complectă a operelor lui N. Bălcescu» pentrucă scrierile «unui aşa de însemnat istoric şi scriitor român urmează a se da la lumină cât de neîntârziat».

Un an mai târziu, în 1878, Al. Odobescu publica *Istoria Românilor supt Mihai Vodă Viteazul,* din care, încă dela 1861, dăduse o parte în *Revista Română.* In afară de o scurtă prefaţă Odobescu mai adăuga la sfârşit şi cinci din scrierile deja cunoscute ale lui Bălcescu, încercând astfel să dea măcar o ediţie parţială a operelor acestuia. De atunci încoace cele mai multe din scrierile lui Bălcescu au fost, aparte, de numeroase ori reeditate, dar publicarea unei ediţii care să cuprindă la un loc toate operele sale, cu restituirea exactă a textelor originare, nu s'a putut da.

www.dacoromanica.ro

După trei sferturi de veac Fundaţia pentru literatură şi artă Regele Carol al II-lea, prin decizia luată de a publica o atare ediţie, împlineşte generoasa hotărîre dela 1863.

O ediţie completă care să cuprindă toate scrierile, publicate şi manuscripte, tipărite ori inedite, precum şi scrisorile marelui istoric, are azi şi o altă justificare decât recunoştinţa pe care « ţara o datoreşte bărbaţilor cari s'au silit a o onora prin scrierile şi vieaţa lor », aşa cum gândeau cei dela 63.

In cei 87 de ani cari au trecut dela moartea sa, cursul istoriei a situat pe B ă l c e s c u printre cele mai mari figuri ale României moderne. Căci, pentru generaţia noastră, dânsul nu este numai un istoric, un cercetător al trecutului, un editor de cronici sau de documente; el este unul dintre deschizătorii marilor drumuri pe cari naţiunea română a mers în ultimele nouă decenii, cu paşi siguri, spre mărirea şi desăvârşirea ei. Niciunul dintre fruntaşii dela 48 n'a înţeles mai bine problemele care se pun poporului român şi sensul în care el trebuie să le rezolve pentru a-şi asigura un viitor în istorie. Şi nimeni mai mult decât el n'a avut clara viziune a viitorului. In exil, bolnav şi sărac, când principatele erau ocupate de Ruşi şi poporul român împărţit supt patru puteri străine, el îşi potolea suferinţa în viziunea României viitoare. Scriind despre căderea lui Mihai Viteazul putea spune, că jertfa lui « va adăuga un nume glorios mai mult, în şirul martirilor unităţii naţionale... silinţele lui, sângele său vărsat, până şi greşelile lui vor lumina calea generaţiilor viitoare şi o zi va veni, cât de târziu, când ursitele glorioase ce el a visat pentru naţie, până în sfârşit se vor îndeplini ». B ă l c e s c u atribuia, prin aceste rânduri, eroului său propriile lui gânduri, acelea care îl vor face să spună cu o încredere pe care n'a părăsit-o niciodată: « România noastră se va înfăptui! Am o credinţă adâncă. E orb cine n'o vede! ».

B ă l c e s c u voia un stat românesc unitar, dar şi o naţiune liberă înlăuntru, descătuşată de asuprirea privilegiilor de clasă, eliberată de tirania unui despotism secular, spre a trăi într'un regim politic, bazat pe domnia dreptăţii pentru toţi şi a libertăţii tuturor. Până şi unirea Românilor nu este pentru el altceva decât înfăptuirea dreptăţii şi a libertăţii. O zi va veni, când toate asupririle vor fi înlăturate şi în locul

www.dacoromanica.ro

lor se va instaura libertatea şi dreptatea pentru întreaga naţiune, eliberată de robia din afară şi de robia din lăuntru. B ă l c e s c u putea spune despre această zi, în stilul său profetic: «sufletu-mi te slăveşte încă, înzeită libertate, şi deşi oamenii sângiuirilor au învelit cu maramă neagră dulcea ta faţă, crede că va veni ziua fericită, ziua izbândirii, când omenirea întreagă se va scula spre a sfâşia acest văl şi duşmanii tăi se vor împietri la vederea soarelui tău de lumină». Şi nimeni n'ar putea citi azi, fără o tulburătoare emoţie, rândurile pe cari le scria la gândul acestei clipe, când spunea: «atunci aşteptarea, visarea vieţii mele se va împlini; atunci toţi Românii vor fi una, liberi şi fraţi. Vai! Nu voi avea noroc a vedea această zi, deşi eu asemenea am muncit şi am pătimit pentru dreptate şi cel din urmă al meu cuvânt va fi încă un imn, ţie, ţara mea mult dragă!».

Vieaţa sa, ca şi scrierile sale, sunt subjugate acestei credinţe. Puţini dintre marii fruntaşi ai românismului şi-au risipit vreodată vieaţa lor cu mai puţină grijă de ea, ca B ă l c e s c u. El pare un posedat, un fanatic, pe care nimic nu-l descurajează, care merge mereu pe acelaşi drum, reuşind să găsească până şi în propriile sale mizerii viziunea biruinţii. Nici anii de închisoare, nici insuccesul unei revoluţii, nici exilul, nici sărăcia, nici suferinţa nu l-au putut abate din calea destinului, pe care el singur şi l-a ales.

Sensul pe care l-a dat vieţii lui, va crea şi spiritul lucrărilor sale. El se va exprima în concepţia despre obiectul şi scopul istoriei, în subiectele pe cari le va trata, în problemele pe cari le va pune, în modul cum va încerca să le deslege. De aceea şi aceste lucrări sunt departe de a fi o simplă şi uscată operă de istoric. Informaţia lor poate fi privită azi ca insuficientă, alegerea izvoarelor lipsită uneori de temeinicie, aprecierea anumitor evenimente, greşită, şi totuşi multe din aceste scrieri păstrează şi astăzi o neîntrecută atracţie. Căci dincolo de materialul lor brut, de faptele pe cari le evocă, stă spiritul lor.

Istoria, pentru B ă l c e s c u, este numai un mijloc şi nu un scop. Ea trebuie să servească interesele naţionale şi sociale ale unui popor, să-i justifice drepturile, să-i trezească conştiinţa, să-i însufleţească acţiunile. Istoria trebuie să caute în trecut titlurile unui popor pentru o vieaţă de stat independentă, să arate drepturile fiecăruia la o vieaţă

www.dacoromanica.ro

în libertate, să justifice lupta popoarelor supuse şi a claselor oprimate, să le ajute, prin însufleţirea lor, la câştigarea biruinţii. Bălcescu respinge o istorie a persoanelor privilegiate, regi, domni, nobili sau boieri. El crede că o istorie adevărată este numai istoria poporului şi a reprezentanţilor săi, cari au luptat pentru drepturile sale. Când scrie istoria lui Mihai Viteazul, el nu o scrie pentru a vorbi despre faptele de arme ale unui domn viteaz, ci pentru a descrie istoria poporului supt Mihai, după cum ne arată însuşi semnificativul titlu al operei sale. Despre armata de odinioară el vorbeşte într'atât cât vede într'însa elementul eroic, care a asigurat independenţa Statului, graţie căruia ar putea în viitor s'o recapete. Chiar biografiile, pe cari le scrie, sunt privite numai din punctul de vedere al intereselor naţionale. Concepţia sa trebuia să-l ducă spre studiul claselor sociale şi a raporturile dintre ele. Pentru întâia dată la noi, ţărănimea, ca parte asuprită a poporului, intră în studiile istorice, inaugurându-se astfel unul din cele mai fecunde capitole ale istoriei sociale.

Era firesc ca şi chestiunile istorice pe cari le ridică în opera sa, precum şi interpretarea lor să reflecte acest spirit. Nu poate astfel fi surprinzător că Bălcescu este cel dintâi istoric care descoperă «legătura lui Mihai» şi o judecă în adevărata ei lumină. Mihai a robit pe ţărani dar, susţine Bălcescu, i-a robit silit de boieri. Viteazul voievod a sacrificat o clasă pentru a nu pierde sprijinul boierimii, atunci când ţara trebuia, mai mult ca oricând, apărată. Răspunderea nu cade asupra domnului. Aproape 40 de ani istoricii cari l-au urmat şi-au însuşit interpretarea pe care a dat-o rostului acestei legături şi după ce în celelalte patru decenii, interpretarea sa a fost respinsă, azi noi istorici se reîntorc la punctul său de vedere, pe care, în parte, vin să-l accepte. Bălcescu se ridică în contra reformei lui Mavrocordat, dându-i o interpretare menţinută încă până azi, deoarece domnul fanariot a dat ultima lovitură armatei naţionale, a aruncat sarcina dărilor numai asupra ţărănimii, şi eliberând pe rumâni, fără a-i împroprietări, le-a făcut şi mai rea situaţia pe care o aveau mai înainte. Atitudinea sa faţă de boierime va fi expresia aceluiaş punct de privire. Nu există, credem, în toată literatura noastră o mai nemiloasă critică a acestei clase. Boierimea pentru dânsul este răspunzătoare a tuturor suferinţelor ţării, a

www.dacoromanica.ro

mizeriei ca şi a subjugării sale. Ea a exploatat rând pe rând ţărănimea, domnia, ţara. Ea s'a umilit şi s'a vândut pentru a se îmbogăţi. Ea n'a cunoscut nici un alt ideal, decât acel al averii. Simpatia sa pentru ţărănime, dramatica descriere a suferinţelor ei, evocarea drepturilor şi libertăţilor sale de odinioară, ca şi lupta pe teren politic dusă de dânsul pentru împroprietărire, nu este decât un aspect al aceleiaşi atitudini sociale.

O interpretare care va avea mai târziu un mare răsunet, va fi aceea pe care B ă l c e s c u o va da, în vremea revoluţiei, vechilor capitulaţii. Aşa numitele tratate din 1393 şi 1460 erau de sigur cunoscute mai dinainte, dar B ă l c e s c u, desmormântându-le din scrieri uitate, va încerca să le reînvie, privindu-le nu ca pe nişte documente istorice, ci ca pe nişte izvoare de drepturi pentru principate. El găsise astfel un temei juridic pentru a invoca autonomia ţării şi a contesta protectoratul rusesc şi suzeranitatea neîngrădită a Porţii. Atât de fecundă a fost această temă, încât în deceniul următor revoluţiei, nu numai că a stimulat o întreagă literatură, dar urmaşii săi au reuşit să o facă admisă, la 1858, în convenţia dela Paris, care se pare, este unicul act internaţional al epocei unde se evocă convenţii între state, ce s'ar fi încheiat cu 450 de ani mai înainte.

In afară de evocarea unor evenimente istorice şi de interpretarea pe care ne-o dă, opera lui B ă l c e s c u pune însemnate probleme concrete, politice şi economice, în legătură cu situaţiunea ţării de pe vremea sa. Această parte a operei sale, cu mult mai puţin cunoscută, se poate spune că depăşeşte în însemnătate scrierile propriu zis istorice, dacă nu pentru istoriografia noastră, cu siguranţă pentru vieaţa publică a statului român.

Concepţia primordială a lui B ă l c e s c u este, după cum am arătat, o concepţie politică, unitatea naţională a poporului român şi libertatea lui socială. Realizarea ei îi va impune ridicarea unor probleme particulare privind mijloacele de a o înfăptui şi de a o păstra.

Cea dintâi problemă politică va fi aceea a găsirii forţei care ar putea realiza această unitate. Ori el nu o vede posibilă decât în forţa armată. Organizarea armatei îi apare de timpuriu ca o necesitate de prim ordin. Pentru el recâştigarea independenţei şi realizarea unirii nu poate fi decât opera armatei. Românii vor trebui «să-şi tragă cu sabia hotarele lor

www.dacoromanica.ro

naţionale ». Nu este astfel o întâmplare că cel dintâi proiect pentru reorganizarea armatei îi aparţine, şi că acest proiect era bazat pe ideea serviciului militar obligator. A doua va fi a unor eventuale alianţe cu unele popoare străine, alianţe pe cari într'un moment al vieţii sale le-a socotit utile pentru a putea astfel păşi spre marea unire a tuturor Românilor. Unirea l-a făcut să creadă chiar în oportunitatea unei federaţii dunărene împreună cu alte neamuri, în cadrul căreia, până la o totală independenţă, Românii ar fi avut avantajul de a se găsi toţi împreună.

Reforma internă a statului îl obligă să ridice problema formelor de guvernământ. Bălcescu este un adversar intransigent al oricăror forme despotice; el se afirmă ca un partizan al regimului democrat, bazat pe conducerea reprezentativă a statului, în cea mai deplină accepţiune a cuvântului. El nu vede posibil, atât pentru menţinerea unei bune unităţi politice ca şi pentru garanţia drepturilor naţionale, decât acest regim politic. Mai mult ca oricare altul din fruntaşii dela 48, Bălcescu va fi pentru votul universal, egal, direct şi secret, pe care-l va impune şi ca punct de program în timpul revoluţiei.

Tot problema reformei statului îl va face să ridice câteva chestiuni, cari dela el încoace au căpătat o importanţă excepţională în istoria noastră naţională. Astfel împroprietărirea ţăranilor, secularizarea averilor mănăstireşti, organizarea creditului. Puţini ştiu azi, că cel dintâi care a ridicat problema împroprietăririi a fost Bălcescu, şi că înainte chiar de 1848, când nimeni nu se gândea la o astfel de reformă, el, pe atunci mare proprietar, a propus exproprierea moşiilor boiereşti şi împroprietărirea ţăranilor. Nici unul dintre scriitorii noştri, afară doar de Mihai Kogălniceanu, n'a pledat cu mai multă căldură şi convingere această cauză. Bălcescu trebueşte considerat, din acest punct de vedere, un mare precursor, şi chiar dacă în toată vieaţa lui n'ar fi făcut nimic altceva, aceasta ar fi destul să facă numele său nepieritor. Reforma la 1864 a realizat în întregime formula lui Bălcescu: « împroprietărirea cu indemnizaţie » şi M. Kogălniceanu făcea o recunoaştere publică a predecesorilor săi, când spunea că decretul său nu face altceva decât să realizeze propunerile muntene dela 48, formulate întâi de către Bălcescu, dar pe cari mulţi din cei de atunci n'au mai avut tăria să le susţină, când ele erau pe punctul de a

www.dacoromanica.ro

se înfăptui. Nu odată, în toiul luptelor pentru reforma agrară, scrierile sale economice vor fi aduse în discuţiune. Ion Ionescu va retipări în întregime una din ele şi va da extrase din alta; M. Kogălniceanu va publica documente istorice privind drepturile ţăranilor, scoase din *Magazinul istoric;* în Divanul ad-hoc numele lui Bălcescu va reveni de multe ori când chestiunea ţărănească va ajunge la ordinea zilei şi M. Kogălniceanu aducea la tribună printre gumentele sale, autoritatea scrierilor defunctului său prieten.

O altă chestiune de Stat, în care Bălcescu rămâne un precursor, este aceea a secularizării averii mănăstirilor închinate. El a fost considerat în vremea sa, singurul specialist în această chestiune şi este cel dintâi care, cu o deosebită vigoare, o ridică în una din scrierile sale. Şi tot pe planul reformei interne, Bălcescu, greşit considerat de mulţi numai istoric, cu 30 de ani mai înainte de înfiinţarea actualei Bănci Naţionale a României, se preocupa de organizarea creditului, în care vedea un element hotărîtor pentru o nouă vieaţă economică, expunând în amănunţime proiectul unei mari bănci naţionale, cel dintâi în această privinţă.

Prin conţinutul său opera lui Bălcescu este astfel opera nu numai a unui istoric dar şi a unui om politic şi economist totdeodată. Prin spiritul ei ea se aşează ca o creaţie unică în literatura noastră din veacul trecut, iar prin problemele prin cari le ridică şi prin soluţiile pe cari le propune, Bălcescu apare ca un mare precursor, ale cărui vederi şi profeţii au fost pe deaîntregul confirmate de evoluţia ulterioară a evenimentelor. O reeditare complectă a ei, cu tot caracterul fragmentar şi improvizat al unora dintre scrierile cari o alcătuesc, îşi găseşte azi o justificare mai temeinică, decât recunoştinţa pe care o evocau prietenii săi dela 63, şi care, din păcate, s'a dovedit atât de şubredă.

Ediţia de faţă cuprinde toate publicaţiile cunoscute şi unele necunoscute a lui Bălcescu, scrisorile, memoriile politice, lucrările rămase în manuscript, publicate şi unele din ele inedite.

Gruparea materiei este făcută în trei volume, şi anume:

Vol. I. Scrieri istorice, politice şi economice.

Vol. II. Scrisori şi scrieri inedite.

www.dacoromanica.ro

Vol. III. Istoria Românilor supt Mihai Vodă Viteazul.

Un volum separat, consacrat biografiei şi analizei operei sale, este menit a fi alăturat acestei ediţii.

Volumul întâi cuprinde scrierile apărute în timpul vieţii sale; volumul al doilea toate scrisorile publicate până acum în diferite reviste sau colecţii, şi unele inedite, diferite acte şi memorii politice, publicate postum sau inedite, precum şi unele fragmente din scrieri manuscripte încă nepublicate, pe lângă cari se adaugă versiunea originală în limba română, a scrierii *Question économique des Principautés danubiennes*; volumul al treilea *Istoria Românilor supt Mihai Vodă Viteazul*, editată după manuscripte.

In acest prim volum se dau următoarele scrieri:

1. Table istorice.
2. Puterea armată şi arta militară dela întemeierea Principatului Valahiei şi până acum.
3. Comentarii asupra bătăliei dela Câmpii Rigăi sau Cosova.
4. Prospect pentru Magazinul Istoric.
5. Cuvânt preliminariu despre izvoarele istoriei Românilor.
6. Românii şi Fanarioţii.
7. Ioan Tăutul, mare logofăt al Moldaviei.
8. Logofătul Miron Costin, istoricul Moldaviei.
9. Spătarul Ioan Cantacuzino.
10. Postelnicul Costantin Cantacuzino.
11. Puterea armată şi arta militară la Moldoveni în timpul măririi lor.
12. Despre starea soţială a muncitorilor plugari în Principatele române în deosebite timpuri.
13. Filosofie soţială.
14. Logofătul Miron Costin.
15. Campania Românilor în contra Turcilor dela anul 1595.
16. Buletin despre portretele principilor Ţării Româneşti şi ai Moldaviei, ce se află în cabinetul de stampe dela Biblioteca Regală din Paris.
17. Drepturile Românilor către Inalta Poartă.
18. Despre împroprietărirea ţăranilor.

www.dacoromanica.ro

19. Question économique des Principautés danubiennes.
20. Manifest către poporul român.
21. Mersul revoluţiei în istoria Românilor.
22. Prefaţă la Cântarea României.
23. Trecutul şi prezentul.
24. Mişcarea Românilor în Ardeal la 1848.
25. Răzvan Vodă.

Dintre aceste lucrări Nr. 1, 4, 18 şi 20 n'au mai fost publicate printre lucrările lui Bălcescu. Două dintrînsele, Nr. 1 şi 18, apărute anonim, nici n'au fost considerate până acum ca fiind scrise de dânsul. Cea dintâi: *Table istorice* are o deosebită însemnătate pentru cunoaşterea activităţii şi formaţiunii sale intelectuale. Ea constă dintr'un adaos făcut la volumul *Table istorice* de Ed. Vehse, tradus de I. Voinescu II la 1841 şi anexat la unele dintre exemplarele acestei tipărituri, în 1843 sau la începutul lui 1844, cuprinzând o cronologie a domnilor Ţării Româneşti şi o scurtă schiţă de istorie socială. Astfel această publicaţie, apărută anonim, poate fi considerată ca cea dintâi scriere a lui Bălcescu, după cât se cunoaşte astăzi bibliografia lucrărilor sale. A doua: *Prospect pentru Magazinul istoric*, dată ca o publicaţie comună a lui Laurian şi Bălcescu trebue atribuită numai lui Bălcescu, şi cu toate că este destinată să fie un simplu prospect pentru anunţarea *Magazinului istoric pentru Dacia* este interesantă prin aceea că precizează întâia dată concepţia istorică a autorului său. A treia: *Despre împroprietărirea ţăranilor*, are un interes cu totul particular, nu numai în cadrul scrierilor lui Bălcescu, dar şi din punctul de vedere al istoriei chestiunii rurale, deoarece pe lângă că este o remarcabilă pledoarie în favoarea reformei agrare, dar e cea dintâi scriere din publicistica noastră în care se arată justificarea exproprierii şi necesitatea împroprietăririi ţăranilor. Articol, apărut anonim în mai multe numere din *Popolul Suveran*, poate fi atribuit cu certitudine lui Bălcescu, după cum arătăm, ca şi pentru celelalte scrieri din această categorie, în notele dela sfârşitul volumului. A patra: *Manifest către Poporul român*, a fost atribuită uneori lui C. A. Rosetti, dar după cum reiese din cuprinsul ei cât şi din unele scrisori de a lui Bălcescu, nu poate fi atribuită decât acestuia.

www.dacoromanica.ro

Tot ca scriere publicată de Bălcescu în timpul vieţii sale, tipărim în acest volum şi pe *Răzvan Vodă*, deşi această lucrare este cunoscută din versiunea apărută după moartea sa, tipărită în *România literară* din 1855. In fapt nu este vorba despre o scriere postumă, căci textul din 1855 este o simplă retipărire făcută după o primă publicare, care a avut loc în 1851, conform unui manuscript dat de Bălcescu, anume lui V. Alecsandri, dar care, deşi tipărit, din cauza cenzurii n'a putut intra în circulaţie.

Este dela sine înţeles că reeditarea cronicilor tipărite în *Magazinul istoric* nu-şi poate avea locul în cadrul acestei ediţii. Bălcescu a avut prin publicarea lor numai rolul unui editor, iar reedităreа lor n'ar putea fi făcută decât aparte, într'o colecţie a cronicilor româneşti.

Nu am admis printre scrierile sale şi *Cântarea României*, deşi mai sunt unii autori cari continuă a i-o atribui. In stadiul actual al cercetărilor credem că nu se face o greşeală când se admit de bune declaraţiile lui V. Alecsandri, prin cari autorul ei este considerat, după cum se ştie, Al. Russo.

Am adăugat în schimb trei grupe de scrieri, altele decât textele enumerate mai sus, şi anume: colaborări, scrieri probabile şi anexe documentare. In rândul colaborărilor am introdus *Proclamaţia revoluţiei dela 1848*. Deşi acest act, atribuit pe vremuri exclusiv lui Bălcescu, este astăzi aproape unanim admis de a fi scris de Eliade, totuşi, reexaminând chestiunea, am ajuns la concluzia că nu poate fi atribuit numai acestuia. Este vorba de o colaborare în care Bălcescu a avut un rol activ şi important. Până azi, când s'a vorbit de această proclamaţie, s'a vorbit ca de un singur act; în realitate sunt două; unul cuprinzând cele 22 de puncte ale aşa zisei constituţii şi altul, proclamaţia, în care s'au intercalat aceste puncte. Proclamaţia, care parafrazează punctele constituţionale, complectându-le cu un apel către popor, este redactată de Eliade, principiile constituţionale sunt însă elaborate fără ca Eliade să fi adus vreo contribuţie însemnată, în schimb cu colaborarea hotărîtoare a lui Bălcescu. Supt denumirea de scrieri probabile am adăugat câteva articole apărute anonim în timpul revoluţiei, în *Popolul Suveran*, ziar condus o bucată de vreme de Bălcescu, şi cari, deşi prin cuprinsul sau stilul lor amintesc pe

www.dacoromanica.ro

acesta, totuşi nu avem certitudinea că i se pot atribui. Ele reprezintă însă idei proprii lui B ă l c e s c u, şi de aceea, chiar dacă n'ar fi el autorul lor propriu zis, sunt un material preţios pentru a complecta ideile expuse în propriile sale scrieri. In sfârşit am adăugat, ca anexe, 21 de documente tipărite de B ă l c e s c u însuşi, ca anexe la unele din lucrările pe care le-a dat în *Magazinul istoric*. Credem că publicarea acestor documente într'o ediţie complectă era o datorie a editorului, atât din cauză că aşa cum sunt date de B ă l c e s c u ele fac parte din scrierile cărora sunt anexate, cât şi din pricină că până azi nici una dintre ediţiile ulterioare ale acestor scrieri nu le-a reprodus.

Ordinea pe care am adoptat-o în publicarea scrierilor, cari aparţin exclusiv autorului, este acea cronologică. Chiar dacă cuprinsul acestor lucrări ar face posibilă şi o grupare sistematică a lor, socotim totuşi că ordinea cronologică este preferabilă. Lectorul are, prin aceasta, putinţa de a urmări ce anume a interesat pe autorul editat, în mod succesiv, să constate evoluţia ideilor, problemelor, informaţiei sau tehnicii redacţionale. Studiile eventuale ce s'ar face asupra sa sunt, prin adoptarea acestei ordine, mult uşurate.

Din punctul de vedere al reproducerii textelor, grija de căpetenie a fost ca, urmând întotdeauna ediţia princeps, să dăm o restituire integrală. Totuşi faţă de textul original au trebuit admise unele modificări. In primul rând adoptarea principială a regulilor ortografice propuse de Academia Română, şi în al doilea rând înlăturarea unor forme lingvistice pentru cari am avut certitudinea că au fost introduse de editori, la tipărire, în textul lui B ă l c e s c u. Modificările ortografice pe cari le-am admis au dus la uniformizarea scrierii unor cuvinte, cari la autor au diferite forme (de ex.: resboiu, rĕsboiu, răsboiu, războiu = războiu; sub, subt, supt = supt, etc.). Dar cu toate că uneori ortografia actuală ar fi impus şi alte schimbări, ele nu au fost totuşi făcute atunci când era vorba de forme care apar constant în manuscrisele şi textele tipărite supt controlul autorului. S'au păstrat deobiceiu arhaismele, şi neologismele în forma dată de B ă l c e s c u, precum şi acele provincialisme cari îi aparţin, nefiind introduse de editorii contimporani. S'a suprimat totdeauna *ŭ* la finele cuvintelor terminate în consonantă, acolo unde exista, şi eventualele acorduri nepotrivite între subiect şi predicat, după

www.dacoromanica.ro

obişnuinţa muntenească a vremii, au fost îndreptate. Dealtmintrelea din acest punct de vedere scrisul lui B ă l c e s c u nu este constant; uneori chiar în cuprinsul aceleeaşi pagini se găsesc ambele forme de acorduri.

Peste tot locul, unde am avut siguranţa că avem de a face cu modificări introduse de editorii contimporani s'au adoptat formele întrebuinţate de autor în celelalte scrieri ale sale. Mai multe din lucrările lui B ă l c e s c u au fost, după cum se ştie, tipărite în diverse reviste. Intr'o epocă, când limba românească literară era nu numai atât de puţin uniformizată, dar când atâţi reformatori susţineau care mai de care modificări dintre cele mai ciudate, era frecvent obiceiul ca editorul unei reviste să tipărească toate articolele după concepţia sa ortografică şi lingvistică, indiferent dacă erau scrise în alt mod. Astfel L a u r i a n, în lipsa lui B ă l c e s c u din ţară, înţelege să tipărească articolul acestuia *Buletin despre portretele principilor, etc.*, într'o formă complect străină de limba şi ortografia autorului, care, se ştie, n'a întrebuinţat decât în mod cu totul excepţional forme italienizate sau latinizate. De aceea n'ar fi avut nici o justificare să păstrăm forma dată de L a u r i a n. Uneori, în alte scrieri, apar forme moldovenizate, cum sunt în acelea editate la Iaşi şi dintre cari nu mai găsim în alte scrieri de ale sale. Este evident că şi acestea au fost introduse de editor şi admiterea lor nu avea nici o motivare. Printre alte modificări au fost admise şi acelea reclamate de o corectă punctuaţie, dar numai în ceea ce priveşte întrebuinţarea virgulei, a punct şi virgulei şi a două puncte.

Citarea izvoarelor s'a menţinut în forma dată de autor. Se observă, din acest punct de vedere, o interesantă evoluţie în scrierile lui B ă l c e s c u. In mod obişnuit el este preocupat de o informaţie cât mai completă şi de indicarea precisă, în notă, a izvoarelor întrebuinţate. Când la 1844 apărea *Puterea armată*, cu drept cuvânt provoca uimire şi admiraţie bogăţia sa de informaţie, mai ales că autorul ei avusese grija de a pune în evidenţă, prin citarea în josul fiecărei pagini, manuscriptele şi lucrările tipărite, de cari se folosise. Iar când editorii dela Iaşi au scos o ediţie aparte, B ă l c e s c u a adăugat în fruntea broşurii şi o listă bibliografică, menită tocmai să arate cu preciziune izvoarele folosite. Al doilea studiu pe care îl publica în *Propăşirea*, continua aceeaşi tehnică. Tot aşa şi cele mai multe din lucrările publicate în

www.dacoromanica.ro

Magazinul istoric, unde, ori la fiecare pagină ori la sfârşitul scrierii, se indică lucrările consultate.

Din moment ce împrejurările îl obligă să atace şi alte domenii decât cel istoric propriu zis, şi să scrie studii politice şi economice, nu mai întâlnim decât rar citări de izvoare. Natura acestor scrieri, ca şi de cele mai multe ori destinaţia lor, nu le mai făcea posibile. Unele dintrînsele erau scrieri de propagandă, altele de idei generale, astfel că informaţia documentată de altădată ar fi fost nejustificată. Numai în *Question économique*, B ă l c e s c u este obligat să citeze izvoarele folosite, căci, de această dată, era vorba de o scriere care prin natura ei se baza în primul rând pe o documentaţie de fapte. In ultima sa lucrare istorică publicată, vom reîntâlni aceeaşi tehnică ca şi la începutul activităţii sale publicistice. In *Răzvan Vodă*, la fiecare pagină se indică, ori de câte ori cere cuprinsul textului, izvorul utilizat. Este aceeaşi tehnică pe care o găsim întrebuinţată, cu o deosebită grijă, în manuscriptele *Istoriei Românilor supt Mihai Vodă Viteazul.*

Indicaţiile bibliografice sunt de multe ori complecte; găsim menţionat autorul, titlul operei şi eventual al colecţiei, ediţia, locul şi anul imprimării, volumul, numărul paginei. Totuşi câteodată trimiterile sunt incomplete; graba tipăririi a putut face pe autor să publice manuscripte nepuse deplin la punct, sau poate chiar editorul pentru economie de spaţiu a suprimat unele indicaţii. Probabil că astfel a procedat A l e c s a n d r i, în 1855, când a retipărit pe *Răzvan Vodă*. A l. O d o b e s c u, în mod cu totul nejustificat, a suprimat indicaţiile bibliografice, publicând *Istoria Românilor supt Mihai Vodă Viteazul* fără notele cu citaţii. A l. L ă p ă d a t u va încerca în ediţia sa să îndrepte această greşeală, dar nu în întregime, căci a reţinut din menţiunile bibliografice, de multe ori complete ale manuscriptului, numai numele autorilor citaţi şi numărul paginelor, fără a da şi titlul operei.

Este evident că azi, o reeditare a textelor obligă pe editor să tipărească şi toate trimiterile bibliografice. Se susţine în această privinţă că eventualele citate incomplete ar trebui întregite. Metoda are desigur avantagii pentru lector, căci astfel i se dă indicaţia bibliografică completă, dar este inadmisibilă deoarece modifică tehnica autorului, care, deşi defectuoasă, trebuie respectată. In ediţia de faţă se păstrează

www.dacoromanica.ro

peste tot locul trimiterile aşa cum sunt date de autor. Dar pentru orientarea lectorului în aparatul bibliografic şi cunoaşterea precisă a tuturor izvoarelor menţionate, am dat la sfârşitul volumului o listă a operelor întrebuinţate de B ă l c e s c u, cu indicaţii complecte.

Volumul de faţă este însoţit de un adaos, supt titlul *Note şi materiale*, care aparţine editorului. El constă din bibliografia ediţiilor şi a reproducerilor parţiale sau fragmentare ale scrierilor date în text, precum şi dintr'un număr de informaţiuni, a căror întindere poate depăşi uneori tradiţia consacrată a notelor în materii de ediţii critice, dar al căror cuprins şi scop, va fi arătat mai jos.

Am dat bibliografia ediţiilor şi a reproducerilor întru cât ne pune în măsură să cunoaştem circulaţia şi răspândirea diferitelor lucrări ale lui B ă l c e s c u. Cercetarea acestor liste bibliografice impune din primul moment concluzia că reeditarea operelor sale nu s'a făcut nici uniform şi nici corespunzător valorii fiecăreia dintre ele. Scrierea editată de cele mai multe ori a fost *Puterea armată* apărută în 1844. Aceasta a avut o nouă ediţie dată de autor, o traducere în limba franceză şi şapte ediţii postume, fie în broşură separată, fie în cadrul vreunei colecţii; de asemeni a fost reprodusă, parţial sau fragmentar, în mai multe rânduri. Urmează apoi *Cuvânt preliminariu*, cu o nouă ediţie a autorului şi şase postume, *Mişcarea Românilor*, cu şase ediţii, *Puterea armată a Moldovei* şi *Starea soţială* cu câte cinci ediţii, ultima fiind de mai multe ori reprodusă şi parţial, apoi *Drepturile Românilor*, cu o nouă ediţie a autorului, o reproducere contimporană şi două ediţii postume, etc. Dintre toate lucrările lui B ă l c e s c u numai *Campania Românilor* şi *Răzvan Vodă* n'au mai fost reeditate vreodată. Reeditarea diverselor sale scrieri n'a fost făcută, după cum spuneam, în raport cu valoarea lor intrinsecă. Una dintre cele mai bune, dacă nu chiar cea mai bună, *Question économique*, dela prima ediţie din 1850, n'a mai fost reeditată decât tocmai în 1908. Din cauză că, de această dată, a fost publicată într'o colecţie, care nu era destinată marelui public, iar exemplarele primei ediţii sunt foarte rare, scrierea aceasta este prea puţin cunoscută. O traducere a acestei remarcabile lucrări, care de mult ar fi trebuit să fie publicată, încă nu există. *Mersul revoluţiei*, o altă

www.dacoromanica.ro

lucrare în adevăr excepţională, din 1850, de când a apărut, n'a mai fost reeditată decât în 1928, cu excepţia unei reproduceri parţiale în 1908.

In ceea ce priveşte valoarea acestor ediţii, ea este foarte discutabilă, cu excepţia unora de după războiu, printre cari se pot menţiona acelea date de P. P. Panaitescu, în publicaţiile aşezământului Ion C. Brătianu. Ediţia *Puterii armate* făcută de Al. Odobescu, este foarte defectuasă, deoarece conţine unele adăugiri făcute în text chiar de editor, fără a se menţiona aceasta. Unele ediţii ulterioare, luându-se după textul lui Odobescu, şi nu după textul original, au răspândit astfel în public o versiune alterată a scrierii lui Bălcescu. Ceea ce a mai contribuit la răspândirea unor ediţii, adeseori mult depărtate de original, a fost şi împrejurarea că multe din ele fiind publicaţii de popularizare sau şcolare, editorii au trebuit să se conformeze exigenţelor unor astfel de ediţii, şi deci, fie să suprime unele note, fie să înlocuiască unii termeni. Nu mai vorbim de cazul când în afară de schimbările intenţionat introduse în text, lipsa de grijă a unora dintre editorii mai vechi, a dat reproduceri nu numai cu numeroase cuvinte sărite, dar chiar cu fraze întregi lipsă.

Notele şi materialele propriu zise au menirea de a pune la îndemâna cercetătorilor un număr suficient de informaţii privind lucrările date în texte. De aceea am căutat să strângem la un loc, sistematizându-le şi uneori discutându-le, în primul rând diferitele ştiri pe cari le avem despre aceste scrieri, fie privitor la momentul şi împrejurările redactării, fie la condiţiile imprimării. În cazul când posedăm şi manuscriptele unora, era firesc să relevăm particularităţile mai însemnate faţă de textul tipărit. Iar atunci când subiectul sau materialul vreunei lucrări a fost reluat în scrieri ulterioare, am dat deosebirile mai importante, fie din punctul de vedere al textelor, fie din acel al izvoarelor. Tot în rândul acestor note am arătat pe larg motivele cari ne determină a-i atribui scrierile de supt Nr. 1, 4, 18 şi 20, precum şi motivele noastre în admiterea scrierii de supt Nr. 23 ca lucrare a lui Bălcescu. In aceeaşi ordine de idei am arătat de ce nu putem să-i atribuim *Cântarea României*, şi *Manifestul* din 15 Iulie 1851, insistând pe larg de ce credem că poate fi considerat ca unul din autorii principali ai *Constituţiei dela 1848*. Cu

www.dacoromanica.ro

toate că, după cum am spus mai sus, editarea cronicilor publicate în *Magazinul istoric* nu poate avea loc în cadrul acestei ediţii, totuşi întru cât este vorba de una dintre principalele activităţi ştiinţifice ale sale, răspunzând programului anunţat în *Cuvânt preliminariu*, am adăugat unele informaţiuni privind textele şi manuscriptele acestor cronici, încercând cu acest prilej să precizăm cari din ele sunt efectiv editate de B ă l c e s c u şi cari de L a u r i a n. In legătură cu activitatea editorială a lui B ă l c e s c u au fost date şi câteva ştiri despre *Magazinul istoric* şi *România Viitoare*, pe lângă cari am menţionat rostul apariţiei *Junimei Române* şi împrejurările colaborării sale la această revistă.

Pentru sublinierea unor atitudini caracteristice am adăugat în câteva note extrase din scrisori, manuscripte inedite, ori chiar din unele texte; astfel în ceea ce priveşte legătura lui Mihai, reforma lui Mavrocordat, armata naţională, chestiunea ţărănească, capitulaţiile cu Poarta, clasa boierească, votul universal, complotul dela 1840, relaţiile lui B ă l c e s c u cu Avram Iancu, etc. adăugând, atunci când am socotit necesar, şi indicaţiuni bibliografice străine operei sale propriu zis. Informaţiuni mai mărunte complectează câteodată aceste note, referitor la unele izvoare folosite în text, la fapte mai însemnate sau la personagii de cari se leagă direct vreuna din lucrările publicate.

După cum am menţionat mai înainte, la sfârşit este adăugată o listă alfabetică a operelor folosite de B ă l c e s c u în cele 25 de lucrări, editate în acest volum. Atunci când indicaţiile bibliografice au fost incomplete, ele s'au întregit, adăugându-se după cum era necesar, titlul operei, ediţia, locul sau anul imprimării. Am folosit în acest scop, în primul rând, unele din manuscriptele sale, în cari se găsesc numeroase notiţe bibliografice, sau înşişi izvoarele originale, când au putut fi procurate. Bogata informaţie a lui B ă l c e s c u iese astfel dela sine în evidenţă. In acelaş timp avem un mijloc să controlăm cu cât această informaţie a fost îmbogăţită în vremea exilului, deoarece cele mai multe din indicaţiile bibliografice din această listă aparţin epocei de dinainte de 1848, iar pentru informaţia dobândită după revoluţie, avem printre manuscriptele sale mai multe liste privind bibliografia lui Mihai Viteazul, care, în cea mai mare parte, a fost cunoscută în acea vreme.

www.dacoromanica.ro

In aceste condiţii se dă ediţia de faţă. Ea poate avea lacune şi defecte. Dar până când se va stabili şi la noi o tradiţie a ediţiilor critice, fixându-se reguli definitive pentru transcrierea textelor, în raport cu evoluţia limbii noastre în principalele ei momente, şi până când studiile despre autorii noştri clasici nu vor fi mai desvoltate, până atunci ori câte eforturi s'ar concentra asupra unei ediţii, ele nu pot ajunge, decât în cazuri excepţionale, la rezultatul dorit. Totuşi, ori câte lipsuri ar avea o ediţie complectă a operilor lui B ă l c e s c u, este preferabil să fie dată şi aşa, decât să aştepte încă cine ştie câtă vreme.

N'am putea încheia aceste rânduri fără a exprima profesorului Al. R o s e t t i, directorul Fundaţiei pentru artă şi literatură Regele Carol al II-lea, din a cărui iniţiativă se tipăreşte această ediţie, gratitudinea noastră. Căci oricât de grea ar fi sarcina pe care ni-a pus-o în seamă, încredinţându-ne pregătirea ei, este cu mult mai mare mulţumirea că putem închina toată puterea noastră de muncă pentru ca opera completă a lui B ă l c e s c u, după o atât de lungă şi nedreaptă aşteptare, să fie dată la lumină.

G. ZANE

Profesor la Universitatea din Iaşi

www.dacoromanica.ro

I. [TABLE ISTORICE]

www.dacoromanica.ro

I

TABLĂ DE ISTORIA POLITICĂ
A
PRINCIPATULUI ROMÂNIEI

Dela cele dintâi vremi până la întemeierea Principatului, sau dela 330 n. d. H. până la 1290 după Hristos

DACIA VECHE

(Astăzi România, Moldova, Transilvania, Banatul Temeştvarului şi România Transdanubiană)

SIRMU sau SARMIS, întâiul Cr. al Dacilor zideşte capitala după numele său Sarmi.

283. DROMIHES.

180. OROLE.

168. COTI.

după 64. BOEREBISTA.

46. COTIZO.

10. Războiu cu Roma.

DECEBAL. 85—106.

88— 100 DOMIŢIAN biruit fu silit să încheie pace cu Decebal şi se îndatoră să plătească un tribut anual.

100— 106. Războiul lui Decebal cu TRAIAN.

103. Vestitul pod a lui Traian peste Dunăre, între Orşova şi Vidin.

105. Trecerea lui Traian pe podul de peste Dunăre. Inceputul războiului. Decebal se sinucide.

www.dacoromanica.ro

106. Dacia provinţie romană.
119. ADRIAN va să deşarte Dacia; porunceşte să se strice podul de peste Dunăre.
274— 374. Dacia supt stăpânirea Goţilor.
374— 460. Dacia supt Huni.
460— 564. Dacia supt Ostrogoţi şi Gepizi.
564— 680. Dacia supt Avari.
680— 915. Dacia supt Bulgari.
915—1083. Dacia supt Pacinacite.
1083—1167. Dacia supt Cumani.
1211. Cavalerii Teutoni în Dacia.
1240. Năvălirea lui Batu-Han al Tatarilor în Dacia.

Dela întemeierea Principatului până în zilele noastre sau dela 1290 până la 1843

I. RADU I NEGRU, 1290—1314. Ducă al Omlaşului şi Făgăraşului, trece Carpaţii cu familia sa şi cu o suită numeroasă, se opreşte la Câmpulung, lângă izvoarele Dâmboviţii, şi întemeiază PRINCIPATUL ROMÂNIEI. El îşi întinse stăpânirea dela Carpaţi până la Dunăre şi dela Olt până în Siret.
II. MIHAIL I, 1314—1333.
La anul 1330 războiu cu Cr. Carl Robert. Armia ungurească biruită.
III. DAN I NEGRU, 1333—42.
IV. ALEXANDRU I BASARAB, 1342—50.
V. NICOLAE I BASARAB, 1350—52.
VI. RADU II BASARAB, 1352—60.
VII. VLAD I, 1360—73.
1366. Războiu cu Turcii.
1369. Războiu cu Cr. Ungariei. Banatul Severinului, care la 1372 îl câştigă iarăşi. Zidirea Turnului.
VIII. DAN II, 1373—83.
IX. MIRCEA I, 1383—1419.

www.dacoromanica.ro

Războiu cu Turcii; Mircea biruitor întinse concuistele sale până la Marea Neagră. Nouă organizare dinlăuntru a ţării.

1389. Tractat de alianţă cu Polonia şi Moldova.

1392. Şistov şi Vidin.

1393. Tractat de pace cu Baiazet I. Ilderim. Intâia supunere la protecţia turcească.

1394. Silistria.

1395. Tractat de alianţă cu Ungaria.

1396—98. Războiul Ungurilor şi Românilor cu Turcii. Mircea câştigă bătaia dela Rovine şi goneşte pe vrăjmaşi până la Andrianopol. Lepădarea protecţiei.

1416. MAHOMET I intră în Pr. României şi îl supune iar la un tribut anual. Mutarea rezidenţii în Târgovişte.

X. MIHAIL II, 1419—20.

XI. DAN III, 1420—24.

XII. RADU III,1424—27, întâiul domn uzurpător, orânduit de Turci.

XIII. DAN III, 1427—30, a doua domnie. Eroica moarte a 6.000 Români supt comanda lui Zavisie Negru, în Serbia, la războiu cu Turcii.

XIV. VLAD II, poreclit Dragu, mai la urmă Dracul. 1430—1445.

1433. Vlad goneşte pe cavalerii teutoni din Banatul Severinului şi năvăleşte în Transilvania.

1442. Alianţă cu Ungaria. 4000 Români în bătălia dela Varna, supt Vladislau Cr. Ungariei.

Războiu cu Turcii. Mahomet în capul unei armii de 250.000 năvăleşte în ţară. Ţepeş cu o armie de 7000 călăreţi câştigă o biruinţă strălucită şi goneşte pe vrăjmaşi.

XV. DAN IV, 1445—52.

XVI. VLAD III, 1452—56.

XVII. VLAD IV, Ţepeş, 1456—62.

XVIII. RADUL IV cel Frumos.

1474. Războiu cu Ştefan cel mare, prinţ al Moldaviei. Judeţul Putnei. Râul Milcov hotar.

www.dacoromanica.ro

XIX. VLAD IV, Ţepeş, a doua domnie, 1477—79.
XX. VLAD V, Fiul lui Vlad, 1479—92.
XXI. RADU V cel mare, 1493—1508, desăvârşeşte organizaţia bisericească şi întocmeşte episcopiile Buzău şi Râmnic.
XXII. MIHAI III sau Mihnea cel rău, 1508—10.
XXIII. VLAD VI sau Vlăduţă, 1510—12.
XXIV. NEAGOE BASARAB, 1512—21.
XXV. TEODOSIE, după dânsul, 1521.
XXVI. RADUL VI, Călugărul, 1521.
XXVII. RADUL VII, dela Afumaţi, 1521—1522.
Turcii să încearcă a face din România o provinţie turcească.
XXVIII. VLAD VII, 1523. Lupta eroică a Românilor.
XXIX. RADUL VII, 1524—29, a doua domnie.
XXX. MOISI BASARAB, în cursul anului 1530.
XXXI. VLAD VIII, 1530—32.
XXXII. VINTILĂ dela Slatina, 1532—34.
XXXIII. RADU VIII, 1534—38.
XXXIV. PETRU I, 1534—38.
XXXV. RADU IX, 1538—40.
XXXVI. RADU X, 1540—46. Cetăţile Brăila, Giurgiu şi Turnu cu domenurile lor.
XXXVII. MIRCEA II, 1546—54.
XXXVIII. PETRAŞCO cel bun sau PETRU II, 1554—1557.
XXXIX. MIRCEA II, a doua domnie, 1558—59.
XL. PETRU III, Şchiopul, 1560—67.
Năvălirea Tătarilor în ţeară.
XLI. ALEXANDRU II, 1568—77.
XLII. MIHAIL IV sau Mihnea turcitul, 1577—1583.
XLIII. PETRU IV, Cercel, 1583—85.
XLIV. MIHAIL IV, a doua domnie, 1585—89.
XLV. ŞTEFAN SURDUL, 1590—91.
XLVI. ALEXANDRU III, 1591—92.
XLVII. MIHAI V. VITEAZUL, 1592—1601.
1594. Tractat de alianţă ofensivă şi defensivă încheiat la

www.dacoromanica.ro

Bucureşti între România, Moldova şi Transilvania împotriva Turcilor, pentru independinţă.

Ahmed Paşa şi cu Ghirei, hanul tătăresc, cu o armie de 30.000 Tătari intră în România, pentru ca să scoată pe Mihai şi să aşeze în scaun pe Bogdan, fiul prinţului din Moldova.

1595. Mihai câştigă două biruinţe strălucite, la Putinei şi la Stăneşti; un văr al hanului se omoară; Turcii siliţi să treacă Dunărea.

Sultanul Mehmet trimite pe Sinan Paşa cu o armie de 180.000 ca să supuie România; biruinţa lui Mihai la Călugăreni. Caraman Paşa. Turcii au pierdut multe tunuri şi steagul cel sfânt al lui Mahomet.

Tractat de supunere la Rudolf, împăratul Germaniei.

1598. Bătaia dela Casăleşti; Turcii biruiţi fug peste Dunăre. Mihai rănit greu în piept de o săgeată.

1599. Războiu cu Transilvania. Mihai la 28 Octomvrie câştigă bătălia dela Şelimberg, lângă Sibiu, şi la 1 Noemvrie intră cu triumf în Alba-Iulia.

1600. Războiu cu Moldova. Biruinţele lui Mihai la Suceava şi Hotin împrotriva Moldovenilor şi a Polonilor, aliaţii lor.

La 18 Septemvrie Mihai pierde pentru întâiaşi dată bătălia dela Holt-Murăş împotriva Transilvănenilor insurjaţi.

Moldovenii cu o armie poloneză supt generalul Zamoisky au hrăpit Moldova de supt stăpânirea lui Mihai şi au intrat şi în România, unde au aşezat prinţ pe Simeon Movilă, fratele lui Eremia, Pr. Moldovii.

Fraţii Buzeşti ne mai putând suferi tiraniile lui Movilă şi a armiei moldoveneşti, au insurjat ţeara şi au gonit pe Moldoveni.

1601. Mihai se duce la Praga.

La 3 August Mihai câştigă încă o biruinţă împotriva Transilvanenilor insurjaţi.

www.dacoromanica.ro

La 18 August Mihai ucis hoţeşte în cortul său de nişte ucigaşi cumpăraţi de Basta, generalul împăratului Germaniei,

XLVIII. ŞERBAN I BASARAB. 1601—1610.

1602. Simeon Movilă, Pr. Mold. năvăleşte în România; Şerban cu ajutor dela Nemţi îl goneşte.

Reînoirea tractactului dela 1595 cu cabinetul Vienei.

1603. Războiu împotriva lui Moisi Secheli; Şerban câştigă o biruinţă însemnată pe câmpia Burţeland, lângă Braşov. Secheli de Raţ, generalul Rum. 32 steaguri vrăjmăşeşti sânt trofeele aceştii biruinţe, vrednice de ţinere de minte a Românilor.

1610. Gavriil Batori intră în România cu oştile. Şerban fu silit să fugă în Moldova, de aci se duse la Viena unde muri.

XLIX. RADU XI. 1611—1615.

Fanarioţii pentru întâiaşi dată în ţeară, aduşi de Radu. Conspiraţia stolnicului Berca din Merişani împotriva Radului şi a fanarioţilor. Berca omorît cu alţi opt complici.

L. ALEXANDRU IV Iliaş, 1615—17.

Fanarioţii şi în mai mare favor. Răscoala Paharnicului Lupu din Mehedinţi. Omoruri în ţeară. Alexandru fuge în Turcia.

LI. GAVRIILĂ MOVILĂ, 10 luni în 1617.

LII. RADU XI, 1617—23, a doua domnie.

LIII. ALEXANDRU V, 1623—28, supt regenţă.

Răscoala călăreţilor dela Gherghiţa, a doua răscoală a locuitorilor dela Lotru.

Tătarii năvălesc în ţeară şi o pustiază astfel încât după 70 de ani abia s'a putut îndrepta.

LIV. ALEXANDRU IV, Iliaş, a doua domnie, 1628—1630.

LV. LEON, 1630—1633.

Supune pe boieri la plata tuturor dăjdiilor. Fanarioţii în cel mai mare favor. Vestita insurecţie a boierilor

www.dacoromanica.ro

supt aga Matei Basarab. Insurjaţii biruiţi. Matei scapă în Transilvania.

LVI. RADUL XII. In cursul 1633, trimis de sultan. Boierii nu-l primesc şi îşi aleg pe aga MATEI BASARAB.

LVII. MATEI I BASARAB, 1633—1654.

Radu XII, cu oştiri turceşti intră în ţeară; biruinţa lui Matei împrotriva oştirilor turceşti la Slam-Râmnic şi la Dudeşti.

1634. Matei merge la Constantinopol ca să-şi priimească întărirea. Până la dânsul nici un alt domn nu a făcut-o. La 28 August merge din porunca sultanului în ajutorul armiei turceşti împotriva Poloniei.

1637—1639. Două năvăliri a lui Vasile Lupu, Pr. Moldaviei în România.

1640—1641. Războiu cu Turcii.

1653. Războiu cu Moldova. Românii în Iaşi. Matei birueşte pe Moldoveni şi pe aliatul lor Timuş, fiul lui Hmelischi, hanul Cazacilor.

Moartea Doamnei Eleni; revoluţia militărească.

1654. Matei moare.

LVIII. COSTANTIN I BASARAB, poreclit Cârnul, 1654—58.

1655. Nouă revoluţie militărească. Costantin fuge peste Dunăre. Racoţi prinţ. Transilvaniei şi Ştefan prinţ. Moldovei bat pe rebeli la Cioplea.

1657. Expediţia împotriva Poloniei în ajutorul lui Racoţi.

LIX. MIHNEA GRECUL, 1658—59, al treilea domn trimes de Poartă.

1659. Revolta lui Mihnea împotriva Porţii. Omorurile de Turci în Târgovişte. Arderea şi jefuirea cetăţilor Giurgiu şi Brăila. Năvălirea Turcilor în ţeară. Bătaia dela Frăteşti. Mihnea fuge în Transilvania unde moare în ticăloşie.

LX. GHEORGHE GHICA, 7 luni în cursul anului 1660. Dărâmarea cetăţii Târgovişteі; mutarea rezidenţii la Bucureşti din porunca vizirului. Năvălirea lui Costantin I Basarab în România.

www.dacoromanica.ro

LXI. GRIGORIE GHICA, 1660—64, al patrulea domn orânduit de Turci.

1663. Expediţia în Ungaria în ajutorul armiei turceşti supt comanda vizirului Chiupruli. Guvernul provizoriu supt regenţa doamnei şi a doi boieri. Familia Cantacuzineştilor în persecuţie.

1664. A doua expediţie în Ungaria. Grigore Ghica cu oştirile sale fuge dela războiu.

LXII. RADUL XIII, 1665—69. Al cincilea domn trimes de Poartă; urcă tributul la 900 pungi de bani.

LXIII. ANTONIE, ales de boieri, 1669—72.

LXIV. GRIGORIE I GHICA, a doua domnie, trimes de Poartă, 1672—73.

LXV. DUCA, 1674—78.

1676—1678. Două expediţii în Polonia în ajutorul oştirilor turceşti.

LXVI. ŞERBAN II CANTACUZIN, 1679—88.

1683. Şerban cu o oştire de 4.000 Români merge în ajutorul armiei turceşti, povăţuită de vizirul Cara-Mustafa, la înconjurarea Vienii.

1688. Negoţiaţii cu cabinetul Vienii pentru un tractat de alianţă împotriva Turcilor. In aceeaşi vreme întâia negoţiaţie pentru un tractat de alianţă şi de prieteşug cu Curtea Rusiei.

LXVII. COSTANTIN II BRÂNCOVEANU, 1688—1714.

1689. Nemţii cuprind o parte din principat. Retragerea oştirilor împărăteşti la apropierea Tătarilor.

1690. Bătaia dela Zârneşti; armia împărătească învinsă. Haisler făcut prizonier.

1691. Lăcustele; mare foamete.

1692—93. Conjuraţia boierului Stoica şi a Proroceanului.

1694. Târgovişteа iarăşi rezidenţă de vară. După cererea Brâncoveanului vine comisar turcesc ca împreună cu comisar român să aşeze hotarele despre Brăila.

www.dacoromanica.ro

1695. Brâncoveanu primeşte titlu de prinţ al Imp. romane, el şi tot neamul său în linia bărbătească.

1700. Conjuraţia lui Dumitraşco Corban.

1703. Brâncoveanu merge la Andrianopol şi se înfăţişează cu mare pompă înaintea sultanului. Negoţiaţii pentru un tractat cu Petru cel Mare dela care şi primeşte ordinul Sf. Andrei.

1714. Scoaterea Brâncoveanului din domnie. Jalnicul sfârşit al său şi al familiei sale la Constantinopol.

LXVIII. ŞTEFAN II CANTACUZIN, 1714—1716, cel după urmă domn pământean.

1716. Scoaterea lui Ştefan din domnie şi ducerea lui la Constantinopol cu toată familia. Aci muri înnecat de Turci în mare, dimpreună cu tatăl său Costantin, fratele său Mihail şi cumnatul său Dudescul. Doamna Păuna, soţia sa, scapă cu doi feciori.

PRINŢI FANARIOŢI DELA 1716—1820

1. NICOLAE II MAVROCORDAT, 1716, cel dintâi prinţ fanariot.

Tiraniile acestui prinţ. Scoate pe Antim din scaunul mitropoliei şi-l trimite în exil la Sinaia. Paznicii îl omoară pe drum. Nemţii coprind Bucureştii, prind pe Mavrocordat şi-l duc în Transilvania.

2. IOAN I MAVROCORDAT, 1717—1718.

Nemţii coprind Târgovişteа şi Turnul. Facerea drumului dela Câineni.

1718. După pacea dela Pasarovici, Valahia mică rămâne a Austriei.

3. NICOLAE II MAVROCORDAT, a doua domnie, 1719—30.

4. COSTANTIN III MAVROCORDAT, în anul 1731. Cel după urmă domn orânduit după cererea ţării.

5. MIHAIL VII RACOVIŢĂ, în 1731.

www.dacoromanica.ro

6. COSTANTIN III MAVROCORDAT, a doua domnie, 1731—1733.
7. GRIGORIE II GHICA II, 1733—1735.
8. COSTANTIN III MAVROCORDAT, a treia domnie, 1735—1741.

1736—1737. Mavrocordat cu oştirea turcească învinge oştirile împărăteşti la Piteşti şi la Perşinari.

1739. Pacea dela Belgrad; Banatul Craiovei se reîncorporează cu principatul. Se adaogă la tributul către Poartă 100 mii lei. Reforma. Vechea constituţie se strică, naţionalitatea piere.

9. MIHAIL VII RACOVIŢĂ, 1741—1744.

Domnia pe trei ani. Depopulaţia ţării.

10. COSTANTIN III MAVROCORDAT, a patra domnie, 1744—1748.

1745, Catagrafia a dat un număr numai de 70.000 familii de dajnici.

11. GRIGORIE II GHICA III, a doua domnie 1748—1752.
12. MATEI II GHICA, 1752—1753.

Răscoala norodului; scoaterea lui Matei din domnie.

13. COSTANTIN IV RACOVIŢĂ, Cehan 1753—1756.

Surgunia Văcăreştilor la Cipru.

14. COSTANTIN III MAVROCORDAT, a cincea domnie, 1756—1758.

Nouă catagrafie care a dat numai 35.000 familii de dajnici.

15. SCARLAT I GHICA, 1758—1761.
16. COSTANTIN III MAVROCORDAT, a şasea domnie, 1761—1763.
17. COSTANTIN IV RACOVIŢĂ Cehan, a doua domnie, 1763—1764.
18. ŞTEFAN III RACOVIŢĂ, 1764—1765.

Răscoala norodului potolită.

19. SCARLAT I GHICA, a doua domnie, 1765—1766.
20. ALEXANDRU VI GHICA, 1766—1768.

www.dacoromanica.ro

21. GRIGORIE III GHICA VII, 1768—1769.
1769. Intrarea oştirilor ruseşti în Bucureşti. Scoaterea lui Ghica şi trimiterea lui în Rusia.
1770. Guvern provizoriu. Deputaţie trimisă la Petersburg.
1774. Pacea dela Cainargic. Influienţa Rusiei asupra trebilor Răsăritului.
22. ALEXANDRU VII IPSILANT, 1774—1782.
1779. România câştigă dreptul de a avea un reprezentant la Constantinopol.
1781. Pentru întâiaşi dată se orânduieşte consulat rusesc în Principat. Consulul censor al conduitei prinţului.
23. NICOLAE III CARAGEA, 1782—1783.
24. MIHAIL VIII SUŢU, 1783—1784.
Austria dobândeşte asemenea dreptul de a orândui un aghent în România pentru apărarea supuşilor împărăţiei şi interesurilor comerţiale ale ei.
25. NICOLAE IV MAVROGHENI, 1786—1789.
1788. Războiu între Poartă, Austria şi Rusia.
1789. Nemţii coprind Bucureşti şi Craiova.
1790—1791. Ocupaţia provizorie austro-rusească.
1790. Mavrogheni omorît în tabăra turcească din porunca vizirului.
1791. Pacea dela Şiştov între Austria şi Poartă. 29 Decemvrie pacea dela Iaşi între Rusia şi Poartă. Influienţa Rusiei se întemeiază şi mai mult.
26. MIHAIL VIII SUŢU, 1791—1793.
27. ALEXANDRU VIII MURUZ, 1793—1796.
28. ALEXANDRU VII IPSILANT, a doua domnie, 1796—1797.
Turburările pricinuite în principat din pricina rebeliei Pasvant-Oglu.
39. COSTANTIN V HANGERLIU, 1798—1799.
30. ALEXANDRU VIII MURUZ, a doua domnie, 1799—1801.
Pustiirea şi arderea Craiovei de oştirea lui Pasvant-Oglu.

www.dacoromanica.ro

31. MIHAI VIII SUŢU, a treia domnie, 1801—1802.
Băjenia Românilor în Transilvania din pricina predărilor rebelilor lui Pasvant-Oglu.
32. ALEXANDRU II SUŢU II, în 1802.
33. COSTANTIN VI IPSILANT, a doua domnie, 1806—8.
Războiu între Poartă şi Rusia.
1808—1812. Guvern provizoriu al Rusiei.
1812. Pacea dela Bucureşti.
34. IOAN II CARAGEA, 1812—1818.
35. ALEXANDRU IX SUŢU, a treia domnie, 1818—1821.
1821 Insurecţia lui Tudor Vladimirescu.

PRINŢI PĂMÂNTENI

I. GRIGORIE IV GHICA, 1822—1828.
1828—1829. Războiu între Poartă şi Rusia.
1829. Septemvrie 2. Pacea dela Adrianopol.
1831. Reforma. Regulamentul pus în lucrare.
1833. Deşertarea prinţipatului de oştirile ruseşti.
II. ALEXANDRU GHICA IX, 1834—1842.
III. GHEORGHE BIBESCU, domn după alegerea ţării.

II

TABLĂ DE ISTORIA CULTURII A PRINCIPATULUI ROMÂNIEI

Despre starea soţială în Ţeara Românească

Geografica poziţie a Ţării Româneşti îi împunea dela începutul său, datoria de a-şi apăra naţionalitatea cu armele în mână. Ea avu eroii, concheranii şi martirii săi; istoria ne-a păstrat scumpa aducere aminte a numelui lor, ne-a lăsat povestirea a mai mult de o faptă de vitejie şi de închinare, dar nu se arată nici o urmă de cele ce alcătuesc

www.dacoromanica.ro

vieaţa norodului. Supt pompoasa dar numire de starea soţială a Ţării Româneşti, eu înţeleg aci numai felul guvernului sau constituţia, puterea armată şi finanţele, singurele objecte despre care băgarea de seamă a putut culege petice, petice, o slabă cunoştinţă, pentru vremea trecută până la reforma lui Costantin Mavrocordat sau până la 1739.

FELUL GUVERNULUI SAU CONSTITUŢIA

Impărţirea ţării

Ţeara Românească era împărţită, dela început ca şi acu, în două părţi:

1. In partea dincolo de Olt, sau Banatul Craiovei, acu Valahia mică,

2. Şi în partea dincoace de Olt sau Valahia mare. Suptîmpărţită în mai multe mici căpitanaturi neatârnate, Valahia mare la 1290 se formă supt Radu I Negru într'un singur tot. Pe la 1390 Mircea I împărţi ţeara în 18 judeţe şi acestea în plăşi şi sate. Guvernul carele la Români, fu dela început o monarhie electivă supt un prinţ (domn) stăpânitor, pe lângă care un senat de 12 boieri sau patricii, se împărţea în două puteri publice deosebite: *a)* In legiuitoare; *b)* In săvârşitoare şi judecătorească.

Puterea legiuitoare

Puterea legiuitoare se exersa de Domn, de Senat şi de Obştească adunare.

Domnul. Deşi puterea domnului nu era nemărginită, prerogativele sale erau încă foarte mari. Singură căpetenie a puterii săvârşitoare, el orânduia la toate slujbele ţivile, judecătoreşti, ostăşeşti şi bisericeşti; era căpetenia oştirii; avea drept de vieaţă şi de moarte; judeca în instanţia după urmă, dimpreună cu senatul; orânduia pedepsi la vinile cari nu erau coprinse în pravilă; avea lista ţivilă care se alcătuia din banii dela ocne, vămi şi dăjdiile numite: dijmărit, oierit şi vinerici; aveau domenuri în ţeară, asemenea şi în Transilvania.

Senatul. Senatul se alcătuia de 12 boieri supt prezidenţia Banului. Aceştia se împărţeau în două clase. Cei dintâi şase, ca miniştri ai

www.dacoromanica.ro

domnului, se numeau *boieri de taină*. Fiecare cârmuia câte o ramură a administraţiei şi avea glas chibzuitor şi sfătuitor în toate adunările. Aceştia erau:

1. Marele Ban, prezident, cârmuitorul şi judecătorul cel mai înalt al Banatului.

2. Marele Dvornic *(Maire du Palais)*, ministru al dreptăţii.

3. Marele Logofăt, ministru din lăuntru.

4. Marele Spătar, ministru al războiului şi căpetenia oştirii; avea supt dânsul şi un tribunal speţial pentru pricinile ostăşeşti.

5. Marele Vistier, ministru finanţelor.

6. Marele Postelnic, ministru trebilor din afară.

Cei de a doua clasă erau:

1. Marele Agă, mai întâi polcovnic de vânători, mai la urmă general al dorobanţilor; căpetenia poliţiei în vreme de pace; avea supt dânsul un tribunal speţial pentru pricinile corecţionale.

2. Marele Clucer.

3. Marele Căminar, şambelan al domnului; comanda gvardia din lăuntrul palatului.

4. Marele Paharnic, comandir al roşilor de ţeară (vezi puterea armată).

5. Marele Stolnic.

6. Marele Comis.

Senatul era totdeodată şi cea mai înaltă curte judecătorească numită Divan. Când se constituia în curte judecătorească, mitropolitul cu episcopii, boierii de 1-a clasă şi numai clucerul din cei de a doua clasă aveau şedere în Divan. Marele Postelnic aveą atunci însărcinarea de procuror al domnului.

La aceste boierii, pe cari domnul le da, sau putea să le dea şi ca titluri onorifice, fără hotar, se mai adăugară şi altele cari formară clasul al 3-lea. Acestea sânt: 1. Marele Serdar; 2. Marele Sluger; 3. Marele Pitar; 4. Marele Armaş; 5. Marele Portar; 6. Marele Şetrar; 7. Marele Clucer de arie.

Obştească adunare. Chemarea *(convocation)* acestei adunări nefiind hotărîtă de pravilă, misia ei, la întâmplările obicinuite, se mărginea în atribuţiile şi însărcinarea a *états généraux* a Franţei. La împrejurări

www.dacoromanica.ro

mai mari, ea era mare. Alegerea domnului, declarația de război, încheierea de pace și de tractaturi, facerea de legi noui, acestea erau înalta ei însărcinare și datorie. Ca camera Pairilor în Franța, de multe ori, această adunare se constituia și în curte judecătorească spre a judeca în vini de stat sau alte vini însemnate.

Adunarea se alcătuia obicinuit de mitropolitul ca prezident, de episcopi, de egumenii mânăstirilor, de boieri de toate clasele și de deputați ai județelor și ai corporațiilor cari erau, ca un clas intermediar sau stare de mijloc *(tiers-états)*. La alegerea de domn un mai mare număr de deputați de starea de mijloc și ofițerii oștirii veneau să înmulțească adunarea. Chemarea atunci se făcea de mitropolit, carele era inter-domn.

După drept, prezident al adunării obștești, mitropolitul având deapururea și însărcinarea cu cenzura și păstrarea legilor și a drepturilor norodului, precum și dreptul de interim la moartea sau scoaterea domnului, s'ar fi putut socoti ca o a treia putere publică deosebită, adică puterea păstrătoare *(pouvoir conservateur.)*

Puterea armată

Puterea armată la Români era compusă din două părți deosebite: 1. Armia permanentă și 2. Miliția.

Armia. Armia permanentă, una din cele dintâi în Europa, a avut începutul ei dela al XIV-lea veac; ea se alcătuia din:

10.000 Dorobanți regulați de Mircea I. Aceștia alcătuiau pedestrimea țării.

5.000 Roșii de țeară, un trup de călăreți supt comanda Marelui Paharnic; au ținut până la al XVIII-lea veac.

2.000 Seimeni, legioană de pedestrime de streini simbriași.

1.500 Lufegii, un deosebit trup de pedestrime.

500 Lufegii ai Spătarului.

1.000 Două escadroane deosebite de călărime: 500 Sărăcei și 500 Scutelnici supt comanda a doi căpitani ai Spătăriei.

1.000 Vânători călări și pedeștri supt aga sau polcovnic.

4.000 Tălpași.

www.dacoromanica.ro

500 Puşcaşi.

500 Tunari.

500 Copii din casă, cari alcătuiau gvardia din lăuntrul palatului domnului supt comanda Marelui căminar. Ei păstrau steagul domnesc.

1.000 Lipcani
1.000 Călăraşi
500 Aprozi
} supt Marele Postelnic. Aceştia erau un fel de jandarmerie, care în vreme de război se împreuna cu armia.

Miliţia. Miliţia se alcătuia din căpităniile judeţelor, fiecare de câte 1.000 oameni. Osebit din cele ale Banatului, numai în Valahia mare erau 18 căpităniі. Efectivul acestei oştiri se împărţea în două trupuri osebite numite: Cazaci Martalogi şi Cazaci Cataraci.

Pe lângă aceasta, slujitorii cunoscuţi supt numirea de Spătăreşti, Postelnicei, Vistiernicei, Păhărnicei, Comisei, Şetrărei, Vizitii şi Cămărăşei erau asemenea cu arme şi îndatoraţi a-şi plăti contingentul în vreme de război.

Finanţele

Veniturile obicinuite ale Statului stau în ocne, vămi şi dăjdii. Dăjdiile cele obicinuite erau: 1. Capitaţia a căreia sumă *(quotité)* e necunoscută. 2. Dajdia pentru haraciu sau tributul ce se plătea la Poartă. 3. Ploconul steagului. 4. Ploconul Baiaramului. 5. Goştina sau oieritul, aşezată la 1584 de Petru Cercel. 6. Vinăriciul şi 7. Dijmăritul.

Lista ţivilă a domnului alcătuită de banii ocnelor, vămilor, dijmăritului, oieritului şi vinăriciului înghiţind singură ea o însemnătoare parte din veniturile Statului urma firește, pentru acoperirea cheltuielilor şi întâmpinarea trebuinţelor, a se născoci şi alte dăjdii precum s'au şi făcut. Astfel fiecare domn, după capriţu, arunca pe clasul cel mai sărac, pe pacinicul plugar şi pe starea de mijloc, câte o impoziţie nouă cum « oaia seacă » aşezată de Alexandru II la 1576, « găleata » de Mihnea II la 1577, « năpastea » tot de Mihnea II. Văcăritul, pogonăritul şi pecetluitul.

Nota. A scuti clerul şi mânăstirile de tot felul de dăjdii; a scuti pe boieri de toate contribuţiile; a întocmi o nobleţe moştenitoare, aceea a neamurilor şi a mazâlilor; a aşeza o capitaţie pe bresle şi

www.dacoromanica.ro

corporaţiile logofeţilor Vistieriei şi ai Divanului cari făceau parte din starea de mijloc; a desfiinţa sau a face o însemnată reducţie în armia permanentă şi în miliţia ţării; a slobozi pe ţărani de starea de *servage* (rumânie); iată pe scurt reforma în 12 articole a lui Costantin Mavrocordat, amestec de bine şi de rău, care în mâinile urmăritorilor domni grăbi prăpădenia ţării.

Legea fundamentală supt numirea smerită de Regulament Organic care ne cârmuieşte astăzi şi pe care sântem datori dărniciei augustului nostru Protector, este destul de cunoscută, pentru ca să îndrăznesc a vorbi mai mult de dânsa.

www.dacoromanica.ro

II. PUTEREA ARMATĂ ŞI ARTA MILITARĂ DELA INTEMEIEREA PRINCIPATULUI VALAHIEI PÂNĂ ACUM

www.dacoromanica.ro

ПѢТЕРЕА АРМАТЪ

ші

АРТА МІЛІТАРЪ

ДЕ АА

ЖНТЕМЕЇЕРЕА ПРІНЧІПАТѢЛЇ ВАЛАХІЕЇ

ПЪПЪ АКѢМ

ДЕ

ВЪЛЧЕСКѢ.

Deчi ші ачест велш Роmъneск пъnъ аѣ фост dрагосте ан міmлоюа лор, Dиmнезеѣ ънкъ аѣ фост из dъnmii, къ пз іаѣ пъzнат пре dъnmii алте лішні стреіне, че аѣ фъкят мълте аітемі. ші аѣ трѣіт ан нзоъ цаче.

Pada Гречеаnз (1707)

Іашіі.
Ла Кантора Фолеі Сътецѣ.

—

1844.

Facsimil al titlului interior.

www.dacoromanica.ro

Deci şi acest neam românesc până au fost dragoste în mijlocul lor, Dumnezeu încă au fost cu dânşii, că nu i-au călcat pre dânşii alte limbi străine, ce au făcut multe vitejii, şi au trăit în bună pace.

Radu Greceanu (1707)

O istorie adevărat naţională ne lipseşte. Ea zace încă supt praful cronicelor şi documentelor contimporane. Nimeni până acum nu s'a încercat s'o desgroape. Toţi câţi s'au îndeletnicit în scrierea istoriei, nu ne-au dat decât biografia stăpânitorilor. Nimeni nu ne-a reprodus cu acurateţă instituţiile soţiale, ideile, simtimentele, obiceiurile, comerţul şi cultura intelectuală a vremilor trecute.

Cât de mare trebuinţă, însă, am avea de o asemenea istorie! Soarta părinţilor noştri a pregătit pe a noastră; instituţiile lor sânt baza instituţiilor noastre. Intr'însa, mai cu seamă, am vedea că în acele veacuri ce le numim barbare, părinţii noştri adoptară nişte instituţii întemeiate pe nişte principuri pe cari publiciştii de acum ai Europei luminate, le găsesc de cele mai raţionale. Intr'însa am vedea că drepturile sfinte ale omenirii au găsit totdeauna apărători într'această ţeară, că părinţii noştri le-au cunoscut, le-au preţuit, s'au jertfit pentru dânsele; şi dacă nu ni le-au lăsat întru toată întregimea lor, vina n'a fost a lor ci a grelelor împrejurări în cari s'au aflat; căci ei se luptară vitejeşte şi învinseră mai multe stavili decât am avea noi a întimpina, dacă am avea inimă să urmăm pe pasurile lor. Dar a face un tot din amărunturile ce se află răspândite în deosebitele uvrajuri şi documente, este o lucrare lungă şi anevoe. Ea cere pe lângă alte calităţi o răbdare, o erudiţie şi o agerime de minte ce rar se pot întâlni într'un acelaş om.

www.dacoromanica.ro

Mărturisesc că sânt departe de a lua dorinţa-mi pentru studiile istorice ca o dovadă de talent, că nu pot, prin urmare, a pretinde a fi istoricul ţării mele. Prin această mică scriere, imperfectă în multe priviri, am vroit numai să arăt chipul şi drumul ce ar trebui a se lua spre a se scrie o istorie, încredinţat fiind, că curând sau târziu, se va ridica şi între Români un om care să aibă curajul şi vrednicia să ia asupră-şi această înaltă sarcină. Omul acela ar face cea mai mare slujbă patriei noastre. Am preferit a lucra instituţiile ostăşeşti înaintea oricăror altora, căci aceste instituţii sânt cele mai minunate ce au avut părinţii noştri, căci ele au făcut mărimea şi puterea ţării în vreme de patru veacuri; în sfârşit, căci sânt convins că ţeara Românilor de îşi va lua vr'odată rangul ce i se cuvine între popoarele Europei, aceasta o va fi ea datoare mai mult regeneraţiei vechilor ei instituţii ostăşeşti.

www.dacoromanica.ro

LISTA UVRAJURILOR CITATE INTR'ACEASTĂ SCRIERE

1. Inceputul învăţăturilor bunului şi credinciosului Ion Neagoe Basarab V-v. care a învăţat pe fiiul său Teodosie. Manuscris în 4° dela începutul veacului al XVII.

2. Istoria Ţării Româneşti, 1290—1700, de vel-Logofătul Radu Greceanu. Manuscris în 4°, 1707.

3. Leatopiseţul Ţării Româneşti, 1290—1729, de Radu Logofeţelul de Divan, sin Mihail Ieromonahul Lupescu. Manuscris în folio, 1729.

4. Leatopiseţul Ţării Româneşti, 1290—1688, scris de Tudosie sin Stoian ot Tunşii. Manuscris în 8°, 1747.

5. Istoria Ţării Româneşti, 1290—1868, scrisă de Costantin Căpitanul. Manuscris în 4°, 1761.

6. Leatopiseţul ţării Moldovii, 1352—1591. Manuscris în folio.

7. Leatopiseţul Ţării Moldovii, 1662—1716, scris de Acsentie Uricariul, după izvodul lui Vasile Dubău, Tudor Damian ş. a. Manuscris în 4°, 1716.

8. Natalis comitis universae historiae sui temporis; libri triginta ab anno 1545—1581, Veneţia, 1581.

9. Conspectus Historiae Valachiae auxilio cum Divino ab anno reparatae salutis, 1595, citată de Engel, pp. 106—109.

10. Lazaro Soranzo, L'ottomano, Milan, 1599, în 8°.

11. Jacobo Gendero, Turca Νικητός, de imperio ottomano evertendo, Francfurt, 1601.

12. Tomasi Georgio, (Protonotario Appostolico et secretare del Principe Sigismondo Battori). Delle guerre et rivolgimenti del regno d'Ungaria e della Transilvania con succesi d'altre parti, Veneţia, 1621, în 4°.

www.dacoromanica.ro

13. Historica relatio de stata Valachiae, 1679—1688, citată de Engel, t. I, pp. 109—117.

14. Histoire d'Emeric, comte de Tekeli, Colonia, 1693.

15. Dlugosz, Historia Polonica, Francfurt, 1711, în fol.

16. Istuanfius Panonius, Historia regni Ungariae, 1724, în fol.

17. Del Chiaro, Historia delle moderne rivoluzioni di Valachia, Veneţia, 1718, în 4°.

18. Cantemir Demetrius, Histoire de l'empire Ottoman, Paris, 1743, 4 vol.

19. Bonfinius Antonius, Rerum Hungaricarum decades, Lipsca, 1771, în fol.

20. De Baur, général, Mémoires historiques et géografiques sur la Valachie, Francfurt & Lipsca, 1778, în 8°.

21. Sulzer, Franz Joseph, Geschichte des Transalpinischen Daciens, Viena, 1782, 3 vol. în 8°.

22. Bethlen, Wolffgang von, Historia de rebus transilvanicis, Sibiu, 1783, 4 vol.

23. Engel, Johann Christian von, Geschichte der Moldau und Walachei, Halle, 1804, 2 vol. în 4°.

24. Encyclopédie méthodique. Art militaire, 4 vol.

25. Ἱστορία πολητική καὶ γεωγραφικὴ τῆς Βλαχίας, Viena, 1806. Acest uvraj anonim se dă că este scris de Costantin Cantacuzino.

26. Φωτεινός Διονυσίου, Ἱστορία τῆς πάλαι Δάκίας, Viena, 1819, 3 tomuri.

27. Stratagèmes militaires et ruses de guerre, Paris, 1826, 2 vol.

28. Bretton, La Russie 1813, Paris, 4 vol. în 12°.

29. Hammer, Histoire de l'empire ottoman, Paris, 1838, 12 vol. în 8°.

30. Rocquancourt, Cours élémentaire d'Art et d'Histoire militaires, 1838, 4 vol.

31. Kogalniceano Michel, Histoire de la Valachie, Berlin, 1837.

www.dacoromanica.ro

32. *Hrisoave:*

a) Al lui Pătru Vodă, feciorul lui Mircea Vodă, 1561, Sept. 4.

b) Al lui Radu Vodă, feciorul lui Mihnea Vodă, 1613, Ianuarie 13.

c) Al lui Leon Vodă, feciorul lui Ştefan Tomşa, 1630, Ianuarie 11.

d) Al lui Ştefan Cantacuzino, 1714, Mai 4.

e) Al lui Grigore Ghica II, 1733, Iulie 16.

f) Al lui Grigore Ghica III, 1751, Aprilie 19.

g) Al lui Alexandru Ipsilanti, 1775, Decemvrie.

h) Al lui Nicolai Mavrogheni, 1787, Martie 4.

i) Mărturia lui Teodor Monahul dela Schitul Frăsineii, 1763, Noemvrie.

www.dacoromanica.ro

PARTEA I

I

DELA INTEMEIEREA PRINCIPATULUI PÂNĂ LA AŞEZAREA DOMNILOR FANARIOŢI (1290—1716)

Barbarii aşezându-se pe ruinele împărăţiei romane, îşi puseră legile şi obiceiurile lor în locul instituţiilor romane. Numirea de Roman pierise; lumea pierduse până şi aducerea aminte a unui popor ce ostăşise atâtea veacuri; civilizaţia se stinsese, şi acum nu se mai vedea nici urma acelor arte şi ştiinţe în cari stătuseră slava Greciei şi puterea Romei. Arta şi instituţiile ostăşeşti cari dintr'un sat mic făcuseră pe Roma capitală universului, pieriseră şi ele cu celelalte în mijlocul întunerecului neştiinţii, ce ca o mantă de plumb apăsa Europa. Cărţile cari ar fi putut lumina lumea erau în mâinile popilor.

Incă în veacul XIV, Europa militară era lipsită de orice organizare; pedestrimea ei, cunoscută supt numirea de comune [1]) se alcătuia de nişte orăşeni proşti, fără organizare, fără disciplină, adunaţi numai în momentul războiului, schimbându-se în fiecare campanie, abia îndatorindu-se la o slujbă de trei până la şase luni, şi adese părăsind steagul în puterea războiului, atunci când trebuia a se face vreo mişcare sau a se împresura vreo cetate, nefiind mai cu seamă de nici o treabă în bătălii. Puterea armatelor sta atuncia numai în călărime. Aceasta era acea vestită instituţie a *cavalerimii* [2]); instituţie frumoasă

[1]) Comunele se întocmiră întâi în Franţa de regele Ludovic IV cel gros, de unde le adoptă şi Henric II în Anglitera şi Friederic Barbă Roşie în ţeara nemţească, Rocquancourt, *Cours élémentaire d'art et d'histoire militaires*, t. I, p. 252.

[2]) *Idem*, t. I, p. 293; *Encyclopédie méthodique*, Art militaire j. 4, II partie, p. 635.

www.dacoromanica.ro

însă contrarie tacticei; căci această instituţie era a voiniciei individuale, iar nu a ştiinţii; căci tactica cere mai întâi întrebuinţarea gloatelor sau puterea morală, iar nu lucrarea individuală sau puterea fizică.

Astfel era pe acel timp starea ostăşească în Europa; nimenea nu se gândea cum s'ar putea dobândi o mai bună organizare, când Românii deteră o deslegare acelei vestite problemi militare, care stă în a dobândi rezultaturile cele mai bune cu cheltuiala cea mai puţină; deslegare la care de abia după cinci veacuri a putut ajunge Europa.

Românii, dela întemeierea principatului lor, au *simţit* trebuinţa ce are un Stat de o armată permanentă, armată care să fie gata la orice minut a reîmpinge pe vrăjmaş din orice parte s'ar ivi. Ei pricepură încă şi aceasta, că o asemenea armată nu se poate privi decât ca o avantgardă a norodului, şi că tot bazul sistemii militare trebuie a sta într'o bună întocmire de o numeroasă rezervă naţională; pentru aceea au organizat ei dela început armata, miliţia şi ridicarea gloatelor, încât la dânşii tot Românul se năştea cu datoria de a fi soldat şi de a apăra Statul la vreme de nevoie, şi când vrăjmaşul călca pământul românesc, toată ţeara trebuia să fie în arme.

Fiice ale lui Radu Negru şi Mircea cel Bătrân, legioanele româneşti patru veacuri fură campionul creştinătăţii şi bulevardul Europei. Veni o zi fatală când se desfiinţară... în acea zi... ţeara era în mânile Fanarioţilor.

Puterea armată a Românilor sta:

I. In ostaşii sau slujitorii statorniciţi cu leafă (Armata).

II. In catane sau slujitorii de scuteală (Miliţia).

III. In ridicarea gloatelor.

1

ARMATA

Armata românească a fost cea dintâi armată permanentă în Europa. Este de crezut că ea îşi avea începutul dela Radu Negru, care a pus bazul tuturor instituţiilor noastre. Istoria ne arată

www.dacoromanica.ro

că Mircea I regulă corpul dorobanţilor care era alcătuit de mai nainte [1]).

Lui dar se dă mai cu seamă cinstea de întemeietorul armatei românești. El înălță și regulă edificiul început de cei mai de nainte de el. El fu cel dintâi care se înfăţişă în Europa cu o armată permanentă şi regulată, care supt următorii domni se desăvârşi şi se mai mări.

Armata românească, dela început, s'a împărţit în cete de 1.000 oameni supt un căpitan. Fiecare ceată se suptîmpărţia în zece *centurii*, supt un *Sutaş*, în urmă *Iuzbaşa*. Fiecare centurie apoi se mai împărţia în zece *decurii*, fiecare supt un *Cetaş*. Capul a 500 se numia *Vătaf*, în vremile nouă *Ceauş* [2]). Ea se alcătuia:

1. De *cetele de dorobanţi sau neamul dorobănţesc*, după cum îl numesc cronicarii noştri. Ei erau în număr de 5.000 cruci [3]) sau 10.000 oameni şi alcătuiau pedestrimea cea grea a ţării. Fiii urmau părinţilor în slujbă. La început erau armaţi cu arcuri şi suliţe. La aflarea prafului li se dete puşti şi tunuri. Capul lor se numia *Căpitanul cel mare* sau *Căpitanul dorobanţilor*. Fiecare ceată de o mie oameni se comanda de un *Căpitan mai mic* sau *Subcăpitan*.

2. *Călăraşii*. La început erau mulţi, iar în urmă s'au împuţinat din pricină că sărăciseră şi nu se puteau ţine, având multe cheltuieli.

---

[1]) Este cunoscut că între staturile acum înfloritoare în Europa, cele dintâi oştiri permanente au fost *les compagnies d'ordonnances* şi *les tireurs archers*, alcătuite de Carol VII, regele Franţei, 1445 şi 1448. Armata românească era dar cu mult mai veche.

[2]) Greceanu, f. 240; *Leatopiseţul* lui Tudosie sin Stoian, f. 210; al lui Radu Lupescu, f. 134; Hrisovul lui Radu Vodă către Iuzbaşa Mirciotă, 1613, Ian. 13; *Historica relatio de stata Valachiae*, 1679—1688; Fotino, t. II, p. 205—6.

[3]) Ostaşii fiind îndatoraţi să plătească oarece la capetele lor, se împărţeau în cruci, şi s'au hotărît ca fiecare cruce să plătească pe an un leuşor (leonium, monedă ungurească dela care a rămas numirea leu, la piastru turcesc de 40 parale). Dacă ceata era mai bogată, se aşeza câte unul sau doi ostaşi pe cruce; iar fiind mai săracă se punea trei, patru şi mai mulţi; *Historica relatio de stata Valachiae*. Această împărţire în cruci a fost nu numai la ostaşi ci şi la companiile neguţitoreşti.

www.dacoromanica.ro

La 1620 erau 8.000 [1]), iară pe la 1679 numai 6.000 oameni. Capul lor era *Spătarul;* crucea lor nu se ştie de câţi era [2]).

3. *Roşii de ţeară.* Iarăşi călărime supt comanda *Marelui Paharnic.* Acest corp atât de vestit a ţinut până la al XVIII-lea veac.

4. *Lefegiii,* în număr de 1.000 oameni, alcătuiau un regiment sau ceată de pedestrime supt *Căpitanul de lefegii.*

5. *Lefegiii Spătarului,* în număr de 500, supt comanda *Ceauşului spătăresc.*

6. *Vânătorii,* în număr de 1.000, din cari jumătate pedestrime şi jumătate călărime, supt *Căpitanul de vânători* [3]).

Până la al XVI-lea veac trebuie să fi fost numai 500 vânători, fiindcă în cronici găsim pe atunci numirea de *Vătaf de vânători,* iar nu de *căpitan.* Acesta avea mare importanţă, fiind însărcinat şi cu poliţia capitalei. El se alegea dintre oamenii însemnaţi. Neagoe Basarab era vătaf de vânători când s'a ales domn, la 1513 [4]). Radul-Vodă Mihnea, la 1620, dete acestui căpitan titlul turcesc de *agă* [5]).

7. *Sărăceii* 500 şi *scutelniceii* 500. Aceştii erau călărimea Bucureştilor supt *Căpitanul spătăriei.* Cei dintâi trebuie să fi meritat numele ce purtau, căci crucea lor era de 4 oameni uneori, iar alte ori s'a urcat şi până la 8 oameni.

8. *Lipcanii* 1.000 supt *Marele Postelnic.*

9. *Cazacii* [6]) 2.000, pedestrime şi călărime supt un polcovnic [7]). Armele lor erau puşca şi paloşul [8]).

---

[1]) Georgio Tomasi, p. 74.

[2]) *Historica relatio de stata Valachiae,* 1679—1688.

[3]) Idem, Fotino, t. III, p. 354-7-14; Cantacuzino, f. 54—5.

[4]) *Istoria Ţării Româneşti,* de Costantin Căpitanul, f. 46; Radu Lupescu, f. 21.

[5]) Fotino, t. III, p. 488.

[6]) Nu trebuie a socoti, văzând numirile străine de *Lefegii, Lipcani, Cazaci,* că aceştii erau străini. Cronicarii ne spun că ei erau *oameni de ţeară.* Aceştii s'au întocmit, mai târziu, imitându-se după străini, şi li s'a păstrat cu organizarea şi numirea. Acest obicei a fost şi este de obşte în toată Europa.

[7]) Fotino, t. III, p. 356.

[8]) Tomasi, p. 67.

www.dacoromanica.ro

10. *Puşcaşii* 500, supt *Marele Armaş*.

11. *Aprozii* 500 supt un *Vătaf*. Supt acesta era un *Ceauş* sau locotenent; peste dânşii *Marele Postelnic*.

12. *Copii din casă* 500. Ei alcătuiau garda dinlăuntru a palatului domnesc. Capul lor era *Vătaful de copii* [1]).

13. *Curtenii*, garda călăreaţă, nu ştim de cât era.

14. *Ferentarii*, un corp de pedestrime uşoară [2]).

15. *Fustaşii* de cari erau numai 100, supt *Iuzbaşa de fustaşi*. Ei purtau lance [3]).

16. *Haiducii*, călărime şi pedestrime, armaţi cu săbii şi lănci [4]).

17. *Călărimea Sărdarului de mazili* care se alcătuia de toţi boierii ieşiţi din slujbă ce se numeau *mazili*. Acest corp era foarte însemnat [5]).

18. *Tunarii* 500, cu artileria, mai întâi supt *Căpitanii dorobănţeşti*, iară dela 1655 supt *Marele Armaş* [6]).

Numărul tuturor acestor oştiri trecea peste 30.000 şi în vreme de războiu totdeauna se mai mărea. Aceste oştiri, însă, erau numai în *România mare*, căci în *România mică* era o deosebită oştire a Banului [7]).

Banul cârmuind singur Banatul Craiovii, şi fiind domnului numai vasal, a trebuit să aibă o oştire a sa. Cursul istoriei încă o adeverează, pentrucă ne arată:

a) La 1508 pe nişte boieri supt banul *Pârvul* şi pentru aceea numiţi *Pârvuleşti* cu *oştirile Craiovii*, că goniră pe Mihnea I şi puseră domn pe Vlăduţă.

b) La 1522, *Barbul*, banul Craiovii cu *oştirile* sale goneşte pe Vlad VII.

c) La 1563, boierii cu *oştirile de peste Olt* se scoală asupra lui Petru II.

---

[1]) *Historica relatio de stata Valachiae*, 1679—1688; Fotino, t. III, pp. 357—14; Cantacuzino, ff. 54—55.

[2]) Kogălniceanu, pp. 132, 242.

[3]) *Historica relatio de stata Valachiae.*

[4]) Radu Lupescu, f. 177; Greceanu, f. 195.

[5]) *Historica relatio de stata Valachiae.*

[6]) *Idem*; Fotino, t. III, p. 356.

[7]) C. Cantacuzino, f. 56.

www.dacoromanica.ro

d) Istoria zice la începutul biografiei lui Mihai Viteazul, că el ca ban al Craiovii avea o oştire deosebită.

e) La 1599, Mihai Viteazul intrând în Transilvania, scrise lui Radu Buzescu şi banului Udrea să meargă şi ei în Transilvania cu *oştirile Craiovii.*

f) La 1601, boierii Buzeşti cu *oştirile Craiovii* gonesc pe Simeon Movilă [1]).

g) La 1630, aga Matei Basarab cu *Roşii de peste Olt* se răscoală împotriva lui Leon Vodă [2]). Luând în privire atât duhul războinic a Oltenilor, cât şi istoria care ne arată că Vlad VIII la 1522 n'a putut a se împotrivi cu oştirile ce avea, Banului Barbă, putem încheia că oştirea Banatului era destul de însemnată.

Armata românească, după cum o arătarăm, a stat în puterea ei până la 1580. De atunci până la 1592, domniile ticăloase ale lui Mircea II, Petru III, Ştefan II şi Alexandru III, o desorganizară şi o împuţinară. Astfel Mihai Viteazul când s'a urcat pe tron află numai vreo 10.000 ostaşi. Acest mare căpitan împlini cadrele armatei, o reformă, o disciplină şi adăogă pe lângă cetele de mai sus, alte două în călărime: *Delii* şi *Beşlii.* Aceşti din urmă erau de 200 călăreţi fruntaşi. Mihai dete atunci comanda acestor arme lui Ştefan Petnahaci Ungurul, om cu curaj şi vrednic, zice B e t h l e n, să comande nişte oameni ce se însemnaseră prin multe vitejii [3]).

Mihai Vodă văzând despoporarea ţării şi trebuindu-i soldaţi a început a lua cu leafă Unguri, Transilvăneni, Poloni, Cazaci, Sârbi şi Arnăuţi. Pilda lui o urmară şi alţi domni în urmă; astfel Matei Basarab organiză un corp de 2.000 Sârbi, Bulgari, Arnăuţi, numit *Seimeni* [4]), asemănat cu Ianicerii Seimoungs, supt un polcovnic. Acest element străin *introdus în armata românească aduse mari nenorociri.*

Autorii contimporani lui Mihai vorbesc astfel de armata lui: «Slujesc de soldaţi acestui voevod afară de Români, a căror vitejie o cunosc bine Turcii din vremea viteazului lor căpitan Dracola, mulţi Unguri,

[1]) K o g ă l n i c e a n u, pp. 116, 121, 130, 136, 196, 222.
[2]) *Leatopiseţul* lui T u d o s i e S t o i a n, f. 89.
[3]) B e t h l e n, t. IV, p. 355.
[4]) G r e c e a n u, f. 121.

www.dacoromanica.ro

Transilvani, câţiva Arnăuţi, Greci, Bulgari şi Sârbi. Are puţini puşcaşi, de cari se află în lipsă şi Transilvănenii, căci aceste noroade, şi mai cu seamă Ungurii, se bat mai voios cu săbiile, şi călări cu suliţele, şi cu mare îndrăzneală arăt faţa la vrăjmaşi »[1]).

Armata priimia dela stăpânire leafă, hrană şi veşminte. Supt Mircea cel Bătrân tot soldatul priimia pe zi câte doui bani roşii, cari fac 13 parale. Matei Basarab mări leafa şi o făcu de opt bani roşii; în sfârşit supt următorii domni ea merse crescând până în vremea domnilor Fanarioţi. Atât soldaţii cât şi ofiţerii sau boierii aveau dela stăpânire pe fiecare zi mertic de carne, de pâine, de grâu sau de meiu şi de lumânări [2]).

Capetele însărcinate cu administraţia şi aprovizionarea oştirilor erau aceştia:

Marele Clucer care era cvartir-maistrul cel mare al armatei. El lua bani dela vistierie şi cumpăra provizia de pâine, vin, orz şi fân, trebuincioasă armatei. Avea supt dânsul doi cluceri mai mici: *Clucerul de arie* care îngrijia de magaziile de fân şi de orz, şi *Clucerul de pivniţă*, care se îngrijia pentru pivniţele cu vin ale armatei. Afară de aceştia mai avea supt dânsul şi *Jigniceri* sau magazieri din boiernaşi.

Marele Sluger era însărcinat cu aprovizionarea armatei de carne şi lumânări.

Marele Pitar priimia proviziile dela aceştia de mai sus şi le împărţia pe la cete.

Marele Şătrar era îngrijitor al corturilor armatei. Avea supt dânsul şi mici *Şătrărei* [3]).

Capul cel mare al armatei era *Marele Spătar*. El avea supt comanda lui imediată pe toţi Călăraşii cum şi pe Lefegii, Sărăcei şi Scutelnicei. Dela aceştia el priimia de fiecare cruce pe an un leuşor (leonum) şi un car de fân, care în urmă nu s'a mai plătit în natură, ci

---

[1]) *L'ottomano* de Lazaro Soranzo, Milan, 1599, p. 147; Jacobo Gendero, *Turca Nikentos*, Francfurt, 1601, p. 149.

[2]) Fotino, t. III, p. 355; C. Cantacuzino, f. 54.

[3]) C. Cantacuzino, ff. 41—4; Fotino, t. III, pp. 495, 502, 503, 508. *Historica relatio Valachiae.*

www.dacoromanica.ro

i se da un leu pentru dânsul. Când un ofiţer înainta în grad, era dator să-i facă un dar. Spătarul avea un tribunal ostăşesc, unde se judecau pricinile ostăşeşti [1]).

Incă din vremile cele mai vechi, obiceiul era ca domnul, odată într'un an, să facă reviu, revistă (căutare) armatei şi miliţiei. Atuncia se făceau şi înălţări în ranguri [2]).

Uniforma oştirilor era asemănată, parte cu a Ungurilor, parte cu a Polonilor, afară de unele cete, precum dorobanţii şi alţii, cari purtau vechia uniformă naţională: haină vânătă şi în cap chivere [3]). La Paşti dăruia domnul fiecărui ostaş o chivără sau baretă şi o bucată de postav pentru uniformă [4]). Roşii de ţeară erau înveşmântaţi în roşu.

Seimenii purtau ceapcăn roşu cu mânicile despicate, în cap barete cu fundul roşu, scos afară la o parte. Ei pentru uniforma lor se numeau şi *Roşii străini*, spre a se deosebi de roşii de ţeară [5]).

Fustaşii aveau uniformă verde ca pucioasa. Copiii din casă şi lipcanii purtau uniformă leşească [6]).

Aceste cete purtau haină verde, peste haină încinşi cu brâu roşu, în cap baretă cu fundul roşu [7]).

Istoria ne arată că, Costantin I, la 1654, înveşmântă pe căpitanii dorobanţilor şi călăraşilor cu *frenghii*, cu *coftirii* şi cu *atlas* [8]).

Ostaşii aveau multe privilege sau obiceie, după cum se zicea pe atunci. Unul din cele mai însemnate era că, capetile oştirilor erau din drept mădulari ai Sfatului Domnesc şi ai Obşteştilor Adunări. După aceea venea scutirea de dăjdii. Ei nu se scuteau însă de toate dăjdiile. Privilegiul scutirii complecte la Români îl aveau numai robii. Dela boier

---

[1]) *Idem*, Fotino, t. III, p. 473.

[2]) Neagoe Vv. zice, f. 204: «La căutarea din toţi anii, ce este obiceiu a se face *oştilor* şi *slujitorilor*, boierimea şi căpiteniile aşteaptă cinste şi daruri».

[3]) *Istoria ţărei*, C. Căpitanul, f. 198.

[4]) Fotino, t. III, p. 355.

[5]) *Idem*, p. 436; Sulzer, t. III, p. 252.

[6]) *Idem*.

[7]) Fotino, t. III, p. 438; Breton, t. III, p. 71. In acest tom este o stampă a unui ostaş român desenat la Petersburg.

[8]) *Leatopiseţul* lui Tudosie Stoian, f. 228 şi a Radului Lupescu, f. 132.

www.dacoromanica.ro

până la moşnean, dela mânăstire, preot, până la oştean, toţi luau parte la contribuţiile Statului [1]). Istoria ne arată, că ostaşii ridicau mai mult ei *haraciu* împărătesc; că Mihnea II, la 1585, mări taxa ce plăteau roşii de ţeară; că Costantin I, la 1654, vrând a-şi trage favorul ostaşilor *îi plăti la un haraciu* deplin; asemenea că el ertă dorobanţilor şi călăraşilor dijmăritul şi oeritul familiilor lor [2]).

Ostaşii, cu toate că leafa lor era însemnată, dar tot n'ar fi putut întâmpina cheltuielile lor, dacă în vreme de războiu nu le-ar fi fost ertată prada, după cum era ertată în toate armatele din Europa, şi dacă în vreme de pace nu se întrebuinţau ca la Romani, în lucrări obşteşti şi particulare, precum facerea de drumuri, fântâni şi altele [3]) pentru cari socotim că erau plătiţi deosebit.

In vreme de pace armata era aşezată, parte în capitală, parte prin judeţe. Dorobanţii făceau garnizonul capitalei. Ei dau santinele cari păziau la poarta din faţă a curţii.

Fustaşii păziau la poarta din dos a curţii [4]).

---

[1]) Cu toate că dela început boierii nu primeau lefe pentru slujbele lor, decât oarecari daruri dela subalternii lor, cu toate că ei erau îndatoraţi să facă o parte însemnată în armată şi să meargă la războiu cu cheltuiala lor, dar tot plăteau dăjdiile cele mai însemnate; astfel ei au plătit în tot anul *haraciul*, *ploconul bairamului*, *văcăritul*, *banii calului* şi *oieritul*, la trei ani. Asemine şi mânăstirile. Vistieria făcea chibzuire după starea fiecăruia, cât se cuvine să plătească. Costantin Mavrocordat, la 1741, prin actul reformei desfiinţând multe drepturi ale boierilor îi scuti de tot de dăjdii precum şi pe mânăstiri. Mihai Racoviţă în anul următor, şi Grigorie Ghica, la 1748, stricară multe din reforme, şi se hotărî ca boierii şi mânăstirile să plătească *ploconul*, *ajutorinţa*, *mucarerul*, *văcăritul* şi *oieritul*, în toţi anii. Următorii domni supuseră pe boieri să plătească şi *dijmăritul*, de care îi scuti, în parte, Grigore Ghica, prin hrisovul dela 1751, Aprilie 19. Costantin Racoviţă îi scuti de *mucarer* şi Alexandru Ipsilant, la 1775, hotărî ca *oieritul* să li se ia numai la trei ani, după vechiul obiceiu. Astfel a urmat până în vremile mai de curând. C. Cantacuzino, ff. 86, 96, 97; Baur, pp. 108, 114, 117; Hrisovul lui Grigore Ghica, 1733, Iunie 16; Hrisovul lui Ştefan Cantacuzino, 1714, Mai 4; Hrisovul lui Alexandru Ipsilant, 1775, Dechemvrie.

[2]) Greceanu, f. 140.

[3]) *Leatopiseţul* lui Radu Lupescu, f. 132—364.

[4]) *Historica relatio de stata Valachiae.*

www.dacoromanica.ro

Călăraşii erau aşezaţi la Ploeşti, Măneşti, Gherghina şi Ruşii de Vede [1]).

Sărăceii şi Scutelniceii şedeau în Bucureşti, fiind călărimea Bucureştiului.

Aprozii slujeau ca taxidari şi împlinitori de datorii. Ei priimiau pentru osteneala lor un dar în bani ce se numia *plata cismelor* [2]).

Copiii din casă alcătuiau, după cum am zis, garda dinlăuntru a palatului domnesc. La ceremoniile cele mari, Vătaful de copii purta arcul şi purpura domnilor. Unul din copii purta steagul domnesc, care era de mătasă roşie, având zugrăvit, de oparte pe sfântul Gheorghe, protectorul armatei, şi de cealaltă acvila cu crucea în cioc. După aceştia veniau toţi copiii din casă, învăscuţi leşeşte, purtând suliţe lungi şi steguleţe cu prapore de mătasă, bicolore, albastru şi galbăn [3]).

Puşcaşii păziau la temniţe.

Lipcanii se întrebuinţau în trimiteri cu depeşuri [4]).

Vânătorii se întrebuinţau la vânat, şi din cele ce vânau se îndestula mai întâi Curtea Domnească, iară rămăşiţa se vindea în târgul domnesc în folosul lor şi al căpitanului lor. De aci a venit că acest căpitan să fie şi îngrijitor târgului [5]).

Armata românească era supusă unei disciplini straşnice. Neagoe V-v. ne arată că ostaşii cari picau în vini, se pedepsiau, şi că una din pedepsi era degradaţia, iară cei ce se trăgeau din slujbă, li se făcea cinste trimiţându-să acasă cu escortă [6]). Românii însă, ca toate naţiile meridionale, prea cu anevoie se supun jugului disciplinii. Plăcerea prădăciunilor, mai cu seamă, avea mare stăpânire asupră-le, nu atâta însă ca la celelalte oştiri străine, căci vedem pe Mihai Viteazul când a intrat în Moldova, la 1600, a poruncit să împuşte pe toţi Transilvănenii ce se vor prinde prădând, în vreme ce pe Români îi osândea

---

[1]) *Leatopiseţul* lui Radu Lupescu, f. 101 şi al lui Tudosie sin Stoian, f. 172; *Istoria ţărei Rom.* de Cost. Căpitanul, f. 179.

[2]) Kogălniceanu, p. 72, 241.

[3]) Fotino, t. III, p. 318.

[4]) Fotino, t. III, p. 354.

[5]) Fotino, t. III, p. 488.

[6]) Neagoe V-v., f. 68.

www.dacoromanica.ro

numai la bătaie [1]). Cu vreo câţiva ani mai nainte, la 1595, Albert Kirali, generalul român, dete o pildă de străşnicie militară osândind la moarte vreo câţiva ostaşi, căci au călcat capitulaţia ce făcuse el cu ceauşii Mahomed şi Mustafa pentru închinarea Brăilii [2]).

In vremea lui Mihai Viteazul, duhul ostăşesc ajunse în culmea sa. Model de credinţă şi dragoste către capul lor şi de pietate către religie, în acele vremi s'au văzut ostaşii români, la poftirea domnului lor, de a jertfi părţile lor de leafă spre a se înzestra cu satul Costeşti, mânăstirea Bistriţii, în care se adăpostiseră câtăva vreme [3]).

Soarta Ţării Româneşti, ca soarta a oricărui stat constituat spre războiu, a fost lipită de soarta armatei. In câtă vreme această armată a păstrat în inima sa simtimintele de disciplină, neapărate virtuţi ale unui bun oştean, Românii au făcut minuni. Supt Mihai Viteazul disciplina fu mai straşnică şi România fu în mărire. După ce însă trădarea din câmpul Turda răpi Românilor pe eroul lor, disciplina începu a scădea, dinpreună şi puterea statului care era întemeiat pe disciplina ostaşilor. Armata întâmpină un vrăjmaş învierşunat în Grecii ce năpădiseră în ţeară îndată după moartea lui Mihai Vodă. Ţinta lor fiind a slăbi statul românesc, fireşte că cele dintâi ale lor loviri au trebuit să fie îndreptate împotriva armatei. Douăzeci ani de domnii străine ce au urmat dela căderea de pe tron a lui Radu Şerban până la înălţarea

[1]) Engel, t. II, p. 248.

[2]) Hammer, t. VII, p. 229.

[3]) Această faptă am găsit-o arătată într'un hrisov a lui Leon Vodă dela 7138, Ianuarie 15, dat la Mânăstirea Bistriţii, prin care întăreşte dania satului Costeştii, sat, ce Mihai Vodă cumpărase dela moşneni drept 42.000 aspri gata, şi îl dăruise mânăstirii. « Incă când a cumpărat răposatul Mihai Vodă acel sat Costeştii, zice hrisovul, au fost întru eşirea lui din domnia acestei ţări, şi au fost atunci întru multă strâmtoare şi scârbă din toate părţile, şi întru împuţinarea avuţiei de cheltueală, şi pentru lefile unor ostaşi ce era atunci lângă Domnia sa, au întrebat Mihai Vodă pe toţi acei ostaşi, vrea-vor să lase părţile lor de leafă să cumpere acel sat mai sus zis, ca să fie pentru Dumnezeu la sfânta monastire şi pentru pomana Domniii sale, ear acei ostaşi atunci cu glas mare au zis: să fie după îngăduinţa şi după voia Domniii sale, pentru sfânta monastire, ca să fie de întărire şi călugărilor de hrană şi Domniii sale întru vecinică pomenire, şi au fost pentru neputinţa Domniii sale şi pentru atâtea nevoi ce a avut cu şederea la sfânta monastire cu acei ostaşi în câtăva vreme . . . ».

www.dacoromanica.ro

lui Matei Basarab (1611—1631) fură deajuns spre a demoraliza de tot armata.

Istoria ne-a păstrat răspunsul ostaşilor români către Domnul Alexandru IV Iliaş, când acesta îi ruga să-l apere de răscoala vestitului paharnic Lupul Mehedinţeanul: «Măria ta, i-au zis ei, noi nu vom sta cu tine, că ai călcat jurământul şi ne-ai oprit lefile şi ne-ai stricat obiceiele, cât am rămas săraci, şi n'avem nici o armă, căci le-am vândut pentru nevoile ce am avut dela tine, Doamne, şi acum te scoală de fugi, că vrăjmaşii tăi s'au apropiet»[1]). Vrăjmaşii domnului nu mai erau atunci vrăjmaşii ostaşilor! Demoralizaţia ostăşimii trebuia să-şi aibă efectul său. Cel dintâi act al ei fu revolta călăraşilor dela Măneşti, Gherghina, Ploieşti şi Ruşii-de-Vede la 1623[2]). Deşi această răscoală se potoli îndată prin învingerea rebelilor la Măneşti, dar pricina ce o produsesă, rămâind, nedisciplina ostaşilor merse crescând.

Matei I Basarab urcându-se pe tron se silia a preîntâmpina relele ce se aştepta a izvorî din acea demoralizaţie a ostaşilor. El se încercă a-i aduce la simtimentele de disciplină, îi ocupă cu războaie, cunoscând bine că gândirea la rău îşi are principiul său în nelucrare şi căutarea lenevirii este mormântul disciplinii. Insă greu lucru este a introduce disciplina când după ce odată armata a pierdut-o! Deşi linişti pe soldaţi, dar liniştea lor era înşelătoare, şi prevestia grozave furtuni. Revolta aştepta numai o ocazie ca să izbucnească cu atât mai multă tărie cu cât mai mult fusese comprimată. Ocazia se înfăţişă. Un Grec, Ghinea, vistier mare, se făcuse nesuferit ţării prin tiraniile lui. Revolta era în toate capetele. Ostaşii o introduseră în fapte. Indată după vestita biruinţă a lui Matei Vodă la Finta, în 17 Mai 1653, revolta izbucni. Seimenii străini deteră semnalul şi după dânşii se luară dorobanţii şi celelalte. Atunci ţeara căzu în cea mai grozavă anarhie militară, atunci... Insă să aruncăm mai bine un văl asupra acelor scene de o amară suvenire, cari nimiciră planurile patriotice ale altor domni vrednici, şi cari au dus necurmatul războiu civil şi dărăpănarea ţării.

---

[1]) *Leatopiseţul* lui Radu Lupescu, ff. 98—9 şi al lui Tudosie Stoian, f. 166.

[2]) Greceanu, f. 188; Costantin Căpitanul, f. 179.

www.dacoromanica.ro

Oh! Căci nu putem smulge din cartea istoriei noastre aceste foi scrise cu sânge!

El prevedea bine, bunul Matei, că dintr'aceasta se va strica ţeara, când pe patul său de moarte, auzind urletele turbaţilor soldaţi, adresa credincioşilor săi aceste profetice cuvinte: «De acum, fraţii mei, să ştiţi cu adevărat, că pentru faptele lor vor să fie mari răutăţi asupra acestii ticăloase de ţeară, şi va să cază la mare nevoie, şi vor să pătimească rău şi cei buni pentru cei răi» [1]).

Revolta nu muri cu Matei Vodă. Ea se prelungi şi mai cu furie încă supt următorul domn, Costantin I Basarab. Ticăitul domn, din închisoarea unde-l ţineau rebelii, înştiinţă pe domnii Transilvaniei şi ai Moldovei să vie să-l scape. Aceştia intrând în ţeară izbiră şi învinseră pe rebeli la Teleajăn, în 17 Iunie 1655, şi ţeara se mai linişti. Rămăşiţa acestor soldaţi revoltându-se din nou în anul următor, în Bucureşti şi Brăila, Costantin I trimise oştiri credincioase şi îi risipi cu totul, oprind numai puţini dorobanţi pe cari îi supuse cu căpitanii lor, agii, iar tunurile le-au dat în îngrijirea armaşului. Mihnea III organiză iarăşi armata, la 1658, când s'a ridicat împotriva Porţii. Nenorocita izbândă a acestii întreprinderi, prăzile ce mai făceau dorobanţii şi seimenii, aduseră de a se vedea risipiţi încă odată de Tătari, în anii următori.

Grigore Ghica reorganiză oarece armata, la 1672, când a însoţit oştirile turceşti în Polonia. «El au strâns din toate breslele, zice un cronicar, călăraşi, dorobanţi, roşii cum şi pe vistiernicei, spătărei, postelnicei, vornicei, păhărnicei, le-au făcut steaguri nouă, şi le-au dat tuturor suliţe cu prapore feluri de feluri, fieştecare după breasla lor, şi au făcut oaste frumoasă atât cât mergând şi făcând halai înaintea împăratului s'au mirat şi împăratul şi toţi Turcii de oşti ce avea Grigore Vodă frumoase» [2]).

Un cronicar moldovean laudă mult talentele ostăşeşti ale lui Grigore Vodă, şi vitejia ce au arătat Românii în aceste campanii ale Poloniei şi mai cu seamă la bătălia dela Levenz [3]).

[1]) Greceanu, f. 262; Radu Lupescu, f. 124.

[2]) *Istoria ţării*, de Cost. Căpitanul, f. 224.

[3]) *Leatopiseţul ţărei Moldovei* scris de Aŝentie Uricarul, ff. 2, 3, 15.

www.dacoromanica.ro

La 1673, în tabăra dela Hotin, seimenii cercară o nouă revoltă. Grigore Ghica V-v. cu oştile celelalte i-a supus, a prins pe 80 din cei mai răi, i-a băgat în butuci şi i-a trimis la ocnă, iar pe ceilalţi i-a lăsat la steagurile lor, schimbându-le căpităniile [1]).

La 1688 Şerban II Cantacuzino, când umbla să se ridice împotriva Porţii, reformă şi mări armata, urcând-o la 40.000 oameni şi 38 tunuri mari [2]). Din rămăşiţile dorobanţilor întocmi un corp de 4.000 Talpaşi şi Cazaci şi îi dete supt comanda agăi, care de atunci a luat titlu de *Agă de dorobanţi*, şi s'a privit ca un general de pedestrime [3]).

Armata atunci s'a împărţit după arme, în trei divizii mari: pedestrimea toată supt aga, călărimea supt spătariu şi artileria supt armaş. Garda prinţului era numai deosebită supt comanda căminarului.

Tălpaşii fiind după asemănarea tălpaşilor sau a tolpaşilor ungureşti, trebuie să fi avut armele acestora cari erau puşca, pistolul şi sabia. Ei erau înveşmântaţi cu talare roşii [4]), şi în cap cu chivere [5]).

Când tot era gata, când Românii erau acum să tragă sabia ca în vremea lui Mihai Viteazul, pentru sfânta pricină a independenţii naţionale, Şerban Vodă muri, şi cu dânsul şi acea vrednică hotărîre.

Minunata stare în care Şerban Vodă adusese armata, făcu ca şi supt următorul domn, Costantin Brâncoveanu, Ţeara Românească să urmeze a fi un stat respectat în Europa. Trei împăraţi mari îşi disputau atunci alianţa Românilor: împăratul Nemţiei, sultanul cu vestitul Conte Emeric de Tekeli [6]), şi împăratul Rusiei, Petru cel Mare.

Bătălia dela Cernesti, din 21 August 1690, câştigată de Brâncoveanu cu armata românească şi turcească fu cea din urmă în care vechile noastre legioane se luptară în mare bătălie rânduită. Aci Românii îşi luară adio dela slava militară!

---

[1]) Cost. Căpitanul, f. 233.
[2]) Cantemir, t. III, p. 480; Del Chiaro, p. 137.
[3]) Baur, p. 67; Fotino, t. III, p. 356.
[4]) Sulzer, t. III, p. 252.
[5]) Fotino, t. III, p. 436.
[6]) *Histoire d'Emeric, comte de Tekeli*, p. 243.

www.dacoromanica.ro

Costantin Brâncoveanu neîngriji în urmă armata. « El strică multă slujitorime, zice cronicarul, făcându-i podani prin satele lui şi ale rudelor lui » [1]).

Acest domn, cu toate ale sale bune calităţi, nu ştiu a se folosi de poziţia sa şi a Turciei. Alianţele sale cu împăraţii Nemţiei şi a Rusiei fură vătămătoare lui şi ţării, căci el nu trase sabia la vreme, căci « în minute mari şi hotărîtoare, după cum zice Engel, el n'a ştiut lucra într'un chip mare şi hotărîtoriu; duhul lui Mihai Viteazul nu răposase asupră-i » [2]).

Fanarioţii atunci intrigară, şi în doi ani capetele Brâncovenilor şi ale Cantacuzenilor, acele două familii mai puternice ale ţării, căzură supt securea otomană. Fanarioţii atunci dobândiră tronul românesc.

2.

MILIŢIA; RIDICAREA GLOATELOR

Radu Negru viind în Ţeara Românească găsi aci deosebite căpitănaturi pe cari, deşi le supusese sieşi, dar tot le păstră întocmirea lor. Astfel trebuie să fi fost organizarea din lăuntru a ţării în vremea lui Mircea I, care împărţi ţeara în judeţe, dând la fiecare numire după râul cel mare ce trece printr'însul.

El ţintind a organiza statul ostăşeşte, împărţi judeţele în căpitănii de o mie oameni, fiecare supt un căpitan. Aceşti căpitani aveau putere administrativă, judecătorească şi ostăşească în judeţe. La Câmpul-Lung şi Târgovişte, fiind oraşe capitale ale ţării, căpitanul cârmuitor purta titlu de dvornic [3]).

Căpităniile erau în număr de optsprezece numai în România mare, precum urmează:

In judeţul Slam-Râmnic, trei căpităniі: Focşanii, Grădiştea, Mânjinienii. Cea dintâi din aceste căpităniі era mai însemnată şi se numia

[1]) *Leatopiseţul* lui Radu Lupescu, f. 364.
[2]) Engel, t. I, p. 370.
[3]) Cantacuzino, f. 62.

www.dacoromanica.ro

Căpitănia cea mare a Focşaniului de margine. Ea a avut în urmă şi jumătate de Tuiu. Rămăşiţă din această căpitănie s'a mai ţinut până în vremile mai de curând şi s'a numit Buciucaşi şi Tuiulei Buciuc [1]).

In Judeţul Buzău o căpitănie a târgului Buzăului.

In judeţul Prahova, căpitănia Ploieştiului.

In judeţul Dâmboviţa, căpitănia căpitanilor Târgovişti.

In judeţul Ialomiţa trei căpitănii: Lichireşti, Stelnica şi oraşul de Floci.

In judeţul Ilfov trei căpitănii: Ciocăneştii, Olteniţa şi Gherghiţa.

In judeţul Vlăştii două căpitănii: Odiboe şi Daia.

In judeţul Muscel şi judeţul Argeş căpitănia oraşului Câmpu-Lung.

In judeţul Olt două căpitănii: Slatina şi Uda.

In judeţul Teleorman căpitănia Roşilor-de-Vede.

In România mică, cârmuitor Banul, erau deosebite căpitănii, din cari cea mai însemnată era a Cerneţului şi se numia ci şi a Focşaniului, Căpitănia cea mare a Cerneţului de margine [2]). Rămăşiţa din această căpitănie s'a ţinut până la 1830.

Aceşti 18.000 *Catane sau slujitori de scuteală* din România mare, precum şi cei din România mică nu primiau leafă, ci se scutiau de oarecare dăjdii. Ei erau organizaţi ostăşeşte şi împărţiţi ca şi armata în centurii şi decurii, şi se numiau mai în deosebi *Cazaci Martaloci* şi *Cazaci Cataragi* [3]). In vreme de pace ei erau îndatoraţi să facă garnizoana oraşelor şi a târgurilor şi să păzească pe rând «mărginile» (graniţele) [4]). In vreme de războiu slujiau supt Marele Spătar [5]). Uni-

[1]) Fotino, t. III, p. 350.

[2]) Cantacuzino, f. 56; *Historica relatio de stata Valachiae.*

[3]) Baur, p. 69; Fotino, t. III, p. 357; Sulzer, t. III, p. 253.

[4]) Paza graniţelor din vechime era foarte straşnică. Intr'un hrisov a lui Petru Vodă, *feciorul lui Mircea Vodă, din anul 7069*, Septem. 4, se arată că în vremea lui Pătraşcu V-v. «Voicu cu cetaşii lui, şi cu alţi Români din Potel fiind păzitori la marginea Dunării ca să nu treacă pribegi sau alţi făcători de rele, iar ei n'au păzit marginea bine, după *legea veche* şi au trecut pribegi printr'acel loc, şi pentru această vină a lor le-au luat Pătraşcu V-v. trei şugubini».

[5]) Baur, p. 56.

www.dacoromanica.ro

forma lor era albastră [1]). Deosebit de aceste căpitănii erau multe sate de catane organizaţi iarăşi ostăşeşte, fără leafă, având numai oarecari scutiri. Aceste catane din sate aveau cap pe câte un boier. Astfel cei de supt dvornic se numiau « dvornicei »; cei de supt spătar, « spătărei », cei de supt postelnic, « postelnicei »; cei de supt vistier, « vistiernicei », cei de supt paharnic, « păhărnicei », cei de supt comis, « comişei », ş. c. l. [2]). In vreme de războiu erau în activitate supt căpităniile lor, iară în vreme de pace şedeau pe la casele lor, căutându-şi de lucrul câmpului. De aci a venit proverbul atât de mult cunoscut în Ţeara Românească şi ţeara Moldovii [3]) « dela armă la sapă ».

Aceasta a fost miliţia sau Landwher-ul ţării.

La o trebuinţă neapărată, sau când patria era în primejdie se chiema « ridicarea gloatelor ». Jupanii (boierii) atunci, cu feciorii lor, ca nişte domni feodali, se ridicau cu banierile lor şi slujitorii lor ca să apere moşia (patria) ameninţată [4]). Asemine tot norodul era îndatorat să se ridice în arme supt comanda boierilor şi a căpitanilor miilor [5]).

In nici o ţeară, ca în ţările româneşti, această generală armare nu s'a întâmplat mai de multe ori. Invederat este că cu o asemine de minunată organizare ostăşească, ţeara, la trebuinţă, putea pune în picioare şi 100.000 oameni. Nimeni dar nu se va mai mira acum când va vedea în istorie pe Radul VIII, la 1538, în acele vremi de dispoporare, a pregăti o armată de 80.000 oameni spre a o trimite în ajutorul lui Ioan Zapolia, prinţul Transilvaniei, împotriva sultanului Suleiman [6]); pe Mircea II, la 1550, a întimpina pe pretendentul la tron, Radu Ilie,

---

[1]) Sulzer, t. III, p. 252.

[2]) Cantacuzino, f. 57; *Historica relatio de stata Valachiae;* Fotino, t. III, p. 358.

[3]) Organizaţia puterii armate a Moldovii a fost aseminea ca a Ţărei Româneşti, cu prea puţină deosebire. Vezi Cantemir, *Descrierea Moldovei.*

[4]) Că boierii erau nişte domni feodali slujind la războiu cu cheltuiala lor, o mărturiseşte şi Georgio Tomasi (cap. 3, p. 37) care fiind secretarul prinţului Sigismund Batori, a trebuit să cunoască bine pe Români şi instituţiile lor; « i Boiari, zice el, sono nobili di feudo obligati a proprie spese a la guerra ».

[5]) Kogălniceanu, t. I, p. 241.

[6]) Engel, t. I, p. 215.

www.dacoromanica.ro

cu 80.000 ostaşi şi 36 tunuri [1]); pe Alexandru II, la 1577, a merge împotriva Moldovenilor cu o armată de 40.000 oameni [2]); pe Mihai Viteazul a intra în Moldova, la 1600, cu 50.000 ostaşi [3]).

Ce materie dureroasă de gândire! Românii încă din veacul al XIV-lea, pe când toată Europa era cufundată în barbarie, aveau nişte instituţii cu cari în acele vremi ar fi ajuns o naţie puternică în Europa, dacă unirea ar fi domnit între dânşii! Fie ca rătăcirile părinţilor noştri să ne slujească de pildă precum virtuţile lor de îndemn! Fie ca să nu uităm de aci înainte, că unirea face puterea staturilor şi prin urmare fericirea lor.

3.

ARTA MILITARĂ LA ROMÂNI IN ACEASTĂ EPOCĂ

Lipsa izvoarelor nu ne iartă a cunoaşte cu deamăruntul tactica oştirilor româneşti. Leatopiseţile noastre cuprind prea puţine băgări de seamă asupra acestei materii; autorii străini şi mai puţin. Neagoe V-v. este singurul autor care ne dă oarecari deslușiri.

Este prea de crezut că Românii să nu fi fost mai înapoi decât celelalte naţii europene în arta militară. In al XIV, XV şi al XVI-lea veac, şcoala războiului era în ţările Dunării de jos, Ungaria, Transilvania, Serbia, România şi Moldova. Provedinţa scosese oameni mari în aceste locuri ca să apere creştinimea ameninţată. Mircea cel bătrân, Ioan Huniad «Cavalerul cel alb» al României [4]), Dan III, Ştefan cel Bun şi Mare al Moldovei, Vlad Ţepeş, Mihai Viteazul, toate aceste geniuri înalte cari luptau totdeauna unul împotriva a zece, trebuiau să aibă oarecari temeinice principe de artă militară, care nu e alta decât: «d'a învinge o putere mai mare cu alta mai mică».

[1]) Astfel se numise Huniad de contimporanii săi (Comines, t. III, ch. XIII).

[2]) *Natalis Comitis universae sui tempores libri triginta ab anno 1541—1581*, Veneţia, 1581.

[3]) *Leatopiseţul ţerei Moldovii (1352—1591)*, f. 300.

[4]) Kogălniceanu, p. 206.

www.dacoromanica.ro

Istoricii deosebitelor neamuri laudă talentele, iscusinţa, vitejia acestor căpitani mari şi reazămul ce ei au dat creştinătăţii; Bonfinius zice de Dan III Dracula că era un bărbat înzestrat cu «mare virtute şi căpitan prea viteaz în orice războiu, care cu puţine oştiri, prin mărinimia şi înţelepciunea sa, şi prin înalta virtute a soldaţilor săi, a susţinut fără vr'un ajutor străin războiul Turcilor peste părerea tutulor, care războiu abia puteau toţi creştinii împreună să susţie, şi au făcut atâta deşărtare a provinţiilor sale, prin necurmatele războaie, încât abia au rămas oameni ca să lucreze câmpurile»[1]).

Dlugosz, istoric polon, contimporan lui Ştefan cel Bun al Moldovei, descriind faptele strălucite ale acestui prinţ, se porneşte de un nobil entuziasm şi strigă: «O bărbat vrednice de mirare! cu nimic mai prejos decât generalii eroici, de cari noi atât ne mirăm, care în vremile noastre, dintre toţi prinţii lumii mai întâi ai repurtat o biruinţă atât de însemnată asupra Turcilor. Tu eşti cel mai vrednic după judecata mea, căruia se cuvine să i se dea domnia şi comanda a toată lumea; şi mai ales vrednicia de general împrotiva Turcilor după învoiala, hotărîrea şi decretul tutulor creştinilor, lăsând pe ceilalţi împăraţi şi prinţi catolici să se tăvălească în lenevire, desfrânări sau în războaie civile»[2]).

Istuanfius, istoric ungur, zice de acelaşi: «Fost-a Ştefan în toată vieaţa sa un om prea însemnat pentru ştiinţa disciplinii militare, şi pentru faptele războinice cele slăvite; căci dintre toţi vrăjmaşii cu cari s'a luat la arme a eşit biruitor cu o virtute şi vitejie vrednică de mirare, ş. c. l.»[3]).

In sfârşit Engel zice de Mihai Viteazul: «Să aruncăm dragi flori pe mormântul unui prinţ român care interesează istoria lumii; şi el a lucrat, şi puternic a lucrat, spre a îmbrânci barbaria turcească despre celelalte părţi ale Europei»[4]).

---

[1]) Bonfinius, decade III, lib. 6, p. 471.
[2]) Dlugosz, *Historia regni Poloniae*, lib. XIII.
[3]) Istuanfius Panonius, *Historia regni Hungariae*, lib. IV.
[4]) Engel, t. I, p. 268.

www.dacoromanica.ro

Să nu ne pară acum cu mirare dacă despre unele părţi ale artei militare vom vedea că Românii aveau mult mai bune principe, decât aveau pe vremea de atunci Nemţii, Franţezii şi Anglezii.

Armele Românilor, atât ofensive cât şi defensive, erau cele obicinuite pe atunci: arcul, lancea, suliţa, securea, sabia, paloşul, măciuca, haina de fier, scutul, pavăza, ş. a. In războaiele naţionale se slujiau şi cu coasele. După aflarea prafului se slujiră cu puştile şi tunurile. Intrebuinţarea acestor arme se urcă la sfârşitul veacului al XIV-lea. Românii iubiau prea puţin aceste arme şi se slujiau mai bucuros cu sabia şi suliţa, mai cu seamă călărimea lor, din care o mică parte numai primi armele cu foc [1]). Astfel călărimea românească începu a se desăvârşi, în vreme ce călărimea Europei, adoptând armele cu foc, se depărta de menirea ei, care stă în izbire şi lupta cu arma albă, iară nu în puşcărire, şi se întârzie multă vreme desăvârşirea ei.

Socotesc că călărimea la Români trebuie să fi fost de două feluri: *grea* şi *uşoară*, fiind că adese văz pe cronicari a face deosebire între călărimea ce se bătea în linie, şi gonacii cu cai uşori cari se întrebuinţau spre a lumina marşul oştirilor şi a lua în goană pe vrăjmaşi.

Călărimea uşoară avea cai mici de ai ţării, sprinteni şi iuţi ca fulgerul; ei săriau în fuga mare, pârae, râpe şi fără a se teme de vrăjmaşi, îi da harţ din toate părţile, arătându-se şi făcându-se nevăzuţi la tot minutul [2]).

Nu este adevărat, după cum au zis unii, că Românii aveau mai multă călărime decât pedestrime. Deşi firea naţiei şi poziţia ţării, care e mai mult câmpie, povăţuia pe Români mai mult spre călărime decât spre pedestrime, însă simţind importanţa pedestrimii totdeauna aceasta a fost mai numeroasă în armata lor. Georgio Tomasi mărturiseşte şi el că Românii aveau mai multă pedestrime decât călărime [3]).

Pedestrimea, această armă a bătăliilor, după cum a numit-o Napoleon, era dispreţuită în Europa, când Românii simţiră importanţa

[1]) *Leatopiseţul* lui Radu Lupescu, f. 116 şi al lui Tudosie Stoian, f. 115.

[2]) Kogălniceanu, p. 115.

[3]) Tomasi, p. 74.

www.dacoromanica.ro

ei şi organizară pedestrimea lor. Ea era armată cu suliţi şi se rânduia în «falange [1]) sau gloate adânci», de unde a venit şi expresia «a se îngloti oştile», ce aşa de des se întâlneşte în scriitorii noştri cei vechi. Cronica ne arată că la 1448, în Câmpii Rigăi (Cosova), unde Huniad cu Ungurii şi cu Românii au ţinut o bătălie cruntă cu sultanul Amurat, pedestrimea românească şi ungurească împresurată din toate părţile de călărimea turcească, «sta frumos ca un zid de piatră tare»; iară Turcii, adaogă cronicarul, văzând aceasta, începură a face meşteşuguri; când se loviau cu creştinii ei îndată da dosul, deci creştinii îi gonia, şi-şi strica şireagul; iar Turcii se întorcea şi până a se tocmi strica mulţi din creştini [2]).

Cele dintâi bucăţi de artilerie, numite în Europa *bombarde*, la Români se numiau *balimezuri*. Aceste fiind prea mari, după obiceiul de atunci, când s'au făcut altele mai mici s'au dat acestora numirea de *tunuri*, spre a se deosebi de cele mari, cărora s'a păstrat vechia numire [3]).

Artileria la Români a fost mult mai în bună stare decât la cele mai multe neamuri. La acestea, tunurile fiind prea mari, capetele nu puteau, nici nu ştiau a le schimba poziţia dintâi, şi astfel de multe ori ajungeau a fi nefolositoare în bătălii; pentru aceea în Europa scăzu mult artileria şi începu a se întrebuinţa mai cu seamă în izbirea şi apărarea cetăţilor; iar în bătălii de abia figurau câte două, trei tunuri. Astfel a urmat până în veacul al XVII-lea [4]). Tunurile româneşti erau mai mici [5]), de aceea erau mai mobile şi se puteau trage tot folosul dintr'însele. Puţine pilde poate găsi cineva în analele ostăşeşti de o ispravă mai bună decât aceea ce dobândi Mihai Viteazul la bătălia delă Călugăreni (1595, August 13). El aşează două tunuri în aşa bună poziţie

---

[1]) *Natalis comitis universae Historiae sui temporis libri triginta, ab anno 1545—1581.* «Radulphus ubi in planitem venit sua copias il duas falanges divisit».

[2]) *Leatopiseţul* lui Tudosie sin Stoian, ff. 39 şi 40.

[3]) *Leatopiseţul* lui Radu Lupescu, f. 204.

[4]) Rocquancourt, t. I, pp. 344—6.

[5]) In planurile din cartea lui Georgio Tomasi se văd tunurile româneşti şi moldovene târîte numai de doi cai, în vreme ce cele împărăteşti sânt târîte de patru cai.

www.dacoromanica.ro

încât prăpădi toată aripa dreaptă a armatei turceşti. Fapta este vrednică de toată aducerea aminte!

Puţine idei strategice a trebuit să fi avut Românii, din pricină că n'au avut teatruri mari de lucrări. Românii n'au iubit războiul de cuprinderi *(la guerre de conquettes)*; numai supt Mircea şi Mihai Viteazul ei au fost concheranţi. Misiunea lor era să apere ţeara şi creştinătatea; cele mai multe ale lor războaie au fost defensive în politică deşi ofensive ostăşeşti. Ei s'au războit mai mult în ţeara lor, în Bulgaria, Transilvania şi Moldova, şi într'aceste numai Mircea şi Mihai s'au întins mai departe.

Năvălirea însă a lui Mihai Viteazul în Transilvania, la 1599, ne înfăţişează un plan strategic, bine combinat mai dinainte. Războiul defensiv socotindu-l ca o parte a strategiei sau a politicii războiului, s'a adus la cea mai mare perfecţie de Români; ţeara având încă părţi destule muntoase şi păduroase ajuta mult o apărare naţională. De câte ori un vrăjmaş puternic năvălia în ţeară, toţi locuitorii câmpilor pustiau oraşele şi satele şi se strângeau cu turmele şi bucatele lor la munţi, a căror intrare era apărată atât prin natură cât şi prin fortificaţie. Bătrânii, muierile şi copiii se odihneau în munţi, iară junii luau armele, se formau în cete şi dau harţa vrăjmaşilor. Armata ţării sta ascunsă în păduri, ferindu-se de a se măsura în bătălie generală cu gloatele vrăjmaşilor, mulţămindu-se a-i hărţui, a-i tăia liniile de comunicaţie, a-i cuprinde proviziile, a-i aduce prin urmare foamete şi a-i sili să părăsească ţeara fără de ispravă, sau a-i trage în locuri grele şi necunoscute de dânşii, unde plătiau scump îndrăzneala ce-au avut de a călca pământul românesc. Cu acest chip ţeara scăpă în mai multe rânduri de oardele ungureşti şi turceşti ce o ameninţau să o cotropească.

Chipul cu care se luptau Românii îl văz aseminea cu chipul cu care Tit-Liviu ne arată că se luptau Romanii. Este de crezut ca tradiţia să ne fi păstrat arta militară a strămoşilor noştri. Organizaţia armatei, pe cât o cunoşteam, şi despărţirile ei în cete, centurii şi decurii, sânt curat romane.

Neagoe V-v., în cartea sa, capul «Despre rânduiala războaielor» ne arată cum se luptau Românii. «Vrând să ieşi la război împotriva vrăjmaşilor, zice el, întâiu să rânduieşti oameni sprinteni şi îndrăzneţi

www.dacoromanica.ro

« cum era obiceiul », iară după a doua să vie tabăra cea mare, încă să nu fie departe una de alta, ci aproape, pentru că de să va întâmpla vreo primejdie strejei dintăi, să viie să se amestece în cea de a doua, iară de să va vedea că şi a două se birueşte de vrăjmaşi, să poată ajunge ca să vie să se amestece în tabăra cea mare, că streaja cea dintâi şi cea d'a doua este inima a toată oastea, ci trebue să se ferească foarte tare să nu cază în primejdie, pricinuind spăimântare taberei celei mari, că fiind străjile tăria oştilor de va vedea tabăra străjile nebiruite se va îndârzi şi cu aceea veţi birui pe vrăjmaşii noştri »[1]). Comparaţi-le fiecare acestea cu aceea ce zice Tit-Liviu în c. VIII, c. 9 şi veţi vedea asemănarea.

Trebuie însă a însemna că Neagoe V-v. se slujeşte cu zicerile: « streajă, tabără, ceată » ca să exprime aceea ce în ziua de astăzi numim « linie de bătălie »; aşa la faţa 192 el zicea: « ceata întâia şi a doua, şi ceata cea mare, în loc de streajă întâia şi a doua, şi tabăra cea mare.

Mai la vale adaogă Neagoe V-v.: « La războiul hărţuitor, sprintenimea să nu easă înainte să dea harţă, că nu sânt de nici un folos, ce încă înfricoşează oştile, ci numai să se adune toţi în frunte »[2]).

La faţa 188 Neagoe V-v. dă fiului său o lecţie de politică militară, zicându-i că biruindu-se de vrăjmaşi, să nu iasă afară din ţeară, ci să şează pre hotare, în locuri ascunse, unde vor fi prieteni de ai lui, pentrucă vrăjmaşul nu se va putea ţine mult în ţeară, ci se va întoarce, iar pre domnul ce va fi adus îl va lăsa fără oşti, atunci să pornească asupră-i cu oaste.

După aceea îl povăţueşte că, un general nu trebuie să se expue la bătălie şi să nu stea unde va fi temeiul oştilor şi a războiului, că vrăjmaşul acolo îşi va îndrepta tunurile, ci cu « păzitorii trupului său » să se aşeze între a doua şi a treia ceată, de alăturea oştilor, şi de acolo să caute la războiu[3]).

In sfârşit Neagoe V-v. povăţuieşte ce măsuri trebuie a lua la răsplătiri, cum trebuie să se pomenească sufletele celor morţi în războiu

[1]) Neagoe V-v., f. 186.
[2]) Neagoe V-v., f. 186.
[3]) Neagoe V-v., f. 190.

www.dacoromanica.ro

pe la sfintele biserici, ca să vadă toţi şi să se îndemne. Cum nu trebuie să răsplătească numai pe boieri sau pe rudeniile lui, sau pe cei ce-i vor fi dat mită ca să-i laude. «Ci şi pre sărac (nenobil), zice el, dacă e vrednic şi harnic, şi-şi va păstra dregătoria cu cinste, că mai bun îţi este săracul cu cinste decât boierul cu ocară».

Aşezarea oştirilor în «rânduiala bătăliei», era astfel: pedestrimea, precum dorobanţii, lefegiii, vânătorii, seimenii, «la mijloc» (centru); la corpul din dreapta sau aripa dreaptă, se aşezau călăraşii, sărăceii, scutelnicii. La «corpul din stânga sau aripa din stânga» roşii de ţeară, cazacii, haiducii, ş. a. La rezervă erau căpitanii miilor şi miliţiile boierilor. Această aşezare la războiu nu era totdeauna statornică; nu numai poziţia locului şi iscusinţa generalului dar chiar şi firea armelor îi silia s'o modifice după cum istoria ne arată într'atâtea întâmplări.

Istoria ne dă foarte puţine relaţii despre «rânduiala bătăliilor». Din cele ce avem ni se învederează că mai multe bătălii, iar mai cu seamă ale lui Mihai Viteazul, Şerban I şi Matei I, sânt metodice, că «rânduiala oblică» s'a întrebuinţat mai des, iar la bătălia dela Dudeşti (1633) se întrebuinţă «rânduiala concavă»; că Românii cunoscuseră din vreme importanţa poziţiilor fireşti la războiu, cum şi întrebuinţarea rezervelor. Să dovedim zisele noastre printr'o aruncătură de ochi asupra unor bătălii.

Bătălia dela Mănesti (1550) între Radu Iliaş şi Mircea III, este cea mai veche despre care istoria ne-a păstrat daturi. Ea se deosebeşte: 1. Prin nepotrivirea puterilor ambelor părţi (Mircea avea 80.000 ostaşi, în vreme ce Radul abia avea 12.000); 2. Prin întocmirea a două falange ce Radul făcu din arma lui; 3. Prin întinderea ce el dete frontului său spre a-şi ascunde maimicimea numerică; 4. Prin atacul la vreme ce el făcu asupra celorlalte rânduri când văzu pe cel dintâi în neorânduială. Toate aceste întocmiri ale lui Radu, îl făcură să triumfeze de rivalul său[1]).

Bătălia dela Călugăreni (1595, August 13) este cea mai strălucită dovadă despre vitejia şi ştiinţa militară a Românilor. Generalul cel mai isteţ al veacului de acum n'ar putea face nişte dispoziţii mai bune

[1]) Vezi descrierea acestei bătălii în *Natalis Comitis universae Historiae sui temporis;* libri triginta ab anno 1545—1581.

www.dacoromanica.ro

decât acele ce făcu Mihai Viteazul. Cu 16.000 luptători el învinse o armată de 200.000 oameni. Intr'această vestită bătălie însemnăm dizpoziţiile următoare: 1. Mihai trage pe vizirul Sinan-Paşa într'un loc strâmt, unde acesta nu-i putea pune împotrivă decât 12.000 luptători, şi prin urmare toată gloata armatei îi fu nefolositoare; 2. Vedem pe ai noştri năvălind asupra Turcilor, a fi reîmpinşi, a se ralia şi a năvăli de isnoavă. Singură numai această împrejurare dovedeşte o artă şi o artă înaintată; 3. Mihai aşează două tunuri în aşa bună poziţie, încât prăpădeşte toată aripa dreaptă a armatei turceşti; 4. Minunata izbire ce viteazul căpitan Cocea, cu mai puţin de 400 călăreţi făcu asupra armatei turceşti, luând-o pe la spate şi răschirând-o, în vreme ce Mihai o izbia în front [1]).

«Turcii, zice un autor vechi, descriind această bătălie, se luptau ajutoraţi de mulţime şi de număr; Românii de tărie şi îndrăzneală». (Turci pugnabant adjuti multitudine et numero, Valachi fortitudine et audacia) [2]).

La bătălia dela Sibiu (1599, Octomvrie 28) vedem pe Mihai a da rânduielii sale de bătălie o poziţie oblică; atacul se făcu numai asupra aripii stângi şi centrului. Românii la început pierduseră bătălia şi se răschiraseră, când Mihai izbuteşte a-i ralia, năvăleşte cu iuţeală asupra Transilvănenilor biruitori şi le smulge biruinţa. Această bătălie e cea dintâi unde istoria pomeneşte de întrebuinţarea rezervelor. Transilvănenii nu ştiură a întrebuinţa pe ale lor la vreme, de aceea le scăpă biruinţa. Mihai se folosi mai bine de ale lui [3]).

La bătălia dela Mirislo (1600, Septemvrie 8) vedem pe Mihai a-şi acoperi flancurile aşezându-şi armata între râul Maruş şi un deal. El avu nesocotinţă de a părăsi această minunată poziţie, şi de a lua în goană pe Transilveni, cari se trăseseră pe Dej; astfel el căzu în

---

[1]) Engel, t. I, p. 236; Hammer, t. II, p. 604; Kogălniceanu, p. 151.

[2]) *Conspectus Historiae Valachiae auxilio cum Divino ab anno reparatae salutes*, 1595.

[3]) Bethlen, t. IV, p. 384 şi următoarele; Kogălniceanu, p. 198—9.

www.dacoromanica.ro

cursa ce i-o întinsesă generalul Basta şi pierdu această bătălie însemnată, cea dintâi în care fu biruit [1]).

La bătălia dela Toroszlo (1601, August 2) armata românească şi împărătească era aşezată într'o poziţie foarte bună, pe un deal. Sigismond Batori, cu o armată de două ori mai mare, era aşezat pe alt deal oposit; o câmpie deosebia ambele armate. Mihai stă în nelucrare şi aşteaptă ca vrăjmaşul să vie să-l lovească. Când acesta se cobora pe munte, Mihai îl trăsneşte cu artileria sa. Neorânduiala vrăjmaşului crescând în trecerea lui prin câmpie, Mihai şi Basta se folosesc de acest minut priincios şi fac o izbire atât de iute încât îi omoară 10.000 oameni, în vreme ce ei nu pierdură decât 300. Aceasta fu cea mai din urmă biruinţă a eroului şi una din cele strălucite [2]).

La bătălia dela Petersdorf (1611, Iulie 12) Transilvănenii izbiră centrul armatei noastre. Pedestrimea noastră, puţin numeroasă, se sparge curând, bătălia era pierdută, când Şerban I numai cu ajutorul călărimii reîntocmi lupta şi câştigă o biruinţă strălucită [3]).

La bătălia dela Dudeşti (1631, Octomvrie 26), Roşii de ţeară cari erau în aripa stângă, izbiţi de Tătari, se deschiseră şi îi luară în mijloc. Lupta se aţîţă atunci grozav în aripa stângă. Ea se comunică în urmă la pedestrimile din centru. De cinci ori pedestrimea românească fu reîmpinsă de pedestrimea moldovană şi de cinci ori ea năvăli de iznoavă. In această bătălie, ca şi în cele mai multe, pedestrimea s'a luptat împrotiva pedestrimii şi călărimea împrotiva călărimii [4]).

Taberile îngrădite (*les camps rétranchés*) erau cunoscute de Români încă din veacul al XV-lea. La bătălia dela Cosova vedem pe Huniad a-şi îngrădi tabăra. Ingrădirile se făceau când cu şanţuri, când cu care legate şi împlute cu pământ.

Izbirea şi apărarea cetăţilor era în aceeaşi stare de pruncie ca şi în toată Europa.

La 1595 vedem însă oştirea românească şi transilvană a se purta

[1]) Kogălniceanu, p. 211; Engel, t. I, p. 261.

[2]) *Mémoires chronologiques pour servir à l'histoire universelle de l'Europe depuis 1600 jusqu'en 1716*, t. I, p. 16.

[3]) Kogălniceanu, p. 258.

[4]) Fotino, t. II, pp. 172—4.

www.dacoromanica.ro

la împresurarea Târgoviştei, după oarecari principuri, făcând şi şanţuri acoperite (*fossés couverts*), spre a se apropia de ziduri [1]).

Cetăţile ţării erau Giurgiu, Brăila, oraşul de Floci, Târgovişteа, Bucureşti, Cetatea Negru Vodă, Poienarii zidită de Ţepeş V-v., Domaica [2]), Teleafla şi Crăciuna. Această din urmă o luară Moldovenii, dimpreună cu judeţul Putna la 1473 [3]).

La 1544 Turcii cuprinseră Brăila, Turnul şi Giurgiul pe cari le ţinură până la 1830.

La 1659 Gheorghe Ghica I, din porunca sultanului, dărâmă toate cetăţile.

Afară de cetăţile de mai sus, mai erau alte cetăţui cari apărau intrările munţilor şi vadurile Dunării. Ruinele acestor cetăţui se văd încă şi în ziua de astăzi pe alocurea [4]).

---

[1]) Kogălniceanu, p. 157; G. Tomasi în cartea sa are un tablou care arată armia creştinească sosind înaintea Târgoviştei. Această cetate este în faţa planului pe deal; creştinii vin dela Nord-Est şi au şi aşezat o baterie care puşcăreşte cetatea; Turcii fug spre răsărit, unde se văd tunurile şi bagazurile lăsate de dânşii. Avangarda călăreaţă a creştinilor se vede în luptă cu ariergarda Turcilor. Ostaşii români ca şi cei transilvani se văd purtând casce cu pene mari; călăreţii port cuirase.

[2]) Engel, t. I, p. 154.

[3]) *Leatopiseţul ţării Moldovii* (1352—1599), f. 138.

[4]) Afară din multe ruinuri de cetăţi, cari după materialul lor se văd a fi clădite din vremea Romanilor, sânt multe altele ce se văd a fi mai nouă, aşa:

La Războieni, pe hotar, din susul satului Porceştii, din dreapta Jiului, se află şi acum o cetăţue.

Altă cetăţue se află din jos de satul Bârleştii de-a stânga apei.

Alta iar în dreptul satului Brădeştii, de-a stânga Jiului.

La casa albă, lângă Căciuleşti, de-a stânga apei se află ruine; asèminea şi la satul Cremene, Sud Gorj, la gura Balaşului în Jiu, la satul Recarii, de-a stânga Jiului, la satul Muierenii între Olteţ şi mai sânt răsipuri de o cetate pe care ţăranii o numesc « Cetatea muerii ».

Pe Niajlov, dela vale de satul Crevedia, s'a găsit o zidire ruinată ce ţăranii numesc « Cetatea fetei ».

Pe apa Argeşului, în Plaiul Arifului, lângă acest râu, până astăzi sânt zidiri de cetate ce se zice a fi a lui Neagoe V-v. Alte cetăţui se mai găsesc la Orvenca şi Bozoreanca, în judeţul Teleorman şi altele.

www.dacoromanica.ro

Orăşanii erau însărcinaţi cu apărarea cetăţilor [1]), de aceea nici n'a progresat mult această ramură a artei militare. Munţii şi stufoasele păduri erau cetăţile favorite ale Românului, şi el ştia bine să le apere pe acele.

Aceasta a fost arta militară şi întocmirea puterii armate la Români. Despre bunătatea acestei întocmiri, vitejia şi ştiinţa Românilor pot mărturisi 76 de campanii, din cari 19 împrotiva Turcilor, 15 împrotiva Moldovenilor, 13 împotriva Transilvănenilor, 15 civile, 6 împrotiva Polonezilor, 5 împrotiva Ungurilor, 1 împrotiva Bulgarilor şi împrotiva Grecilor, 1 împrotiva Cazacilor. In aceste campanii s'au dat mai mult de 80 bătălii rânduite, de care în 75 armata românească a fost partea principală, iar în 5 ca aliată, şi mai multe lupte deosebite.

Generalii cei mai vestiţi, ce au comandat armatele româneşti, afară de domnii Mircea I, Dan III, Vlad Ţepeş, Radu dela Afumaţi, Mihai Viteazul, Şerban I şi Matei I, au fost Dan, nepotul lui Mircea, Zavisie Negru, Radu Buzescu, Banul Mihalcea, Banul Manta, Farcaş, Albert Chirali, Banul Udrea, Baba Novac, Gheorghe Raci şi alţii.

[1]) Kogălniceanu, p. 243.

www.dacoromanica.ro

PARTEA II

I

PUTEREA ARMATĂ DELA AŞEZAREA DOMNILOR FANARIOŢI PÂNĂ LA REGULAMENT (1716—1830)

Ziua de 10 Fevruarie 1716 fu o zi de doliu pentru Români; în acea zi Neculai Mavrocordat, cel dintâi domn fanariot, se urcă pe slăvitul tron ilustrat de Basarabi.

Fanariotul pricepu bine că puterea Românilor era în instituţiile lor; de aceea nici nu întârzie a săpa acele instituţii spre a pregăti neamului său o lungă domnire. El aşează temeliile sistemei ce trebuia a se substitua în locul constituţiei noastre, lasând la următorii săi însărcinarea de a le desvolta şi a le consfinţi. Dovadă despre asta ne dă însuşi Costantin Mavrocordat, zicând în actul reformei dela 1741 că la această reformă el a urmat învăţăturile părintelui său Neculai V-v.

Incă în cel dintâi an a domnirii sale, Neculai Mavrocordat împuţină mult armata şi miliţia. După dânsul, Costantin Mavrocordat, la 1739, desfiinţă de tot vechia organizare militară a ţării. Din armată el păstră numai o sută douăzeci talpaşi şi alţi atâţi cazaci, la cari le plătea câte trei lei pe lună, iar pe ceilalţi ostaşi îi desfiinţă de tot, supuindu-i în rândul dajnicilor de obşte. Garda lui o alcătui de vreo câteva sute de Turci şi Arnăuţi. De asemine strică pe sătenii numiţi spătărei, postelnicei, vistirnicei, păhărnicei, ş. c. l., cum şi căpiteniile de pe la judeţe, luând şi cârmuirea judeţelor din mâna căpitanilor

www.dacoromanica.ro

miilor şi dând-o ispravnicilor. Din miliţie el opri numai 1620 de slujitori pentru slujbele din lăuntru [1]).

« Această stricare a armatelor, zice generalul Baur, începută de tatăl şi săvârşită de fiul, slăbi de tot statul; nu numai că ea grăbi covârşirea proiectelor Porţii, lăsând Ţeara Românească în capricia ei, fără temere de contrazicere sau de revoltă, dar ea expuse însă ţeara la supărările Turcilor, şi mai cu seamă a locuitorilor din vecinătatea Dunării, vrăjmaşii ei cei ne'mpăcaţi. Ei atunci făceau necurmat preumblări prin ţeară scoţând daruri dela domn, deprădând pe săraci, făcându-se în acea vreme stăpâni pe tot comerţul, căci nu mai erau braţe armate ca să pedepsească aceste fărădelegi » [2]).

Este de însemnat că reforma lui Mavrocordat, întrucât a cuprins dizpoziţii regulamentare şi de un interes mai secundar, s'a primit şi s'a întărit de obştească adunare, iară desfiinţarea puterei armate n'a încuviinţat-o nici un Român, de aceea nici că se află trecută în actul de reformă.

Le păsa greu Românilor supt Fanarioţi, le păsa cu mult mai greu căci nu aveau nici o carieră spre a-şi desvolta talentele lor ostăşeşti; de aceea de câte ori vr'un căpitan mare se ivia în Europa, Românii alergau cu gloata supt steagurile lui. Astfel mulţi Români se deosebiră în armata lui Carol XII, regele Sveziei [3]); astfel, mai în urmă,

---

[1]) Baur, p. 69; Fotino, t. III, pp. 489, 352, 358; Cantacuzino, ff. 57, 63; Kogălniceanu, p. 391.

[2]) Baur.

[3]) Analele ostăşeşti ne-au păstrat o faptă îndrăzneaţă a unui ostaş român, din vremea când Carol XII se bătea în Polonia cu Polonezii şi Ruşii. La 1706 un căpitan român slujind în armata regelui Carol XII, apropiindu-se de un oraş al Poloniei prin care trebuia să treacă, află cu durere că trupele ţarului sânt acolo foarte numeroase. Cum luă această ştiinţă, lasă pe ai săi în urmă, înduplecă pe un Sved ce-l întovărăşea să se lase să-l lege, îl duce legat cot la cot la garda oraşului spuind că este şi el din armata rusească, şi că în drumul lui a găsit vr'o câţiva Svezi, pe cari i-a tăiat oprind numai pe acesta ce-l văd, pe care-l aduce la colonelul său. Această fabulă se primeşte prea bine. Ruşii serbează în toate chipurile acea mică biruinţă, şi biruitorul se strecoară binişor după ce şi-a făcut toate observaţiile trebuincioase. Imprejurarea aceasta îndârjeşte pe soldaţii lui, el se

www.dacoromanica.ro

mulţi Români slujiau în armata lui Friederic cel Mare, regele Prusiei, între cari Radul Cocoară ce era hotnogiu şi Tudor din Bogdăneşti [1]).

Alexandru Ipsilant, singurul domn fanariot, căruia sântem datori recunoştinţă, pentru îmbunătăţirile ce a făcut, reorganiză la 1775 vechile rămăşiţe din armată, mai adăogind şi alţi slujitori [2]).

Pe atunci puterea armată se deosebia în « slujitori din lăuntru şi slujitori din afară ».

Cei dintâi erau:

100 Lefegii supt un Căpitan.
100 Lefegii supt Vel-ceauş.
400 Seimeni supt Baş-Bulubaşa.
50 Catane supt un Căpitan.
100 Pompieri supt doi Căpitani.
400 Scutelnici supt opt Căpitani de margine.
50 Poteraşi supt un Căpitan.

Aceştia toţi erau supt Spătarul, iar supt Aga erau:

120 Talpaşi supt Căpitanul dorobanţilor.
120 Cazaci supt Polcovnicul Bucureştilor.
120 Cazaci supt Polcovnicul Târgoviştii.
120 Slujitori supt steagul Agii.
500 Slujitori cu 30 căpitani.

Slujitorii din afară erau în număr de 3.144 supt 78 căpitani. Ei ca şi mai nainte erau supt comanda Spătarului şi strejuiau marginile.

---

pune în capul lor, se apropie de oraş, intră fără stavilă, găseşte pe vrăjmaşi beţi şi împrăştiaţi, şi după ce a trecut supt ascuţişul sabiei pe toţi câţi i-au ieşit înainte, iese fără a fi gonit prin poarta din protivă. *(Stratagèmes militaires et ruses de guerre*, Paris, t. II, p. 225).

[1]) Intre hrisoavele mânăstirii Arnota am găsit o mărturie din anul 7271 (1763), care începe aşa: « Eu Teodor monahul dela schitul Frăsineni, care pe mirenie m'am chiemat Tudor din satul Bogdăneştii Episcopiei, adeverez cu această scrisoare a mea, dată la mâna Sfinţiei Sale părintelui Ştefan Egumenul sfintei monastiri, precum să se ştie că fiind eu în răsmiriţă, catană împreună cu alţi tovarăşi, şi făcându-se în ţeara aceasta pace, noi am mers în ţeara Brandiburgului fiind acolo răsmiriţă, şi împreunându-mă eu cu un Radu Cocoară ce a fost hotnogiu, mi-a spus că fiind el aici în ţeară, ş. c. l. ».

[2]) Hrisovul lui Alexandru Ipsilant, 1775, Decemvrie.

www.dacoromanica.ro

Cele 78 căpitănii erau următoarele:

In judeţul Slam-Râmnicul 8 căpitănii: Focşanii, Grădiştea, Mânjinenii, Râmnicul, Comişoaea, Vârtişcoi, Belciugata, Unturoasa.

In judeţul Buzău, o căpitănie a târgului Buzăului.

In judeţul Săcueni 3 căpitănii: Mărginenii, Gherghenii şi Slujitorii Judeţului.

In judeţul Prahova, o căpitănie a Ploieştilor.

In judeţul Ialomiţa, 6 căpitănii: Lichireştii, Stelnica, oraşul de Floci, Gârbova, Slobozia şi Pădurea Judeţului.

In judeţul Ilfovul, 7 căpitănii: Ciocăneştii, Olteniţa, Gherghiţa, Podul Pitarului, Căpăcenii, Obileştii, Pădurea Judeţului.

In judeţul Dâmboviţa, 3 căpitănii: cazacii Târgoviştii, Floreştii şi Bălenii.

In judeţul Vlaşca, 8 căpitănii: Odiboe, Daia, Găeştii, Călugărenii, Baciu, Podul Doamnei, Capalegu şi Puciul Tălpii.

In judeţul Teleorman, 6 căpitănii: Martalogii Judeţului, Zmicea, Roşii de Vede, Balacii, Camanşul şi Ciucăneştii Bordii.

In judeţul Muşcel, 2 căpitănii: Călieştii şi Slujitorii Judeţului.

In judeţul Argeş, 4 căpitănii: Loviştea, Piteştii, Vânătorii şi Pădurea Judeţului.

In judeţul Olt, 7 căpitănii: Slatina, Uda, Şerbăneştii, Băneasa, Gurguiul, Catadile Slatinei şi Slujitorii.

In judeţul Romanaţi, 4 căpitănii: Caracalu, Sulazu, Podu Balşu, Catanile Călăraşilor.

In judeţul Vâlcea, 4 căpitănii: Slujitorii Râmnicului, Vânătorii, Catanele Poterii şi Catanele Marcu.

In judeţul Dolj, 3 căpitănii: două ale Poterii şi una a Slujitorilor Judeţului.

In judeţul Gorj, 4 căpitănii: a Slujitorilor, a Mecilţiilor, a Vânătorilor şi a Haiducilor predaţi.

In judeţul Mehedinţi, 7 căpitănii: a Plaiului, Cerneţii, Calafatul, Gheamlaniţa, Bogoşi, Vodiţa şi Slujitorii Judeţului [1]).

---

[1]) Cantacuzino, ff. 320—326.

www.dacoromanica.ro

Toţi slujitorii, atât din lăuntru cât şi din afară, slujiau cu săptămâna. Cei cari nu mergeau la rândul de săptămână, plătiau spătarului sau agii o leiţă. Ei erau în cea mai proastă stare şi nici nu meritau a se numi ostaşi [1]).

Pe Arnăuţi, Ipsilant i-a luat supt comanda lui imediată. El a armat mai întâi pe ostaşi cu puşti cu baionete, pe cari le-a adus dela Viena prin un preot italian [2]).

Căpităniile din afară se mai înmulţiră în urmă şi se întocmi şi câte o polcovnicie de fiecare judeţ.

La 1787 Nicolai Petre Mavrogheni făcu oarecari îmbunătăţiri în oştire, hotărînd şi lefile slujbaşilor şi precurmând abuzurile ce se introduseseră [3]).

Atunci acei slujitori se deosebiră în războiul cu Nemţii şi mai cu seamă în luptele dela Sinaia şi Cozia.

După Mavrogheni şi aceste începuturi de o armată scăzură mult.

Dorinţa Românilor de a avea o armată regulată în picioare nu se putea învinge; astfel la 1802, ei îşi cerură de domn pe Costantin Ipsilant, numai căci acesta li-a făgăduit că va întocmi vechea organizare militară. Fanariotul văzându-se domn îşi uită făgăduinţa.

In sfârşit anul 1821 veni. Atunci în ţeară se manifestă una din acele mişcări energice cari arăt juneţa popoarelor şi dorinţa lor de propăşire. Duhul naţionalităţii se deşteaptă şi Românii scutură jugul fanariotic ce un veac întreg îi apasă. Grigorie Ghica puse temelie armatei româneşti, organizând trupul de panduri. Aceşti panduri dinpreună cu volintirii se deosebiră foarte mult în războiul din urmă a Ruşilor şi mai cu seamă la Băileşti, Cireşă, Schela-Cladovii şi Calafat.

---

[1]) Baur, pp. 81, 87.

[2]) Sulzer, t. III, p. 258.

[3]) Hrisovul lui Mavrogheni pentru breasla spătăriei, 1787, Martie 4.

www.dacoromanica.ro

II

PUTEREA ARMATĂ SUPT REGULAMENT (1830—1844)

In sfârşit veni ziua când se răsturnă reforma fanariotică şi redobândirăm o parte din vechile noastre instituţii.

Regulamentul recunoscu cele trei părţi alcătuitoare unei bune organizări ostăşeşti: armată, miliţie şi ridicarea gloatelor; aplicarea însă ce a făcut nu poate aduce isprava dorită.

« Oştirea permanentă », supt nepotrivitele numiri de « streajă pământenească şi miliţie pământenească » s'a alcătuit la 1830 de două arme: pedestrime şi călărime. Ea se împărţi în trei regimente, fiecare de două batalioane şi două scadroane.

Batalionul se alcătuieşte de 4 companii, compania de două plotoane şi plotonul de şase despărţiri.

Scadronul se alcătuieşte de patru plotonuri şi plotonul de şase despărţiri.

Batalionul şi scadronul ca unităţi de putere cuprindeau la început, cel dintâi 586 oameni, şi cel de al doilea 190 oameni cu ofiţeri împreună.

Oştirea se comandă *en chef* de Marele Spătar ajutorat de un Stat Major.

Strângerea ostaşilor se face prin conscripţie şi intrare de bună voie. Invoirea de a pune om în loc, astă măsură demoralizătoare armatelor, este autorizată de legiuiri. Conscrişii, după legiuire, trebuie să se tragă cu sorţi. Această mântuitoare măsură până acum însă nu s'a îndeplinit.

Nime nu se poate primi în slujbă decât în vârstă de 20 până la 30 ani.

Privilegiurile cinurilor de jos sânt, ca familia soldatului să fie scutită de dajdie câtă vreme va sluji el; iară slujind trei termini, atunci dobândeşte dreptul acesta de scutire pe vieaţă.

Imbrăcămintea soldatului, după trecerea din slujbă, rămâne a lui, precum şi calul la călăreţ.

Cinurile de sus n'au alt privilegiu decât, că slujind trei ani într'un rang să aibă, ieşind din slujbă, drept la un rang mai sus.

www.dacoromanica.ro

Oştirea a încercat oarecari prefaceri dela alcătuire aei până acum; scadroanele, cari la 1835 se uniseră într'un regiment deosebit, la 1843 se reduseseră pe jumătate, şi se deteră iarăşi în administraţia colonelilor de pedestrime. Acum, o încercare de un an de zile a fost destul, spre a arăta că călărimea nu poate merge bine decât având administrarea ei deosebită.

La 1843, spre a se împlini reducţia făcută în călărime şi în cordonaşi, iarăşi se mări numărul soldaţilor de pedestrime, şi batalionul ajunse se fie de 800 oameni, afară de ofiţeri.

La 1844 se mai adăogi o a treia armă, artileria, alcătuită până acum de şase tunuri. Această armă n'a primit încă o organizare hotărîtoare. Asemenea se legiui a se întocmi şi o companie de pompieri.

Efectivul oştirii acum este peste tot şi în complet de 5.608 oameni, din care 4.869 cinuri de jos în pedestrime şi 574 în călărime, 126 ober-ofiţeri în pedestrime şi 20 în călărime, şi în ambe arme 18 stab-ofiţeri.

Deşi n'ar putea cineva învinovăţi această oştire în privinţa mânuirii armelor şi a evoluţiilor, dar este încă primitoare de multe îmbunătăţiri. Aşa instrucţia ofiţerilor ce e neîngrijită, duhul ostăşesc ce-i lipseşte, cer o mare luare aminte a cârmuirii. Intocmirea unei foi ostăşeşti, care să se deie în mâna ofiţerilor, iară mai cu seamă întocmirea unei şcoli ostăşeşti speciale, în care să se formeze atât ofiţerii pentru câte trele arme, cât şi un trup de ingineri, sânt de neapărată trebuinţă. Această şcoală ar costa puţin în privinţa minunatelor foloase ce ar aduce.

Miliţia. Instituţiile cărora se cuvine numirea de *miliţie*, la noi sânt jandarmii şi cordonaşii cu potecaşii.

Trupul călăreţ de jandarmi, cărora s'a dat vechea numire de *dorobanţi*, s'a întocmit la 1832. Insărcinarea acestui trup este să împlinească slujbe lângă partea administrativă şi spre a sluji de rezervă oştirii asigurând liniştea obştească de bântuirile făcătorilor de rele.

Dorobanţii se împart în căprării de 10 oameni. Trei de-aceste căprării slujesc necurmat pe lângă cârmuitorii şi una pe lângă subcârmuitorii judeţelor. Numărul lor este întreit şi fiecare se află în slujbă câte 10 zile pe lună, afară de întâmplări extraordinare.

www.dacoromanica.ro

Asupra dorobanţilor de pe lângă cârmuiri se orânduieşte un tist care se alege de cârmuitorul judeţului dinpreună cu proprietarii locuitori ai acelui judeţ şi se întăreşte de Sfatul administrativ.

Casele dorobanţilor se scutesc de capitaţie şi recrutaţie. Ei priimesc leafă, un leu pe zi, pentru cele 10 zile ce se află în slujbă într'o lună. Căprarii primesc câte un leu şi jumătate pe zi şi tistii o sută lei pe lună. Capitaţia şi leafa lor, care la început se plătia din casa rezervei vistieriei, dela 1834 se plăteşte din cutiile satelor. Această măsură a fost pricina cea mai de căpitenie din care au sărăcit şi s'au înglodit în datorii acele cutii, încât astăzi nu mai sânt în stare a întâmpina cheltuielile lor cele mai neapărate.

Dorobanţii sânt îndatoraţi să slujească călări, armaţi şi învestaţi într'o uniformă cu cheltuiala lor.

Numărul dorobanţilor din toate judeţele principatului este acum de 4.362. Ei ar putea alcătui oştirii o rezervă minunată, şi ar fi putut împlini scopul întocmirii lor, dacă s'ar fi îndeplinit buna dispoziţie a art. 11 şi 13 a legiuirii dela 1831, şi a art. 4 şi 9 a legiuirii dela 1834, cuprinzătoare ca aceşti dorobanţi să se aleagă mai cu preferire dintre soldaţii ieşiţi din slujbă, să se deprinză neîncetat la arme şi să le aibă bine îngrijite, pentru care să li se facă revizie de două ori pe an de un trimis într'adins a ministeriului din lăuntru.

Cordonaşii şi potecaşii s'au întocmit la 1834 spre a strejui, supt privigherea oştirii, picheturile şi poticele ce se află între punturile de distanţii străjuite de oştire, cari sânt mai cu seamă carantinele şi cantoarele vămii. Toţi sătenii dajnici de pe margine, în stare de a purta arme, dela vârsta de 20 ani până la 50, sânt datori de se întocmesc în *cete* de câte şase oameni, şi fiecare ceată slujeşte pe rând câte o săptămână.

Străjuirea unui pichet se dă la 120 familii.

Indatoririle satelor ce sânt însărcinate cu paza unui punct sânt:

1. De a avea totdeauna patru oameni înarmaţi, spre paza acelui punct, şi câte doi vâslaşi cu îmbrăcămintea şi hrana dela sine.

2. De a avea luntrile trebuincioase pentru plutirea pe Dunăre, cum şi de a clădi casele trebuincioase spre adăpostirea străjuitorilor.

Privilegiurile cordonaşilor ca şi a potecaşilor sânt scutirea de recrutaţie şi de darea dorobanţilor.

www.dacoromanica.ro

Numărul cordonaşilor şi al potecaşilor se urca la 1842 la 39.859 familii; la 1843 s'a făcut o reducţie de vreo câteva sate mari departe de margine.

Această instituţie bună în principiu, însă rău aplicată, a avut un efect cu totul dimpotrivă de ceea ce se aştepta. Să las că sătenii nu s'au deprins la mânuirea armelor şi la slujba ostăşească, ca să poată astfel a nu mai avea trebuinţă să aibă necurmat ostaşi pe lângă dânşii, şi prin urmare să uşureze sarcina oştirii, dar supt administraţia trecută au ajuns într'o stare aşa de ticăloasă, încât dreptatea cere a nu se mai întârziea ridicarea acestei grele sarcini deasupră-le. O organizare mai bună, iar mai cu seamă întocmirea unui trup de ofiţeri grăniţeri, ar fi putut de mai nainte scăpa şi păstra această instituţie, care ar fi mărit atât de mult mijloacele noastre ostăşeşti. Acest adevăr simţit de toţi, silise pe cârmuirea trecută a făgădui că-l va desfiinţa; dar în deşert aşteptară atâta vreme, căci este în soarta tutulor cârmuirilor vicioase a făgădui multe şi a face puţine, a stingheri orice propăşire, a apăsa şi a împila poporul, în loc de a-l realţa, realţându-se şi ele împreună cu dânsul.

In sfârşit principiul ridicării gloatelor se recunoscu în dispoziţiile proiectului nou din anul 1832, care zice că la întâmplare de ivire de tâlhari, sătenii să se ridice cu toţii ca să-i gonească până-i vor prinde sau îi vor ucide. Nedeprinderea locuitorilor cu armele face această măsură mai mult iluzoară, şi de multe ori un judeţ întreg în picioare nu poate face nimic la cinci, şase tâlhari bine înarmaţi.

III

INCHEIERE

Am văzut organizarea ostăşească cea veche, am văzut şi pe cea nouă. Este învederat că aceasta nu poate împlini ţelul ei, ce este, de a ne da o bună apărare naţională; că oştirea, care mai niciodată nu e completă[1]), răspândită în toată ţeara, n'ar putea întâmpina o izbire

[1]) Oştirea şi acum are lipsă de 636 oameni până la complet; la acest număr să se mai adaoge cei bolnavi al cărora număr e destul de însemnat, cei slobozi cu voie şi se vor găsi foarte puţini supt steaguri.

www.dacoromanica.ro

iute şi fără de veste; că dorobanţii astfel cum sânt nu pot sluji de rezervă naţională; că ţinerea unui aşa mare număr de dorobanţi este încă prea împovărătoare locuitorilor; că instituţia cordonaşilor şi potecaşilor e pierdută şi nu se mai poate îndrepta şi a aduce vreun folos. Trebuie oare să pierdem din vedere că starea orientului se face din ce în ce mai nesigură şi mai neodihnitoare, şi că o slabă barieră ne desparte de dânsul? In starea această slabă în care ne aflăm, nu sântem oare în primejdie ca vreo câteva sute de Pasvanţi să ne facă iarăşi a apuca drumul pribegiei? O asemine stare este oare de dorit? Şi cât n'am fi de vinovaţi de nu am prevedea-o din vreme spre a o lecui?

Este dar de neapărată trebuinţă a purcede cât mai de grabă spre o reformare a organizaţiei noastre ostăşeşti, o reformare care să ne chizăşluească mai bune temeiuri de apărare. Spre aceasta nu e trebuinţă a face înnoire deosebită în legiuirea ce avem. Principiile fundamentale sânt recunoscute de Regulament; n'avem decât să le dăm o mai bună aplicaţie.

Mărirea oştirii numai că nu ne-ar putea folosi nimic, ci încă ar fi o nenorocire pentru stat. Oştirile permanente au îndoitul defect de a fi prea costisitoare şi de a răpi fără folos atâtea braţe agriculturii şi industriei. Pe lângă aceasta, mijloacele noastre nu ne-ar erta a ţine în picioare o oştire atât de numeroasă pe cât am avea trebuinţă. Toată speranţa noastră este dar în organizarea rezervelor naţionale.

Puterea statului nu stă în armata activă ci în rezervele naţionale; acest adevăr acum este în deobştie simţit şi toate puterile Europei şi-au organizat rezervele lor. Franţa, *gardele naţionale;* Austria, Prusia şi toată Germania, *landvera;* Sveţia, *landvera* şi armata *indelta* şi Rusia, *coloniile militare.*

Din toate sistemele militare ce există în ziua de azi, în Europa, cea mai bună şi mai raţională e a Prusiei.

Puterea armată în Prusia se împarte:

1. In armata de linie.
2. In landvera de întâiul ban.
3. In landvera de al doilea ban.
4. In Landsturm sau ridicarea gloatelor.

www.dacoromanica.ro

In Prusia este lege generală că tot Prusianul, fără excepţie, trebuie să slujească sau în armată sau în *Landwehr*. Nimeni nu poate dobândi vreo slujbă de nu-şi va fi plătit mai întâi această datorie.

Armata de linie se alcătueşte: 1. din recrutaţia făcută în fiecare an dintre tinerii dela 20—25 ani; 2. din volintirii ce se priimesc şi la 17 ani; 3. de alţi volintiri cari slujesc numai un an, când cer voie că se vor arma şi echipa cu cheltuiala lor. Această clasă coprinde mai îndeosebi pe tinerii de familie cari au stare şi cărora se dă astfel înlesnire de a se plăti de îndatorirea de a sluji, pusă asupra tuturor cetăţenilor. Aseminea fac şi tinerii cari se hotărăsc pentru altă carieră. Peste trei ani aceştia trec în landveră ca ofiţeri.

Terminul slujbei este de trei ani. Oamenii din armata de linie după ce au slujit trei ani se mai ţin de armată doi ani, şi se numără în rezerva de războiu (*Kriegsreserve*). In vreme de războiu ei sânt hotărîţi să intre îndată în corpurile lor spre a le completa. După trecerea acestor doi ani, ei intră în landvera de întâiul ban, unde se ţin până vor veni în vârstă de 32 ani.

Bazul instituţiilor militare ale Prusiei este landvera.

Landvera de întâiul ban este hotărîtă în vreme de războiu a ajutora armata activă, sau în ţeară sau afară; în vreme de pace fiecare şade la casa sa, afară de vremea consfinţită exerciţiurilor.

Landvera de întâiul ban se alcătueşte de toţi tinerii dela 20—25 ani, cari nu slujesc în armată, şi de toată populaţia dela 25—32 ani.

Oamenii din landvera de întâiul ban se adună de două ori pe an pentru exerciţiuri, primăvara şi toamna; cele dintâi ţin opt zile, cele de al doilea trei săptămâni.

Landvera de al doilea ban se alcătueşte de toţi oamenii eşiţi din armata activă sau din landvera de întâiul ban, coprinzând toată populaţia dela 32—39 ani. Ea este menită în vreme de războiu a ocupa cetăţile, sau după împrejurări a întări armata. Fiindcă oamenii cari o alcătuesc au slujit în armată sau în landvera de întâiul ban, ea nu se exersează decât în cete mici, pe la casele sale şi prea rar se adună.

Landsturmul există numai cu numele şi e chemat numai la o întâmplare de o năvălire extraordinară. El se alcătueşte de toţi oameni cari nu sânt coprinşi în armată şi landverè, până în vârstă de 50 ani, şi

www.dacoromanica.ro

de tineri de 17 ani, în stare să poarte arme. In vreme de pace landsturmul poate a se întrebuinţa în oarecare împrejurări, pentru păstrarea liniştii dinăuntru; el se formează atunci în companii orăşăneşti, în oraşe, şi companii ţărăneşti, în ţeară.

Unitatea de putere a landverei este batalionul. Ocolurile (*Kreise*) sânt astfel împărţite ca să deie un batalion şi un scadron, şi supt — ocolurile o companie. In vreme de pace statul plăteşte leafă în regimentele de landveră, numai la Statul-Maioral fiecărui batalion de întâiul ban; şi la fiecare companie de întâiul ban, un feltvebel, un magazier şi doi supt-ofiţeri. In fiecare scadron de întâiul ban un ofiţer, un vahtmaistru şi trei supt-ofiţeri. Cei de al doilea ban nu priimesc nici o leafă. Ofiţerii landverului de întâiul ban în timpul de exerciţiuri priimesc leafă.

Oamenii din landvere nu păstrează uniforma la ei. Hainele, armele, şi celelalte se depun la locul de căpitenie a fiecărui ocol, tot batalionul având o magazie deosebită [1]).

Indrăznesc a spune aici ideea fundamentală a unei organizări ostăşeşti, care s'ar cuveni mai bine nouă, cari avem numai o ţintă defensivă. O supui meditaţiilor oamenilor cunoscători spre a o desvolta şi a o desăvârşi.

Ea ar fi:

A declara că tot Românul, fără excepţie, se naşte cu datoria de a fi soldat al patriei, dela 20—60 ani. Această gloată a populaţiei s'ar împărţi în trei categorii.

Cea dintâi s'ar alcătui de oameni dela 20—30 ani. In timpul de pace ar face în oraşe slujba de gardă naţională, adică ar împărţi cu oştirea străjile deosebitelor posturi. Cei depe margini ar împărţi aseminea cu oştirea străjuirea hotarelor. La trebuinţă extraordinară ea ar putea fi purtată în tot întinsul ţării, la toate puncturile ameninţate.

A doua categorie s'ar alcătui de oameni dela 30—45 ani. Aceştia vor fi întocmai ca landvera de al doilea ban în Prusia; se vor aduna mai rar şi nu vor putea a fi purtaţi la trebuinţă decât în ocolul judeţului lor.

[1]) Vezi pentru mai multă deslușire scrierea generalului Caraman, *Essai sur l'organisation militaire de la Prusse*, Paris, 1831.

www.dacoromanica.ro

A treia categorie ar coprinde pe cei bătrâni dela 45—60 ani. Ei nu vor putea a se mişca din satul lor în lipsa celorlalţi şi vor îngriji pentru poliţia satului şi împlinirea poruncilor stăpânirii. Aceste gloate s'ar împărţi în legioane şi cohorte.

In toţi anii s'ar face în fiecare judeţ exerciţii; primăvară o săptămână şi toamna două. Oştirea va da în ocolul ce ocupă ofiţeri şi supt-ofiţeri învăţători; aceştia unindu-se cu supt-ofiţerii şi soldaţii eşiţi din slujbă, din cari se află în toate satele, ar face învăţătura să fie cu înlesnire şi grabnică. In timpul acelor adunări fiecare va priimi îndestularea şi leafa gradului său după tariful oştirii. Spre a se acoperi acele cheltueli, spătarul ar slobozi (ar congedia) în toţi anii cu voie pe la casele lor un număr hotărît de supt-ofiţeri şi soldaţi, pe câte patru sau şase luni.

Uniforma n'ar fi neapărată.

Folosurile ce am dobândi adoptând o asemine organizare ar fi nepreţuite. 1. Vieaţa, averea şi liniştea cetăţenilor şi a statului ar fi ocrotite de bântuirile uneltitorilor de rău şi a năvălirilor de care am putea fi ameninţaţi. 2. Numărul oştirii ar putea a se micşora mult şi am avea atât o economie mare de bani, cât şi s'ar întoarce agriculturii atâtea braţe ce-i sânt răpite. 3. Numărul dorobanţilor s'ar putea încă împuţina, oprindu-se numai o a treia parte pentru slujba administrativă. 4. Poporul din toate clasele ar câştiga mult moraliceşte, căci introducând plăcerea armelor, mai cu seamă între tinerii oraşelor, şi obicinuindu-i la o vieaţă militară şi activă vom goni luxul şi desfrânările cari degenerează caracterurile, înmoae curajurile şi pregătesc robirea popoarelor. 5. Agricultura noastră ar câştiga încă, căci experiinţa de toate zilele şi istoria ne arată pe naţiile militare a fi şi cele mai muncitoare. In sfârşit să nu uităm şi văzul politic; că o naţie războinică şi unită, oricât de mică va fi, n'a fost niciodată biruită şi nici că va fi; şi mai cu seamă să luăm aminte acea maximă a politicii războiului, că «un stat chiar de a doua mână, poate ajunge arbitrul cumpănei politice, când va şti a arunca *la vreme* o greutate într'acea cumpănă».

www.dacoromanica.ro

III. COMENTARII ASUPRA BĂTĂLIEI DELA CÂMPII RIGĂI SAU COSOVA

(17, 18, 19 Octomvrie 1448)

www.dacoromanica.ro

Multe oase şi până în zioa de azi se tăvălesc acolo în câmpii Rigăi de nemeşii ungureşti ce au pierit la acel războiu.

Tudosie sin Stoian

Turcii, supt vestitul Murad II, copleşiseră Orientul şi împărăţia grecească se mărginise în zidurile Constantinopolului. Europa apuseană privia cu groază pe Otomani dar nu lucra nimic împotrivă-le. Trei oameni mari, «trei soldaţi ai lui Hristos» numai, apărau atunci creştinătatea şi nu pierduseră nădejdea de a scăpa civilizaţia de acest potop de barbari. Aceştia erau Gheorghe Castriota Albanezul, Ioan Huniad şi Dan III al României. Cel dintâi, a cărui vitejie ne aduce aminte vremurile eroice ale vechimii, căruia Turcii în mirare dedeseră numele de Scanderberg (Alexandru) şi ale cărui oase, zece ani după moartea lui, împărţiră între dânşii, crezând că se vor face nebiruiţi [1]). Al doilea, numit de creştini «cavalerul cel alb al Românilor» [2]), iar de Turci «diavolul» [3]), cu al cărui nume ei speriau pe copiii lor întocmai ca mumele romane cu numele lui Anibal. Al treilea care, după mărturisirea istoricilor, era generalul cel mai iscusit şi mai cu experiinţă din veacul său; el care îşi pustiise ţeara ca să apere creştinătatea [4]) şi prin ale cărui sfaturi de se ascultau s'ar fi mântuit Europa de barbari. Zaluzia însă a lui Huniad vătămă mult creştinătatea şi aduce, după învin-

[1]) Barselio, *De Vita Georgii Castrioti*, 1557, passim.
[2]) Comines, tom. VI şi XIII.
[3]) M. de Sacy, *Biographie Universelle*, art. Huniade.
[4]) Bonfinius, *Decad.*, III, liv. 6.

www.dacoromanica.ro

gerea dela Varna, şi căderea lui Dan III, de pe tronul românesc. Creştinimea atunci pierdu stâlpul cel mai puternic.

La 1448, pe când Murad II se războia în Albania împotriva lui Scanderberg, Huniad, vrând să-şi spele ocara dela Varna, se folosi de ocazie şi ridică cea mai frumoasă şi cea mai disciplinată armată din câte a dat Ungaria. Istoricul bizantin Chalcocondil ne asigurează (liv. VII, ch. 7) că ea era de 40.000 pedestrime, atât Unguri cât şi Români, 7000 cai şi 2000 care armate [1]). După mărturia încă a lui Bonfinius şi a cronicei româneşti, ea era numai de 22.000 oameni, între cari şi 8000 Români supt Dan IV V-v. [2]). Hammer, istoricul otoman, o face de 24.000 între cari 8000 Români şi 2000 archebuzieri, veniţi din ţeara nemţească şi Boemia [3]). După Bonfinius o parte din armata creştinească trecu pe la Cobi, mai în sus de gura Moravii, iar Hammer zice că Huniad a trecut pe la Severin, lângă podul lui Traian, şi a intrat în Serbia. Gheorghe, despotul acestei ţări, nu numai refuză de a strica tractatul ce făcuse cu Murad II şi a se uni cu creştinii, dar încă înştiinţă în taină pe acesta despre marşul lui Huniad, povăţuindu-l ca să nu-i iasă înainte, ci să-l lase să intre înlăuntru şi atunci să-l împresoare, că nu va scăpa nici un creştin. Sultanul urmă întru toate după povăţuirile lui Despot [4]). Huniad nebănuind nimic înainta în Bulgaria. El îşi aşeză în sfârşit tabăra într'o câmpie mare, udată de râul Siniga, la hotarele Serbiei şi Bulgariei [5]), în acelaşi loc în care cincizeci şi nouă ani mai înainte Murad I căzuse mort de pumnalul lui Mihai

---

[1]) Aceste care armate erau nişte maşini foarte îngrozitoare, înaintea descoperirii prafului de puşcă. Ele pătrundeau şi stricau batalioanele, silind pe soldat să se dea într'o parte ca să nu fie tăiat de coasele de cari roatele şi flancurile carelor erau armate. Dar focul tunului şi al puştilor le făcu nefolositoare, căci caii se omorau până a nu ajunge pe vrăjmaş şi carele adesea slujeau de zid apărător oştirilor împotriva cărora se trimiteau. *Histoire de l'Empire ottoman* par M. Mignet, t. I, p. 226, Paris 1773.

[2]) Bonfinius, Decad. III, liv. VII; *Leatopiseţul* lui Tudosie Stoian, f. 36.

[3]) Hammer, *Histoire de l'Empire ottoman*, t. III, p. 333.

[4]) Bonfinius, Decad. III, liv. VII; *Leatopiseţul* lui Tudosie Stoian, f. 37.

[5]) Bonfinius, *idem*.

www.dacoromanica.ro

Cobilovici [1]). In acest loc numit de pământeni şi străini «Campo Cossovo» [2]), sau «Câmpul mierlelor» (Campus merularum), iar de Unguri Rigomezrye şi de Români «Câmpii Rigăi», sosind şi Murad II cu o oştire numeroasă, [3]) Huniad fu silit, fără să mai aştepte ajutorul făgăduit de Scanderberg, să dea o sângerătoare bătălie ce ţinu trei zile şi în care, în sfârşit, fu biruit. Analiştii, cari până acum au slujit mai cu seamă de autoritate istoricilor pentru descrierea acestei bătălii, sânt istoricul bizantin Chalcocondil, în istoria sa a Turcilor, şi istoricul ungur Bonfinius, în *Rerum Hungaricarum*. Versia celui dintăi se adoptă de francezul Baudier, *Inventaire de l'histoire générale des Turcs*, liv. 2. ch. 2., şi în parte, întru cât vorbeşte de Români, de neamţul Engel, *Geschichte der Walachei*, t. I, p. 172, după care s'au luat Hammer şi unii din istoricii români din timpul nostru. Cel de al doilea se adoptă de franţezii M. Lenfant, *Hist. de la guerre des Hussites*, loc cit., p. 212—13 şi de următorul abatelui de Fleury, *Hist. Ecles.* t. 22, p. 488, cum şi de Hammer în cea mai mare parte şi de alţii mulţi. Iată în substanţă versia lui Chalcocondil. Murad vru ca trupele Europei să înceapă lupta. Cea dintâi izbire fu învierşunată. Creştinii mai se biruiseră când Huniad înaintă cu un corp de călărime şi lupta se aţâţă din nou ţiind până a înoptat. A doua zi se apucară de luptă cu o furie nouă şi cu toată trădarea Românilor, de care Murad nu vru a se folosi, făcându-i bucăţi, se despărţiră încă cu deopotrivă folos. Atunci Huniad se prefăcu că voieşte să izbească corpul

[1]) Thurocz în Catona, XIII, f. 613.

[2]) Lângă Nisa se află în ziua de astăzi un oraş numit Cosova, dar în vremea bătăliei analiştii vorbesc numai de o câmpie; d. p. Chalcocondil zice curat (c. VII) ἐπεὶ δὲ Κοσσοβον τὸ πεδίον, iar Duca, *Hist. Bysant.*, car. XXII, nu se înţelege bine de ce voieşte să vorbească, de oraş, câmpie sau altă ceva; el zice: Ρχεται πρὸς τὴν Νησιν ἢ πρὸς τὴν Κοσοβον.

[3]) Thurocz şi Aeneas Sylvius fac armata lui Murad II de 200.000 oameni şi Chalcocondil de 150.000. Zisa lor se vede a fi greşită, de vreme ce Bonfinius, analele turceşti şi româneşti se învoiesc a zice că era numai de 80.000 oameni. Asemenea şi Hammer a greşit făcând-o numai de 50.000 oameni. Chalcocondil încă greşeşte după socotinţa lui Hammer puind trupele asiatice în aripa dreaptă, în vreme ce ele erau în aripa stângă, cum şi aducând în câmpul bătăliei pe Caragea, mort în bătălia dela Varna de sabie ungurească.

www.dacoromanica.ro

unde era însuşi Murad şi adunând fruntea călărimii sale fugi pe ascuns şi părăsi mişeleşte armata lui care fu cu totul biruită [1]). Această versie batjocoritoare pentru Români şi Huniad se contrazice de Bonfinius care vorbeşte într'acest chip:

« Din cea dintâi lovire care ţinu trei ceasuri, ambele aripi ale armatei turceşti fură mai sparte. Murad trimise îndată de le sprijini şi reîncepu lupta care toată ziua fu îndărătnică şi sângerătoare. Turcii pierdură mai multă lume şi noaptea despărţi pe luptători până a doua zi, care se aşteptă cu nerăbdare. Desdedimineaţă lupta reîncepu. Rămăsese 4000 oameni, oştire proaspătă sau care nu suferise încă nimic. Biruinţa ar fi fost a lor în ziua aceea, dacă noaptea şi osteneala n'ar fi silit armatele a se despărţi. Dar a doua zi o dobândiră. Armata ungurească copleşită de număr fu răschirată şi pusă în goană. Mulţi generali căzură prinşi... Huniad însuşi de abia scăpă » [2]). Aşa Bonfinius, în contra lui Chalcocondil, nu vorbeşte nimic despre trădarea Românilor, cum şi retragerea lui Huniad o arată tocmai a treia zi, când bătălia era pierdută. La aceasta se învoieşte cu analele turceşti cari vorbesc într'acest chip:

« După ce au ajuns (Turcii) la câmpurile Cosova i-a întâlnit Iancu [3]). Din care pricină s'a început bătaia de ambe părţile şi s'au slobozit tunurile toată ziua şi toată noaptea. In sfârşit întinse Iancu o falangă îndoită asupra vrăjmaşului şi apucând pe Turci de amândouă aripile îi sili să dea spatele. Mai numai suita de curte rămase lângă sultanul Murad apărându-şi postul. Ianicerii aruncau pavezile asupra creştinilor, îndreptau tunurile în contra lor, întorceau puştile şi întărindu-se din toate părţile cu cămile, catâri şi care susţineau năvălirea vrăjmaşului atât de tare încât creştinii din poziţia lor cea avantajoasă nu puteau să bată sau să desfacă pe Murad, care se afla cu această ceată. Dar după ce Turcii, cei goniţi mai întâi de creştini în amândouă aripile, băgară de seamă că creştinii sânt prea îngreuiaţi cu sarcinile, luară fuga într'adins şi le deschiseră drumul ca aceia să-i gonească şi aşa

[1]) Chalcocondyle, *Histoire des Turcs*, liv. ch. II.
[2]) Bonfinius, *Rerum Hungaricarum*, decad. III, liv. VII.
[3]) Turcii numeau pe Huniad, Iancu, iar Românii Iancu Vodă.

www.dacoromanica.ro

creştinii, dând pinteni cailor, se răschirară şi se vărsară ca un potop. Dar Turcii, cari apucaseră fuga, îşi întoarseră caii de o parte şi năvăliră asupra soldaţilor celor uşori şi desarmaţi ai creştinilor, despre cari ştiau că sânt goi şi strânseră la mână săbiile. Văzând ei aceasta se luară în grabă după călăreţii lor cei grei. Aceştii neputând să se întoarcă din nou gata asupra Turcilor, începură în sfârşit a se răni ei între sine şi aşa desfăcându-se şi răschirându-se rândurile se aruncă toată oştirea într'o fugă ruşinoasă. Atunci Turcii, despre cari am zis mai sus că fugiseră, adunându-se de toate părţile, năvăliră dindărătul creştinilor până la locul unde erau întărite şatrele (corturile); şi se bătură apoi toată ziua aceea până seara şi de seară până la crăparea de ziuă. Iancu însă văzând că lucrul merge aşa, eşi din oastea creştinească pe ascuns şi fugi. In sfârşit biruindu-se creştinii le luară Turcii toate lucrurile dimpreună cu tunurile şi cu tot aparatul de războiu »[1]).

Analele româneşti ne-au păstrat cea mai frumoasă şi cea mai completă descriere din câte s'au aflat până acum, vechi şi nouă, asupra acestei bătălii. Ea se potriveşte cu arătarea lui Bonfinius şi a analelor turceşti. Această descriere de un interes universal, până acum nu s'a tipărit.

« Deci când fu la câmpii Rigăi, zice cronica, veni şi sultan Murad cu toate oştile lui şi ocoli pre Iancu Vodă, în mijlocul câmpilor Rigăi într'un pisc de deal şi începu a se apropia de dânsul şi a-l bate din toate părţile şi au închis oştile Iancului Vodă într'un loc şi le-au luat şi apa. Că avea sultan Murad 80.000 de Turci. Iar Iancu Vodă nu-i da războiu nimica, că aştepta ajutor dela Scanderberg. Apoi dacă văzu că nu-i vine ajutorul şi apa este luată dela oastea lui, el porunci să se gătească tot omul de războiu. Şi şi-a tocmit oştile foarte bine, la Octomvrie 18 zile, leat 6956 şi au eşit singur înaintea oştilor lui şi-i îndemna cu nişte cuvinte frumoase spre războiu ca să se bată cu păgânii cei fără de Dumnezeu, de care cuvinte toată oastea s'au aprins de mânie şi numai decât s'au pornit asupra Turcilor şi atâta au răscbirat de lat, cât au cuprins tot câmpul Rigăi. Iar dacă văzură atâta mulţime de Turci mai se spăriese şi era la opt ceasuri din zi, iar dacă văzu aceasta Iancu

[1]) *Analles Sultan*, p. m. 27, 28.

www.dacoromanica.ro

Vodă, că i s'a spăimântat oastea de mulţimea de Turci, el s'a coborât în jos la şes. Iar în vârful dealului au întărit locul cu care, ca o cetate mare minunată. Şi lăsă oameni păzitori şi s'au lovit şi el cu Turcii şi se bătură trei ceasuri foarte tare în toate părţile. Apoi Lajonţ Benedict, din aripa dreaptă începu a obori pe Turci la o vale. Văzu aceasta şi Banfi Işfan, din aripa stângă şi începu şi el a bate vitejeşte. Iar sultan Murad dacă văzu aceasta, îndată înnoi războiul şi-i porni într'amândouă aripile, iar Ungurii şi Românii foarte se osteniră de războiu, se apropiară de stătură lângă cei înzoaţi (pedestrime). Iar cei înzoaţi frumos sta ca un zid de piatră tare. Deci Iancu Vodă purcese din coastă cu cei odihniţi şi au înfrânt pe Turci şi i-au gonit până în tabăra lor. Iar sultan Murad dacă văzu aceasta mai porni nişte stoluri groase şi le porunci atâta să se bată de mult până vor osteni creştinii şi aşa au fost războiul până în seară. Apoi s'au aşezat noaptea amândouă oştile. Iar a doua zi dacă a început a se lumina de zioă îndată s'au început iarăşi războiu tare peste seamă. Iar sultan Murad au pornit pre cei 40.000 de Turci cari nu eşiseră la războiu până atuncea şi pentru aceea nu le putea sta bine creştinii împotrivă. Iar Turcii foarte s'au semeţit şi s'au iuţit. Deci Iancul Vodă alerga prin toată oastea de-i îmbărbăta şi le zicea: nu părăsiţi războiul şi cinstea. Deci oştile iar s'au mai îmbărbătat şi au ţinut războiul ca şi eri; ce Turcii începură meşteşuguri; când se lovia cu creştinii ei îndată da dosul; deci creştinii îi gonia şi-şi strica şiragul; iar Turcii se întorcea şi până a se tocmi strica mulţi din creştini şi aşa fu războiul până în seară. A treia zi dimineaţă iar s'a început războiu de isnoavă şi din naintea războiului întâiu s'au lovit Ianoş Cechel, o rudă a Iancului Voevod şi se bătu tare minunat şi au perit tocmai în fruntea oştilor. Apoi ocoliră Turcii şi pe Mezal Embre şi pe Banfi Işfan şi i-au tăiat; şi văzând aceasta sultan Murad, cum dintr'amândouă aripile au căzut steagurile, chemă toată oastea ce era zăcătoare şi porunci ca să ocolească oastea creştinească din toate părţile şi să-i tae pre toţi, pentru că pricepe că de trei zile sânt creştinii osteniţi. Atuncea Turcii îndată ocoliră pre oastea ungurească de toate părţile şi slobozîră săgeţile ca norul asupra creştinilor şi-i răschirară în toate părţile şi-i tăiară şi apucară steagurile. Aceasta dacă văzu Iancu Voevod toate lăsă înapoi şi au încălecat alt cal şi începu a fugi înapoi să scape. Iar

www.dacoromanica.ro

Turcii începură a-i goni şi i-au gonit până în seară şi s'au întors a doua zi. Iar tabăra cea din deal încă o luară Turcii şi pre toţi Ungurii câţi erau într'însa îi tăiară dar şi până o luară prea mulţi Turci periră că până au fost armă, praf şi săgeţi tot s'au bătut până au perit toţi. Aceasta făcu Gheorghie Despot Iancului Voevod, că s'au acoperit toţi câmpii Rigăi de trupuri creştineşti, dar tot periră Turci mai mulţi cu patru părţi decât creştini: ce pentru sfială trimise sultan Murad de au strâns trupurile agalelor şi le-au îngropat; iar pre cei proşti i-au băgat în vale. Multe oase şi până în zioa de astăzi se tăvălesc acolo în câmpii Rigăi de nemeşii ungureşti ce au perit la acel războiu »[1]).

Din aceasta se lămureşte că singura pricină a neizbutirii lui Huniad a fost superioritatea numerică a Turcilor. Dacă Huniad nu ar fi fost înşelat de Gheorghe Despot, dacă el nu s'ar fi azardat înaintând prea mult într'o ţeară vrăjmaşă şi depărtându-se de baza operaţiilor sale, şi-ar fi putut scăpa armata. De ar fi avut mijloc ca să aştepte ajutorul dela Scanderberg el ar fi fost biruitor şi Orientul ar fi avut poate o altă soartă!

Arătarea lui Chalcocondil dar, care este greşită, asupra anului în care s'a dat bătălia, puind-o mult mai târziu, asupra numărului ostaşilor şi a rânduelii de bătae a ambelor părţi protivnice, asupra mişcărilor acestei bătălii şi a numărului morţilor căzuţi de ambe părţi [2]), nu poate să fie adevărată numai încât priveşte pe Români.

După mărturisirea unor istorici, Românii nici n'ar fi luat parte la această bătălie.

« Până a nu se întâlni armatele protivnice, zice prinţul Cantemir, nişte mulsumani numiţi Beigler, pe cari Murad îi chemase spre a-şi mări tabăra, întâlniră în drumul lor pe Românii, cari se aflau la oarecare distanţă de armata cea mare, îi izbiră şi îi biruiră curând.

---

[1]) *Leatopiseţul* lui Tudosie sin Stoian, ff. 38—45.

[2]) Chalcocondil zice că numărul Ungurilor şi Românilor morţi se urca la 17.000, iar Turcii numai 4.000; iar Bonfinius zice că Turcii pierdură 34.000 şi creştinii 8.000, aceea ce se potriveşte cu cronica românească, care zice că Turcii s'au omorît de patru ori mai mult decât creştinii. Calculul lui Chalcocondil este dar greşit, fiindcă nu se poate ca într'o bătălie ce a ţinut trei zile, cu atâta înviersunare, să fi pierit numai atâţi oameni.

www.dacoromanica.ro

Această biruinţă neaşteptată fu pentru Murad un augur care îi făgăduia că va învinge pe creştini »[1]).

Alţii, între cari şi istoricul turc S a i d i n, zic că Românii, după ce au trecut Dunărea cu corăbii, au pustiit prin sabie şi foc toată câmpia Nicopolului, dar n'au izbutit, după părerea lor, căci Satrapii ce se aflau într'acele locuri, între cari Mahomet, Iza şi fiul lui Usgur cu Acanţii i-au întâmpinat şi au ucis mulţi din ei, de care auzind Murad s'a bucurat foarte [2]).

Ori şi cum a fost, este învederat că Românii n'au fost trădători; destule lucruri istoria are a le împuta ca să-i mai împovăreze şi cu pată nemeritată. Nu, slava lor militară este neîntinată. Ei s'au purtat totdeauna ca nişte viteji, au făcut cele mai mari jertfe şi au vărsat sângele până la unul pentru apărarea civilizaţiei şi a libertăţii şi Europa de ar fi recunoscătoare ar plăti cu oarecare faceri de bine jertfele lor.

---

[1]) C a n t e m i r, *Histoire de l'Empire ottoman*, Paris, 1763, t. I, p. 264.

[2]) *Chronica dell'Origine et Progressi della Casa Ottomana composta d'a Saidino Turco, radotta d'a Vicenzo Brattati*, Madrid, 1652; *Bilancio Historico-Politica dell'impero Ottomano dict. Geropoldi*, Veneţia, 1686, p. 31.

www.dacoromanica.ro

IV. [PROSPECT PENTRU MAGAZINUL ISTORIC]

www.dacoromanica.ro

MAGAZINU ISTORIKU

ПЕНТРЪ

DACIA

Събт Редакція

а ѹї

А. ТРЕБ. ЛАѸРІАНѸ

Професор de Філософіе ѧn Колеціѣа Naţionaa

ші

NIKOЛ. БѢЛЧЕSKѸ.

Томъ I.

БѸКѸРЕЩІ.

Къ типарѣа Колеціѣеї Naţionaa

1845.

Facsimil al copertei interioare.

www.dacoromanica.ro

MAGAZINU ISTORIC PENTRU DACIA

Supt redacţia DD. A. T. Laurian, profesor de filosofie în colegiul naţional din Bucureşti, şi N. Bălcescu.

Istoria este cea dintăi carte a unei naţii. Intr'însa ea îşi vede trecutul, prezentul şi viitorul. O naţie fără istorie este un popor încă barbar, şi vai de acel popor care şi-a pierdut religia suvenirilor. Intr'o asemenea stare ne aflăm noi Românii din câte trele provincii ale Daciei. Căci deşi mulţi, atât străini cât şi pământeni, s'au ocupat cu scrierea istoriei noastre, noi încă putem zice, în conştiinţă, că până acum n'avem de loc istorie. Istoria Ţării Româneşti, de exemplu, s'a lucrat de Gebhardi şi de Engel în nemţeşte, de Fotino în greceşte, de D. Kogălniceanu în franţozeşte, şi de D. Aaron în românește. Aceste istorii se aseamănă prea mult unele cu altele, şi noi ştim că acel dintăi merit al unei istorii este de a se deosebi de istoriile precedente, sau prin descoperiri reale, sau prin fapte puse la locul lor şi completate, sau prin rătăciri refutate. Pe lângă aceasta, toţi aceşti istorici, afară de D. Kogălniceanu, nu ne-au dat decât biografia stăpânitorilor, care cu toate acestea încă e nelămurită, şi chiar şirul domnilor e nehotărît, iar partea cea mai interesantă a istoriei, instituţiile, industria, comerţul, cultura intelectuală şi morală, obiceiurile şi chipul de vieaţă s'a trecut supt tăcere. Incă se cuvine să fim drepţi şi să nu osândim fără de pricină pe bărbaţii, cărora le sântem datori respect şi mulţumită, ci să întrebăm, dacă ei puteau să facă altmintrilea în împrejurările în cari se aflau şi dacă noi putem pretinde cu vreun drept să avem până acum o istorie, în adevăratul ei înţeles, despre patria noastră. Nu, şi pricina este lipsa documentelor. Toţi câţi s'au ocupat cu studiul şi cu lucrarea istoriei noastre se învoiesc

www.dacoromanica.ro

la aceasta. Ei până în sfârşit au fost siliţi să-şi rupă pana de desnădejde. Tot ce putem şi tot ce trebuie dar să facem acum, este a ne aduna documentele cari sânt materialele istoriei, pentru ca să putem compune odată o adevărată istorie. Căci pân'acum, « Istoria noastră, precum zice D. Kogălniceanu, se află numai în tradiţiile poporului, în movilele nenumărate ce împestriţează întinsele noastre câmpii, în mânăstirile ce cuvioşii şi vitejii noştri domni au zidit în aducerea aminte a biruinţelor câştigate, în hrisoave, în urice, şi în sfârşit în cronicele Grecenilor, Popeştilor, Urecheştilor, Costinilor şi atâtor alţi bărbaţi, cari într'o mână ţineau sabia, spre a apăra patria, şi într'alta condeiul, spre a scrie măreţele lor fapte ».

Sus însemnaţii, având o colecţie de vreo zece letopisiţe sau cronice, ce tractează istoria ambelor principate, în manuscrise originale, necunoscute până acum publicului, precum şi un număr însemnat de hrisoave sau acte oficiale autentice dela anul 1390 încoace, de mare interes istoric, asemenea şi o bibliotecă istorică coprinzătoare de autorii cei mai însemnaţi, vechi şi moderni, greci şi latini, precum şi de istoricii ţărilor circimvecine, unguri, poloni, nemţi şi turci, etc., ce au atins întâmplările istorice ale patriei şi ale naţiei noastre, din cari au cules, au tradus şi au comentat ceea ce spun ei despre locurile şi faptele noastre, şi în sfârşit o colecţie de inscripţii din deosebite locuri ale Daciei, cari aseminea le-au tradus şi le-au explicat, au hotărît a publica această colecţie colosală supt numirea de Magazinu istoric pentru Dacia.

Rugând pe toţi patrioţii români din deosebite părţi ale Daciei, din România, Moldavia, Transilvania şi Ungaria, cari posedă documente istorice despre Dacia noastră, şi mai ales pe literatorii istorici, ca să binevoiască a contribui la această lucrare naţională, atât prin materialele ce vor avea, cât şi prin îndreptarea la cele ce vor şti că se află în locuri şi în mâini străine, precum şi prin deslușirile ce pot să dea ştiinţii istorice patriotice, pentru care naţia contimporană şi viitoare în general, iar sus însemnaţii în parte, le vor fi recunoscători.

Magazinu istoric se va împărţi în şase părţi:

I. Cronicul românesc va coprinde deosebite cronice, anale (sau letopiseţe) scrise în limba românească.

www.dacoromanica.ro

II. Diplomaticul românesc va coprinde deosebite acte oficiale autentice, eşite în deosebite împrejurări, hrisoave, anaforale ale obşteştilor adunări, după vremi, între cari actul de desrobirea ţăranilor, reforma lui C. Mavrocordat şi altele, tractate, convenţii şi alte scrieri cu interes istoric.

III. Memoratoriul dacian va coprinde documente istorice despre Dacia, culese din autorii vechi greci, latini, bizantini, istorici din veacul de mijloc în deosebite limbi, traduse în româneşte.

IV. Inscriptoriul dacian va coprinde inscripţii aflate în părţile Daciei, atât vechi latine şi greceşti, atât şi nouă, româneşti sau într'alte limbi moderne, cu traducerea în româneşte şi cu desbaterea critico-istorică, monumente de arhitectură, morminte, movile cu interes istoric.

V. Disertatoriul istoric va coprinde cronologia domnilor aşezată după hrisoave, desbateri istorice, parte spre înţelegerea deosebiţilor scriitori despre Dacia, parte spre coregerea critică a locurilor mai bine cunoscute din alte documente autentice, precum şi descoperiri istorice făcute de autori mai noui, deosebite disertaţii, descripţii geografice şi etnografice.

VI. Buletinul bibliografic va coprinde lista scrierilor moderne, naţionale sau străine, cari ating Dacia şi istoria ei, dimpreună cu observaţiile critice asupra lor, precum şi critica scrierilor istorice ce ar eşi de aici înainte.

In sfârşit se vor adăoga carte geografice şi deosebite desemne de monumente cu interes istoric.

Magazinu istoric va eşi în broşuri de câte patru coale, în 8° pe lună, cari într'un an vor forma două volumini. Preţul unei broşuri va fi un sfanţih; la primirea broşurii dintăi se vor plăti doi sfanţihi, preţul pe două broşuri, iar de aci înainte va urma a se plăti numai un sfanţih la primirea fiecării broşuri. Cei ce se prenumără pe 10 exemplare vor primi unul gratis. Tipărirea însă nu va începe decât când numărul prenumeranţilor va trece de 300, ca să se poată acoperi cheltuielile tiparului.

Prenumeraţia se va face:

In România, în Bucureşti la DD. redactori, în librăriile D. Walbaum şi D. Romanov, şi la D. pitarul Ioanid; la Craiova la D. inspector I. Maiorescu; pe la judeţe la DD. profesori.

www.dacoromanica.ro

In Moldavia, în Iaşi, la cantora Foiei săteşti, la redacţia Albinei româneşti, în librăria D. Nica; pe la judeţe la DD. profesori.

In Transilvania, în Braşov, la redacţia Gazetei de Transilvania, în librăria D. Nemet; în Sibiu la D. director Fule şi la D. prot. Maniu, în Blaj la D. canonic Cipariu; prin scaune şi comitate la colectorii Gaz. de Transilvania.

In Ungaria, în Oradia Mare, la D. secretar consistorial Grama; în Arad la D. prof. Gavra; în Timişoara la D. paroh şi ass. cons. Petrovici; în Lugoş la D. prof. Ventilă; la Biserica albă la D. dip. Loga; în Maramurăş, în Iod, la D. protopop Man.

Sus însemnaţii socotesc că toţi cei ce se interesează la istoria naţiei lor, vor îmbrăţişa şi vor sprijini această folositoare întreprindere.

www.dacoromanica.ro

V. CUVÂNT PRELIMINARIU DESPRE IZVOARELE ISTORIEI ROMÂNILOR

www.dacoromanica.ro

Românii au trebuinţă astăzi să se întemeieze în patriotism şi în curaj şi să câştige statornicie în caracter. Aceste rezultate credem că s'ar dobândi când ei ar avea o bună istorie naţională şi când aceasta ar fi îndestul răspândită. Privind la acel şir de veacuri, în care părinţii noştri au trăit şi la chipul cu care ei s'au purtat în vieaţa lor soţială, noi am căuta să dovedim virtuţile lor şi să ne ferim de greşelile în cari au picat. Am părăsi, prin urmare, acel duh de partidă şi de ambiţie mârşavă. Am scăpa de acele temeri de nimic şi de acele nădejdi deşarte. Am dobândi adevăratele principe cari trebuie să ne povăţuiască în vieaţa noastră soţială ca să ne putem mântui. Istoria încă ne-ar arăta că părinţii noştri se aflară în vremi cu mult mai grele decât acelea în cari ne aflăm noi acum.

Călcaţi dela începutul lor de atâtea popoare barbare, Goţi, Huni, Gepizi, Avari, Bulgari, Pacinaţi, Cumani, Tătari, înconjuraţi apoi de naţii puternice, cum Ungurii, Polonii şi Turcii, cari toate ţinteau a-i robi, ei îşi păstrară naţionalitatea lor. O mână providenţială priveghiă asupră-le şi îi strecură minunat din toate primejdiile. Aceasta ne va aduce să credem că o naţie, care în mijlocul atâtor nevoi şi-a păstrat naţionalitatea ei în curgere de optsprezece veacuri, nu mai poate pieri. Această convicţie apoi ne va face să avem mai multă încredere în viitor şi să lucrăm cu mai multă inimă la o reformă politică şi soţială, care să ne facă vrednici a ne lua rangul ce ni se cuvine în marea familie a naţiilor europene.

Dar ca o istorie să poată aduce aceste foloase, nu trebuie să fie numai ca un şir de oarecari întâmplări politice sau militare uscate, fără nici o coloare, fără nici un adevăr local; nu trebuie să se ocupe numai de oarecari persoane privilegiate, dar să ne arăte poporul român cu instituţiile, ideile, simtimentele şi obiceiurile lui în deosebite veacuri.

www.dacoromanica.ro

Noi credem că o asemine istorie este cu putinţă. Pentru aceasta socotim că cei ce se ocupă cu istoria noastră nu trebuie a se ţinea numai de ceeace au lucrat şi au zis istoricii noştri cei moderni, dar tot într'o vreme, folosindu-se de adevăruri descoperite de dânşii să meargă mai departe, să alerge la izvoarăle originale, să caute şi să adune toate daturile putincioase şi atunci vor putea ţese o bună istorie.

Dar cari sânt aceste izvoară şi unde le putem afla? Aceasta voim a arăta pe scurt într'acest articol. Descoperirea, cercetarea şi adunarea lor este scopul acestei publicaţii.

Istoria noastră, ca a tuturor naţiilor, se coprinde în cinci feluri de documente: 1. Poeziile şi tradiţiile populare; 2. Legile şi actele oficiale; 3. Cronicile cari coprind faptele generale; 4. Inscripţiile şi monumentele; 5. Scrierile cari zugrăvesc obiceiurile private. Să vedem acum ce putem avea din aceste deosebite speţii de izvoară şi la ce parte de istorie ne poate sluji fiecare dintr'însele.

1. *Poeziile şi tradiţiile populare.* Oamenii întâi cântă, pe urmă scriu. Cei dintâi istorici au fost poeţii. Poeziile populare sânt un mare izvor istoric. Intr'însele aflăm nu numai fapte generale, dar ele intră şi în vieaţa privată, ne zugrăvesc obiceiurile şi ne arată ideile şi simtimentele veacului. Invăţaţii Grimm şi Michelet s'au folosit mult de acest izvor istoric în scrierile lor asupra originii dreptului german şi francez.

Tradiţiile sau poveştile populare sânt un izvor care slujeşte la aceeaşi ţintă ca şi poeziile. Treaba agerei critici a istoricului este să deosebească dintr'aceste daturi ca şi din toate celelalte adevărul de falsitate şi să se poată bine folosi.

O adunare dar a poeziilor şi a poveştilor, ce se află în gura poporului român, este de trebuinţă. Noi cerem spre aceasta ajutorul tuturor celor ce locuind pe la ţeară pot mai cu lesnire a le culege şi a ni le împărtăşi.

2. *Legile.* Românii, dela întemeierea ambelor principate, n'au avut legi scrise. Obiceiul pământului le-a ţinut multă vreme loc şi de constituţie politică şi de condică civilă şi criminală. Acest obiceiu deşi nu-l avem scris tot în vr'o condică, dar îl găsim în hrisoave aplicat la cazuri deosebite. Hrisoavele sau uricele (cum le numesc fraţii noştri de dincolo

www.dacoromanica.ro

de Milcov) sânt izvorul cel mai însemnat al istoriei Românilor. Intr'însele găsim nu numai acturi generale de o mare importanţă istorică, nu numai cronologia cea mai sigură a domnilor, dar şi constituţia generală, legislaţia noastră şi trăsuri de obiceiuri. O adunare de hrisoave este dar neapărată. Clucerul Dimitrache, în veacul trecut, făcuse o asemine adunare după carele a lucrat şi cronologia domnilor Ţării Româneşti. Această adunare nu ştim ce se va fi făcut. Noi rugăm pe toţi Românii iubitori de istoria naţiei să ne facă cunoscute hrisoavele ce vor fi având şi cari au o importanţă istorică, căci adunarea ce am făcut, deşi destul de interesantă, tot n'o socotim de ajuns.

Alexandru V-v. cel Bun al Moldaviei, pe la începutul veacului XV, a făcut o pravilă ce acum nu se mai găseşte. După dânsul de abia în veacul al XVII-lea, Matei Basarab V-v., în Ţeara Românească, şi Vasilie V-v., în Moldova, publicară condici de legi, traduse după cele împărăteşti, la cari se adaugă ceva şi din obiceiul pământului. Cea dintâi se numeşte *Indreptarea legii*, tradusă de Daniil Panoneanu şi tipărită în Târgovişte, la 1652. A doua numită *Carte românească de învăţătura pravilelor* ş. c. l., tradusă de logofătul Eustratie şi tipărită în Iaşi, la 1646. După aceste pravili veni în Ţeara Românească pravila lui Scarlat Ghica, a lui Alexandru Ipsilante, a lui Ioan Caragea şi Regulamentul. Iar în Moldova condica civilă dela 1817, condica criminală şi de procedură dela 1822 şi Regulamentul.

3. *Cronicele.* Cronicele cari slujesc de izvoară istoriei noastre sânt de două feluri: străine şi naţionale. Incepând dela Erodot, care ne-a lăsat Geografia Daciei, până acum putem număra mai multe mii de istorici străini cari ne slujesc de izvoară istoriei noastre. N'are cineva decât să citească deosebitele liste de asemine scriitori ce se află tipărite, sau să vază citaţiile vestitei cronice a lui Gheorghe Şincai. Istoricii greci, români, bizantini, poloni, unguri, turci, cronicele slovene dau destulă materie istoricului român. Ei ne slujesc mai cu seamă pentru vremile cele vechi despre cari cronicarii noştri tac. Cercul restrâns al acestui articol nu ne iartă a enumera aci pe toţi sau mĕcar pe cei mai deosebiţi, dorinţa noastră fiind a însemna cronicele naţionale cari au fost până acum puse la uitare, ba încă

www.dacoromanica.ro

nesocotite cu dispreţ, căci erau necunoscute. Prinţul D. Cantemir zice că Românii nu s'au îndeletnicit a scrie istoria lor «căci lor le era mai la inimă să facă fapte bune decât să le scrie». Intr'adevăr, câtă vreme au ţinut luptele cele mari pentru independinţă, sgomotul armelor împiedică pe Români ca să-şi scrie analele. D'abia în al XVI-lea veac, când semnalul decadenţii lor se dedese, simţiră ei trebuinţa de a scăpa gloria părinţilor din uitare. Atunci se iviră trei cronice (sau leatopiseţe) asupra istoriei Moldaviei, în trei limbi deosebite, unul românesc începând dela Dragoş Vodă şi mergând la Petru Vodă Şchiopul, (1359—1570), altul latinesc şi al treilea slovonesc. Aceste cronice, cele mai vechi ce au Moldovenii, s'au pierdut; fragmente numai dintr'însele ni s'au păstrat de cronicarii mai noui. După aceea, pe la sfârşitul acelui veac, vornicul Grigorie Ureche scrise cronica sa dela Dragoş Vodă până la a doua domnie a lui Aron Vodă (1313—1593). După dânsul au eşit încă trei cronice scrise de logofătul Eustratie, de fiul său Simion Dascălul şi de nepotul său Misail Călugărul. Aceştia au copiat pe Ureche adăogând deosebite adnotaţii dela dânşii şi au urmat cu istoria până la Vasile V-v. (1634). După dânşii logofătul Miron Costin a completat pe Ureche, începând cronica sa dela venirea lui Traian în Dacia, urmând apoi originalul lui Ureche până la Aron Vodă, iar de acolo până la Dabija Vodă (1662) scriind dela sine [1]). Continuatorul lui Miron a fost fiul său, logofătul Nicolae Costin. Acesta a copiat pe Ureche şi pe tată-său până la Dabija V-v. cu deosebite adausuri, iar de acolo până la 1712 a scris după izvoadele lui Vasilie Dubău şi Tudor Damian. Dela 1712—1716 l-a continuat Axentie Uricarul. După aceşti cronicari a venit vornicul Ioan Neculcea. El a copiat pe cronicarii dinainte până la Dabija Vodă, iar de acolo până la Duca Vodă (1665) a scris după nişte originale particulare aflate de dânsul. Iar înainte până la 1743 a scris dela sine câte s'au întâmplat în vieaţa sa. «Nu i-au mai trebuit, zice el în precuvântare, nici un izvod

[1]) Dela logofătul Miron avem şi nişte compuneri poetice. O mică poemă intitulată *Vieaţa lumei* şi precedată de un scurt tratat de versificaţie românească şi o epigramă către mitropolitul Dositei.

www.dacoromanica.ro

al nimenui, nici istoric străin să citească şi să scrie, că au fost scrise în inima sa».

Două cronice anonime s'au găsit încă asupra Moldaviei. Una coprinde pe cronicarii Miron şi Nicolae Costin până la Dabija Vodă, iar de acolo până la 1716 scrie autorul dela sine într'un duh antigrec. Cealaltă care se află în greceşte la Paris, în Biblioteca Regală (vezi *Notices extraites de la Bibliothèque du Roi*, par M. Hasse, t. XI), coprinde pe Miron şi pe fiul său până la Dabija V-v., iar de acolo până la 1766 scrie autorul singur. După aceştia, Ioan Cantacuzino şi Alexandru Beldiman au făcut asemine cronice, întinzându-le cel dintăi până la 1780 şi cel deal doilea până la 1770. Acesta a mai scris şi insurecţia dela 1821 în versuri.

Aceşti cronicari se deosebesc toţi printr'o mai mare erudiţie. Stilul lor e serios, sentenţios şi plin de reflexii filosofice; aceasta îl face să fie cam rece şi ostenitor. Uneori însă ne reprezentează câte un tabel mai variat şi naiv. Noi citâm spre exemplu un pasagiu dela Miron Costin, care descrie răscoala norodului asupra Grecilor şi a domnului Alexandru Vodă Iliaş, la 1631. «Nice într'un chip nu putea să amistuiască Alexandru Vodă fapta boiarilor ce-i făcuse împotrivă cu venirea lor la Ţarigrad şi nice boiarilor lucrurile lui Alexandru Vodă, ce era foarte proaste, nu le plăcea. Deci adăogându-se dintr'acestea necredinţa şi prepusul aşezase în gândul său Alexandru Vodă să omoare pre o seamă din boiarii cei de frunte, pre Vasile Lupu vornicul, pre Savin hatmanul, pre Buhuş vistieriul şi pre Ureche spătariul. Înţelegând boiarii adevărat urzită perirea lor de Alexandru Vodă s'au vorbit cu toţii şi au dat de ştire ţării care herbând în răutăţi şi netocmele, prea lesne s'au pornit şi nu numai curtea ce şi toată ţărănimea, şi aşa s'au strâns de mulţi de toate părţile cât nu încăpea în târg în Iaşi ce şi pre afară pre supt Miroslavă şi pretutindere strâgând pre Greci pre toate uliţele. Vasile Lupul vornicul era cap acestor zarve şi dacă au înăbuşit ţeara au mers de au dat ştire lui Alexandru Vodă că strigă pre Greci, au răspuns Alexandru Vodă: dacă se rădică pre Greci pre mine se rădică şi văzând atâta mulţime nu s'au apucat de nimică numai de grijă să hălăduiască cu casa sa de gloate şi s'au gătit de purces. Şi dacă au purcesu Domniea să nu se fie pusu boiarii cu toţii să oprescă

www.dacoromanica.ro

desfrânata prostimea, pozna mare şi abia în vr'o ţeară de s'ar fi auzit sau de s'ar fi întâmplat. Ce tot pre lângă Domnie au mers boiarii oprind şi domolind ţărănimea. Iară mai nu era în putere nici boiarilor a opri pornită ţărănimea mulţime, că şi pre Vasile Lupul vornicul, anume că este şi el vre unul din Greci, l-au lovit unul cu un os în cap de care lovitură mult au fost rănit. O, nestătătoare şi nice o dată crezute lucrurile lumii, cum vârstează şi turbură şi face lucruri împrotivă! Când cu cale easte să fie frică celor mai mici de cei mai mari, iar cursul lumii aduce de multe ori de easte celor mai mari de cei mai mici grijă. Domnii cei buni şi drepţi, fără de grijă şi desfătat stăpânesc, iar cei răi, tot cu sieală. Iară dacă au trecut Domniea în şăsul Bahluiului spre mânăstirea Balicăi tot şăsul plin era de oameni şi striga: dă-ne Doamne pre Greci. Unii hiicăea, alţii jecuea şi acolo au strigat să le dea pre Batiste [1]) care era tot aproape de domn. Deci văzând Alexandru Vodă strigare pre sine, ce nu sta Alexandru Vodă de Batiste ce sta de grija sa şi numai ce zise lui Batiste să se depărtează dela dânsul. Şi aşa l-au apucat şi l-au dat pre mâna ţăranilor. Nespusă vrăjmăşiea ţărănimei! Indată fără de nici o milă l-au făcut fărâme cu topoarăle, şi atât s'au amestecat cât nici mantaoa din spinarea domnului atunci n'au hălăduit că era bură de ploae.

De grija ţărănimei ce era peste tot acolo, să nu intre Alexandru Vodă îndată la codru, socotise boiarii a trimite seimeni cu sineaţa gata pe lângă domnie, şi s'au dus prin branişte, fiind loc deschis. Iar dacă s'au întors boiarii au intrat în grijă să nu se ducă Alexandru Vodă pre la Abaza Paşa, prin Bugiac. Indată au ales pre Buhuş vistiernicul şi pre alţi boiari şi s'au trimis după Alexandru Vodă de i-au îndreptat calea dela Huşi spre Bârlad în jos. Era mai mare spaimă lui Alexandru Vodă decât întăi dacă au văzut gloata iar viind după sine şi la branişte şi-l lăsasă şi seimenii şi copii din casă toţi. Iară dacă s'au apropiat boiari le au zis Alexandru Vodă cu lacrămi: mă rog boiari pentru fiiu meu Radul Vodă să-l lăsaţi viu. Au zis Buhuş vistierul, să n'aibă nici o grijă Măriea sa că n'au venit cu vr'un rău, numai ţeara pofteaşte pre Măriea sa să meargă pre Bârlad la Galaţi să nu aducă vr'un rău cu nescai Tătari asupra ţării, şi s'au şi giurat

[1]) Batiste Veveli, grec, ministru lui Alexandru Vodă.

www.dacoromanica.ro

să n'aibă nici o grijă, şi aşa au priimit şi Alexandru Vodă pre unde va fi voia ţării pre acolo va merge şi au mers pre drumul Bârladului şi au pus şi seimeni, iar pre lângă dânsul şi copii din casă care îl părăsisă, dându-i şi din boiari petrecători pre lângă dânsul până la Galaţi. Aşa s'au mântuit boiarii şi ţeara de Alexandru Vodă Iliaşu».

Cele mai vechi cronice ale Ţării Româneşti ce am găsit sânt din veacul al XVII-lea. Două cronice cari le credem mult mai vechi nu le-am putut încă găsi. Acestea sânt *Cronologia dela Vârşeţ* şi *Cronologia Ianculuí Vodă* (Ioan Uniade). După mărturia ierodiaconului Naum Clococeanu, care le citează într'o precuvântare a sa asupra cronologiei domnilor Ţării Româneşti, ele sânt foarte interesante şi vorbesc cu deamăruntul despre întemeierea Banatului Craiovei şi cele dintâi timpuri ale întemeierei Principatului, partea istoriei noastre cea mai săracă în documente.

Cronicele din veacul al XVII-lea sânt în număr de şase: a lui Tudosie fiul lui Stoian din Tunşii, a lui Costantin Căpitanul, şi alte patru anonime cari toate coprind istoria Ţării Româneşti dela Negru Vodă până la Şărban Vodă Cantacuzino sau dela 1290 până la 1686 şi 1689. După aceştia, Logofătul Radu Greceanu a compus cronica sa scriind pe scurt domniile dela început, iar pe larg domnia lui Şerban Cantacuzino şi a lui Costantin Brâncoveanul până la 1700. De acolo până la 1729 a continuat Vornicul Radu Popescu. In acelaş an Logofătul de divan Radu Lupescu, din porunca domnului Nicolae Mavrocordat, făcu un tot din cronicele acestor doi din urmă cronicari. O altă cronică anonimă coprinde istoria Ţării Româneşti, dela 1595 până la 1730.

Vornicul Niculae Roset a scris la 1727 o broşură asupra vieţii lui Nicolae V-v. Mavrocordat. In sfârşit *Genealogia familiei Cantacuzinilor*, scrisă la 1787 de spătariul Mihai Cantacuzino coprinde multe documente istorice interesante şi multe amărunturi asupra domnilor fanarioţi. Asupra acestora avem încă vreo cincizeci condice în Arhiva Statului, cari coprind toate lucrările domnilor dela 1775—1828[1]).

[1]) Arhiva Statului, pe lângă aceste condice şi vreo şapte sute de hrisoave şi alte acturi diplomatice interesante, ne-a păstrat şi o condică de veniturile şi cheltuelile Vistieriei, pe zece ani ai domniei lui Costantin Brâncoveanu, 1698—1706.

www.dacoromanica.ro

Afară de acestea mai avem manuscrise două istorii asupra Ţării Româneşti; una grecească coprinde istoria ţării dela 1290—1618 lucrată după cronicele străine şi naţionale, alta latinească coprinde cele şase domnii ale lui Costantin Mavrocordat, scrisă întâiu în greceşte de doctorul Petru Depasti şi apoi tradusă în latineşte de un anonim.

Deosebit de cronice avem şi şase cronologii ale domnilor, întocmite după hrisoave, între cari cele mai bune sânt a lui Pârvu Cantacuzino, a clucerului Dumitrache şi a ierodiaconului Naum Clococeanu.

Cronicarii români au puţină erudiţie. Ei în stilul lor formează două şcoli deosebite. Una mai serioasă se aseamănă cu cărţile bisericeşti, citează adesea fraze din Biblie şi din Psaltire, de aceea cam osteneşte pe cetitor, este însă prea interesantă pentru faptele ce ne arată; alta mai uşoară şi plină de naivitate se citeşte cu mare plăcere. Noi aducem aci spre exemplu un pasagiu care descrie o scenă nopturnă petrecută în Curtea Domnească din Bucureşti, la 1672.

« Grigorie Vodă îndată scrise cărţi la Gheorghe Banul Băleanul să-l ştie că este domn şi să prinză pe Radul Logofătul Creţulescu şi pe fraţii lui Şărban Spătariul (Cantacuzino) ce era la Bucureşti. Carii viind noaptea trimise de strânse iuzbaşii şi căpitanii de slujitori şi pe boiarii carii se întâmplase aciea, Radul Năsturel şi alţii, şi strângându-se au trimis pe Năsturel cu slujitori la Costantin Postelnicu şi la aga Matei şi la Iordache de le-au ocolit casele şi i-au chemat la curte. Pe alţii i-au trimis la Creţulescu de l-au chemat la curte. Carii întreba: dar ce, ce; ei zicea: nu ştim nimic, fără cât porunca domnească au venit, veţi vedea; şi merseră la curte. Acolo era Banul Gheorghe şi slujitori mulţi, lumănări aprinse. Dacă veniră, şăzură şi se sculă Banul şi zise: boiari, fraţilor sănătate dela Măria Sa Grigorie Vodă, că l-au miluit Dumnezeu şi împăratul cu domnia, iată şi cartea, şi o cetiră. Mulţumea ei lui Dumnezeu. Insă aci dintre gloate fugi Iordache şi vru să fugă şi Matei Aga dar îi prinseră de veste şi-i întoarseră, şi le zise Banul Gheorghe: Matei căci faci copilăreşte de nu şăzi, dar domnul căci porunceşte să fiţi la opreală nu doar că va să vă omoare, ce numai până va veni Măria sa, deci bun este Măria sa, nu vă temeţi, ce şădeţi, nu ne mai faceţi nouă

www.dacoromanica.ro

ruşîne. Aci în cămările domneşti era închişi de Creţulescu 25 de boiari şi în obezi, de năpăştile ce le făcea, că sânt hicleni şi răi precum şi mai îndărăt am scris. Ce îndată porunci Banul Gheorghe de aduseră ţigani şi le tăiară obezile şi-i slobozi. Ce fieştecarele îşi lua obezile şi le ducea înaintea Creţulescului şi îi zicea să şi le pue în gât şi le lăpăda jos. Deci făcându-se ziuă îi trimise pe boiari pe la casele lor şi slujitori de pază până ce au venit a doua poruncă dela Grigorie Vodă de i-au închis în turn».

4. *Inscripţiile şi monumentele.* Nimeni nu se poate îndoi că acest izvor aduce mult folos istoriei. Inscripţiile romane sânt singurul izvor istoric ce avem pentru petrecerea coloniilor romane în Dacia în veacurile cele dintăi ale strămutării lor. Mai multe colecţii se află de asemine inscripţii, între cari cea mai mare este a lui C a t a n c i c i. Afară de acestea noi mai avem o colecţie proprie şi ne vom sili să adunăm câte se vor putea afla, precum să le şi tălmăcim după legile arheologice.

5. *Scrierile ce zugrăvesc obiceiurile.* Noi sântem foarte săraci în asemine scrieri pentru vremile cele mai vechi. Pentru veacul al XVII-lea cunoaştem numai două cărţi ce ne pot sluji. Cea dintăi este *Descrierea Moldovei* de prinţul D i m i t r i e C a n t e m i r şi a doua *Călătoria arabului Patriarh Macarie*, dela Alep la Moscva prin Ţeara Românească şi Moldova [1]). Pentru vremile mai nouă avem mai multe scrieri de acest fel, făcute de deosebiţi călători în locurile noastre şi tipărite în mai multe limbi. Pentru obiceiurile şi ceremoniile sărbătorilor naţionale şi domneşti s'au păstrat la noi, în Arhiva Statului, nişte condice şi una în Moldova.

Acestea sânt în scurt documentele ce avem pentru istoria noastră. Noi ştim cu bună seamă că o mulţime altele se află pe la mânăstiri şi particulari, în ţările noastre şi prin bibliotecile şi arhivele publice şi private ale Transilvaniei, Ungariei, Poloniei, Vienii, Moscvei, Petersburgului şi Stocolmului. Noi ne vom sili să adunăm câte vom putea, însă mijloacele noastre nu ne iartă a întreprinde călătorii prea depărtate ca

[1]) Această carte atât de interesantă pentru noi s'a tradus din limba arăbească în englezeşte de d-l B e l f o u r şi s'a tipărit la Londra la 1829—1834 de Societatea traducţiilor din limbile orientale.

www.dacoromanica.ro

să adunăm toate câte se pot găsi. Spre aceasta, părerea noastră şi a mai multor Români ce se interesează la istoria naţiei este de a se întocmi o Societate istorică care să aibă fondurile trebuincioase că să poată trimite oameni în deosebite părţi după asemine descoperiri. Peste puţin vom publica un plan pentru o asemine asociaţie. Noi nădăjduim că şi guvernele române vor îmbrăţişa cu inimă această lucrare folositoare şi vor înlesni mijloacele pentru culegerea documentelor.

www.dacoromanica.ro

VI. ROMÂNII ŞI FANARIOŢII

www.dacoromanica.ro

Incă din zilele lui Mihai V-v. Viteazul, Grecii ţărigrădeni şi rumelioţi [1]) veniţi în ţeară se făcuseră nesuferiţi pământenilor. Aceasta ni-o dovedeşte un articol al tractatului dela 1595 încheiat la Belgrad între Mihai V-v. Viteazul şi Sigismund, prinţul Transilvaniei, în care se stipulează că nici un Grec să nu fie priimit în slujbele Statului. După moartea lui Mihai V-v. şi mazilia succesorului său, Radu Şerban V-v., se aşează domn Radu Mihnea, la 1613. Acesta fu cel dintâi prinţ care veni în scaun însoţit de o mulţime de Greci. Neorânduelile ce aceştia aduseră în ţeară, mâhniră tare pe pământeni. Ca în totdeauna când opinia publică este întărâtată peste măsură, se formară comploturi împotriva domnului şi Grecilor. Aceştia crezură atunci că vor putea înneca în sânge orice manifestaţie a opiniei publice şi capetele stolnicului Bercan, a cămăraşului Mihai şi altor opt tineri boieri căzură supt securea gâdei. Pe sângele acestor martiri Românii jurară răzbunare şi o luptă care trebuia să ţie două veacuri începu atunci. Atât este de adevărat că sângele vărsat în loc de a omorî o opinie o hrăneşte mai mult, o întărâtă şi o face adesea a triumfa!

Intr'adevăr, cinci ani nu trecuseră după aceea şi vestitul paharnicul Lupul Mehedinţeanul şi căpitanul Buzdugan prădau şi măcelăreau toţi Grecii din ţeară. Aceasta fu o reacţie grozavă dar dreaptă. Gavriilă V-v. Movilă răzbună în anul următor Grecilor, trăgând în ţeapă pe

[1]) Prin cuvântul Greci, în cursul acestui articol, trebuie a înţelege numai pe cei din Constantinopol şi din Rumelia şi mai cu deosebire pe cei dintâi, cunoscuţi mai de obşte supt numirea de Fanarioţi. Zdravăna naţie elenică de astăzi, pe care noi o iubim şi o respectăm, se deosebeşte de Fanarioţi, pe cari însăşi ea îi urăşte şi îi depărtează de sânul ei.

www.dacoromanica.ro

aceşti doui cetăţeni cari au bine meritat de patria lor. In domnia acestuia, a Radului V-v. Mihnea pentru a doua oară, a fiiului său Alexandru, a lui Alexandru Iliaş şi a lui Leon V-v., sau dela 1618—1631, Grecii favorizaţi de aceşti domni se înmulţiră iarăşi în ţeară. Românii i-ar fi ertat atunci şi i-ar fi suferit în mijlocul lor, dacă ei folosindu-se de experiinţa trecută ar fi avut o purtare înţeleaptă. Dar ei erau întărâtaţi şi vrură să-şi aibă reacţia lor. Atunci ţeara în desperanţă se ridică supt aga Matei Basarab, vornicul Aslan, spătarul Gorgan, paharnicul Barbu Predescu, spătarul Mihai Coţofeanu, slugerul Dumitru Filişanu, vistierul Mitrea şi alţi boieri. Leon V-v., în temerea sa, socoti că va împăca răscoala dând la 1631, Iulie 23, un hrisov prin care se izgoneau toţi Grecii din ţeară (vezi actul Nr. 1 [Anexa Nr. I]). Dar acum era prea târziu. El trebui să-şi lase şi tronul în stăpânirea lui Matei Basarab, capul partidei patriotice. Aceleaşi lucruri se petreceau atunci în Moldova, unde poporul revoltându-se în Iaşi şi toată ţeara, Grecii se izgoneau dinpreună cu domnul lor, Alexandru Iliaş. Matei Basarab îndată ce se urcă pe tron se sili să vindece toate relele ce Grecii făcuseră şi desrobi şi mânăstirile ţării închinate de dânşii la mânăstirile greceşti. Românii răsuflară în curgerea acestei domnii; instituţii mântuitoare se făcură, ţeara se întemeie şi progresă iute, şi armatele noastre se acoperiră de glorie pe mai multe câmpuri de bătaie. Un Grec însă, un singur Grec, fu în stare numai într'un an să dărapene tot binele ce făcuseră Matei V-v. într'o domnie de douăzeci ani şi să întoarcă dragostea ţării către dânsul în ură. După urgisita depărtare din slujbă a răpitorului vistieriu Stroe, la 1652, (vezi actul Nr. 2 [Anexa Nr. II]) Matei V-v. făcu greşala de încredinţă acest ministeriu unui mai mare tâlhar, un Grec anume Ghinea Ţucală. Tiraniile şi răpirile acestui ticălos revoltă pe toată lumea şi mai cu seamă armata. Ţeara căzu atunci într'o grozavă anarhie. Costantin Basarab, urcându-se pe tron la 1655, înnoi hrisovul lui Matei V-v. împotriva Grecilor şi a dezrobirii mânăstirilor. Ţeara s'ar fi reîntemeiat supt dânsul, dar răscoalele ostaşilor şi intrigile Grecilor la Constantinopol îl răsturnară la 1659. Atunci un Grec, Mihnea, se urcă pe tron. Ura acestuia şi reacţia lui asupra Românilor fu cumplită. In mai multe rânduri se măcelăriră o mulţime de pământeni. In domnia acestuia, a lui Gheorghe şi Grigorie Ghica şi a lui Radu Leon, sau

www.dacoromanica.ro

dela 1658—1668, Grecii se înmulţiră iarăşi în ţeară şi cu dânşii se înmulţiră şi suferirile ei. In acel din urmă an, Radul Leon V-v. văzându-se mazâlit de Poartă, după plângerea boierilor, mijloci la aceştia ca să-l erte şi să-l priimească iarăşi domn, cu făgăduiala că va scoate toţi Grecii din ţeară. Boierii se învoiră. Dar Radu V-v. văzându-se întărit în domnie îşi călcă făgăduiala şi se întoarse din Constantinopol încunjurat de un mai mare număr de Greci. Aceştia atunci se porniră cu o furie nouă asupra pământenilor. După ce otrăviră mai întâi pe vrednicul patriot logofătul Drăghici Cantacuzino, făcură complot împreună cu domnul să omoare pe toţi boierii pământeni. Aceştia, luând veste chiar în ziua hotărîtă pentru ucidere (3 Decemvrie 1669), scăpară în mitropolie, la vlădica Teodosie, unde trăgând clopotele şi adunându-se poporul şi ostaşii împrejurul lor, trimiseră răspuns la domn, ca să gonească pe Greci din ţeară. Domnul văzând nevoia fu silit să se plece şi dete la Decemvrie în 9 un hrisov pentru aceasta (vezi actul Nr. 3 [Anexe Nr. III]). Curând după aceea Poarta îl mazâli. In domnia lui Antonie V-v. ţeara răsuflă, dar pentru scurt timp, căci după mazâlia lui la 1672, viind domn iarăşi Grigorie Ghica şi în urmă Duca Rumeliotul, Grecii se înmulţiră şi intrigile şi impilarea pământenilor începură. Din norocire însă aceasta nu ţinu mult, căci la 1679 Şărban Cantacuzino se urcă pe tron. In domnia acestuia şi a succesorului său Costantin Brâncoveanu, intrigile Grecilor se precurmară şi ţeara se linişti şi începu a se întemeia. Grecii atunci văzând că ţeara le scapă din mână se gătiră să dea o lovitură hotărîtoare. Unele din familiile fanariotice, precum Mavrocordaţii, aflându-se în mare influienţă la Poartă, intrigară şi în doi ani capetele Brâncovenilor, Cantacuzinilor, Văcăreştilor, Dudeştilor căzură supt săcurea otomană şi Fanarioţii dobândiră pe seamă-le cu hotărîre tronul românesc.

Noi nu voim aci să descriem domnia Fanarioţilor în ţeară, nici starea de jale în care ei au adus-o, ţinta acestui articol fiind numai a arăta în scurt deosebitele faze ale acestei lupte de două veacuri între Români şi Fanarioţi, spre înţelegerea actelor aci alăturate. Fanarioţii şi domnia lor în ţeară s'a judecat de mai mulţi scriitori cu talent. Un Grec însuşi, D. Zalonny, a zis pentru dânşii: «Paginele istoriei Moldaviei şi Valahiei de vor fi scrise de o mână tare, nepărtinitoare şi independentă, vor

www.dacoromanica.ro

fi pline de actele arbitrare ale acestor noui despoţi. Nenorociţii locuitori ai acestor provinţe trebuie a se înfiora numai la auzul numirii, Fanar şi Fanariot [1]) ».

Cu urcarea definitivă a Fanarioţilor pe tronul românesc, lupta între ei şi pământeni nu se precurmă, deşi acum era inegală. Dar sufletele alese cari apără o pricină sfântă şi vor să se jertfească pentru dânsa nu călculează puterile vrăjmaşului. Astfel virtuosul mitropolit Antim şi boierii Brezoianu, Obedeanu, Bengescu, Golescu, sărdarul Barbu Cornea ce se deosebiră atunci ca capetele opoziţiei, căzură mai toţi jertfe patriotismului lor. Cu pierderea acestora lupta mai încetă. Fanarioţii erau în toată puterea lor. Ei sfăşiară atunci vechea noastră constituţie şi stricară obiceiurile cele bune ale ţării. La 1753 lupta reîncepu. In 21 Mai, fiind ceremonie la Mitropolie, vlădica Neofit folosindu-se de o dispută ce se aţâţase între boierii români şi greci luă crucea în mână şi îndreptându-se către boieri şi poporul adunat strigă: urmaţi-mi! Astfel însoţit el merse la Capigibaşa ce se afla în Bucureşti şi adeveriră cu toţii jalba ce un medelnicer Stefanache dedese la Poartă în contra domnului, Matei Ghica V-v. Trei zile după aceea mitropolitul bolnăvindu-se, Grecii mituiră pe doctor, care îi dede o doctorie aşa de tare încât sărmanul vlădică înnebuni. Grecii atunci scoaseră că el era nebun când a făcut acea vrednică faptă.

Efectul acestei întâmplări fu dintr'o parte schimbarea domnului iar dintr'alta medelnicerul Stefanache şi Dudescu, capetele opoziţiei, se exilară la insula Mitiline. Toate aceste împrejurări făcură pe pământeni să se unească mai strâns între dânşii, aceea ce îi împuternici astfel încât la 1755 ei putură să impue condiţiile lor domnului Costantin V-v. Cehan şi să-l silească să gonească pe mai mulţi Greci din ţeară. Exilarea a doui fraţi Văcăreşti la Chiprul, unde se prăpădi unul dintr'înşii, nu descurajă de loc pe Români şi la 1763 ei răspunseră Fanarioţilor răsturnând pe Costantin V-v. Mavrocordat şi pe o seamă de Fanarioţi pe cari Poarta, după plângerea lor, îi exilă la insula Mitiline. Următoriul domn, Costantin V-v. Cehan, vrând să-şi răzbune asupra Românilor, bägă în lanţuri şi închise în temniţe mai pe toţi boierii.

[1]) *Essai sur les Fanariotes*, par Marc-Philippe Zallony, Marsilia, 1824, p. 249.

www.dacoromanica.ro

Poporul Bucureştilor atunci se revoltă şi îi scapă, iar ticălosul despot de frică se otrăveşte singur. Succesorul şi fratele acestuia, Ştefan Racoviţă, prigonind şi închizând iarăşi pe boieri, o a doua revoltă îi sloboade. Domnul atunci vrând să împace pe Români dete un hrisov prin care răpeşte drepturile civile şi politice în ţeară Grecilor şi tutulor streinilor, cum Albanezii, Sârbii şi alţii, afară de Moldoveni, cari din vremile cele mai vechi s'au privit de pământeni. De atunci lupta a tot continuat până la 1821, când, în sfârşit, insurecţia lui Tudor Vladimirescu o încheie, ne scăpă de Fanarioţi şi ţeara îşi redobândi vechile sale drepturi.

www.dacoromanica.ro

VII. IOAN TĂUTUL
MARE LOGOFĂT AL MOLDAVIEI

www.dacoromanica.ro

Intre cetăţenii ce au ilustrat Moldavia a fost unul Ioan Tăutul. El se trăgea dintr'o familie din cele mai vechi ale Moldaviei. Era un om de un caracter original şi de o mare capacitate. Politic îndemânatec, cunoscând prea bine limba grecească, latinească şi poloneză, el dobândi favorul lui Ştefan cel Mare care îi dete logofeţia cea mare, ministeriul cel mai însemnat al ţării, şi îl întrebuinţă în mai multe ambasade. La 1501 el merse în Polonia de încheie pacea între Ştefan V-v. şi Albert, regele Poloniei. Acesta atunci îi dărui mai multe sate dela margine, anume Câmpulungul rusesc, Putile, Răstoacele, Vijniţa, Ispisul, Milierul, Vilivcea, Carapciul, Iamistia, Viscăuţii şi Volona, puind hotar apa Cirimuşul.

La 1504 murind marele Ştefan V-v., viteazul vitejilor, se urcă pe tron fiiul său Bogdan V-v. Acesta, după povăţuirea ce-i dedese tatăsău, trimise pe logofătul Tăutul cu un plocon de zece pungi de bani şi însoţit de o ceată de pedestrime ca să meargă la sultanul Turcilor să-i închine Moldavia. Se zice că intrând Tăutul în sala marelui vizir, îşi trase cizmele şi le dete slugii sale, poruncindu-i să le ţie în sală, înaintea lui, de carele lucru mirându-se vizirul, îl întrebă, nu cumva îi e teamă să nu i le fure cineva; « Nu ştiu, răspunse el, dar mi se pare că cu nişte oameni cari vor să aibă totul, trebuie să păstrăm tot ce putem ». — « N'ai să te temi de nimic, îi răspunse vizirul, noi acum sântem prieteni iar nu vrăjmaşi ». — « Doresc, zise Tăutul, că această prietenie să păstreze capul ca şi picioarele ». După aceea vizirul puindu-l să şază pe o sofa lângă dânsul, i-a adus, după obiceiu, cafea. El necunoscând însă acea băutură a turnat-o deodată pe gât, strigând: Să trăiască împăratul şi vizirul. In urmă se înfăţişă şi înaintea sultanului Soleiman şi îi declară că vine din partea domnului său şi a poporului moldav să închine înăl-

www.dacoromanica.ro

ţimii sale, ambele Moldavii [1]) cu condiţii cinstite, iar mai cu seamă religia să fie păzită fără cea mai mică vătămare. Sultanul se bucură mult văzând că Moldovenii, a cărora puternică sabie o simţiseră de multe ori Turcii, vin singuri să se plece puterii sale. El priimi toate condiţiile şi dete solului un act formal, subscris cu mâna lui, ca să-l ducă domnului său la Suceava. In acest act se coprindea că Moldovenii supuindu-se de bună voia lor împărăţiei otomane, voinţa sultanului e ca bisericile şi religia lor să fie nevătămate; ţeara să se administreze după legile sale; domnul să nu fie datoriu la alta decât numai să trimiţă în toţi anii Inaltei Porţi 4000 galbeni, 40 iepe şi 24 şoimi, şi acestea supt titlu de dar (peşcheş) [2]). După aceea sultanul dărui lui Tăutul cele zece pungi de bani ce-i aduse din partea lui Bogdan V-v. Cu aceşti bani, întorcându-se în patria sa, el zidi o biserică de piatră foarte frumoasă, în satul Bălăceşti, în ţinutul Sucevii, pe Siret. El a mai zidit încă în Constantinopol un palat supt numirea de Bogdan Sarai sau Palatul moldovenesc, în care era şi o biserică pe numele Sf. Nicolae.

La anul 1511 a murit Ioan Tăutul Logofătul [3]).

---

[1]) Moldavia de ţeara de sus şi de ţeara de jos. Cea dintăi coprindea dela Iaşi în sus până la Carpaţii Transilvaniei şi la Snetin, oraş din Podolia. A doua se întindea dela Iaşi în jos până la Dunăre şi Marea Neagră.

[2]) Această diplomă s'a păstrat în Arhiva Moldaviei până la anul 1686, când viind în Iaşi regele Poloniei, Ioan Sobieski, au scos-o şi au ars-o în piaţă, adresând poporului adunat această pompoasă declaraţie: « Priviţi cum regele Poloniei vă mântueşte de jugul turcesc ».

[3]) Izvoarele acestei biografii sânt *Cronicele* lui Miron Costin şi Ioan Neculce şi *Histoire de l'empire ottoman* par D. Cantemir, t. II, pp. 302, 364, 369, 372, 373, Paris, 1763.

www.dacoromanica.ro

VIII. LOGOFĂTUL MIRON COSTIN

ISTORICUL MOLDAVIEI

www.dacoromanica.ro

Numele lui Miron Costin este vestit, atât prin Istoria Moldaviei ce ne-a lăsat, cât şi prin tragica lui moarte. Căci şi el asemenea a cinstit ştiinţa şi a dat frumos exemplu în acele triste timpuri, pierzându-şi vieaţa pentru binele omenirii. Cronicele Moldaviei pomenesc de dânsul mai întâi la anul 1675, în domnia lui Dumitraşcu Cantacuzino, când el fiind vornic mare de ţeara de jos, fu trimis în două rânduri în Polonia pentru tratatii de pace. Un an după aceea Moldovenii se mântuiră de Dumitraşcu Cantacuzino, mazâlindu-l Poarta, şi Antonie Ruset se urcă pe tron. Acesta era un om bun şi milostiv. Miron Costin însă, în domnia lui, se aruncă în opoziţie, şi la 1678 după întoarcerea domnului din expediţia dela Tahrin, din ţeara căzăcească, unde însoţise pe vizirul cu oştirea turcească, el, împreună cu Buhuş hatmanul, îl pârîră la vizir şi izbutiră a-l mazâli. Un cronicar povestind această faptă necuvenită, de vreme ce ţeara era mulţumită de Antonie V-v., pomeneşte numai de Buhuş hatmanul, iar pe Miron îl trece supt tăcere zicând: «Şi altul pre care treacă-l condeiul meu, căci l-am văzut osândit, pierind nevinovat de alţi domni». Miron, dinpreună cu alţi boieri, însoţi pe Antonie V-v. în mazâlia lui la Constantinopol şi intrigă mult să se numească domn Duca Vodă, prietenul său. In 6 Decemvrie 1678, Duca V-v. se urcă pentru a treia oară pe tronul Moldaviei. In această domnie el îşi desvăli şi mai mult caracterul său. Rău, pismătăreţ, îndelungăreţ la mânie şi lacom la avuţie, având încă şi pizmă veche pe Moldoveni căci îl goniseră din ţeară în a doua a lui domnie, el începu îndată feluri de asupriri, scoţând dări peste măsură, şi prigonind pe mai mulţi boieri. «El era, zice cronica, şi domn şi vistiernic mare, şi neguţător şi vameş, că toată hrana tuturor o lua el de o precupeţea». Pe atunci, în Moldova, tirania nu se suferea în tăcere. Aşa nu trecu mult şi o seamă de boieri, între cari Vasile Gheuca vistiernicul cel mare, Gheorghiţă Bogdan vel jicnicer şi slugerul Lupul făcură

www.dacoromanica.ro

complot ca să omoare pe domn şi pe logofătul Miron Costin şi pe hatmanul Buhuş, cari aveau nenorocirea a-i fi miniştri. Trădaţi de timpuriu, ei plătiră cu capul îndrăzneala lor.

La 1683 Aprilie 20, Duca V-v., din porunca sultanului, plecă cu două mii oameni pedestrime să însoţească armata turcească ce mergea să ia Viena. Logofătul Miron îl însoţi împreună cu alţi boieri. Domnul cu oştirea sa trecură prin Ţeara Românească, la Ruşava, şi de acolo prin Sebeş, Logoş, Temişoara, Sarvaş, Solnoc peste apa Tisa, şi apoi au trecut Dunărea pe la Buda unde au ajuns pe Şerban V-v. Cantacuzino, domnul Ţării Româneşti, şi împreună se duseră în tabăra vizirului la Ston-Beligrad; şi apoi porniră cu toţii spre Viena.

Pe când Duca V-v. cu armata turcească se trăgea îndărăt dinaintea mântuitorului Vienei, regelui Sobieski, Moldova se făcu din nou pradă turburărilor. Nişte boieri moldoveni ce erau emigraţi în Polonia, dinpreună cu fostul domn, Petreceico, aflând de învingerea Turcilor la Viena, luând vreo câteva regimente de Polonezi cu polcovnicii Dimidinski şi Cuneski şi se pogorîră în Moldova. Doamna şi caimacamii lăsaţi de Duca V-v. fugiră în Ţeara Românească, şi locuitorii ţării emigrară din calea oştii poloneze. Dintr'altă parte cazacii prădau asemenea ţeara.

Duca V-v. ajungând în Transilvania la curtea prinţului Apafi, şi aflând cu deamăruntul starea Moldovei, plecă să intre în ţeară pre muntele Trotuş, după povaţa lui Miron, iar nu prin Ţeara Românească, cum îl povăţuiau alţii, şi merse în sat la Domneşti cu puţintei oameni. Acolo zăbovind vr'o două săptămâni, în ziua de Crăciun, într'o Marţi, aflându-se la masă cu Miron Costin şi cu Costantin Postelnicu, se văzu izbit de Polonezii trimişi de Petreceico V-v., având capete pe Dimidinski şi Bainski. După o împotrivire de vr'o două zile, şi cu toate silinţele hatmanului Buhuş, Polonezii intrară în curte, prinseră pe Duca V-v. şi îl porniră în Polonia. In acea turburare Miron era p'aci să-şi piarză vieaţa, de nu se întâmpla să-l cunoască un Polonez ce îi era prieten, care îl scăpă din mâinile ostaşilor. El se duse atunci de voia lui în Polonia, după Duca Vodă, unde şezu mai bine de un an, până când se mazâli Dumitraşco Cantacuzino, succesorul lui Duca

www.dacoromanica.ro

V-v., şi se alese domn Cantemir cel Bătrân. Atunci el se întoarse în patria sa.

Jalnică era starea Moldovei în acea vreme. Dintr'o parte Polonezii, dintr'altă Cazacii şi Tătarii coprinseseră toată ţeara, încât domnul nu stăpânea decât Iaşii şi o parte din ţeara de jos. Neorânduielile ce izvorîră dintr'aceasta, nevoile de tot felul ce năpădiseră peste ţeară, între cari şi o grozavă foamete, făcuseră pe cei mai mulţi din feciorii de boieri, curteni şi alţii, să se facă tâlhari şi să prade ţeara. Spre stârpirea acestora, domnul luă straşnice măsuri şi orândui pentru aceasta pe Miron Costin, staroste la Putna şi pe frate-său Velicico Costin, hatman. Cantemir V-v. era un om bun, milostiv şi înzestrat cu mari talente ostăşeşti, dar iute la mânie. El avu nenorocirea de-şi dete toată credinţa unui fanariot, gonit pentru intrigile lui din Ţeara Românească, anume postelnicul Iordache Ruset, pe care îl făcu vistier mare. Acesta intrigă de scoase pe Velicico din hătmânie făcându-l vornic mare, iar în locu-i puse pe Bogdan, ginerele domnului. Toată cârmuirea ţării căzu atunci numai în mâna lui Iordachi Ruset şi a hatmanului. Asupririle făcute de dânşii, dăjdiile, sau cum se zicea atunci « orînduielile », ce lăcomia vistierului scotea adesea pe ţeară, mâhni tare pe pământeni, şi ei începură a striga. Miron Costin striga mai tare decât ceilalţi asupra nedreptăţilor ce se urma. De multe ori, intrând în vistierie, spune cronica, el zicea cam în glumă: « Vistiernice, mai încet cu orânduielile »; aceea ce nu plăcea de loc vistierului. Asemenea şi Velicico fiind cam semeţ, adesea înfrunta pe Bogdan ce îi urmase în hătmânie. Aceste împrejurări făcură pe ambii miniştri să caute ocaziune ca să piarză pe fraţii Costini. Ocaziunea nu întârzie. Vreo câţiva boieri, între cari Lupul, feciorul lui Gavrilă, Costache Vornicul, Ivaşco, Costantin şi Antiohie Jora fugiră în Ţeara Românească la Costantin V-v. Brâncoveanul, prin mijlocirea căruia merseră la Poartă să pârască pe Cantemir V-v. şi pe miniştrii săi. Aceştia nu pierdură ocaziunea ca să pârască pe fraţii Costini la domn, vinuindu-i că după povăţuirea lor ar fi fugit boierii de mai sus. Cantemir V-v. în furia lui, trimise îndată noaptea de ridicară dela casa sa din Ieşi pe vornicul Velicico şi aducându-l înainte-i, după ce îl bătu cu buzduganul, îl închise în beciul de supt casa cea mică din Curtea domnească.

www.dacoromanica.ro

De acolo scoţându-l în noaptea următoare pe la trei ceasuri, îl duseră la fântână şi acolo îi tăiară capul, fiind faţă şi beizadea Dumitrache Cantemir, istoricul.

Miron Costin se afla la moşia lui la Bărboşi, în ţinutul Neamţului. El, neştiindu-se vinovat, nu bănuia nimic, cu atât mai mult că-şi logodise pe fiul său Pătraşcu Cămăraşu cu fiica domnului. Era însă tare întristat, căci îşi pierduse soţia, şi se ocupa de trista datorie de a o înmormânta, când sosi fără veste armaşul al doilea, Racoviţă, cu poruncă ca să-l ia şi să-l ducă la Iaşi. In vreme ce Miron se ruga să-l aştepte până şi-o înmormânta soţia şi apoi să plece, iată că sosi şi Dumitraşco Macri, vătaful de păhărnicei cu a doua poruncă dela domn către lefegiii din Roman, ca ori unde îl vor găsi acolo să-l şi taie. Indată îl smulseră din braţele familiei sale, şi ducându-l în târg, în Roman, îl îngenunchiară şi îi tăiară capul.

Intr'acest chip pieriră nevinovaţii logofătul Miron Costin şi frate-său Velicico vornicul. «Şi nu i-au scos la Divan, Cantemir Vodă, zice o cronică, să le arate vina sau vicleşugul, să vază lumea. Ci aşa cu tirănie i-a omorît; nice cărţi viclene arătând; ci numa aşa ori pre vina lor, ori cu năpaste i-a omorît. Aşa a deprins din ceputul lumei pisma şi zavistia, şi nu părăseşte a muşca pre toţi şi nimeni de dinţii ei a să feri nu poate».

Lui Miron i-au rămas trei feciori, Ioan sărdarul, Nicolae logofătul al treilea, care a continuat cronica tată-său, şi Pătraşcu cămăraşul [1]).

[1]) Izvoarele acestei biografii sânt cronica lui Neculai Costin şi alta anonimă.

www.dacoromanica.ro

IX. SPĂTARUL IOAN CANTACUZINO

www.dacoromanica.ro

Niciodată oamenii n'au lipsit evenimentelor, a zis faimosul Montesquieu. Acest adevăr s'a simţit aseminea şi în Ţeara Românească, căci ea a avut norocirea ca de câte ori s'a aflat în vremi grele să se ivească în sânu-i câte unul din acele spirite înalte, pe cari providenţa seamănă a le trimite din timp în timp spre a face gloria, cinstea şi mântuirea statelor. Unul dintr'acei Români, cari au bine meritat dela patrie, a fost şi spătarul Ioan Cantacuzino. De abia a trecut o jumătate de veac, de când el strălucea în această ţeară şi faptele lui ca şi numele, sânt uitate de noi. Dar datoria istoriei este de ale păstra şi de a aduce suvenirei acestui vrednic patriot, tributul recunoştinţii ce Românii îi sânt datori.

El se născu în 20 Ianuarie 1757 la Constantinopol, unde se aflau duşi părinţii lui de câtva timp. Tatăl său era clucerul Răducanul Cantacuzino [1]), iar mumă-sa domniţa Ecaterina, fata lui Ioan V-v. Mavrocordat, domnul Moldaviei. Peste doui ani (1759) părinţii săi îl aduseră la Bucureşti unde el priimi o educaţie îngrijită şi petrecu copilăria sa.

La 1769 se iviră manifestele împărătesei Rusiei, Ecaterina II, chemând pe toate popoarele supuse Turciei la arme, făgăduindu-le libertate şi independenţă. Ioan Cantacuzino, în entuziasmul său copilăresc, crezu că a sosit timpul ca patria lui să-şi dobândească libertatea după care ofta de un veac şi jumătate şi la 1771, de abia în vârstă de 15 ani,

[1]) Acesta era fiul banulu Matei Cantacuzino şi strănepotul logofătului Drăghici sau Traian Cantacuzino, fiul cel mai mare al postelnicului Costantin Cantacuzino care s'a aşezat ma întâi în Ţeara Românească, la 1631.

Este cunoscut că familia Cantacuzino este originară din Franţa, din ramura Valois şi că pe a veacul XI s'a tras cu alte familii ale occidentelui în imperiul orientului, unde aliindu-se cu însemnatele familii Comnenii, Paleologii şi Asanii, regii romani din Misia detere acelui imperiu un împărat şi mai multe capete de tat deosebite. Vezi Ducange, pp. 258—264; Ville-Hardouin, t. II, p. 159.

www.dacoromanica.ro

el alergă la arme, intrând în slujba rusească ca praporcic, la regimentul al treilea al grenadirilor. La 1773, la luarea Silistrei, în vreme ce tatăl său cu regimentul său de husari români se încărca de glorie şi scăpa armata rusească de o prăpădenie totală [1]), tânărul Cantacuzino petrecea 14 ceasuri în şanţuri, şi pentru vitejia ce arătase se înălţă de graful Rumianţov în rang de leitenant. La 1774 el pierdu pe tată-său şi împreună cu frate-său cel mai mic, Nicolae, rămaseră supt epitropia unchiului lor, banul Mihai Cantacuzino. Acesta, după două călătorii zadarnice ce făcuse în Rusia, trimis fiind din partea ţării, una la 1770 şi alta 1774 când el ceru ca ambele ţări române să rămâe libere supt protecţia Rusiei, Austriei şi Prusiei, văzând că ţeara este osândită să cază iar supt jugul Turciei, speriat încă şi de graful Potemchin, care îi declară că Rusia nu poate chezăşui vieaţa lui despre Turci de va rămânea în ţeară, hotărî a se expatria şi a locui în Rusia. Atunci el luă cu sine şi pe Ioan Cantacuzino cu frate-său Nicolae.

La 1783 tinerii Cantacuzini viind în vârstă, hotărîră a se întoarce în patria lor şi cu voia împărătesei plecară în Ţeara Românească, zăbovindu-se în Galiţia, la ruda lor, contesa Odonel, fata lui Radul, fiul

[1]) In vremea acestui războiu clucerul Răducanul Cantacuzino, cu voia împărătesei Ecaterina II-a, formase cu cheltuiala lui un regiment de tineri aleşi, munteni, moldoveni şi ardeleni, numindu-l Usarscoi voloscoi polc (Polcul de husari români). Ecaterina II-a îl recunoscu deopotrivă cu regimentele armatei sale şi numi pe Răducanul Cantacuzino colonel la acest regiment. Uniforma regimentului era dolman verde, scurteică albă cu blană de miel albă, cu ceaprazuri şi ţesăturile de fir, pantalon roşu, curea de piele neagră încrucişată pe piept, şi căciulă ungurească. Acest regiment se deosebi mult într'acest războiu cu Turcii, pentru a cărui vitejie feldmareşalul a dat două publicaţii pe toată armata şi în toată Ţeara Românească şi Moldavia. Vitejia însă cea mai mare o arată la încunjurarea Silistrei când Turcii năvălind asupra aripei oştirii ruseşti, comandată de generalul Kacavinski, au înfrânt pe acest general şi l-au pus în fugă luându-i şi toate tunurile. Atunci Răducanul Cantacuzino cu regimentul său făcu o diversie, aruncându-se asupra unei baterii turceşti de 12 tunuri pe care a coprins-o. Turcii ce goneau pe Kacavinski, văzând bateria luată, s'au speriat şi s'au întors înapoi. Atunci Românii au năvălit într'înşii ca nişte zmei, după expresia pitorească a timpului, şi i-au gonit până i-au băgat în cetate, luând îndărăt şi toate tunurile ce ei luase dela Kacavinski. Toate acestea le poate vedea cineva mai pre larg în jurnalul graului Rumianţov. *Genealogia familiei Cantacuzino.*

www.dacoromanica.ro

lui Ştefan V-v. Cantacuzino, cel din urmă domn pământean până la 1784, când poarta le dete voie să intre în ţeară. Aflându-se în Austria, Austriacii având ochiu asupra Ţării Româneşti le propuseră să intre în slujba lor, dar ei refuzară. In Ţeara Românească, unde domnea atunci Mihai Şuţu, ei fură bine priimiţi. La Iunie 1785 se mazâli acest domn şi în locu-i se trimise Nicolae Mavrogheni. Fiu al unui zidar, dintr'o insulă a Arhipelagului, Mavrogheni intră mai întâi slugă la Assan-bei Capudan-paşa, apoi ajunse dragomanul lui şi când acesta se făcu mare vizir, el se numi domn.

Mavrogheni se arătă un om cu totul original şi fantastic, urînd şi despreţuind aristocraţia, dar fiindu-i milă de cei mici şi de cei săraci, maltratând pe reprezentanţii puterilor streine şi pe Turci pe cari îi oprea de a supăra pe locuitori, şi îşi râdea de legea lor, încât aceştia dobândiseră mare frică de dânsul, şi cu toate acestea slujind Porţii cu cea mai mare credinţă. Adesea îl vedea cineva, după cum spun bătrânii noştri, alergând călare pe uliţele Bucureştilor, cu o suită prea puţin numeroasă, purtând pe cap cuca domnească, iar încolo prost înveştmântat, ba încă şi cu picioarele desculţe în iminei. Adesea iar, când vrea să pedepsească pe câte un boier îl chema şi îi spunea că a visat noaptea că i-a făcut cutare pedeapsă sau că boierul îi dăruia o sumă de bani, şi visul trebuia îndată a se realiza. Spre a-şi arăta şi mai mult dispreţul său către această aristocraţie coruptă şi egoistă, el adună într'o zi pe toţi boierii şi înaintea lor, îmbrăcă caftan pe calul său de paradă, numit Talabaşi, declarându-l boier şi dându-i titlul de clucer mare.

Mavrogheni priimi bine pe tinerii Cantacuzini, făcând pe Ioan, agă şi pe Nicolae, armaş. Ioan însă peste puţin, neaşteptând mult dela Mavrogheni, trecu în Moldova, unde domnea unchiul său despre mumă, Alexandru Mavrocordat, care îi dete rangul de spătariu. La 1787 se mazâli acest domn şi se duse în Rusia, aducându-şi aminte că această putere a dobândit Crâmul, în vremea pe când el era mare dragoman al Porţii, iar în locul lui se orândui domn Alexandru Ipsilante. In vremea interegnului, Ioan Cantacuzino împreună cu alţi boieri moldoveni se arestaseră. Ipsilante viind în Iaşi se văzu, cu mirarea tuturor, a-i libera, măgulind încă mult pe Cantacuzino. Pricina era

www.dacoromanica.ro

că acest domn dorea să dobândească tronul românesc şi căuta a pune pe Ioan Cantacuzino în interesurile sale. Aceasta făcu pe Mavrogheni să-l priimească foarte rău, când el se întoarse în Ţeara Românească. El atunci începu a petrece o vieaţă prea retirată.

La 3 August 1787 se declară războiu între Rusia şi Turcia. Sultanul spre a se asigura de credinţa lui Mavrogheni, dete la 5 August un firman prin care îndatora pe domn şi pe Români să fie credincioşi Porţii şi să apere cu toate puterile lor ţeara împotriva Ruşilor. Mavrogheni luând acest firman îl publică împreună cu proclamaţiile sale în toată ţeara şi începu a strânge oştiri. El alese de capete armatei sale 25 tineri boieri, între cari şi Ioan Cantacuzino, silindu-l fără de voia lui să priimească, supt cuvânt că cunoaşte tactica rusească. Mavrogheni în capul acestei oştiri în neorânduială înaintă către hotarul Austriei, care în luna lui Februarie 1788 se declarase şi ea împotriva Porţii. Pe când oştirea se apropiase de Ploieşti, Ioan Cantacuzino însoţit de Scarlat Câmpineanu [1]) fugiră pe ascuns şi mergând pe la Măgureni trecură în Transilvania, la Sibiu. Acolo ei fiind bine priimiţi, Cantacuzino îndrăzni a prezenta împăratului Iosif II un plan prin care povăţuia că trebuie a ataca pe Mavrogheni formând oştirile numai într'o coloană, iar nu a le slăbi formându-le în trei coloane, după sistemul adoptat de mareşalul Lassi.

Fuga lui Cantacuzino şi Câmpineanu a făcut sgomot în Ţeara Românească, căci ei avură şi alţi următori. Nicolae Cantacuzino se arestă şi nu putu să scape decât intrând în slujba turcească la ieniceri, în a treia orta, fără însă a-şi schimba religia. Boierii cei mici, către cari domnul se arăta cu dragoste, îl îndemnară atunci ca să trimiţă pe boierii cei mari cu familiile lor zălog la Turci. Mavrogheni izbuti a dobândi un firman prin care exilă pe bătrânul ban Pană Filipescu cu fiii lui, Nicolae şi Costantin, la mănăstirile muntelui Atos, iar pe fraţii Brâncoveni, Nicolae şi Manuil, fraţii Ghiculeşti, Costantin şi Scarlat, Ioan Văcărescu cu fiul său Alexandru, Dimitrie Racoviţă şi Ioan Muruz la insula Chipru. Ioan Cantacuzino, temându-se ca apropierea lui de Ţeara Românească să nu fie vătămătoare fratelui său

[1]) Tatăl logofătului Ioan Câmpineanu, controlorul statului.

www.dacoromanica.ro

care se afla în mâinele neprietenilor, se duse la Hotin, unde se prezentă prinţului Coburg, ce îl asedia împreună cu contele Solticov. Acolo el întâlni pe Matei Cantacuzino, vistier al Moldaviei[1]), şi unindu-se împreună, merseră în gubernemântul Caminieţului, la mareşalul Rumianţov, de care ei fură bine priimiţi.

In vremea aceasta, Mavrogheni cu oştirea sa compusă de Români, Bulgari şi Arnăuţi şi cu oştirea turcească, peste care el se numise seraschir, bătu pe Nemţi, coprinse Sinaia şi Cozia, ocupate de dânşii şi năvăli în Transilvania unde făcu multe pustiiri. Dintr'altă parte marele vizir mută operaţiile sale din Ţeara Românească şi Moldavia, în Bosnia şi Banat, unde intră în 7 August 1788 şi bătu pe Nemţi, dar peste puţin însă fu silit a se trage îndărăt. In Moldavia contele Rumianţov ocupă Iaşii, şi prinţul Coburg, Romanul. Ioan Cantacuzino se afla necurmat în ambele taberi. La 1788 prinţul Coburg priimi poruncă să ocupe Ţeara Românească şi să formeze Divanul cârmuitor, urmând întru toate legile ţării. Impăratul Iosif numi însuşi pe Ioan Cantacuzino, spătar, şi pe Scarlat Câmpineanu, agă, iar celelalte posturi le lăsă în dispoziţia prinţului Coburg. Acesta, la 7 Martie, se apropie de hotarul Ţării Româneşti cu o oştire de 40.000 oameni, şi după ce împreună cu Suvorov bătu pe Turci la Focşani (31 Iunie) şi la Martineşti (22 Septemvrie) porni spre Bucureşti. Cantacuzino şi Câmpineanu plecară mai nainte dela Focşani, povăţuind avangardia austriacă supt comanda leitenantului colonel Fişler, şi ocupară Bucureştii, pe care Mavrogheni şi Turcii îl părăsiseră, trăgându-se în Bulgaria. La 10 Noemvrie intră şi prinţul Coburg în Bucureşti. Mitropolitul cu boierii şi cu tot poporul îl întâmpinară afară din oraş şi îl priimiră cu bucurie, ca pe un aliat. Dintr'altă parte prinţul Hohenlohe, după ce bătu pe Turci la Porozeni, peste Olt (6 Octomvrie), ocupă Craiova (13 Noemvrie).

In Bucureşti se întocmi atunci Divanul cârmuitor astfel: prezident prinţul Coburg, vice-prezident generalul baron Erzenberg, secretar

---

[1]) Vistierul Matei Cantacuzino împreună cu episcopul de Roman merseră la prinţul Coburg trimişi din partea Divanului Moldaviei ca să-i propue din parte-i un ajutor de 6.000 arnăuţi.

www.dacoromanica.ro

şi translator Hofrat (consilier de curte) Markelius, mitropolitul Cozma, episcopul de Râmnic Filaret, episcopul de Buzău Dositeiu, marele ban Dimitrie Ghica, marele vistier Scarlat Cornescu, marele vornic Radu Slătineanu, marele logofăt Radu Golescu, Ioan Damali, Costantin Drăgănescu, vistierul Matei Fălcoianu, aga Scarlat Câmpineanu şi spătarul Ioan Cantacuzino. Acesta prin talentele sale şi caracterul său cel drept, dobândi îndată o mare influinţă asupra Divanului şi a ţării. Insuşi Nemţii îl respectau cu toate că ştiau că el nu-i iubeşte. Cantacuzino se folosi de această influinţă ce dobândise spre binele ţării. Cea dintăi slujbă însemnată ce el făcu patriei sale fu când Nemţii arătară fără de veste boierilor că ei, a doua zi, trebuie să facă jurământul de supunere Austriei. Articolele acestui jurământ, scrise în nemţeşte şi româneşte, coprindeau că, Nemţii mântuind ţeara de robia turcească numai prin puterea armelor, Românii cu toţii jură, pentru dânşii şi pentru următorii lor, credinţă şi supunere Austriei, ca unii ce au fost odată tributari regilor Ungariei. Aceste articole erau de tot nedrepte; mai întăi că ele nu chezăşuiau nici unul din privileghiurile principatului, a doua căci pretenţia că Românii ar fi fost vreo dată supuşi Ungariei, nu era întemeiată pe nici un adevăr, de vreme ce suzeranitatea Ungariei în Ţeara Românească nu s'a întins decât asupra Banatului Severinului. Boierii văzând aceste articole rămăseră înmărmuriţi; Ioan Cantacuzino, singur, nu se descurajă. Ştiind că prin împotrivire n'ar câştiga nimic hotărî că ar fi mai bine a înşela pe Nemţi. Nedescoperindu-se Divanului el merse numai la mitropolit şi îi zise să numească o comisie secretă spre a analiza jurământul propus. Spre acest sfârşit se numi episcopul Filaret, Cornescu şi Ioan Cantacuzino. Ei se adunară la şapte ceasuri dimineaţa şi jurământul se hotărîse a se face la 12 la mitropolie. Cantacuzino zise colegilor săi: « Nemţii sânt prevăzători, noi însă le vom dovedi că sântem mai isteţi decât dânşii, când e vorba de fericirea patriei noastre; să aruncăm dar jurământul românesc scris de dânşii şi să scrim altul întemeiat pe cel mai mare folos al ţării. Noi îl vom da apoi mitropolitului ca să-l scoată din sân, în minutul ce va trebui a jura; Nemţii nu vor pricepe nimic; translatorul Markelius trebuie să fie înconjurat de boieri, cari vor căuta să-l distreze şi să facă sgomot mult, încât el să n'auză articolele jurământului ».

www.dacoromanica.ro

Toate s'au întâmplat după dorinţa boierilor; Nemţii fură înşelaţi, articolele scrise de comisie se iscăliră de tot Divanul şi ele în viitor slujiră de pavăză binefăcătoare ţării, câtă vreme a ţinut ocupaţia ei de Nemţi.

Este însă adevărat că prinţul Coburg, care era înzestrat cu multe calităţi strălucite, şi Nemţii, se purtară bine în ţeară noastră şi nu supărară mult pe locuitori. Cantacuzino, ca spătar, priveghea pentru liniştea ţării şi prin spionii săi ispitea mişcările Turcilor. El comunica observaţiile şi planurile sale prinţului Coburg şi ţinea o corespondenţă întinsă cu prinţul Potemkin, cu prinţul Repnin, prin maiorul Diring, trimis într'adins în Bucureşti de Potemkin, şi cu prinţii Suvorov şi Galitzin, prin maiorul Luiss. Prin relaţiile ce avea cu aceste persoane însemnate, Cantacuzino începu a lucra şi a întrebuinţa influinţa sa spre a redobândi ţării dreptul de a-şi alege prinţi pământeni. Peste puţin vederile sale se întinseră mai departe şi ca strămoşul său, Şerban V-v. Cantacuzino, el începu a visa libertatea tuturor popoarelor europene ce gemeau supt Turci şi posibilitatea de a forma în Turcia un stat creştin, mare şi puternic. Spre acest sfârşit el se puse în relaţie cu căpitanii greci şi cu toţi cei ce doreau să scuture jugul barbariei turceşti.

Intr'aceste timpuri celelalte puteri ale Europei văzând cu neplăcere înaintările Nemţilor şi Ruşilor într'acest războiu, iar mai cu seamă Englitera, care dela 1759 simţise importanţa europeană a provinţelor române şi-şi aţintase ochii asupra lor, intrigară la Austria ca ea, îndeosebi de Rusia, să facă pace cu Turcii. Bunul împărat Iosif II murise şi succesorul său Leopold nu arăta aceeaşi statornicie în caracter, nici aceeaşi dorinţă de războiu. Se hotărî dar a se deschide un congres pe Dunăre, la Şistov. Prusia, Olanda şi Englitera, cari povăţuiseră pacea şi intraseră mijlocitoare, trimiseră acolo fiecare câte un ministru *(Chargé d'affaires)*. Din partea Prusiei era marchezul Lukizzini, cunoscut de un om cu mare capacitate intelectuală. El a cerut dela boieri ca să-i arate pre unul dintr'înşii cu care să se poată înţelege asupra intereselor celor mari ale ţării. Boierii aleseră pe Ioan Cantacuzino, dându-i deplină putere. Scopul marchezului Lukizini era de a escuza purtarea Turcilor şi de a depărta pre Români din partida Rusiei şi Austriei, căutând să dovedească că unirea cu aceste puteri nu le va fi de nici un folos, de

www.dacoromanica.ro

vreme ce cu toate făgăduelile lor soarta acestor ambe ţări nu se va putea hotărî fără celelalte puteri ale Europei. La aceste vorbe Cantacuzino îi răspunse hotărît şi cu vrednicie: «Cu nedrept, marcheze, imputezi Românilor necredinţa către Turci. Ţeara Românească este o ţeară liberă, ea îşi are drepturile sale şi acei ce vor voi a le dispreţui sau a le silui noi îi vom numi şi pe dânşii tirani şi îi vom urî ca şi pe Turci. Aplecarea către Rusia se poate erta privind tractatele dela Cainargi şi conferinţa dela Aülunkavak şi nici una din puterile Europei n'au făcut până acum pentru ţeară aceea ce au făcut Ruşii. Nu uita, domnule, că Ţeara Românească în vreme de trei veacuri s'a luptat cu Turcii, pe când Turcia era în temeiul puterii sale şi când ea făcea să tremure Europa. Silită de împrejurări fatale Ţeara Românească trebui în urmă să se plece, să se recunoască supt protectoratul Turciei, iar niciodată a-i fi roabă». Cantacuzino în urmă adăugă: «Pentru ce Prusia în loc de a apăra interesele Porţii, nu ia supt protecţia sa Ţeara Românească, care ar fi mai mulţumită să fie supt protecţia ei decât supt a unor state vecine, tari şi puternice şi prin urmare totdeauna primejdioase pentru dânsa în rivalitatea lor. Prusia prin poziţia sa geografică nu poate fi primejdioasă pentru Ţeara Românească, dar interesele, mai cu seamă cele comerciale, le-ar fi comune. Ea ar putea vinde principatului productele sale manufapturiale şi să priimească în schimb producte brute. Mă mir cum marelui Freideric II i-a scăpat aceasta din vedere şi iată acum o ocazie care ţi se înfăţişează ca să faci fericirea principatului, întemeiat fiind pe interesele Prusiei, şi eu crez că în împrejurările de acum domnia-ta vei putea cu înlesnire să dobândeşti învoirea şi reazemul Porţii pentru aceasta». Ioan Cantacuzino în urmă, cu curăţenia de inimă ce îl caracteriza, făcu cunoscut acest cuvânt prinţului Potemkin.

Ministrul olandez, un bătrân slab, ce ocupa postul de ambasador la Constantinopol, era mai de tot uitat de cabinetul său. El îşi arăta entuziasmul pentru tot ce era oriental, iubia prea mult portul boierilor şi era mândru că vorbeşte turceşte. Gelos de influinţa ce marchezul Lukizini începuse a dobândi între boieri el începu a-i încredinţa că nu trebuie să dea nici un crezământ acestui ministru, căci el nu are nici o instrucţie dela cabinetul său, decât numai că Ţeara Românească să se

www.dacoromanica.ro

întoarcă Turcilor fără nici o condiţie. Ministrul englez era prea rece cu boierii şi întemeia numai vorbele ministrului olandez. Aceste împrejurări, credem că făcură ca relaţiile între boieri şi ministrul prusian să înceteze. Cu tot congresul, războiul se urma. Suvorov amerinţa Brăila şi Coburg, Vidinul. La 2 Iunie 1790 acesta merse să ia Giurgiul dar fu reîmpins până la Argeş de garnizoana turcească supt comanda lui Turnavitu, leitenantul lui Mavrogheni. Garnizoana nemţească şi locuitorii din Bucureşti se spăimântară; Coburg trimise în grabă la Suvarov de ceru un ajutoriu de patru mii Ruşi. Turcii atunci se traseră îndărăt şi se închiseră în Giurgiu şi Rusciuc. Mavrogheni, cu o nouă armată de Bulgari, Arnăuţi şi Sârbi, trece Dunărea în banatul Craiovei şi înaintează oarece, dar biruindu-se de Nemţi la Calafat, în 26 Iunie 1790, el se întoarse în Bulgaria. Turcii erau pretutindenea biruiţi; marele vizir Asan paşa, disperat că nu a priimit încă poruncă să facă pace, se otrăveşte singur. Succesorul său, Celebi Asan, paşa dela Rusciuc, fiind vrăjmaş vechiu a lui Mavrogheni, trimise din tabăra sa dela Şumla la Pelin, lângă Şistov, unde acesta se afla, un capigi başi care îi tăie capul. Aceasta fu răsplătirea ce priimi Mavrogheni pentru credinţa cu care slujise Porţii! Ioan Cantacuzino, în memoarurile sale, asigurează că boierii exilaţi la Chipru, peste un an şi jumătate viind la Nicopol, intrigară la noul vizir spre a omorî pe Mavrogheni şi că prin urmare aceştia ar fi fost pricina morţii lui.

După plecarea prinţului Coburg din Bucureşti se trimise în locu-i un prieten a lui Cantacuzino, generalul conte Mitrovski, un om bun, drept şi cinstit. Pacea era aproape a se încheia în congres; cabinetul austrian văzând că Ţeara Românească o să-i scape din mână şi că îi mai rămâne de abia o ocupaţie de vre o şase luni, vru încai să-i smulgă bani şi ceru a i se da birurile pe un an întreg înainte. Cantacuzino fu cel dintâi care se declară pe faţă împotriva acestei cereri, întemeindu-se pe jurământul făcut. Nemţii cereau mereu, Divanul răspundea că nu sânt bani, aceea ce înţelegând împăratul opri toate cererile.

Curând după aceea Nemţii vrând să încheie socotelile lor cu principatul, pentru budget, numiră o comisie de revizie şi o trimeseră la Bucureşti. Dar Cantacuzino şi boierii întemeindu-se tot pe jurământul făcut nu vrură s'o recunoască, protestând că ea este împotriva regula-

www.dacoromanica.ro

mentului principatului şi că Austria n'a dobândit ţeara prin puterea armelor, ci Românii au chemat-o ca pre o prietenă, şi comisia se desfiinţă.

Pe când tot se urma congresul la Şistov, Turcii fără voia Austrianilor începură să plutească pe marginea stângă a Dunărei şi să-şi treacă oştirile la Brăila, aflându-se în războiu cu Ruşii. Ministrul turcesc, la congres, vrea să încredinţeze pe ceilalţi miniştri ai puterilor că ambele mărgini ale Dunărei sânt ale Turciei. Ioan Cantacuzino avea dela unchiul său Mihai o colecţie de toate hrisoavele de hotară, date în deosebite vremi şi întărite de hatişerifuri, prin cari se lămurea pentru totdeauna hotarele ţării. El trase o copie după aceste acte şi le alătură pe lângă un protest din partea Divanului împotriva mincinoaselor dovezi ale ministrului turcesc ce se afla la congres. Dar cea mai mare anevoinţă era ca să silească pe boieri să subscrie acest protest fiindcă le era teamă de Turci. Cantacuzino atunci, desperând de a putea astfel izbuti, căută un copist meşter şi-l puse de subscrise pe mitropolit, episcopi şi toţi boierii, atât de bine încât înşişi ei n'ar fi putut tăgădui. El a dat acest protest contelui Mitrovski, care îl trimise îndată la Şistov, la baronul Herbert, ambasadorul Austriei la congres şi mare prieten al Turcilor. Acest protest, cu actele alăturate spăimântă pe miniştri turci. Herbert scrise lui Mitrovski că de ar fi fost în locul lui el n'ar fi ertat să se facă un asemenea protest, care îi răspunse că şi el, de ar fi fost în locu-i, ar fi slujit pe suveranul său cu mai multă cinste. Cantacuzino izbuti în dorinţa lui. Turcii nu mai puteau opri mişcările Ruşilor şi hotarele ţării rămaseră nesupărate. « Şi în conştiinţa mea, zice el în memoarurile sale, crez că aceste iscăliturі mincinoase nu trebuie a mi se imputa, căci ele au slujit la folosul patriei mele ».

După aceea Cantacuzino se trimise din partea Divanului şi a tuturor boierilor la prinţul Potemkin ca să-l roage să nu uite interesele ţării la încheierea păcii [1]), care îi dete un răspuns prea nehotărît. Descu-

[1]) Prinţul Coburg dete atunci lui Cantacuzino această scrisoare de recomandaţie către prinţul Potemkin:

Mon prince,

Le grand spatar de la Walachie, prince Kantakouzin, partant pour la Moldavie, vient de me prier de le recommander à la puissante protection de votre Altesse.

www.dacoromanica.ro

rajat des aceasta, Cantacuzino se întoarse în patria sa, unde văzu cu părere de rău că boierii caută a se împăciui cu Turcii; de atunci el începu a se îndoi de viitor. In sfârşit pacea dela Şistov din 4 August 1791, între Nemţi şi Turci, sfărâmă cea din urmă a sa speranţă. El văzu că ţeara va cădea iar supt tirania Fanarioţilor, pe cari îi ura tare, deşi după mumă-sa se rudea cu multe din familiile lor. Pentru aceea, cu inima întristată, hotărî a-şi părăsi patria.

Nevrând să mâhnească pe bătrâna sa mumă îi zise că o lasă pentru puţină vreme numai, şi eşi din Bucureşti în ziua în care intră Mihai Suţu ce se orânduise domn. Sosind la Iaşi, merse să vază pe prinţul Potemkin, care îl priimi într'un chioşc, jumătate de ceas departe de oraş. Când Cantacuzino intră la dânsul îl găsi bolnav tare, culcat pe o lungă sofa, în toată întinderea trupului său colosal; la picioare-i şedea nepoată-sa, contesa Branicica, născută Engelhart şi lângă dânsul, pe sofa leitenantul Romonov, favoritul său. Bolnavul, văitându-se neîncetat, când îl văzu de abia pronunţă aceste cuvinte: când ai venit, ce mai fac pe acolo? Cantacuzino se trase şi câteva zile după aceea vestitul Potemkin muri şi în locu-i se orândui cap al oştirilor Mihai Kahowski. Peste puţin sosi în Iaşi contele Alexandru Bezborotko cu deplină putere să facă pace sau să urmeze războiul. Cantacuzino nu ştia ce să hotărască, să meargă în Austria, în Rusia sau să rămâie în Moldova. Un minut el se îndoi de n'ar fi mai bine să meargă la Constantinopol, unde să mijlocească ca cu vreme să se facă domn Ţării Româneşti.

Je rends avec d'autant plus de plaisir la justice due à ce jeune homme, que les qualités estimables dont il est doué, le mettent de toute façon bien audessus de la pluspart de ses compatriotes.

Charmé, mon prince, que cette circonstance puisse me rapeller à l'honneur de son souvenir et me procurer l'occasion de réitérer à votre Altesse les assurances les plus sinceres de cet attachement réel et de la plus haute considération avec lesquels j'ai l'honneur d'être.

Mon Prince
De Votre Altesse
les trés humble et trés obéissant serviteur
Pr. Coburg

Au camp de Vacarest 12 7br 790.
A son Altesse Mr. le Prince Feldmarechal Potemkin Tauritien.

www.dacoromanica.ro

Ambiție ertată când acel ce o are posedează într'adevăr idei organice și mari pentru fericirea patriei sale, pe care nu le poate cu alt mijloc pune în lucrare! Dar în sfârșit contele Bezborotko prin mijlocirea generalului De Ribas îl înduplecă să meargă în Rusia.

La 1791 Ioan Cantacuzino sosi la Petersburg unde, după ce aşteptă multă vreme făgăduinţele lui Bezborotko, se priimi în sfârşit în armată ca colonel de cavalerie uşoară. La 1796 împărăteasa Ecaterina II, privind sărăcia lui, îl dărui cu o moşie în Rusia nouă şi într'acelaş an el se trase din slujbă şi se duse la acea moşie în gubernământul Hersonului, pe marginea dreaptă a râului Bug, în faţa Vosnecenscului, unde împreună cu fratele său Nicolae, ce-l însoţise în Rusia, întemeie târgul Cantacuzinca. După aceea întorcându-se la Petersburg mai petrecu acolo vre o patru ani şi la 1813 veni la Odesa, unde şezu până la 1818, trăind în mare intimitate cu guvernorul general, duca de Richelieu. In acest an Cantacuzino, sătul şi ostenit de lume, se trase la moşia lui. Acolo în pustiile Rusiei el petrecu 11 ani ca un adevărat filosof, posedând o mare bibliotecă, priimind deosebite jurnaluri streine; el redijă mai multe memoaruri interesante pentru Ţeara Românească şi la 3 Iulie 1828 muri în braţele nepoţilor săi şi se îngropă în grădina sa, într'un loc ales de dânsul de mai nainte.

Spătarul Ioan Cantacuzino n'a fost niciodată însurat; toată dragostea lui o concentrase asupra fratelui său şi a fiilor acestuia. El era de o talie de mijloc, avea o figură spirituală şi plăcută, dar stricată în juneţea lui de vărsat. Caracterul lui era drept, statornic şi cam original; el îşi iubea mult patria şi multă vreme a visat libertatea ei, a Moldaviei şi a Greciei. Ca toţi strămoşii săi, începând dela Şerban V-v. Cantacuzino, el a căutat razemul împărăţiilor streine ca să ridice patria sa, dar aci credem că s'a înşelat. Intr'adevăr, pe la sfârşitul veacului al XVII-lea şi în veacul al XVIII-lea noi avurăm patrioţi, oameni vrednici şi cu bună credinţă, dar ei luară un drum greşit, ale cărui rele efecturi ne era dat nouă să le simţim. Dela moartea lui Matei Basarab (1654) şi mai cu seamă dela Şerban V-v. Cantacuzino (1679—1688) domnul şi boierii se izolară de popor, aceea ce făcu pe acesta să fie indiferent la glasul lor. De atunci patrioţii noştri uitând experienţa veacurilor, care ne dovedeşte lămurit că niciodată o naţie nu se poate

www.dacoromanica.ro

mântui decât prin sine însăşi, pierzând confidinţia în puterile sale, începură a cerşitori ajutoriu strein. Aristocraţi, ei se uitau împrejurul lor, vedeau oameni corupţi şi degradaţi şi strigau cu desperare: « Unde sânt acum vitejii lui Mircea, Vlad Ţepeş, Radu dela Afumaţi şi Mihai! » Ei nu priveau jos, prea jos, poporul care se târa la picioarele lor şi se muncea ca să le hrănească lenea; ei nu gândeau că din acest popor au eşit toţi acei viteji, că el a mântuit ţeara într'atâtea rânduri şi că ar mântui-o încă, dacă ei făcând un apel la dânsul l-ar fi interesat la pricina ţării şi i-ar fi dat drepturi şi o patrie a apăra. Ei nu ştiau ce poate face un popor cât de mic când îşi apără ale sale şi când e aprins de o sfântă şi nobilă ideie. Ei nu ştiau încă nici acestea, că chiar în sufletul acelor oameni amorţiţi de o lungă tiranie, orbi sau corupţi, este un glas ascuns care le vorbeşte neîncetat de adevăr, virtute..., şi care la trebuinţă îi preface în eroi [1]).

[1]) Izvoarele acestei biografii sânt: Engel, *Geschichte der Moldau und Walachey*, t. II, pp. 60—62; Fotino, t. II, pp. 360—376; *Genealogia familiei Cantacuzino*, scrisă la 1787 de banul Mihai Cantacuzino şi *Memoarurile* lui Ioan Cantacuzino, manuscrise în rusește, ce ni s'au împărtăşit de nepoţii şi moştenitorii săi, ce locuesc acum în Rusia.

www.dacoromanica.ro

X. POSTELNICUL COSTANTIN CANTACUZINO

www.dacoromanica.ro

Nici un veac nu va fi vre odată într'atâta desmoştenit de cer încât să ne înfăţişeze neamul omenesc, astfel precum îl vrea despotismul. Ura asupririi, fie în numele unuia, fie în numele tuturor, a trecut din vârstă în vârstă; viitorul nu va trăda această frumoasă cauză. Totdeauna se vor afla oameni pentru cari dreptatea este o necesitate, apărarea slabului o trebuinţă. Aceşti oameni se vor lăsa totdeauna a se povăţui de această impulsie măreaţă. Mulţi vor suferi, mulţi vor pieri poate, dar pământul cu care se va uni ţărâna lor, va sălta prin această ţărână şi va crăpa curând sau târziu.

Benjamin Constant.

In cea din urmă jumătate a veacului al XVI-lea, la Anhial, în Turcia, se afla un neguţător c'o mare reputaţie, ale căruia posesii să întindeau până la ţărmurile Dunării. Acest om, poreclit de Turci Şeitan-Oglu (fiul dracului), se numea Mihai Cantacuzino. După ce acesta se sugrumă la 1575 de sultan Selim I, celelalte membre ale familiei lui, temându-se de tirania turcească, fugiră la insula Creta, ce se stăpânea atunci de Veneţieni. De acolo, cinci fraţi Cantacuzini, ce singuri rămăsese, ridică toată această familie; dobândindu-şi cu vreme ertare dela Poartă se întoarseră în Constantinopol [1]). Aci este cunoscut că ei se despărţiră; cel mai mare Mihai a rămas în Constantinopol, cel de al doilea Dimitrie s'a dus în Crimeia şi s'a turcit, alţi doui anume Toma şi Gheorghe s'au dus la Moldova, şi cel mic Costantin a venit în Ţeara Românească,

[1]) După un act aflat de generalul Mavru la Mesemvria.

www.dacoromanica.ro

în domnia lui Radu Mihnea V-v. [1]). Numele ce purta şi caracterul său blând şi cinstit făcu pe acest domn şi pe succesorii lui a-l priimi în slujbele Statului. Matei Basarab, urcându-se pe tron, îl luă în favor, îl făcu postelnic mare şi îl însură cu Ilinca, fata lui Şerban V-v. [2]). El avu dela dânsa şase fii, anume: Drăghici, Şerban, Costantin, Mihai, Mateiu şi Iordache, şi şase fete pe cari le-a măritat, trăind el. Cea dintâi după banul Vintilă Corbeanu [3]), a doua după un Catargiu, a treia după Pană Brâncoveanu, a patra după spătarul Pană Filipescu, a cincea nu se ştie după cine şi a şasea după un boier de familie Costin.

Costantin Cantacuzino, înavuţit de moştenirea socrului său şi de ceea ce-i dedese cumnatu-său Costantin Basarab V-v. [4]), aliat cu cele mai mari familii ale ţării prin însurarea fiilor şi fetelor lui, bucurându-se de o mare popularitate în patria sa adoptivă, trăi o vieaţă fericită în curs de mai mulţi ani. Dar ceasul răstriştei sună pentru dânsul. La 1658 mazâlindu-se cumnatul său Costantin Basarab V-v., un grec obscur, Mihnea V-v., se trimise domn dela Poartă, vrăjmaş

---

[1]) *Genealogia familiei Cantacuzino* arată cu greşală că el ar fi venit la 1630, în domnia lui Mateiu Basarab.

[2]) Unii din istoriografii noştri au zis că Radu Şerban V-v. a fost ginere lui Mihai V-v. Viteazul. Aceasta nu e adevărat. Radu Şerban a avut soţie pe Elena, fata jupânesei Mariei, dela Coiani, şi a lui Udrişte Vistierul, feciorul bătrânului vornicul Drăghici dela Mărăcineni. Cu această soţie Radul Şerban a făcut două fete, Elena şi Anna (Costantin Basarab, fiul său, a fost bastard). Cea dintâi s'a măritat după Costantin Cantacuzino şi a doua după Pătraşcu, fiul lui Mihai V-v. Viteazul, cu care a făcut numai o fată, anume Elena, care după moartea tată-său Pătraşcu, întorcându-se cu mumă-sa în Ţeara Românească, a 1644, s'a căsătorit cu Evstratin, vtorii vistier, şi dela care n'a rămas nici un copil. Acestea le-am descoperit din mai multe acte particulare, cari neavând alt interes istoric am socotit de prisos a le mai reproduce.

[3]) Familia Corbeanu, una din cele mai semnate ale ţării, s'a stins la 1748, în persoana slugerului Costantin Corbeanu. Corbenii din urmă n'au fost adevăraţi; ei s'au tras din Maria, soţia acestuia, care căsătorindu-se în urmă cu un grec fără nume de familie, i-a dat ea numele de Corbeanu.

[4]) După moartea acestuia şi a Doamnei Anei, soţia lui Pătraşcu, şi a fie-sei Eleni, în familia lui Cantacuzino se concentrară trei stări însemnate: a Mărgineanilor, a Craioveştilor sau Băsărebeştilor şi a lui Mihai V-v. Viteazul.

www.dacoromanica.ro

al lui Costantin Basarab, care îl turburase în cele dintâi luni ale domniei lui; năvălind în ţeară, Mihnea V-v. începu a prigoni pe Cantacuzino. Acesta atunci îşi dete demisia de logofăt mare şi se trase la moşia lui, la Filipeşti, supt chezăşiuirea în scris a domnului că-l va lăsa să se odihnească în pace. Câteva luni după aceea, domnul pismuind pe boieri căci nu voise să se plece a se răscula asupra Porţii, măcelări pe o seamă dintrînşii. In urmă trimise pe marele armaş Dincă Sârbul, la Târgovişte, să omoare pe banul Preda Brâncoveanul şi pe căpitan Odor cu ostaşii din Târgovişte şi cu plăieşii Ialomiţii, la Filipeşti, ca să omoare pe Cantacuzino şi pe ginere-său, spătarul Pană Filipescu. Cantacuzino trăind retirat, nefiind amestecat în sfaturile boierilor nu bănuia nimic din partea domnului şi cu atât mai mult că doi fii ai lui se aflau cu slujbă credincioasă lângă domn; Drăghici, care era trimis ambasador în Ardeal, şi Şerban, care era postelnic. In 16 August 1659, într'o marţi dimineaţa, izbiţi fără de veste la casele lor, Cantacuzino şi Filipescu, de abia avură prilej să fugă. Goniţi două zile şi două nopţi prin munţii Prahovei, ei, în sfârşit, fură norociţi a scăpa în Braşov. Deşi Cantacuzino dobândise cu vreo patru ani mai înainte un hrisov dela prinţul Transilvaniei, Gheorghe Racoţi, că la întâmplare de a veni el în acea ţeară să-i dea toată protecţia, dar cunoscând alianţa acestuia cu Mihnea V-v., s'a temut şi a trecut în Moldova cu toată familia lui, scriind şi fiului său Şerban de a fugit dela Mihnea V-v., când acesta era cu tabăra la Sibiu, şi a venit lângă tată-său, la curtea lui Gheorghe Ghica, domnul Moldaviei. Domnul, mâhnit că n'a putut pune mâna pe aceşti boieri, scrise la Poartă pârîndu-i că sânt haini şi revoluţionari. In urma acestei pâri, vizirul Chiupruliu trimise doi capigi-başi de ridicară pe Costantin Cantacuzino din Moldova şi îl duseră la Constantinopol. Acolo el a eşit înaintea Divanului împărătesc de s'a judecat cu boierii trimişi de domn, capichihaele într'această pricină, anume Colcea Doicescu, Necula Sofialiu şi alţii. Apărarea lui a fost atât de frumoasă încât a tras în parte-i pe toţi miniştri turci, cari mai întâi îi erau împotrivitori, câştigaţi fiind de banii domnului. De atunci Cantacuzino dobândi o mare consideraţie la Poartă.

Pe când acestea se trecea în Constantinopol, Mihnea V-v. stăruind în părerea sa, cu toată împotrivirea boierilor, mai omorî o seamă

www.dacoromanica.ro

dintr'înşii şi se revoltă împotriva Porţii, măcelărind pe toţi Turcii ce se aflau în Târgovişte şi Bucureşti.

Unii din istoriografii noştri, coprinşi de un nobil entuziasm pentru orice faptă privitoare la independenţa patriei, ţintă statornică a Românilor din toate timpurile, au osândit pe boieri, învinovăţindu-i de laşitate, căci nu s'au unit cu domnul împotriva Porţii. Socotinţa noastră este că această mustrare nu e meritată. Intr'adevĕr, care era starea ţării de atunci? Cari erau şansele de izbândă ce avea Mihnea? Avea el oare talentele trebuincioase ca să pue bine în lucrare un plan ce avusese mărimea a face? Iată întrebările ce istoriografii trebuia să deslege şi soluţia ar fi fost în favorul boierilor. Căci la aceste întrebări istoria ar răspunde: Turcia, atunci supt administraţia vestitului vizir Chiupruliu, se împuternicise, iar ţeara era slăbită de războaiele ce Matei V-v. Basarabă ţinuse cu Moldovenii şi Cazacii, de nenorocitele răscoale ale ostaşilor şi plină de oştiri turceşti şi tătărăşti cari treceau în Transilvania. Singurul ajutor al lui Mihnea era Rocoţi; Racoţi care după catastrofa din Polonia întorcându-se în ţeara lui se afla într'o poziţie foarte critică, Ardelenii ne mai vrându-l domn şi aflându-se cu puţină oştire, strânsă de aproape de Turci. Cum că Racoţi şi Mihnea n'aveau talentele trebuincioase pentru o asemenea mare întreprindere faptele lor au dovedit. Căci în loc să-şi concentreze puterile ca să cază deodată asupra Turcilor ei şi le-au răschirat trimiţând pe Costantin Basarabă, c'o oştire de 30.000 Români şi Transilvani, să coprinză pe seamă-i tronul Moldaviei. Pentru aceea, un judiţios cronicar a avut dreptate să zică: «Cum se vede nebuneşte umbla Racoţi ca şi Mihnea Vodă şi Costantin Vodă că nu căuta să-şi isprăvească întâiu treaba lui din Ardeal cu Turcii, apoi să se apuce de domniile acestea, ci vrea să facă mai multe trebi deodată şi pe urmă nici una n'au putut isprăvi. Că răschirându-se oştile prin ţările româneşti şi Racoţi rămâind cu oaste puţină, având războiu cu Turcii la Ghiula, l-au biruit» [1]). Mihnea V-v. aflând deodată învingerea dela Ghiula şi cea dela Iaşi, a lui Costantin Basarabă, pierdu curajul, îşi părăsi armata şi fugi în Transilvania.

---

[1]) Cronica lui Cost. Căpitanul.

www.dacoromanica.ro

Acestea care le aduserăm noi aci ca să escuzăm purtarea boierilor într'această împrejurare, mărturisim că n'am făcut-o mişcaţi de vreo simţire de dragoste sau binevoinţă către dânşii, dar căci am socotit că acesta este adevărul istoric. Incât pentru aristocraţia noastră, noi cari studiem de atâta vreme istoria patriei noastre, sântem convinşi mai mult decât orişicare, că egoismului, mârşavei ambiţii şi laşităţii ei, ţeara a fost datoare toate suferinţele sale.

După fuga lui Mihnea V-v., Costantin Cantacuzino se întoarse în ţeară. Gheorghe Ghica I se orânduise domn. Acesta, după o domnie de 9 luni şi 10 zile, se văzu într'o zi pus în fiare de Mustafa-paşa dela Silistra şi pornit la Constantinopol, supt pricinuire, zic unii, că n'a plătit haraciul la vreme, iar alţii că vrea să fugă la Nemţi.

«Atuncea, zice un cronicar, era împărăţia la Odriu (Adrianopol) şi s'au întâmplat de au fost acolo şi Costandin Postelnicul Cantacuzino, fiind chemat de vizirul ca să-l întrebe de zăbava haraciului, cum au fost lucrul, şi-l pedepsea zicând că au făcut Ghica Vodă şi Românii meşteşug (vicleşug) şi ruşîne împăratului de n'au adus haraciul la vreme, şi cum împăratul birueşte dela răsărit până la apus, şi nu este altă ţeară mai rea decât Ţeara Românească, că nu apucă o nebunie să se potolească şi alta se rădică, şi îndată porunci vizirul, ginere-său Mustafa-paşa să vie aicea în ţeară să fie domn, adecă paşă, şi rândui 4.000 de Turci să vie cu dânsul şi au poruncit să omoare şi pre Ghica Vodă. Iară Costandin Postelnicul, bunul creştin şi vrednicul de slujbă, el dacă înţelese de aceasta mult plângea şi să văita pentru săraca de ţeară, cum va să-şi piarză legea şi sfintele biserici să se facă meceturi turceşti, şi-şi căuta ajutoriu într'o parte şi într'alta şi pe nimenea nu-şi găsi, fără cât pre cel puternic Domnul nostru Isus Hristos, care întări inima robului său Costandin Postelnicului şi vitejaşte cuteză de intră la vizirul Chiupruliu şi cu mare groază deschise gura lui şi cu multe lacrămi i se ruga ca să se mai milostivească încă odată pre Ţeara Românească să-i erte greşala, prinzându-se tare că nu vor mai face ce au făcut, ci vor da haraciul la vremea lui, şi multe ca acestea zicea aducându-i aminte în tot chipul. Atuncea dete Dumnezeu de-şi conteni vizirul mânia şi îndată opri pre ginere-său Mustafa-paşa să nu vie în ţeară. Că pre voia lui Costandin Postelnicul au ertat şi pre Ghica Vodă de

www.dacoromanica.ro

moarte şi pre Ţeara Românească de greşeală. Căci pre acest Costandin Postelnicul foarte îl avea Chiupruliu iubit, căci îl aflase că grăeşte drept şi ţine cu raiaoa împăratului şi pohteşte binele săracilor. Avut-au această săracă de ţeară norocu cu acest om bun, care sta în toată vremea pentru binele ei, şi îl durea inima de creştinătate şi de pământul Ţării Româneşti, ca să nu-l piarză, că şi el era moşnean în ţeară cu case şi cu altele ca şi alţi boieri » [1]).

După ce Cantacuzino izbuti de a depărta deasupra ţării răul ce o amerinţa, vizirul îl întrebă dacă voeşte să priimească domniea, aceia ce el refuzând, îi porunci să-i recomande pe cine va vrea el să-l facă domn. « Atunci înţelegând aceasta, domnii Greci ţărigradeni, adaogă cronica, făgăduia bani mulţi şi îl ruga să facă pre unul din ei domn. Iar el ştiindu-i că sânt Greci, avani şi încărcaţi de datorii, nici unuia nu îngăduia pentru binele ţării ca să o prade şi să o jefuească, cum sânt ei învăţaţi » [2]).

Gligoraşcu Ghica, fiul fostului domn, aflându-se la Constantinopol, scrise şi el lui Cantacuzino rugându-l să-l facă pre el domn, făgăduindu-se că îi va fi ca un părinte şi nu va eşi din cuvântul lui. Cantacuzino socotind că acesta fiind născut în Moldova, cunoscând obiceiurile, limba şi starea ţării, este cel mai bun din câţi pretendenţi se aflau, îi scrise să vie la Adrianopol. Acolo viind, Cantacuzino după ce dobândi dela dânsul un înscris prin care se jura că-l va privi ca pe un tată (vezi actul No. 1 [Anexa No. IV]), îl duse de sărută poala împăratului şi dobândi steag de domnie.

După această ceremonie Costantin Cantacuzino se duse la Constantinopol ca capichihaea al domnului. Grigorie V-v. încă nu se întorsese în ţeară când priimi vestea că Poarta se căieşte că a scăpat ocazia să facă în ţeară paşalâc şi că se încearcă din nou a îndeplini vechea ei dorinţă. Aceasta ni se lămureşte din scrisoarea domnului adresată atunci către capichihaelele sale (vezi actul Nr. 2 [Anexa No. V]). Cantacuzino, prin influienţa sa lângă miniştrii turci, mântui de a doua oară ţeara şi apoi se întoarse la casa sa, unde refuzând orice dregătorie,

[1]) *Cronica* lui Tudosie Stoian.
[2]) *Cronica* lui Tudosie Stoian.

www.dacoromanica.ro

trăia retirat după făgăduinţa domnului, petrecându-şi vieaţa în faceri de bine.

Grigorie Ghica V-v. nu era lipsit de oarecare calităţi bune şi în cele dintăi vremi se arăta un domn vrednic. Iar în urmă având nenorocirea să-şi dea încrederea la nişte oameni răi, jafurile şi abuzurile începură. Costantin Cantacuzino, din locul de retragere, adesea făcea domnului observaţii. Aceasta simţind-o curtezanii hotărâră să-l mântuiască de un cenzor incomod, ca să poată şi ei mai fără sfială prăda poporul. Intre dânşii se deosebeau două vase rele, cum îi numesc cronicele; unul numit vornicul Stroie Leurdeanu [1]) şi celălalt cămăraşul Dimitrie [2]). Ambii aceştia erau datori existenţa lor lui Cantacuzino; pe cel dintăi îl scăpase în două rânduri dela moarte şi în urmă îşi făcuse pe fata lui noră, măritând-o după fiul său Şerban Cantacuzino. Pe cel de al doilea îl adusese din Constantinopol, îl crescuse, îl boierise şi îl ţinea încă în casa lui. Aceştia nesocotind datorinţele ce aveau către dânsul, hotărîră să-l piarză. Rămâind ei caimacani, în lipsa domnului, care însoţise oştirea turcească în Ungaria, la asedierea cetăţii Uivarul, făcură complot împreună cu Doamna Maria şi scriseră lui Grigorie V-v., în tabără, pâră mincinoasă, cum că Cantucuzino îl pâraşte că este hain către Turcii dupre marginea Dunării, că nu bagă în seamă pe Doamnă, luând-o în râs, că opreşte ţeara să dea bir şi altele multe. Intorcându-se domnul în ţeară, Leurdeanu nu încetă a-i scrie, împrospătând pâra şi povăţuindu-l ca ne mai întâlnindu-se cu

[1]) Vornicul Ivaşcu Golescu a avut numai două fete pe care Matei V-v. Basarabă, neavând copii şi fiind văr bun cu dânsul le-a făcut fete de suflet (după *Genealogia familiei Cantacuzinilor*, însă, aceste fete erau lui Matei V-v. nepoate de soră). Pe una a măritat-o după Preda, fiul lui David Brâncoveanu, iar pe a doua, anume Vişa, după vornicul Stroie Leurdeanu. Acesta a mai avut un frate, anume Matei, carele mergând la Cameniţă a murit nensurat. Din vornicul Stroie a rămas numai un fiu ce s'a numit spătarul Radu Golescu, şi a ajuns în urmă o persoană istorică. Acesta a avut numai trei fete, pe muma Bălăcenilor, muma Prăscobenilor şi pe Ana, care însoţindu-se cu un Ştirbeiu a făcut pe banul Radu Golescu, tatăl Goleştilor din zilele noastre. Notă păstrată în familia Golescu.

[2]) Acest Dimitrie, după cronice, era lui Cantacuzino nepot de văr primar. Iar după *Genealogia familii Cantacuzino* el era nepot de frate, fiind fiu al lui Miha Cantacuzino, ce rămăsese în Constantinopol. El ajunse în urmă şi domn în Moldavia.

www.dacoromanica.ro

Cantacuzino, cum va sosi în capitală să trimiţă să-l omoare fără de veste [1]).

Grigorie V-v. se plecă acestor poveţe, uită îndatoririle ce avea către Cantacuzino, şi cum ajunse la Bucureşti trimise noaptea dorobanţii de-l ridicară din aşternut şi îl duseră la mânăstirea Snagov. Era Sâmbătă spre Duminecă, 20 Decemvrie, 1664. Acolo, îngenunchindu-l înaintea icoanelor, îl lăsară să asculte liturghia; după aceea se precestui şi seara, pe la cină, îl omorîră în trapezăria mânăstirii. Trupul lui îl ridică soţia sa şi copiii, şi-l duseră de-l înmormântară la mânăstirea lor, la Mărgineni.

Vestea acestei crime a domnului răsună cu durere în toată ţeara. Cronicarii timpului, mai toţi, jeluesc moartea lui Cantacuzino. «Toată ţeara îl plângea, zic ei, că au pierdut un stâlp carele sprijinea toate nevoile ţării. Plângu-l săracii că şi-au pierdut mila, plângu-l că au avut dela el multă căutare şi tuturor le-a părut rău de moartea lui, şi creştinilor şi păgânilor».

Domnul încă, preste vreo câteva zile, coprins fiind de mustrare de cuget pentru fără de legea sa, se arată înaintea mitropolitului şi îngenunchind în faţa icoanei, declară că Cantacuzino n'a fost nimic vinovat şi blestemă amar pe cei ce l-au povăţuit să-l omoare.

Moartea lui Cantacuzino avu rele urmări pentru ţeara noastră. Fiii lui vrând să-i reabiliteze memoria şi să-l răzbune, deteră pricină de se despărţiră toţi boierii în două partide, cari sfâşiară ţeara şi o aduseră la mare ticăloşie. La Ianuarie 1665, Grigorie Ghica V-v. fugind în ţeara nemţească, Costantin, al treilea fiu al postelnicului Cantacuzino, se luă după dânsul şi după ce îl trase în zadar pe la judecată la curtea Austriei, întâlnindu-l în sfârşit în Veneţia, dobândi dela dânsul o carte prin care afurisea pre Leurdeanul, mărturisind că el l-a îndemnat la acea crimă, cum şi trei scrisori autografe ale lui Leurdeanu către comisul Costantin Vărzarul, scrise pe când acesta se afla în tabără

[1]) *Genealogia familiei Cantacuzino* şi toate cronicele acelui timp, afară de a lui Costantin Căpitanul, care se vede a fi prea ostil Cantacuzinilor, mărturisesc că domnul nu s'a întâlnit cu Cantacuzino şi tac despre răscoala ce Şerban vrusese să facă în tabără. Costantin Căpitanul arată dimpotrivă (vezi acea cronică).

www.dacoromanica.ro

lângă domn şi Leurdeanu caimacam, prin care îl silea în tot chipul să înduplece pe domn să omoare pe Cantacuzino. Dintr'altă parte fraţii Cantacuzini ce rămăseseră în ţeară, dobândiră dela Obştească Adunare a ţării un act mărturisitor de nevinovăţia părintelui lor, în care se vede iscălit şi Leurdeanu (vezi actul Nr. 3 [Anexa Nr. VI]) şi altul dela Partenie, patriarhul Constantinopolului şi dela Sinod, întărindu-l şi mărturisind asemenea. Cu aceste acte şi cu scrisorile dobândite, cum şi cu un alt act dela următorul patriarh al Constantinopolului, Metodie [1]), ei cerură dela Radul Leon V-v., ce se orânduise domn, ca să dea în judecată pe Leurdeanu. Dar domnul, cu toată trebuinţa ce avea de Cantacuzini, nu-i iubea într'atât cât să se strice cu partida opozantă. Pentru aceea ei nu dobândiră atunci decât numai un act din partea domnului care asemenea constatează nevinovăţia părintelui lor (vezi actul Nr. 4 [Anexa Nr. VII]). In acelaş an (1669) mazâlindu-se Radul Leon V-v., vornicul Antonie dela Popeşti din Judeţul Prahova, se urcă pe tron. Cantacuzinii găsiră acum ocazie şi se porniră cu plângere către domn. Cererea lor fu priimită şi se hotărî ca Leurdeanu să se dea în judecata Obşteştei Adunări a ţării, care după vechea noastră constituţie avea dreptul să judece în pricini de vini şi de stat întocmai ca camerile Pairilor de acum din Franţa şi Engletera. In urma acestora se şi strânse Obştească Adunare în sărbătorile Paştelor, în Divanul cel mare, Aprilie 20, anul 1669, unde erau adunaţi după obiceiu, mitropolitul, episcopii, egumenii depre la mânăstiri, toţi boierii mari şi mici şi norod mult. Acolo mai întâi mitropolitul adresă Adunării o carte povăţuind pe toţi cari cunosc pricina a mărturisi adevărul (vezi actul Nr. 5 [Anexa Nr. VIII]). Leurdeanu întru întâi tăgăduia tot. Când îi arătară scrisoarea adresată V-v., prin care îl mărturisea de vinovat, el răspunse că Ghica V-v. poate să scrie ce-i va fi voia, iar el nu ştie nimic despre aceasta; iar când Cantacuzinii scoaseră scrisorile lui către Vărzaru, el nu mai putea tăgădui şi se mărturisi de vinovat.

[1]) Aceste cărţi ale patriarhilor necoprinzând nimic mai deosebit decât ceia ce se coprinde în actele ce reproducem, le-am lăsat. Ele se afla în original la d-căpitanul Costantin Cantacuzino.

www.dacoromanica.ro

Curata destăinuire a acestui scelerat de intrigile ce făcuse ca să omoare pe Cantacuzino, răsculă o mişcare de ură în toată adunarea acea numeroasă. «Atuncea îl cunoscură toţi, spune cronica, şi-l batjocoreau şi mari şi mici, şi-l suduia muierile şi copiii». Adunarea îl osândi la moarte ca pe un omorîtor şi îl dete pe mâna armaşilor să-l omoare. Cei răi sânt totdeauna laşi. Leurdeanu, cu toate bătrâneţele lui, iubea vieaţa. In acea nevoie văzându-se, el căzu cu rugăminte la postelniceasa Elena Cantacuzino şi la fiii ei să-l erte şi să se roage la domn să-l lase cu vieaţă. Rugămintea lui se ascultă. Domnul îi ertă vieaţa supt condiţie ca să se călugărească tot la mânăstirea Snagov, unde omorîse pe Cantacuzino şi să plătească jaful ce făcuse casei lui (vezi actul Nr. 6 [Anexa Nr. IX]). Atunci îl scoaseră cu mare necinste din Adunare şi puindu-l numai în antereu, cu răvaşele de trădare spânzurate pre piept, într'un car cu doi boi, îl plimbară prin târg şi apoi îl duseră la mânăstirea Snagov. Spun că văzându-se Leurdeanu că-l călugăresc fără de voia lui, când auzi puindu-i nume de călugărie Silvestru, strigă cu furie: ba mai bine Mahomet.

Astfel se răsplăti nevinovata ucidere a postelnicului Costantin Cantacuzino. Această răzbunare însă aţâţă mai mult desunirea şi furia partidelor şi ţeara trebui să sufere mai multă vreme din pricina lor [1]).

[1]) Izvoarele acestei biografii, afară de actele aci alăturate şi citate sânt: *Cronicele* lui Tudosie Stoian, Costantin Căpitanul, altele anonime şi *Genealogia familiei Cantacuzino.*

www.dacoromanica.ro

XI. PUTEREA ARMATĂ ŞI ARTA MILITARĂ LA MOLDOVENI ÎN TIMPUL MĂRIRII LOR

www.dacoromanica.ro

O Moldovo, săracă Moldovo! De ar fi domnii tăi care domnesc întru tine toţi înţelepţi, încă nu ai peri aşa lesne. Ce domniile neştiutoare rândului tău şi lacome sânt pricina perirei tale, că nu caută să-şi agonisească şi nume bun ceva la ţeară; ce caută desfrânaţi numai avuţie să strângă. Care apoi totuşi se răsipeşte; şi încă şi cu primejdia caselor lor. Că blestemul săracilor, cum se zice, nu cade pre copaci măcar cât de târziu.

Logofătul Miron Costin.

Puterea armată a Moldovei pe când era liberă, după mărturisirea cronicarilor, era de şaptezeci mii şi de multe ori până la o sută mii oameni. Nici nu va fi necrezută mărturisirea aceasta, zice prinţul D. Cantemir, de vom socoti cu ce megiaşi puternici a avut Moldova război pe acele vremi, adecă cu Turcii, Leaşii, Cazacii, Ungurii şi Muntenii; şi cum că ea nu numai îşi apăra libertatea sa de către năvălirile lor până în vremea lui Bogdan IV, ci încă şi hotarele ei şi le-a lărgit mai mult [1]).

Puterea armată a Moldovei, ca şi a Ţării Româneşti, se osebea în ostaşi cu leafă (armată) şi ostaşi de scuteală (miliţie) [2]). Iar la trebuinţă se făcea ridicarea gloatelor, după cum istoria ne-o arată în multe cazuri.

Organizaţia armatei moldovene se urcă în cei dintăi ani ai întemeierii principatului. Noi o vedem la 1359 supt Petru I V-v., cu puţini ani în urma descălicării ţării, a triumfa asupra Polonilor. După aceea,

[1]) Cantemir, *Descrierea Moldovei*, t. II, c. 7.

[2]) «Şi aceştia se osebesc între sine în ostaşi cu leafă şi ostaşi de scuteală, cari slujesc cu cheltuiala lor numai să fie scutiţi de bir». *Idem.*

www.dacoromanica.ro

pe la 1400, vedem pe Iuga V-v. a întemeia cetele de călăraşi dăruindu-le moşii [1]), întocmai după temeiul cu care vedem mult mai în urmă pe Svecia a întocmi armata sa indelta. Următorul domn, Alexandru V-v. cel Bun, mai completă organizarea ei, orânduind şi hatman mai mare peste toate oştile ţării [2]). In sfârşit Ştefan cel Mare, la 1456, o mai desăvârşi [3]). Atunci ea a ajuns, după cum zice C a n t e m i r, la vârful cel mai înalt.

Armata Moldovei, în zilele măririi sale, se urca la patruzeci mii moldoveni şi patrusprezece mii streini, Nemţi, Cazaci, Sârbi, Bulgari, Albanezi şi Greci [4]).

Plecând dela temeiul cum că armata Moldovei ca şi a Ţării Românesti, după arătarea cronicelor, se împărţea în cete de o mie ostaşi, supt un căpitan, afară de căpitanii cei mai mari, cari comandau mai multe cete, că vătafii erau capete de 500 ostaşi, că hotnogii, sutaşii şi bulucbaşii, cum s'au numit mai târziu, comandau o sută, iar chihăii sau căuşăii erau peste zece ostaşi [5]), vom putea, din notiţele ce ne-a lăsat C a n t e m i r, să lămurim armata Moldovei. Ea se compunea:

1. *Dărăbanii*, pedestrime, împărţiţi în opt căpităniı supt opt căpitani, peste cari era *Căpitanul cel mare al dărăbanilor*. Mai târziu acesta s'a dat supt ascultarea agăi [6]).

2. *Călăraşii de ţeară*, 11.000, supt 11 căpitani. Aceştia stau supt ascultarea *Hatmanului*.

---

[1]) « Ioga batit des villes et des villages et commença de monter une cavalerie réglée », P e y s s o n e l, *Observations historiques et géographiques sur les peuples barbares qui ont habité les bords du Danube*, Paris, 1765, p. 229: « Şi au început Ioga Vodă a dărui ocine prin ţeară la voinici şi buni ostaşi ». M i r o n C o s t i n, ms.: « In starea a treia a boierilor sânt călăraşii cari pentru moşiile ce le sânt lor dăruite de domni totdeauna merg la războiu pe cheltuiala lor ». C a n t e m i r, Pt. II, c. 15.

[2]) « Hatman peste toţi slujitorii câţi sânt la Curte lângă domn şi pre la margini şi părcălab de Suceava ». M i r o n C o s t i n.

[3]) V o r n i c u l U r e c h e, ms.

[4]) C a n t e m i r, Pt. 2, c. 7.

[5]) U r e c h e; M i r o n; C a n t e m i r, Pt. 2, c. 7, 8; Cartea domnească a lui Mihai V-v. Racoviţă în *Arhiva Românească*, t. I, p. 74.

[6]) C a n t e m i r, Pt. 2, c. 7.

www.dacoromanica.ro

3. *Panţirii*, iarăşi un corp de călărime foarte însemnată [1]).

4. Două vătăşii, a *Călăraşilor de Galaţi* şi a *Călăraşilor de Ţarigrad.*

5. Două vătăşii, *Umblătorii de Hotin* şi *Umblătorii de Soroca.*

6. Vătăşia de *Fustaşi* [2]).

7. *Curtenii* sau cei ce n'ajunseseră încă în treapta boierească şi slujeau la Curtea domnească. Ei erau toţi neam de boieri şi mergeau la războiu supt *Marele Logofăt.* Ei se împărţeau:

a) Vătăşia *Copiilor din casă;*

b) Vătăşia *Aprozilor de divan;*

c) Vătăşia de *Paici;*

d) Vătăşia de *Postelnicei*, mari şi mici;

e) Vătăşia de *Păhărnicei;*

f) Stolniceii;

g) Armăşeii, supt *Marele Armaş;*

h) Uşearii, supt *Uşearul* sau *Portarul cel mare* [3]).

Toţi aceşti curteni erau mai mult o jandarmerie. Vătăşiile lor erau mai mici decât ale celorlalte cete. De asemenea curteni se aflau şi prin ţinuturi [4]).

8. *Puşcaşii* sau *Tunarii* supt *Căpitanul cel mare al dărăbanilor* [5]).

Acestea erau cetele pământene, iar cele străine erau:

1. *Seimenii hătmăneşti*, împărţiţi în zece bulucbăşii peste cari era *Baş-bulucbaşa de seimeni.* Aceasta era pedestrimea străină şi se compunea de Sârbi, Bulgari, Arnăuţi şi Greci [6]).

2. Patru *Căpitănii de Unguri* sau *Nemţi*, de câte o mie oameni fiecare.

3. Patru *Căpitănii de Cazaci*, asemenea.

4. *Căpităniile Tătarilor lipcani.*

---

[1]) *Idem*; Miron şi Nicolae Costin, ms.

[2]) Cantemir, Pt. 2, c. 7.

[3]) Cantemir, Pt. 2, c. 6, 7, 15.

[4]) Miron Costin, ms.

[5]) Cantemir, Pt. 2, c. 8.

[6]) Cantemir, *ibid.*; Miron şi Nicolae Costin; Acsentie Uricariul, ms.

www.dacoromanica.ro

5. Două *Căpitănii de Beşlii* ce erau Turci sau Tătari, supt Beşliagaşi [1]).

Aceste două cete se formează mai târziu.

Intocmirea oştirii străine fu fatală Moldovenilor. Răzimaţi pe dânsa domnii cei răi, de cari Moldova a avut cu prisos, tiranizau pe bieţii pământeni. De aceea o ură vecinică a domnit neîncetat între ambele oştiri. La 1564 oştirea străină se măcelări mai toată de hatmanul Tomşa şi Ilie Toroman, când aceştia se revoltară asupra lui Despot V-v. La 1592 Aron V-v. cel cumplit o restatornici. De atunci lupta între ambele oştiri s'a reînoit în mai multe rânduri şi a adus mari nenorociri ţării.

Miliţia ţării se compunea:

1. De 19 *Căpitănii de mii*, câte una în cele 19 ţinuturi ale Moldaviei. Fiecare căpitănie se împărţea în zece roate de o sută oameni supt un sutaş. Aceştia la început stau supt ascultarea *Vornicului de ţeara de jos* şi *Vornicului de ţeara de sus*, iar mai târziu se deteră supt hatman. Dintr'aceşti căpitani aceia cari se aflau pe lângă hotare, strejuiau drumurile, potecile munţilor şi trecerea apelor. Iar cei din mijlocul ţării unde nu era temere de vrăjmaşi, strejuiau la curtea hatmanului şi se trimiteau de dânsul în slujbele ţării [2]); fiindcă unii dintrînşii purtau denumirea de hânsari [3]) prinţul Cantemir încheie, fără nici un alt temeiu, că ei trebuie să fi fost odată husari [4]).

2. *Seimenii* sau *Sebganii ageşti* de cari erau în fiecare târg câte patru sau cinci, iar în Iaşi zece supt aga [5]).

3. *Călărimea* din ţinuturile Lăpuşnei, Orheiului şi al Sorocii, care era supt comanda *Sărdariului*. Era un corp foarte însemnat şi apăra ţeara între Prut, Nistru şi Basarabia de năvălirile Tătarilor de Crâm şi de Bugeac [6]).

---

[1]) Cantemir, Pt. 2, c. 7.

[2]) Cantemir, Pt., 2, c. 7; N. Costin, ms.

[3]) Cantemir, *ibid.*; M. Costin.

[4]) Cantemir, *ibid.*

[5]) Cantemir, Pt. 2, c. 6 şi 7; Acsentie Uricariul.

[6]) Cantemir, Pt. 2, c. 6; Cronicar anonim, ms.; Carra, *Histoire de la Moldavie et de la Valachie*, Neufchatel, 1785, pp. 5—6.

www.dacoromanica.ro

4. *Ceata vânătorilor* care locuia cu vătavul ei un sat la munte, în ţinutul Pietrii. Ei aveau de datoria la vreme de războiu să fie tot pe lângă domn, în tabere, iar în vreme de pace se întrebuinţau la vânatul dobitoacelor sălbatice pentru masa domnului. Pentru aceia ei erau scutiţi de bir, iar pentru cheltuiala încărcăturii puştelor aveau leafă deosebită [1]).

5. *Pedestrimea Câmpu-lungeni* şi *Hăngani*, armaţi cu seneţe (pusti) şi cu topoare lungi în coadă [2]).

6. *Codrenii Tigheciului*, în număr de 12.000 şi toţi călări. Ei locuiau un codru, dincolo de Prut despre hotarul Tătarilor de Bugeac, care coprindea înlăuntrul său mai 30.000 mile italieneşti. Ei erau, după cum zice Cantemir, «pieptul Moldovei» cel mai tare între Prut şi Basarabia. Aceştia întreceau cu vitejia lor pe toţi ceilalţi Moldoveni, încât se obişnuise a se zice despre dânşii această vorbă: «cinci Tătari de Crâm plătesc mai mult decât zece de Bugeac, şi cinci Moldoveni biruesc pre zece Tătari de Crâm, iar cinci Codreni sau Tigheceni bat pre zece Moldoveni».

Tigheciul, Câmpulungul şi Vrancea erau trei republici, cari formau staturi deosebite în statul Moldovei. Locuitorii acestor locuri se cârmuiau după legile lor, nu primeau nici un slujbaş al domnului şi nu erau îndatoraţi către dânsul decât la un tribut uşor pe an, a cărui cantitate se hotăra la intrarea lui în scaun. Cele două dintâi dau şi ajutor de oaste la trebuinţă. De multe ori ei, zice Cantemir, mai cu seamă despre Câmpulungeni, prin îndemnările unor capete revoluţionare se trăgeau de supt stăpânirea domnilor şi se dau supt protecţia Polonilor, care împrejurare a făcut pe unii din istoricii acestei naţii să crează că Moldova le-a fost tributară [3]). Este cunoscut că frumoasele instituţii republicane sânt foarte vechi în Moldova, că în veacul XII înflorea într'această ţeară republica Bârladului, faimoasă prin pirateria de uscat, şi care se întinsese cu stăpânirea până la gura Niprului; că curând după aceea Genovezii şi Raguzanii întemeiară mai multe republici,

[1]) Cantemir, Pt. 2, c. 7.
[2]) Cronicar anonim, ms.
[3]) Cantemir, Pt. 1, c. 6; Pt. 2, c. 16.

www.dacoromanica.ro

într'acest pământ; astfel stătură Galaţii, Kilia, Cetatea Albă, Hotinul şi Tighina.

Intr'acest chip, ce am arătat, a fost organizată puterea armată a Moldovei. La o trebuinţă însă mare sau când patria era în primejdie se ridicau «mazâlii şi breslaşii», ţăranii, mai cu seamă «josenii» sau cei din ţeara de jos şi boierii cu oamenii sau slugile lor ca să apere patria amerinţată. Aceştia se numeau atunci «oaste de strânsură» sau «oaste în dobândă» spre a se deosebi de «oaste în leafă» sau «lefegii» [1]).

Pentru plata lefilor ostaşilor, afară de ale dărăbanilor, pentru care până la 1622, în a doua domnie a lui Ştefan Tomşa V-v. se opera din tributul ce se da la Poartă 5000 ughi [2]), se aşezase o dajdie supt numire de fumărit, ca toată casa de ţărani să plătească în vreme de pace pe an 80 aspri, iar în vreme de războiu 120 aspri şi la o nevoe mai mare un galben sau 200 aspri. De aci se vede, observează Cantemir, ce populată era odată Moldova, de vreme ce această dajdie ţinea cu îndestulare cheltuiala la o oştire de 54.000 oameni [3]).

In vreme de pace armata era aşezată, parte în capitală, parte prin judeţe. Dărăbanii strejuiau la Curtea domnească. Căpitanul cel mare cerceta strajile ziua şi noaptea, le rânduia şi le schimba. In lipsa agăi din oraş el îi îndeplinea locul [4]). Seimenii asemenea strejuiau în Curtea domnească, schimbându-se între sine pe rând. Cazarma lor era lângă zidul curţii şi se numea odăile seimeneşti [5]).

Călăraşii de Ţarigrad trebuiau să ştie turceşte, ca şi cei de Galaţi, şi se trimiteau cu depeşe.

Umblătorii de Hotin şi umblătorii de Soroca trebuiau să înţeleagă limba polonă şi muscălească, şi când cerea trebuinţa se trimiteau în Polonia şi Moscovia.

---

[1]) Vor. Ureche; Miron Costin; Cronicar anonim, ms.; Cantemir, Pt. 2, c. 17.

[2]) Miron Costin, ms.

[3]) Cantemir, Pt. 2, c. 13.

[4]) Cantemir, Pt. 2, c. 6.

[5]) Cantemir, Pt. 2, c. 7; Nicolae Costin, ms.

www.dacoromanica.ro

Fustaşii strejuiau la perdelele doamnei şi la garda curţii, în care se închideau slugile pentru greşale mai mici. In paradele domneşti ei mergeau pe lângă domn, de ambe părţile, cu fuşti lungi în mâni. Asemenea făceau şi la războiu [1]).

Toţi curtenii, cum ám mai zis, erau ca un fel de jandarmerie şi aveau deosebite funcţii în Curtea domnească; aşa aprozii de divan ca şi copiii din casă alcătuiau garda domnului. Ei erau învestmântaţi pe vremea lui Ştefan cel Mare cu « şavanale şi cu chibinice » [2]), iar în vremea Radului Mihnea V-v. (1623—1627) ei purtau « ursiniţe, cavaniţă cu jder şi cu vulpi ». In vreme de pace aprozii slujeau la Divanul domnesc, împlineau datoriile după hotărîri judecătoreşti şi purtau poruncile domnului pe la boieri. Boierul care priimea printr'înşii asemenea poruncă trebuia să şcază în picioare până i-o citea aprodul [3]). In vreme de războiu ei se aflau tot pe lângă domn. Copiii de casă păzeau la « cămara cea cu arme » sau arsenalul, la cabinetul cel mare al domnului, supt îngrijirea cămăraşului şi stau împrejurul domnului, când şedea la Divan. Ei se trimiteau asemenea de domn în ţinuturi de chemau boierii, şi vătavul lor lua câte un leu din şase lei, ce le da după obiceiu, fiecare boier chemat. Postelniceii cei mari şi cei mici slujeau asemenea la Curtea domnească. Păhărniceii şi stolniceii slujeau la mesele domneşti. Armăşeii strejuiau pe cei închişi. Uşearii duceau la gazdă şi slujeau pe soli. Paicii slujeau lângă domn şi erau încinşi cu brâie de argint, cu săbii şi cu lănci cu mănunchele şi vârfurile legate cu argint şi poleite cu aur.

Marele Hatman era cap al călăraşilor şi mai mare peste toată armata, călărime şi pedestrime. Când mergea la Curte, purta toiag aurit [4]).

Marele Clucer îngrijea pentru aprovizionarea armatei de bucate [5]).

Marele Şătrar era general-cvartir-maistru al armatei. El îngrijea pentru corturile ei, pentru tunuri şi celelalte arme şi aşeza taberile.

---

[1]) Cantemir, Pt. 2, c. 6.
[2]) Vornicul Ioan Neculcea, ms.
[3]) Miron Costin, ms.
[4]) Cantemir, Pt. 2, c. 6 şi 7.
[5]) Carra, p. 57.

www.dacoromanica.ro

Cămăraşul de catastişe purta condica ostaşilor. Când se făcea adunarea oştilor pentru cercetare el citea numele fiecăruia. Asemenea făcea când li se da leafa. După aceea el da fiecăruia căpitan condica ostaşilor din ceata lui, pe care o scriea cu mâna lui însuşi şi pentru osteneală avea dela fiecare căpitan câte un taler nemţesc [1]).

Disciplina la Moldoveni era foarte straşnică. Duelul între ostaşi era aspru pedepsit. Când un ofiţer murea, atunci caii lui se îmbrăcau cu postav negru şi deasupra punea hainele lui cele mai de preţ, şi înaintea trupului ducea o suliţă în vârful căreia se spânzura o sabie cu mănunchiul în jos, şi de amândouă părţile mergeau ostaşi înzaoaţi (cu cuirase) şi încoifaţi [2]).

Prinţul C a n t e m i r ne-a păstrat descrierea rânduelii cu care domnul eşea din capitală ca să meargă la războiu. « Inainte, zice el, merg vreo câţiva oameni povăţuitori şi îndreptători de drum, cari sunt buni pentru acea treabă, dintre ostaşi şi dintre alergători. După aceştia urmează călărimea, înaintea căreia mergea steagul şi căpitanii cetelor; aşa încât fiecare ceată să lase loc deşert ca să se poată deosebi una de alta. Iar de amândouă părţile steagului merg căpitanii cetelor şi iau aminte pentru ostaşi ca să umble toţi cu rânduială şi în dreaptă linie. După aceştia urmează călăraşii şi umblătorii cu vătavii lor; iar după dânşii caii domneşti, mergându-le înainte două tunuri, cari se dau domnului dela Poarta otomană. In urma acestora vin fiii domnului şi ceva mai depărtişor de dânşii urmează tatăl lor, drept în mijlocul liniei, înconjurat de paici de amândouă părţile. Mai depărtişor, de a dreapta, urmează comişii şi vătafii curtenilor; iar de a stânga postelnicul cel mare şi ceilalţi postelnicei. In linia treia, după domn, merg bulucbaşii, patru de amândouă părţile, cei mai vechi fiind mai aproape de domn. Pe urmă vin seimenii de amândouă părţile, pentru cari iau aminte căuşăii, ce se înţeleg căprari, dupre obiceiul Europei ca să meargă în dreaptă linie şi cu pas potrivit. După aceştia urmează boierii cei din lăuntru după cum se numesc, adecă: vistiernicii, paharnicii, ciohodarii, medelnicerii.

---

[1]) C a n t e m i r, Pt. 2, c. 6 şi 7.

[2]) C a n t e m i r, Pt. 2, c. 17 şi 19.

www.dacoromanica.ro

După dânşii vătavul de copii cu slugile, al doilea păhărniceii şi al treilea stolniceii.

« După aceştia urmează sangeacul cel mare, adecă steagul cel mare, care are în vârf semiluna, împreună cu alte două steaguri ce se dau domnului, când intră în stăpânire, dela Curtea împărătească. După steaguri merge muzica, după care merg armăşeii de amândouă părţile. După aceştia, în linia dintâi, sânt boiarii cei mari, într'a doua cei de starea doua şi întru a treia cei de starea treia; iar cei fără de slujbă merg fiecare după starea şi boieriea sa, unul după altul. Apoi urmează armele cele mari, adecă tunurile, supt purtarea de grijă a şătrarului celui mare, căpitanului de dărăbani cu puşcaşii sau tunarii şi cu toate cele trebuincioase unei taberi şi zahareaoa [1]).

« Câtă vreme Moldova a fost independentă, armata ei a înflorit, iar după ce a căzut supt suzeranitatea Turcilor, domnii ne mai având trebuinţă să ţie atâţia oameni cu leafă au lăsat nu numai să cază cetele ostaşilor din vitejia lor cea veche, dar încă au scăzut şi numărul lor. Până pe vremea Movileştilor însă tot se mai ţineau ca la patruzeci mii ostaşi » [2]). Astfel la 1538, vedem pe Pătru V-v. Rareş a întâmpina pe Poloni cu 26.000 oameni şi mai mult de 50 tunuri; la 1561, pe Alexandru V-v. Lăpuşneanu cu 25.000 ostaşi a se lupta împotriva lui Despot Eraclid; la 1574, pe Ion V-v. cu 30.000 ostaşi a se revolta împotriva Turcilor. Războaiele civile din vremea Movileştilor (1595—1615) slăbiră mult Moldova. La 1615, la Tăuteşti, se măcelăriră mişeleşte dărăbanii de Polonii ce veniseră cu doamna Ieremiei V-v. Movilă împotriva lui Ştefan V-v. Tomşea [3]). « Era la Ştefan Vodă dărăbani, zice cronica, foarte îmbrăcaţi bine, după credinţa, ceea ce făcuse de stătuse cu dânsul la rădicarea boierilor, cum n'au fost nici la o domnie grijită aşa bine

[1]) Cantemir, Pt. 2, c. 8.

[2]) Cantemir, Pt. 2, c. 7.

[3]) Logofătul Miron povesteşte această ucidere a dărăbanilor într'acest chip: « Bieţii dărăbani părăsiţi de călăreţi se bulziseră la o râpă deasupra Tăuteştilor şi se apăra. Ce au venit Leaşii de le-au făgăduit vieaţa, numai să-şi dea armele şi au crezut dărăbanii şi au dat armele dela sine şi dacă le-au luat armele Leaşii au intrat cu săbiile într'înşii; şi au perit toţi acolea. Le stau movilele şi până astăzi deasupra satului Tăuteştilor.

www.dacoromanica.ro

pedestrimea; cu haine tot de feliandreş, cu nasturi şi cu ceprage de argint, în pilda haiducilor de ţeara leşească, cu pene de argint la cumpănace şi cu table de argint la şolduri pre leduncе».

Ticăloşia domnilor cari stăpâniră Moldova în urmă, nenorocita revoltă a lui Gaspar V-v., războaiele Turcilor cu Leaşii, al căror teatru era Moldova, războaiele lui Vasilie V-v. cu Matei V-v. din Ţeara Românească, în sfârşit pustiirea Tătarilor dela 1650, sleiră cu totul puterea Moldovei. «D'atunci, zice Miron, au purces această ţeară tot spre rău pre an ce trece».

După vreo câţiva ani de războaie civile între Vasile V-v. şi Gheorghe Ştefan V-v. armata se împuţină foarte mult. Acesta din urmă rămâind în sfârşit biruitor şi domn în ţeară (1644—1658), începu a îngriji de armată. El ar fi adus-o într'o stare mai bună dacă duhul de indisciplină propagat de ostaşii munteni ce-i avea în leafă, nu ar fi zădărnicit silinţele lui; cu toate că răscoala seimenilor moldoveni nu fu însoţită de acele împrejurări spăimântătoare ce răscoala ostaşilor adusese în Ţeara Românească, este de însemnat că Moldova era atât de slabă atunci, încât mica armată ce ţinea domnul pe lângă dânsul, se părea încă prea împovărătoare ţării [1]).

De atunci instituţiile militare ale Moldovei merseră desfăcându-se, căci domnii preferau mai bine să strângă banii pentru dânşii decât să-i cheltuiască pentru ţinerea ostaşilor, de cari li se părea că nu mai au trebuinţă. In vremea lui Dimitrie Cantemir, vătăşiile ajunseră numai de câte 40 şi 50 oameni în loc de 500; şi Moldova nu putea scoate oaste de războiu decât până la 6000 oameni. Nesocotinţa ce el făcu de a se uni cu Petru cel Mare grăbi căderea Moldovei. Arendaşii fanarioţi puseră ghiara pe dânsa. Ea văzu atunci obiceiurile sale a se corupe; virtuţile militare a pieri. Ea văzu streinii, ce odată tremurau de dânsa, a se împuternici şi a-i răpi una după alta provinţiile sale, acele locuri slăvite, udate de sângele eroilor ei! In acele triste zile vreo câteva glasuri slabe protestară; dar ele strigară în deşert, şi nici un braţ nu se armă ca s'o răzbune...

Moldova pierduse mărirea sa!...

[1]) Vezi, Miron.

www.dacoromanica.ro

ARTA MILITAR LA MOLDOVENI

Moldovenii, în veacul de mijloc şi mai în urmă încă, se arătau unul din cele mai viteze popoare ale Europei. Un scriitor polon din veacul XVI, Orichovius, zice pentru dânşii: «Ei sunt oameni fieroşi, însă foarte viteji şi nu mai este alt neam care să aibă hotare aşa de înguste şi să se lupte mai mult pentru gloria războiului şi pentru arătarea vitejiei şi să susţie mai mulţi vrăjmaşi împrejurul lor, cărora sau le face neîncetat război, sau se apără în contra războiului făcut de către aceia [1]).

Dârzenia şi semeţia, zice Cantemir, este maica şi sora lor. Căci dacă unul are cal bun şi arme bune, atunci gândeşte că nici un om nu-i poate întrece şi nu s'ar feri de ar fi cu putinţă însuşi cu Dumnezeu să se lupte [2]).

Locuitorii de Ţeara de jos, obicinuiţi mai de mult să trăiască în război cu Tătarii, erau mai viteji decât de Ţeara de sus. A omorî şi a prăda pe Turci şi pe Tătari, era la ei o datorie creştinească [3]). Intre dânşii se deosebiau Orheienii ca cei mai dârzi [4]).

Armele Moldovenilor erau, ca şi ale Muntenilor, arcul, suliţa, securea, sabia, paloşul, măciuca, puşca, care la dânşii se numea seneaţă, ş. c. l. In războaiele naţionale se slujiau cu coase, topoare şi fuşturi [5]). «Arcul, zice Cantemir, îl întind ei foarte bine şi se pricep a purta şi suliţa; dar cu sabia totdeauna fac mai multă izbândă. Iar puşca o poartă numai vânătorii. Pentrucă, zic ei, că este lucru ruşinos să se lupte la oaste cu acest fel de arme, cu care nu se poate cunoaşte nici arta militară, nici vitejia» [6]).

Pedestrimea Moldovenilor se rânduia în gloate adânci, de unde şi expresia «a se îngloti pedestrimea», ce aşa de des se vede în cronicele lui Ureche şi Miron. Călărimea însă era armata lor cea mai per-

---

[1]) Stanislaus Orichovius, *Annales Regni Poloniae.* Annali V.
[2]) Cantemir, Pt. 2, c. 17.
[3]) *Idem.*
[4]) Miron Costin, ms.
[5]) *Idem.*
[6]) Cantemir, Pt. 2.

www.dacoromanica.ro

fectă. Ea se lupta călare şi pe jos, pe rând, lucru ce e cunoscut ca cel mai mare grad al perfecţiei unei oştiri. Cronica ne arată că «la 1422, pornindu-se craiul Vladislav al Poloniei asupra Crizeaţilor (Cruciaţilor), i-a trimis şi Alexandru Vodă 400 de Moldoveni, oameni tot aleşi într'ajutor, cari au arătat mare vitejie cu izbândă, împotriva Crizeaţilor, că făcând năvală Moldovenii asupra Crizeaţilor, apoi deodată s'au făcut a fugi. Iar Crizeaţii eşind dintr'o cetate, anume Marienburg, gonind pre Moldoveni până i-au înşirat spre o pădure şi acolo pedestrindu-se Moldovenii, pre obiceiul lor, au prins a săgeta pe Crizeaţii nemţi; şi dând Nemţii dosul şi încălecând Moldovenii mare moarte au făcut în Nemţii aceia; şi întorcându-se Moldovenii cu izbândă la craiul Vladislav mare mulţămită şi laudă au avut»[1]). Asemenea vedem pe Moldoveni şi în mai multe rânduri a se lupta. Ca la toate naţiile meridionale nimic nu era mai iute şi mai de temut decât cea dintăi a lor izbire. Neizbutind însă, lesne se descurajau. Această ne o mărturiseşte şi Cantemir zicând: Moldovenii, la începutul războiului totdeauna sânt foarte viteji şi de al doilea, slabi la inimă. Iar dacă îi înfrâng protivnicii înapoi, atuncea prea rar au bărbăţie să înceapă de a treia oară. Insă au învăţat dela Tătari de se întorc din fugă şi prin această apucare cu meşteşug au muls biruinţa de multe ori din mânele protivnicilor[2]).

Tunurile, ce Moldovenii numiau puşti, n'aveau multe în oştirea lor la început; pentrucă, după cum am arătat, ei iubeau prea puţin armele cu foc. Mai în urmă, însă, în al XVI-lea veac, ele se înmulţiră şi în bătălii vedem figurând 50 şi 80 tunuri. Mortariele se numeau *pive* şi obuzurile *cumbarale*. Ele erau asemenea numeroase. In bătălia dela Cahul (1564) vedem pe Ion V-v. a întâmpina pe Turci cu 30 tunuri şi cu 80 pive. Ingrădirile de campanie sau retranşamentele au fost de asemenea de mult cunoscute Moldovenilor şi se numeau băştii.

Războiul defensiv se perfecţionă mult la Moldoveni. Incă în veacul al XIV-lea ei deteră o frumoasă probă despre aceasta. La 1359,

---

[1]) Miron Costin; vezi şi Ureche; Joannes Dlugossius, *Historia Polon.*, lib. 11, ad. anno 1422; Martin Cromerus, *De origine et rebus gestis Polon.*, lib. 19, p. 419.

[2]) Cantemir, Pt. 2, c. 17.

www.dacoromanica.ro

regele Cazimir al Poloniei trimiţând o armată însemnată din Polonia mică şi Rusia, cu Ştefan V-v., împotriva lui Petru I V-v., acesta văzând că din inferioritatea numerică a oştirii sale nu izbuteşte în bătăliile particulare, s'a tras în locuri strâmte. Polonii, trebuind să treacă printr'o pădure deasă şi neumblată, numită Plonin, din muntele de Sepeneţă, Petru V-v. o ocupă mai dinainte şi puse de tăie cu herăstraie toţi copacii de pe lângă drum, lăsându-i pe trunchii lor numai înţânaţi. Când intrară Polonii în codru, începură a împinge copacii cei mai depărtaţi, cari căzând pe cei mai aproape, îi prăvăliră pe toţi peste oştirea polonă. In ameţeala şi învălmăşeala în care erau Polonii, văzând pădurea din toate părţile căzând pe dânşii, iese deodată şi Petru V-v. şi îi izbeşte; ei nu mai putură face atunci nici o mişcare, încurcaţi fiind de copaci cari în căderea lor îi slutise de mâni şi de picioare. Mulţi din Poloni pieriră în acea zi memorabilă, mai mulţi însă căzură prinşi; trei steaguri mari, al Cracovenilor, al Sandomirenilor şi al Leopolenilor şi altele nouă, mai mici, militare sau boiereşti (gentilitia) şi cu tot aparatul de războiu, picară în mâinile biruitoare ale Moldovenilor[1]).

Această tactică o păziră Moldovenii totdeauna când aveau a se lupta cu o armată mai numeroasă decât a lor; astfel, între altele, la 1450, intrând o oştire însemnată de Polonezi supt comanda generalilor Pătru Odrovici, Coneţpolschi şi Mihail Buciacichi şi un număr de Moldoveni cu Alexandru V-v. împotriva uzurpatorului Bogdan, acesta văzând că nu le va putea sta împotrivă cu oastea sa, se trase la strâmtori cu gând să aducă pe Poloni după dânsul şi astfel zăbovindu-i şi flămânzindu-i să-i poată învinge. Această tactică îi izbuti. După ce purtă pe Poloni din loc în loc îi aduse, în sfârşit, la apa Bârladului. Acolo trebuind Polonii să treacă printr'o pădure, deşi ştiau că este ocupată de oamenii lui Bogdan V-v. dar semeţindu-se, porniră mai întâi carele cu părcălabul de Hotin şi cu toţi Moldovenii şi Podolenii. Pe când aceştia erau în mijlocul pădurii, oastea lui Bogdan V-v. îi izbi şi după

[1]) Ureche; Miron Costin, ms.; Joannes Dlugossius, *Historia Polon*, lib. 9, ad an. Chr. 1359; Martin Cromerus, *De origine et rebus gestis Polonorum* lib. 12, p. 314; Philip. Brietius în *Chron. universali ad ann. Christi*, 1359; Petrus Albinus în *Comentar. de Valachia*, p. 160; Stanislaus Sarnicius în *Analibus Polonicis*, lib. 7, c. 1.

www.dacoromanica.ro

o cruntă apărare deabia putură scăpa cu multă pagubă. Atunci vrând să treacă şi cealaltă oaste poloneză, îi eşi înainte Bogdan cu «multe steaguri şi buciume şi fără călărime, iar multă pedestrime». Văzând aceasta Polonii «se tocmiră de războiu» şi au ţinut lupta dela chindie până a înoptat, când «înglotindu-se pedestrimea au făcut mare perire în Polonezi, la strâmtori, tăind vinele cailor cu coase şi cu fuşturi. Atunci picară morţi şi capetele armatei polone. Izbânda ar fi fost a lui Bogdan V-v. dacă Moldovenii protivnici, ce trecuseră cu carăle înainte, nu s'ar fi întors şi i-ar fi zmuls biruinţa»[1]).

Intr'aceste războaie civile se formară Moldovenii ca într'o şcoală militară. Ei nu avură îndată trebuinţă decât de un căpitan mare ca să se facă vestiţi şi să fie eroi ai creştinătăţii. Acest căpitan nu întârzie a se ivi şi fu Ştefan cel Mare.

El se arătă credincios tacticei părinţilor săi. Aceea ce avu însă mai deosebit, este că folosindu-se de cunoştinţa ce avea despre importanţa poziţiilor naturale la războiu, el ascundea un trup de oştire, care la un semn hotărît se arunca pe la spatele vrăjmaşului, în vreme ce cealaltă armată îl izbea în faţă. Este cunoscut că acestui principiu fu dator Anibal biruinţile sale. Astfel la bătălia dela Bârlad (20 Ianuarie 1475), Ştefan V-v., după ce slăbise caii Turcilor pârjolind iarba înaintea lor peste tot locul prin care trebuia să treacă, i-a tras la strâmtoare. Acolo folosindu-se de poziţia locului, chiar şi de negureala atmosferii, puse o seamă de oameni în câmpie, cari deteră semnalul de războiu cu «trâmbiţe, buciume şi tobe». Turcii, întorcându-se către glasul ce se auzea, socotind că acolo se află Ştefan cu toată puterea sa, acesta iese atunci de unde era ascuns, îi izbeşte în dos, în vreme ce ceilalţi îi izbeau în faţă şi printr'această «apucare cu meşteşug», după cum zic cronicarii, el numai cu 47.000 oameni, învinse o armată de 120.000 oameni[2]).

Aceste principe tactice povăţuiră pe Ştefan V-v., în numeroasele sale campanii şi bătălii ce a dat în vreme de 46 de ani, necurmat, cu toate popoarele învecinate. La aducerea aminte a minunatelor fapte

---

[1]) Ureche, ms.; Miron Costin, ms.; Martin Cromerus, lib. 22.
[2]) Miron Costin.

www.dacoromanica.ro

de arme ale acestui erou, cronicarul polon Dlugosz aruncă o strigare de o admiraţie sublimă! Istoricul ungur Istuanfius mărturiseşte că el era cel mai vestit general al vremii sale pentru ştiinţa militară [1]). Iar un scriitor vechi moldovean în entuziasmul său strigă: «Care voevod mai multe războaie au avut? Care domn mai mari biruinţe au făcut, şi aceste în deosebite vremi şi locuri, cu deosebite neamuri? Ca fulgerul dela răsărit la apus au străluminat; marturi sânt Leaşii carii cu sângele lor pământul nostru au cruşit, marturi Ungurii carii pre satele şi cetăţile lor de foc potopite le-au văzut! Marturi sânt Tătarii carii cu iuţimea fugii lor de fierul lui n'au scăpat! Marturi sânt Turcii, carii în fuga lor nu putură afla mântuire! Marturi sânt Muntenii, carii de călărimea noastră s'au sdrobit! Marturi sânt toate neamurile de prin prejur carii scuţitul sabiei lui au cercat» [2]).

După moartea acestui domn, supt Bogdan V-v., Ştefan V, V-v., Petru Rareş V-v., Moldovenii mai avură oarecari triumfuri militare. Aceşti domni făcură războiu şi cu izbândă Ungurilor, Polonilor, Muntenilor şi Tătarilor. După stingerea lor Moldovenii căzând cu totul supt suzeranitatea Porţii, domnii ne mai având a apăra libertatea şi independenţa patriei ce le pierduseră, lăsară a scădea şi a se demoraliza armata. Războaiele lor încetând atunci a mai fi naţionale, ei pierdură acel entuziasm care face pe tot poporul nebiruit, când el ştie că se luptă pentru naţionalitatea şi libertatea sa. Războaiele, ce ei avură în urmă a sprijini, fură mai toate numai o luptă între pretendenţi pentru dobândirea tronului, la a căror sfadă poporul lua prea puţină parte. Şi într'aceste războaie, curat ostăşeşti, Moldovenii se arătară adesea mult mai prejos decât naţiile vecine, căci în vreme ce aceştia progresau în arta militară, ei stau pe loc. Astfel la 1561 în bătălia dela Verbia, Alexandru V-v. Lăpuşneanu, cu toată superioritatea numerică a armatei sale către a protivnicului său Despot Eraclid, cu toată vitejia personală ce arătă, pierdu această bătălie, căci nu ştiu a se folosi cum trebuie de artileria sa, nu luă ofensiva la vreme şi se apără moale, când fu

[1]) Istuanfius Panonius, *Historia regni Hungariae*, lib. IV.

[2]) Vezi cuvântul de îngropare vechi, lui Ştefan, domnul Moldaviei, publicat în *Arhiva Românească*, t. I, f. 51, Iaşi, 1841.

www.dacoromanica.ro

atacat [1]). Astfel la 1570, Polonii învinşi scăpară din mâinile biruitoare ale lui Ion V-v. biruitor, numai că acesta nu ştiu iarăşi a întrebuinţa bine artileria sa. Acest domn, ca şi Tomşea V-v., culese oarecari triumfuri asupra Turcilor, Polonilor şi Muntenilor şi ar fi fost în stare a da Moldovenilor vechea lor strălucire militară. El ridică steagul independenţii; dar Moldovenii, scârbiţi de tirania lui, refuzară a-l secunda. In bătăliile lui însă, vedem pe Moldoveni a profita de lecţiile vecinilor şi a arăta oarecare ştiinţă tactică. Se vede că pe atunci începuseră Moldovenii a studia tactica, mai cu seamă în cărţile vechimii, căci la 1578 vedem pe Pătru V-v. Şchiopul, în bătălia dela Docolina, împotriva lui Ivan Potcoavă ce cu Cazacii ocupase tronul, a întrebuinţa aceeaşi tactică ce vestitul cartaginez Anibal întrebuinţă în bătălia dela Zama. In lipsă de elefanţi însă, el puse în fruntea liniei sale de bătălie cirezi de vaci şi erghelii de cai, pentru ca să calce pedestrimea lui Potcoavă. Lui i se prileji aceeaşi nenorocire ce întâmpină vestitul biruitor dela Canne; căci Cazacii stând pe loc şi lăsând să se apropie oştirea lui Pătru V-v. deodată sloboziră focurile întrânsa. Atunci acea erghelie de cai şi cireadă de boi spăimântându-se se întoarse înapoi şi năvălind peste oastea lui Pătru V-v. o puse în neorânduială. Cazacii se folosiră de această împrejurare, o izbiră deodată de-a dreapta şi de-a stânga şi lesne o învinseră [2]).

Ştefan Tomşea V-v. (1612—1618), ajutat de vestiţii căpitani munteni Mârzea, Gheţea şi Racea, cari după moartea domnului lor Mihai V-v. Viteazul, se traseră în Moldova, învinse în vreo câteva rânduri pe Poloni, şi mai cu seamă în bătălia dela cornul lui Sasu. De atunci, pe timpurile lui Vasilie V-v. şi Ştefăniţă V-v., vedem pe Moldoveni luptându-se vitejeşte în mai multe ocazii. Bătălia dela Boiani (1685), în care Cantemir V-v. Bătrânul a spart şi a desfăcut cele dintâi rânduri ale Polonilor, este cea din urmă bătălie generală în care legioanele moldave străluciră cu fală [3]). De atunci arta militară se pierdu în Moldova!

---

[1]) Miron Costin; Istuanfius.
[2]) Ureche; Miron Costin.
[3]) Nicolae Costin; Carra, pp. 59 şi 100.

www.dacoromanica.ro

Moldova era încongiurată de un brâu de cetăţi pe toate mărginele sale. Despre Polonia avea Hotinul, Soroca şi Tighina (Benderul); despre Transilvania avea cetăţuile Neamţul şi Imerodova; despre Ţeara Românească, Crăciuna; pe Dunăre cetăţile Renii, Cartal, Smilul (Ismailul) şi Chilia şi pe marea Neagră Cetatea Albă (Moncastro, Acherman). Afară de acestea, Suceava, capitala, era tare întărită. La toate aceste cetăţi era comandament câte un pârcălab, afară de cetăţile Chilia şi Cetatea Albă, la care pentru importanţa lor se trimeteau doi pârcălabi; iar în cetatea Sucevii era hatmanul pârcălab [1]). Aceste cetăţi fură multă vreme azilul libertăţii Moldovenilor. De aceea asupra lor vedem aţintite toate silinţele vrăjmaşilor lor. Moldovenii se ilustrară în apărarea lor. La 1497, Ioan Albert, regele Poloniei, asediind cetatea Sucevii cu 80.000 ostaşi o bătu în zadar în vreme de trei săptămâni. Cetăţenii se apărară bărbăteşte şi ce stricau tunurile Polonilor ziua, ei astupau noaptea cu pământ, scânduri şi piatră [2]).

Dar acolo, unde Moldovenii se ilustrară mai mult, fu în apărarea Cetăţii Albe. Această cetate era singurul lor port pe Marea Neagră şi printrînsa ei domneau asupră-i. Căci nu trebuie a uita că această mare era odinioară un lac moldovenesc şi că domnii Moldovei purtau titlul de stăpânitori ai Mării Negre [3]). Turcii pricepură importanţa acestei cetăţi şi nu pregetară nici o jertfă spre a o dobândi. Dar Moldovenii o apărară cu vitejie şi Mahomet I, după o asediare de o lună, învins de dânşii, fu silit a se trage îndărăt [4]). Următorul sultan, Baiazet, fu mai norocit. La 1483, el veni cu o oştire şi cu o flotă numeroasă de asedie cetatea. Un scriitor vechiu ne-a păstrat amăruntele acestei asedieri, prin a cărei pierdere se îngroapă viitorul maritim al Moldaviei. «Cetatea Moncastru, zice el, se află pe râpa mării, aproape de gura Nistrului. Locul e foarte bine întărit şi prin poziţia sa cea naturală şi prin muniţia sa cea artificială şi de foarte mare importanţă pentru

---

[1]) Ureche; Miron Costin; Cantemir, Pt. c. 4.

[2]) Ureche; Miron Costin.

[3]) *Arhiva Românească*, t. I, p. 103.

[4]) *Discorso* di Theodoro Spandugino Cantacusino, Gentil'huomo Costantinopolitano, *Della origine di principi Turchi.*

www.dacoromanica.ro

înlesnirile ţării, ale râului, ale mării şi de foarte mare preţ şi nume pentru toată provinţa din prejur, care nume şi-l câştigase mai vârtos pe timpurile când sultanul Mahomed, mergând asemenea asupra lui, îl combătu în vreme de o lună de zile şi neputându-l lua, fu gonit de rigoarea frigului şi silit să-l lase. Baiazet, dând voie la ai săi să prade ţeara, şi văzând că cei dinlăuntru nu se mişcă, hotărî a apropia armata de pe mare şi deodată îl încunjură de pe apă şi de pe uscat, şi-l strânse aşa încât nu se putea aduce sau scoate nimic. Văzând pe locuitori cerbicoşi în voinţa lor a-l apăra, pregăti artileriile, începu a bate zidurile de mai multe părţi şi urmând a le bate mai multe zile dărâmase din ziduri atâta cât socotea că oamenii săi vor putea intra destul de lesne. Cu toate acestea el porunci coloanelor sale ca în luptă să urmeze una după alta şi în dimineaţa viitoare, cum se făcu ziuă, se puseră înprejurul zidurilor. Oamenii cei din lăuntru îşi făcuseră în ruinele zidurilor apărături foarte însemnate cu valuri şi cu şanţuri foarte adânci; aşa încât când s'au arătat Turcii la intrarea lor prin ruptură, îndată se încăerară cu dânşii şi împingându-i înapoi cu mare impetuozitate, întrebuinţând spre apărarea sa săgeţi, focuri, darde şi pietre, se purtară cu atâta inimă, încât rănind şi omorând foarte mare număr din cei din afară, îi goniră mai de multe ori afară. Dar vrăjmaşii având oameni prea mulţi, lesne se reînoiau şi venindu-le soldaţi noi în bătae, nu dau loc de repaos la înconjuraţi. Omorându-se şi rănindu-se oamenii dintr'aceştia şi neavând pe cine pune în locul celor ce lipseau, se micşora mereu numărul apărătorilor şi aşa sufereau cu mult mai mare pagubă prin cei puţini care-i pierdea decât aducea prin cei mulţi care-i omora dintre vrăjmaşi. Baiazet, după ce ţinu pe ai săi în bătaie o mare parte de zi, porunci să dea semn să se adune şi încetând bătaia îi reconduse în lagăr, cu gând ca în dimineaţa viitoare să se aşeze armata aşa, ca împărţindu-se în multe coloane care să urmeze în bătae una după alta, să poată înnoi neîncetat coloanele şi să ţie fără întrerupere bătaia ziua şi noaptea până când vor dărâma valurile şi vor mistui pe apărători. Cu acest cuget trimiţând la repaos oştile, le făcu să înţeleagă că după ce va trece noaptea, în cealaltă zi, mai nainte de răsăritul soarelui, să se afle la rândul lor spre a se întoarce din nou la bătaie, cu ideea sau de a lăsa acolo vieaţa sau de a câştiga locul mai

www.dacoromanica.ro

nainte de a se retrage. Văzând locuitorii pregătirile vrăjmaşilor, nelipsindu-le curajul, cu toate că cunoşteau primejdia în care se aflau, fiind slăbiţi prin cei răniţi şi prin cei morţi, dreseră locurile de care avea trebuinţă şi se pregătise cu toate puterile ce le mai rămâneau spre apărare. Venind ziua următoare, Baiazet reconduse oştile toate la locul de atac, cu mare sgomot de sunete, de strigări şi de larmă ce făceau soldaţii săi, cari fără îndoire îşi făgăduiau biruinţă. Baiazet, dorind să scape cât va putea şi oamenii şi locul, se hotărî să încerce dacă, cunoscând ei primejdia, va putea să-i aducă cu învoire să se lase de îndărătnicia lor, făcu semn că vrea să vorbească cu ei, trimise înainte pe un sol al său ca să le spue cum că Turcii vin cu hotărîre statornică de a nu înceta bătaia ziua şi noaptea, până ce nu vor lua locul şi că dacă aşteaptă să fie siliţi, le vesteşte că va da locul în pradă şi nu va ierta nici vârstă, nici sex şi că toţi se vor omorî; iar dacă vor voi a se supune, îi va primi, fără a vătăma averea sau persoanele şi dându-le libertatea, va sta în voia lor de a rămânea pe loc sau a se duce într'altă parte. Auzind cei dinlăuntru propunerile sultanului şi nevăzând nici un chip de a se putea mântui, fiindcă nu mai rămasese atâţia cât să poată apăra valurile, cerură puţină vreme ca să răspunză. Strângându-se atunci căpeteniile, după câteva dispute, se hotărîră să priimească condiţiile propuse, încredinţându-se mai vârtos bunei opinii ce aveau despre Baiazet, că le va păzi credinţa. După ce s'au sfătuit între sine, trimiseră solii lor ca să dea locul şi fiind primiţi cu bunătate de Baiazet, îngriji sultanul cu scumpătate ca să nu pătimească nimic, dând voie celor ce va voi să se ducă de aci, să poată scoate toate lucrurile fără nici o împiedecare, şi lăsând Moncastrul bine păzit, se întoarse la Andrianopol »[1]).

Părcălabii cetăţii carii au făcut această frumoasă, deşi zadarnică, apărare, s'au numit Gherman şi Ioan[2]).

---

[1]) Andrea Cambini Cittadin Fiorentino, *Dell'origine de'Turchi*, lib. III. Această scriere dimpreună cu cea mai sus citată se află tipărită într'un tom in 4° supt titlul: *Historia dell'origine, guerre et imperio de Turchi* raccolta da M. Francesco Sansovino, Veneţia, 1654.

[2]) Ureche.

www.dacoromanica.ro

Tot într'această vreme pierdură Moldovenii şi cetăţile dela Dunăre. Alexandru V-v. Lăpuşneanu, la 1564, dărâmă cetăţile din lăuntrul ţării [1]). Ele se rezidiră în urmă ca să fie dărâmate iarăşi de Dumitraşco Cantacuzino la 1684, din porunca sultanului. La 1714, Turcii rezidesc numai cetatea Hotinul şi o opresc pe seama lor [2]).

Aceasta este tot ce am putut descoperi despre organizarea puterii armate şi arta militară în Moldova. Cetele moldave, în curs de trei veacuri, făcură 90 de campanii, din cari 19 civile, 15 împotriva Polonilor, 13 împotriva Ungurilor şi Nemţilor, 12 împotriva Turcilor şi Tătarilor, 13 împotriva Muntenilor şi 8 împotriva Cazacilor.

Generalii cei mai vestiţi ce au comandat armatele Moldovei, afară de domnii arătaţi în cursul acestei scrieri, au fost Boldur vornicul, Şendrea hatmanul, vornicul Cărăbăţ, vornicul Grozea, hatmanul Barbovschi, vornicul Bucim şi hatmanul Buhuş.

---

[1]) Ureche.

[2]) Nicolae Costin; Cronicar anonim.

www.dacoromanica.ro

XII. DESPRE STAREA SOŢIALĂ A MUNCITORILOR PLUGARI IN PRINCIPATELE ROMÂNE IN DEOSEBITE TIMPURI

www.dacoromanica.ro

Privilegiurile se vor sfârşi, dar poporul rămâne vecinic.

Mirabeau.

Deosebirea ce se vede în starea muncitorilor plugari între mai multe popoare îşi are pricina în instituţiile ce cârmuesc proprietatea. Unele popoare au priimit împărţirea pământului în proprietăţi private, în vreme ce altele au păstrat principiul că tot pământul este al statului. Este cunoscut că Romanii, ca şi Grecii, Fenicienii şi Cartaginezii, adoptaseră pe cel dintâi şi îl întrebuinţează în toate coloniile lor. El este astăzi comun la toate popoarele europene. Cel de al doilea s'a adoptat mai de obşte în Asia. S'a găsit asemenea la Peruvieni, Mexicani, în cele mai multe din insulele Sudului şi la popoarele dinlăuntru Africei. Mai mulţi se învoiesc a zice că pricina acestui deosebit obicei este că cele dintâi soţietăţi s'au aşezat prin colonizare, în vreme ce cele de al doilea s'au format prin concuistă. Imprejurările cari deosibesc aceste două moduri de organizaţie soţială sânt că coloniştii ce se expatriază ca să dobândească pacea, libertatea sau buna stare materială, ce le lipseşte în locul lor de naştere, sânt agricultori şi alcătuesc o adunare de familii sau asoţiaţii egale, cari, fireşte că împart pământul coprins în părţi şi la toată familia, poate şi la tot insul, se dă o parte. De simt oarecare împotrivire dela locuitorii acelui pământ, ei nu-i robesc, ci se mulţumesc numai a coprinde locul ce le trebue, trăind supt legile sale şi gata a priimi de cetăţeni pe cei vechi locuitori.

Popoarele concherante însă, supuse fiind neapărat unui cap războinic îndrăzneţ şi învestit cu o putere nemărginită, sânt mai adesea streine agriculturii. Ele se mulţumesc mai bine a cere dela supuşii lor productele pământului, decât a le dobândi prin înţelegerea şi silinţele lor. Despotismul, dar, este sufletul concuistei, după cum egalitatea este sufletul colonizaţiei.

www.dacoromanica.ro

După aceste consideraţii generale nu ne mai îndoim că Romanii, colonizând Dacia, au împărţit, după obiceiul lor, pământul între coloniști. Năvălirile barbarilor, în această provinţă, nu putură vătăma acest obiceiu, căci barbarii, după cum ştim, au fost mai mult trecători printr'acest loc. Pe lângă aceasta, erau cu totul streini agriculturii. Ei nici nu atingeau plugul, zice Amian Marcelin[1]). Coloniştii, dar, rămâind singuri a se îndeletnici cu agricultura, putură a-şi păstra obiceiurile străbune, căci, deşi înconjuraţi şi coprinşi de barbari, ei nu avură nici un amestec cu dânşii, după cum o mărturiseşte şi Gibbon[2]). Mulţi încă dintr'aceşti coloniști n'avură a suferi nimic de barbari, căci, retrăgându-se în Carpaţi, ei îşi păstrară libertatea lor. De unde, când barbarii mai slăbiră, ei se pogorîră ca nişte alţi Pelasgi, se întinseră cu încetul în câmpie şi îşi redobândiră locurile strămoşeşti. Astfel în veacul al XIII-lea familia Negru, suverană în Făgăraş, îşi mută capitala în Câmpulung, şi după o jumătate de veac în urmă familia Dragoş, suverană în Maramureş, se coborî în Moldova.

Unii din istoriografii noştri, necăutând printr'o critică sănătoasă a se orienta prin întunerecul ce din mulţimea fabulelor acoperă începutul istoriei noastre, precum a tuturor popoarelor vechi şi nouă, s'au plecat a crede că Radul Negru, în Ţeara Românească, ca şi Bogdan Dragoş în Moldova, au fost nişte concheranţi, ce au coprins aceste ţări şi le-au împopulat găsindu-le pustii. De aci s'au întemeiat a zice că tot pământul a fost proprietate a statului şi că împărţirea lui în proprietăţi private a urmat prin voinţa şi dăruirea stăpânitorului. Nouă această părere ni se pare rătăcită. Mai întâi că încă înainte de 1290, epocă când cronicele şi hrisoavele pun venirea Radului Negru V-v., se aflau prinţi români, între cari la 1274, unul numit Limoi şi altul Seneslav, a căror stăpânire Bela IV, regele Ungariei, o întăreşte în diploma prin care dă Banatul Severinului cavalerilor Ierusalimului (vezi actul Nr. 1 [Anexa Nr. X]).

---

[1]) Nemo apud eos arat, nec stivam alquando contigit. Amianus Marcellinus, lib. 31, cp. 2.

[2]) The Wallachians are surroundod by, but not mixted with the barbarians. Gibbon, *History of the Decline of the Roman.* Cap. XI, n. 13.

www.dacoromanica.ro

Al doilea, că de ar fi fost Țeara Românească pustie în acea epocă, cum se putea ea împopula în vreo câțiva ani atât de mult, încât chiar dela 1330 Românii să poată sprijini lupte așa crâncene, mai întâi cu Ungurii și apoi cu Turcii? Asemenea și Moldavia cum ar fi putut fi pustie, când știm că în veacul XII și XIII, în acea țeară, înfloreau mai multe republici vestite, precum Bârladul, Cetatea Albă, Galații, Kilia, Hotinul și Teghina? Noi, dar, găsim adevărată părerea Obșteștii Adunări a Moldaviei dela 1817, care, chemată fiind a deslega această întrebare, a dovedit prin citații de istorici și acte ale domnilor, că Moldova era locuită la venirea lui Dragoș, că pământul era împărțit în proprietăți private și că locurile domnești erau numai locurile de pustiu, adică cele ce nu se stăpâneau de nimeni din nepomenit veac, braniștile domnești și locurile târgurilor (vezi actul Nr. 2 [Anexa Nr. XI]). Dacă Radul Negru și Bogdan Dragoș au găsit țările populate, ei n'au putut fi concheranți, căci niște stăpânitori de staturi așa mici ca Făgărașul și Maramureșul nu puteau avea destulă putere spre a coprinde asemenea provințe [1]). De n'au venit ca concheranți, ei n'au putut robi, n'au putut desposede un popor întreg, ci dinpotrivă au trebuit a respecta obiceiurile lui, după cum istoria lămurit ne spune că au respectat pe ale banatului Craiovii. Feudalitatea, dar, nu se putu introduce în țări cu acești domni. Munții erau mai populați și tot locuitorul a trebuit să-și aibă moșia sa. Acum însă cei mai mulți moșneni se află la munți. Câmpia care din apăsarea năvălirii barbarilor pe alocurea rămăsese pustie, trebuie să fie rămas pe seama statului, formând aceea ce la Romani se numea *ager publicus*. Din aceste locuri domnii făceau dănii Ele însă au trebuit să fie puține la număr, căci, curând după aceea, vedem pe domni a fi siliți a cumpăra moșii dela moșneni spre a face danie vre unui boier sau a înzestra vreo mânăstire.

Câmpia trebui în urmă să se împopuleze, și mai cu seamă la 1320 supt Mihai I Basarab, când năvălirile Turcilor în Tracia siliră pe mai mulți din Românii Misiilor să treacă în Țeara Românească. Asemenea și în

[1]) S[ire] înțelegerea subiectului ce tractăm noi am țintit aci numai a refuta părerea de o concuistă a acestor țări, rămâind a developa mai mult această întrebare și a arăta părerea noastră, cum înțelegem venirea acestor domni, într'un tractat cronologic, ce lucrăm, asupra domnilor.

www.dacoromanica.ro

Moldova proprietarii câmpiei sau a Ţării de jos şi-au adus coloni din locuitorii de Ţeara de sus, cum şi în alte ţări vecine, de i-au aşezat pe moşiile lor [1]). Atunci stăpânul pământului făcu trei părţi din domenul său, din cari două le împărţi în părţi mici pe la coloniştii săi şi cealaltă fu cultivată de aceştia în folosul lui prin mijlocul clăcii, adecă a unui număr de zile de lucru. Dar în starea de atârnare şi supunere desăvârşită în care se aflau cultivatorii săraci şi desarmaţi înaintea stăpânului lor războinic, care avea puterea în mână şi care era proprietar absolut nu numai peste pământ dar şi peste tot ce slujea a-l exploata, înaintea stăpânului, dela care ei aveau hrana de toate zilele, ei erau foarte slabi şi peste puţin se văzură siliţi a suscrie la legile cele mai aspre. Mai curând sau mai târziu le luă şi libertatea şi îi făcu robi ai pământului. Astfel a urmat în toată Europa, astfel a trebuit să urmeze şi la noi, căci robia este o consecinţă neapărată a sistemii de clacă, ea totdeauna a însoţit-o sau a venit îndată după dânsa. La început însă erau puţini la număr aceşti nenorociţi, cea mai mare parte a populaţiei fiind moşneni sau răzaşi. Curând însă desposedarea acestora începu a se face, numărul lor a se împuţina din zi în zi şi moşioarele lor a se concentra în proprietăţi mari.

Interesul, nevoia şi sila conlucrară la aceasta.

Interesul, căci proprietarii cei mari dobândind dela stăpânitori dreptul de scutire de dăjdii pentru satele lor, şi toată greutatea statului rămâind numai pe moşneni, mulţi dintre aceştia, spre a scăpa de tirania guvernului şi spre a se bucura de folosurile ce le da scutirea dăjdiilor şi protecţia unui stăpân puternic, preferară a se vinde ei cu moşiile lor cu un preţ prea uşure. Nevoia, căci îndată libertatea ţărilor fiind amerinţată de naţiile vecine, moşnenii trebuiră să alerge s'o apere. Ei au apărat-o vitejeşte şi au mântuit-o. Dar în vreme ce patria îşi păstra libertatea sa, ei şi-o pierdeau pe a lor. Un istoric modern a observat-o prea bine. «Aceste războaie, zice el, au făcut să piară egalitatea din ţeară. Bătrânul soldat, întorcându-se la casa sa, îşi găseşte femeea plângând, fata sau feciorul, ce a lăsat în leagăn, au pierit. Sărac, căci s'a luptat numai pentru patrie, el este silit a-şi vinde ţarina sa, coliba

[1]) Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Pt. 2, c. 16.

www.dacoromanica.ro

sa, și peste puțin, neputând altfel a-și plăti îndatoririle sale către stat, a se vinde și pe sine-și, și în vreme ce până atunci erau numai războinici, boieri și moșneni, se făcu războinici și supuși, cari se prefăcură curând în boeri și clăcași, adică stăpâni și robi. Aceasta este pentru Țeara Românească, chiar și pentru Moldova, rezultatul a trei zeci și trei ani de războiu a lui Mircea I »[1]). Studiul hrisoavelor ne-a făcut să cunoaștem că această observație e dreaptă.

Intr'adevăr din zilele principilor războinici, sau curând după dânșii, se găsesc cele mai multe acte, prin cari moșnenii își vând moșiile sau le sânt răpite de către stăpânitori și boieri. In actul aci alăturat se poate vedea un exemplu (Vezi actul Nr. 3 [Anexa Nr. XII]).

Noi avem multe asemenea acte, dar pe toate nu le puturăm reproduce[2]). Cum că sila asemenea a contribuit mult spre deposedarea moșnenilor și robirea lor, hrisoavele și cronicele, cari împreună o mărturisesc, nu ne mai lasă să ne îndoim. In lauda ce un cronicar face domnului Costantin Duca V-v., zice: « Că acest domn făcea dreptate tutulor și mai cu seamă celor ce pâra pentru vecinătate, nu-l da fie cum la vecinătate și fără jurământ, ci mai cu dinadinsul răspundea celui ce avea nevoe de vecinătate, zicându-i, pas de îți caută trei sau patru oameni jurători, cum n'au fost nici tată său, nici moșul său vecin de moșie aceluia cine-l trăgea ; și așa jurând îi da volnicie să fie slobod în veci de vecinătate, că acum făcuse boierii obiceiul nou de zicea: cine au șezut în sat boieresc doisprezece ani, să rămâie vecin, iară Costantin

[1]) J. A. Vaillant, *La Romanie*, t. I, p. 187.

[2]) Intre alte acte însemnăm și unul dela Costantin Basarab V-v. din 10 Iunie 1654, prin care întărește familiei Buzeștilor stăpânirea a 128 de moșii, ce le avea, parte rămase dela moși și strămoși, parte cumpărate. Intr'aceste din urmă figurează vreo douăzeci cumpărate de postelnicul Radu Buzescu, dela moșneni, în zilele lui Mihai V-v. Viteazul. « Aceste sate, zice hrisovul, au fost cnezi (adică domnești, slobozi) și cu moșiile lor de mai nainte vreme. Apoi, când au fost în zilele răposatului Mihai V-v., l. 7102, ei văzând atâta nevoie și greutate, pentru birurile și n'au avut cu ce să se plătească de greutățile lor, ci au venit la jupan Radul Cluceriul Buzăscul fiind atunci vel spătar, ei de a lor bună voe și s'au vândut vecini, ei cu toți fiii lor și toate părțile lor de moșie pre bani gata. Insă Cârstea cu st. 50 aspri 1875, Dan cu st. 10 aspri 375 ș. c. l. ». Tot în acel act mai la vale se zice că un aspru de argint umbla atunci 2 bani.

www.dacoromanica.ro

Duca Vodă nu se uita acolo şi încă zicea: Cu păcat este să-l robeşti pe frate-tău, căci păgânii îşi cumpără robi pe bani şi în al şaptelea an îi eartă, iară alţii şi mai curând le dau slobozenie, iară tu eşti creştin şi neluându-l pe bani şi fiind creştin ca şi tine şi tu vei în veci să-l vecineşti »[1]). Cantemir asemenea mărturiseşte că o parte din clăcaşi sânt din răzaşii cari pentru sărăcie şi-au vândut moşiile lor cele părinteşti şi i-au silit cu strâmbătate să priimească jugul supunerii[2]). Hrisovul Clococenilor asemenea arată « că adesele turburări ale locurilor şi marea îmbelşugare a unora au făcut pe cei mai mulţi din Românii Transilvaniei hobagi sau robi, precum în Valachia sânt rumânii şi şi în Moldavia vecinii », (vezi actul Nr. 4 [Anexa Nr. XIII]).

Acestea fură, după socotinţa noastră, pricinile cari stinseră egalitatea străbună de drepturi şi de stare în ţările noastre şi formară acea monstruozitate soţială, ca o ţeară întreagă să robească la vreo câţiva particulari. O aristocraţie de bani sau de stare, singurul fel de aristocraţie ce a fost totdeauna în ţeara noastră, se întocmi atunci. Puternică prin avuţiile sale, ea se organiză mai bine din zi în zi şi se întemeie pe robia gloatelor. Această robie nu putu însă fi complectă decât prea târziu din pricina turburărilor ţării, cari favorizau oarecât spre ţărani, dându-le prilej a rătăci dintr'o parte a ţării într'alta şi operând astfel o adeasă strămutare în stări. Mihai Viteazul fu cel dintâi domn care legiui printr'un aşezământ al său ca fiecare ţăran, pe a cui moşie se va afla atunci, acolo să rămâie rumân veşnic (Vezi actul nr. 5 [Anexa Nr. XIV][3]). Acest act barbar făcut de un prinţ ce a lucrat atâta pentru libertate, anevoe s'ar putea pricepe, de n'am şti că aristocraţia, puternică atunci, a trebuit să-l silească la aceasta. De atunci se desăvârşi regimul feodal în ţeara noastră. De atunci clăcaşii transformaţi în robi, nu numai că urmară a se vinde împreună cu pământul, dar şi numele lor începu a se trece în actul vânzării, deşi nu se puteau vinde deosebit de pământ ca robi ţigani; de atunci proprietarul, murindu-i robul fără

[1]) *Leatopiseţele Ţării Moldovei*, t. II, Pt. I, p. 46.

[2]) Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Pt. II, c. 16.

[3]) Despre acest aşezământ, afară de actul însemnat cu Nr. 5, se pomeneşte şi în hrisovul lui C. Basarab V-v. din 1654, care l-am citat în nota precedentă, cum şi alte acte.

www.dacoromanica.ro

moștenitori, putea să-l moștenească; de atunci el putea să-l îndatoreze a-i munci cât va voi. Singurul drept ce se dă țăranului rob era ca stăpânul lui să nu-i poată răpi după voință banii, vitele și instrumentele de arătură și de a-l putea pedepsi decât corecțional, iar nu a-l omorî, căci făcând-o, se osândia ca un ucigaș, iar nevasta și copiii ucisului rămâneau slobozi. Fără a ști când s'a desăvârșit sistemul feudal în Moldova, știm că pe acea vreme aceleași obiceiuri erau și acolo. Legiuirile lui Vasile V-v. din Moldova și a lui Matei Basarab V-v. din Țeara Românească mai întăriră în urmă acest obiceiu, adăogând pentru proprietarul care ar priimi un rob strein pe moșia sa, o pedeapsă de 12 litre argint către stăpânire și 24 către stăpânul acelui rob. Așa robia fu răsplata claselor de sus ale soțietății către clasele de jos, care le-au hrănit, le-au respectat totdeauna, le-au păstrat în poziția lor și au jertfit și muncă, și bani, și vieață pentru patrie și libertate.

De atunci, dela Mihai Viteazul, țeara se împărți în două tabere vrăjmașe, având interesuri împotrivite. De atunci poporul se făcu nesimțitor la glasul domnului și al boierilor, nu mai vru a se jertfi pentru o patrie unde nu i s'a lăsat drepturi și pentru o libertate, de care el nu se poate bucura, și țeara în loc de a se realța, merse cu grăbire spre scădenie. Timpuri nenorocite o copleșiră în urmă. Acea lege înaltă a naturii, că toată fapta trage după sine răsplata sa, acea lege se manifestă în sfârșit cumplit asupra capetelor boierilor. Ei, cari făcuseră din frații lor robi, fuseră atunci siliți să-și aplece trufașul lor cap și să geamă supt jugul robilor din Fanar. In acele minute, când toate duhurile erau preocupate de trista vedere a ruinei acestor țări, când obiceiurile, instituțiile, drepturile lor se corupeau și se sfâșiau de ghiara de fier a Fanarioților, când țăranii disperați de îndoita tiranie ce-i apăsa, își părăsiau în gloate patria [1]) sau își căutau ușurarea chinurilor ce-i mun-

[1]) In acele vremi despopulația Țării Românești a fost foarte repede. La catagrafia făcută de Costantin V-v. Mavrocordat, la 1741, se găsise 147.000 familii birnici. La 1746 nu s'a găsit decât 70.000. Numai din județul Dolj au fugit odată 15.000 familii. Zece ani după aceea, la 1757, făcându-se catagrafie, de abia se găsi 35.000 familii de birnici. Le général de Baur, *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie*, p. 271; Kogălniceanu, *Histoire de la Valachie* p. 394 et 395.

www.dacoromanica.ro

ciau în tălhârie, umblând să dobândească prin silă, aceea ce li să răpise prin silă. In acele triste minute Dumnezeu vorbi în inimile celor puternici ai ţării. Ei recunoscură vina lor şi osânda cerească şi îşi aduseră aminte că sânt creştini şi că Hristos s'a jertfit pe pământ ca să piară robia. In seanţa dela 5 August 1746, Obştească Adunare a Ţării Româneşti declară «că ea nu cunoaşte mai greu şi mai mare păcat decât a avea pe fraţii noştri cei întru Hristos supt jugul robiei noastre, de vreme ce Sf. Evanghelie ne zice, iubeşte pe aproapele tău ca însuşi pre tine. Ca următori dar acestei porunci nu trebuie să robim pre fraţii noştri. Că robia n'a fost de nici un folos, ci încă un obiceiu de mare pagubă sufletelor noastre, rămasă fiind dela strămoşi ca un blestem asupra capetelor noastre». Ei hotărîră atunci libertatea tuturor ţăranilor (Vezi actele Nr. 6 şi 7 [Anexe Nr. XV şi XVI]). Această declaraţie răsună cu putere în inimile tuturor şi Obştească Adunare a Moldaviei nu întârzie a lua asemenea hotărîre (vezi actul Nr. 8 [Anexa Nr. XVII]). Aceste acte fură cele din urmă făcute de Obşteştile Adunări alcătuite de toate stările, astfel cum era în vechime şi cum de atunci n'au mai fost, căci divanurile ce fură după aceea până la Regulament, deşi urma a se numi pe sine Obştească Adunare, dar erau tare deosebite de cele dintâi şi prin compoziţia şi prin atribuţiile lor.

In urma acestor acte, se hotărî un număr de scutelnici şi poslușnici spre îndemnizaţia proprietarilor, pentru jertfa făcută şi se legiui şi urbariul. Dar măsura ce se luă atunci, sau din neexperiinţă sau că interesele egoiste biruiră, fu greşită şi anulă cu totul folosul ce ar fi adus acele acte. Astfel în loc de a asigura starea materială şi viitorul ţăranilor, făcându-i proprietari pe părţile de pământ trebuincioase hranei lor cu o răscumpărare în bani din parte-le, potrivită şi omenească, după cum se urmează astăzi în Ungaria, sau cel puţin a le da un drept ereditariu pe acele părţi de pământ, pentru care se li să ia o plată uşure de embatic pe fiecare an, ei hotărîră ca ţăranii să lucreze 24 zile de clacă, să dea dijmă din semănături, fân şi deosebite dări pentru unele vite şi să nu poată eşi din satul lor fără voea stăpânirii (vezi actul Nr. 9 [Anexa Nr. XVIII]). Până în acea epocă ţăranii se deosebeau în moşneni sau cnezi, cari aveau moşiile lor, în vecini, români sau robi şi în oameni slobozi sau domneşti, cari locuiau pe moşii boiereşti sau mânăstireşti,

www.dacoromanica.ro

fără a fi robi ai pământului. Aceşti din urmă, în mic număr, erau din cei ce viind mai târziu din ţările vecine nu apucaseră a se robi, cum şi din ostaşii cari eşeau din slujbă după ce slujeau în oarecare cete deosebite, cum era în Moldova a călăraşilor, a curtenilor şi a aprozilor [1]); înainte ei lucrau proprietarului moşiei, unde se aflau tot nehotărît ca şi robii, iar nemţii, ocupând Banatul la 1718, hotărîră ca ei să lucreze proprietarului numai 48 zile [2]). Asemenea şi în Moldova Costantin V-v. Mavrocordat, la 1744, le hotărî ca să lucreze numai 24 zile [3]). Dela emanţipaţia vecinilor, aceste două clase, vecinii şi cei slobozi, se împreunară într'una şi ţăranii nu se mai deosebiră decât în moşneni şi clăcaşi.

Soarta ţăranilor nu se îmbunătăţi prin emanţipaţia lor, căci, după cum un scriitor a observat-o prea bine «emanţipând pe ţărani nu facem nimic sau mai nimic pentru soarta lor. Servagiul (robia) este o urmare neapărată a clăcii, el stă în dependenţa absolută în care se află ţăranul sărac către stăpânul său, care singur numai posedează şi poate a-i da instrumente de lucru. Legea care îl declară slobod nu schimbă nimic la această stare a lucrurilor. Aceea ce e de lipsă sânt cultivatorii, capitalişti sau proprietari, putând să întreprindă cultura pe seama lor. Capitalul, numai, poate asigura independenţa ţăranului». Astfel această independenţă rămase numai recunoscută în lege, iar în faptă relaţiile lor cu proprietarul rămaseră tot aceleaşi, cu singura deosebire că proprietarii găsiră în această înnoire prilej de a scăpa de îndatorirea ce aveau de a da ţăranului instrumentele de cultură şi de a-l hrăni la vreme de boală sau de foamete. Afară de aceasta, deşi se legiui ca ţăranul să lucreze proprietarului 24 zile, iar peste puţin se scăzu la 12 zile, dar după natura sistemii de clacă şi după cum un act public mărturiseşte «ţăranii obişnuiţi de mai nainte vreme a fi supuşi stăpânilor moşiei la toate slujbele, iarăşi fără soroc slujea şi pentru rânduitele zile». (Vezi actul Nr. 10 [Anexa Nr. XIX]).

Deosebit de cele ce ziserăm, ţăranii avură a suferi atunci şi toată povara birurilor, de cari mai înainte ca robi erau scutiţi. Aşa numai

[1]) Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Pt. 2, c. 16.

[2]) Baur, p. 271; Ἱστορια τῆς Βλαχίας, Viena, 1806.

[3]) Vezi hrisovul acestui domn în *Arhiva Românească*, t. 2.

www.dacoromanica.ro

prin păstrarea clăcii libertatea ţăranilor se făcu iluzuoară, robia se păstră şi starea lor merse din rău în mai rău. « Mărimea cea nemărginită a dăjdiilor şi a mâncătoriilor, tirania Fanarioţilor şi a boierilor pământeni, zice un istoriograf, făcură pe ţărani să fie cei mai nenorociţi oameni din Europa. Niciodată ei nu erau siguri de munca lor, niciodată ei nu ştiau de vor mânca pâinea ce au semănat, căci la tot minutul un satelit al domnului putea să vie să le răpească instrumentele de arătură şi vitele. Speriaţi cu totul, nefiind siguri de nimic, ei neîngrijiră agricultura, nu lucrară pământul fără numai pe cât le trebuia ca să aibă pâine pentru nenorociţii lor copii. Temerea ca productul muncii lor să nu cază în mâna asupritorilor lor produse apatia şi apatia născu lenea, viţiu ce li se impută acum atât de mult. Astfel se vedeau mulţi dintrînşii în disperarea lor a-şi părăsi ţeara, aceea ce făceau cei după margini, sau a se face tâlhari de drumuri, aceea ce obişnuiau mai ales cei din lăuntrul ţării, cari n'aveau înlesnire să fugă »[1]). Intr'acest chip, încă odată, interesele egoiste ale proprietarilor aduseră ruinarea acestor ţări. La 1760 Ţeara Românească era mai despopulată şi domnul Alexandru Scarlat Ghica numai cu făgădueli mari şi cu deoscbite privilegii putu a întoarce pe vreo câţiva ţărani la locul lor. (Actul Nr. 11 [Anexa Nr. XX]). Dar experienţa trecută nu slujea întru nimic. Indată ce ţăranii intrau în ţeară, jefuirile şi asupririle iar începeau şi aceştia, după obiceiul lor, din nou pribegeau sau se făceau tâlhari. Astfel la 1775 mai mult de zece mii ţărani lăsaseră plugul şi se apucaseră de tâlhărie. Alexandru V-v. Ipsilante, cu mare nevoe, făgădueli şi scutiri, putu a-i întoarce iarăşi la muncă[2]). In Moldova, asemenea, ţăranii, în disperare, începură a nu mai vroi să plătească dăjdiile şi a lucra cele 24 zile la proprietar, după cum se legiuise la 1749. Grigore Ghica V-v., văzând aceasta, povăţuit şi de nişte simţiri mai omenoase, prin hrisovul său din 1 Ianuarie 1766 scăzu numărul zilelor de lucru la 12. Boierii se nemulţumiră de aceasta, dar o suferiră până la 1775 când Mitropolitul şi cu şapte boieri, îndrăznind a se numi pe sine Obştească Adunare, propuseră aceluiaş domn ca să binevoiască a hotărî: « Ca lăcuitorii să

[1]) Kogălniceanu, *Histoire de la Valachie*, p. 461.
[2]) Fotino, t. II, p. 354.

www.dacoromanica.ro

lucreze la stăpânii moșiilor pe care se hrănesc și se chivernisesc din zece zile una, dând și dijmă din roduri, din a zecea, după obicei. Și această rânduială de slujbă a lăcuitorilor, adăoga acei șapte boieri filantropi, socotim că nu le vor fi lor de stricăciune, ci încă spre îmbelșugare și fericirea țării și a tutulor de obște»... (Vezi actul Nr. 10 [Anexa Nr. XIX]). Domnul nu numai că nu vru a primi această anaforă asupritoare, ci încă întări hrisovul său cel dintâi printr'un alt hrisov dela 1 Aprilie 1777. Nemulțumirea boierilor crescu și mai mult și pierderea domnului se hotărî. El însă rămase statornic în vroința sa. De abia cu o zi înaintea morții sale, când văzu că furtuna era să se spargă asupra capului său, de abia atunci se hotărî a face ceva spre a-i împăca. Prin hrisovul său, din 30 Septemvrie 1777, el așează ca, pe lângă acele 12 zile de lucru locuitorii să mai dea proprietarului două zile de clacă și o podvadă pe an și să tocmească acareturile dupe moșii, însă numai pre acele vechi. Dar această măsură era luată prea târziu și nici nu putea mulțumi pe boieri, de aceia bietul domn pieri, a doua zi, într'un chip grozav [1]).

Nici acest nou urbariu nu ținu mult. Pe la 1790 domnind Alexandru Moruz, boierii găsiră pretext că locuiorii se află în stare bună «și atât pentru aceasta, zice un memoar scris de un boier de pe atunci, cât și ca să se curme pricinile și prigonirile ce se născuseră pentru lucrul zilelor între ei și între stăpânii moșiilor și mai ales pentru ca de apururea să fie îmbelșugare în hrana norodului și a împlinirei poruncilor împărățești în zaherele ce se trimit la Țarigrad, sfat obștesc (?) făcându-se și aflându-se chipurile cele mai folositoare obștii (!), s'au fost pus la cale ca să lipsească zilele de lucru din mijloc și locuitorii se urmeze lucrarea pământului la stăpânii moșiei în măsură hotărîtă». Cu toate că acest nou urbariu era mai asupritor decât ce era mai nainte, însă tot era cu mult mai ușure decât ce s'a legiuit în urmă de Regulament. (Vezi actul Nr. 12 [Anexa Nr. XXI]).

In Țeara Românească starea țăranilor merse din zi în zi mai rău până la 1821, când disperarea lor izbucni. Dar această mișcare întreprinsă numai în favorul lor, nu le folosi întru nimic din pricina unor

[1]) Vezi *Foaia științifică și literară*, Iași, 1844, Nr. 29, p. 226.

www.dacoromanica.ro

împrejurări fatale. Ţeara, sau să facem mai bine, clasele înalte, care singure se folosesc de drepturile ţării, câştigară mult, dar poziţia ţăranilor nu luă nici o prefacere. In sfârşit după noile zdruncinări ale războiului din urmă, în care ţăranii şi-au plătit tributul lor şi de muncă şi de sânge, şi au cooperat puternic la izbânda oştirilor creştine, spre recunoştinţa acestora, tractatele încheiate asigurară drepturile ţării călcate de vreme îndelungată. O reformă complectă şi radicală în toate instituţiile noastre era atunci trebuincioasă şi se şi lucra. Poporul şi cu toţi acei oameni luminaţi şi filantropi, cari iau parte la suferinţele lui, erau plini de nădejde în acea reformă. Dar... Insă noi credem de cuvinţă a ne opri. Documentele nu ne lipsesc. Noi avem acum înaintea noastră multe şi prea interesante, între cari corespondenţa de mai mulţi ani urmată între guvernul trecut şi Obştească Adunare, dar socotirăm că vremea nu le-a venit spre a le publica. Intr'o zi ne vom întoarce asupra acestui sujet, vom completa acest articol, vom judeca fără patimă şi fără părtinire tot ce s'a făcut şi pe cei ce au lucrat într'această pricină şi vom plăti tributul nostru de laudă sau de hulă la cei ce le-ar fi meritat. Până atunci noi ne-am socoti fericiţi dacă acest articol, cu toată imperfecţia lui, dacă actele ce reproducem, doveditoare de o prigonire învierşunată de mai multe veacuri a claselor de jos de către clasele de sus, ar deştepta în inima acestora simtimente de omenire şi dreptate, dacă ele s'ar pătrunde de trebuinţa d'a înfrăţi deosebitele clase ale soţietăţii, de a le interesa pe toate deopotrivă la apărarea şi fericirea patriei comune şi aceasta luminând şi ridicând poziţia soţială a claselor de jos, dându-le drepturi deopotrivă şi îmbunătăţind mult starea lor materială. Căci vai de acele naţii, unde un mic număr de cetăţeni îşi întemeiază puterea şi fericirea lor pe robirea gloatelor! Ele pier!

Astfel noi văzurăm în zilele noastre o naţie puternică şi viteză, cu care odinioară ne luptam împreună pe câmpul slavei pentru libertate şi creştinătate, o văzurăm căzând cu zgomot sdrobită în bucăţi, o văzurăm chiar în anul acesta frământându-se în mormântul său, fără a se mai putea ridica, nu din nevoia puternicilor săi vrăjmaşi, dar din pricină că şi acolo o aristocraţie egoistă călcase în picioare drepturile omenirii!

www.dacoromanica.ro

XIII. FILOSOFIE SOŢIALĂ

www.dacoromanica.ro

Despre educaţia mumelor de familii sau civilizaţia neamului omenesc prin femei, de Aimé-Martin, *tradusă în româneşte de* I. D. Negulici.

Scrierea sus însemnată a d-lui Aimé-Martin, care a meritat a fi tradusă în mai multe limbi, o avem în sfârşit şi în româneşte. Cel dintâi volum a ieşit de supt teasc, al doilea credem că nu va întârzia. Această carte s'a judecat rău la noi, căci nu s'a cunoscut bine. Ţinta acestui articol este de a o face cunoscută împărtăşind într'aceeaşi vreme oarecari slabe băgări de seamă asupră-i. Fericiţi dacă prin aceste cuvinte vom putea aduce publicul rătăcit a o preţui după cum merită!

Două părţi bine deosebite coprinde această scriere. Una se ţine de filosofia psihologică şi cealaltă de filosofia socială. Ideia principală a celei dintâi părţi este că desvoltarea singură a înţelegerii bune poate ferici; că prin urmare neamul omenesc nu poate regenera decât prin suflet, dela care procede toată puterea şi toată fericitatea noastră.

Dar ce este înţelegerea? Ce este sufletul? După d-l Aimé-Martin înţelegerea este instinctul animalelor la gradul cel mai înalt. Prin înţelegere sântem cei mai dintâi din animale. Sântem mai industrioşi decât albinele, mai cruzi decât tigrii, de un rând mai înalt, într'adevăr, dar tot animale.

Sufletul, anima sau inima este principiul care ne face să pricepem frumosul, adevărul, infinitul, pe Dumnezeu. Inima singură ne deosebeşte de animale. Ea îşi are raţia sa, voinţa şi memoria sa. Aceasta este aceea ce Leibnitz numea gândiri obscure, Descartes gândiri înăscute şi Bacon simtimentul divin.

Această deosebire între înţelegere şi inimă este baza sistemii d-lui Aimé-Martin. El împarte pe om şi lucrările sale după aceste

www.dacoromanica.ro

două principuri, făcând fiecărui partea sa deopotrivă. Inţelegerii dă ideile ce vin din simţuri, inimii simtimentele. Una ce pleacă spre pământ şi uneşte pe om cu creaţia; cealaltă se urcă în cer, şi îi descopere pe Dumnezeu. Una se mulţumeşte de cele văzute şi se ţine în finit (mărginit); cealaltă caută pe cele nevăzute şi se odihneşte în infinit. Una ştie că este lume, animale, plante, cer, stele; cealaltă ştie că e nemuritoare şi că Dumnezeu există. Inţelegerii dar se cuvine tot ce e mincinos, egoist, toate raţionamentele cari dovedesc de adevărate opiniile contrarii; inimii simtimentul moral care face mărimea lui Socrate, L'Opital, Fénélon; simtimentul frumosului care inspiră pe Homer, Corneille, Shakespeare, Lafontaine, Lamartine, simtimentul infinitului care urcă în sferele cele mai înalte pe Platon, Descartes, Kant şi Newton.

Inţelegerii tot ce în arte este curat de meşteşug, cum colorul, desenul, frumuseţea fizică; inimii tot ce e de geniu, cum expresia, simtimentul, frumuseţea ideală. Inţelegerii, scriitorii spirituali; inimii, scriitorii cei mari.

Acesta este principiul nou ce d-l Aimé-Martin a adus în filosofia psihologică, şi acest principiu ca orice lucru nou a găsit mulţi împotrivitori. Ei au zis că această deosebire prea mult dovedeşte, şi pentru aceea nimic nu dovedeşte; că d-l Aimé-Martin analizând estimea (fiinţa, l'être) noastră, anatomizând facultăţile noastre întocmai precum doctorul trupul nostru; despărţind ideile noastre şi puindu-le în două clase diferite, trăgând o linie de demarcaţie între înţelegere şi inimă, şi zicând, aceasta la una, şi aceasta la cealaltă; făcând oamenii compuşi unii numai de inimă, alţii numai de înţelegere; voind în sfârşit să dea o certitudine matematică la o deosebire ale cărei hotare vor fi în veci nepipăite, s'a vădit a fi însuşi stăpânit de acele friguri ale înţelegerii ce se sileşte a vindeca. Pentru ce oare înţelegerea este cu necesitate gonită din simtimentul frumosului? Pentru ce din ideia lui Dumnezeu? Pentru ce mai mult din inimă decât prin înţelegere Socrate întrevede un Dumnezeu unic, şi L'Opital se arată un magistru înţelept şi tolerant? Cum cartea lui Shakespeare, cel mai mare monument al scepticismului omenesc, ar putea fi faptă exclusivă a inimii? A inimii, care după d-l Aimé-Martin,

www.dacoromanica.ro

este vatra celor mai nobile credințe, și mai cu seamă a credinții lui Dumnezeu. A face dar din înțelegere numai un instinct de un rând mai înalt de-al animalelor iar tot de aceeași natură, este a o înjosi fără a realța inima; căci dacă inima este izvor unic al actelor de eroism și de jertfire, n'ar fi cu anevoie de a găsi în oarecari animale trăsuri cari țin mai mult de inimă decât de înțelegere, astfel încât am putea zice că este cel dintăi din instinctele animalelor. Pentru ce astronomul a cărui înțelegere lucrând asupra numerilor, urmează cometa în drumul ei, și atinge soarele în locuința sa peste alte lumi, n'ar avea decât instinctul furnicii, în a zecea sau a douăzecea putere? Și din contra pentru ce câinele care moare apărând pe stăpânul său n'ar avea el întrînsul oarece din principiul ce d-l Aimé-Martin numește inimă și care împinge pe cetățean a primi moartea spre a-și mântui țeara?

Noi socotim că deosebirea d-lui Aimé-Martin coprinde în sine mult adevăr, căci nu e îndoială că se află în noi idei puternice, a căror vatră am numit-o inimă sau suflet, și cari sânt contrare ideilor ce dăm în deobște înțelegerii; astfel sânt ideea frumosului, a bunului, a datorinței, ideile morale, ideea lui Dumnezeu. Aceste idei se luptă cu interesele noastre și adesea le biruie; ele ne fac să iubim aceea ce vatămă individul nostru, ne povățuește jertfa acolo unde instinctul ne-ar povățui egoismul; ele ne împing înainte, acolo unde dragostea de sine ne zice să ne tragem înapoi; ele ne fac în sfârșit să preferim moartea la vieață. Credem însă că d-l Aimé-Martin a împins prea departe această deosebire vrând să dea o realitate algebrică la soluția unui problem, pe care filosofia, cu toate progresurile ei moderne n'a putut încă hotărî. Materia și spiritul ce compun omul sânt așa de strâns unite împreună, una înrâurează atât de mult asupra celuilalt, încât a însemna acurat hotarăle lor se pare o absurditate. Adesea filosoful cunoaște bine un efect, dar cu toate acestea nu poate a se urca până la cauza lui primitivă și a o lămuri. Căci mintea omenească își are și ea indigențile sale și a voi a o înălța peste hotarele ei, este a se primejdui, a rătăci prin ținutul viselor.

Mustrarea ce au făcut unii critici d-lui Aimé-Martin, cum că ar fi vrând să întemeieze educația absolut numai pe inimă și a

www.dacoromanica.ro

părăsi înţelegerea, nu este adevărată, de vreme ce el zice curat că înţelegerea şi facultăţile inimii trebuesc deodată desvoltate; a le despărţi este a sfărâma pe om.

Dar inima fiind partea cea mai nobilă a omului nu rămâne îndoială că educaţia mai mult pe dânsa trebuie a se întemeia. Cui însă se va încredinţa această educaţie morală? D-l Aimé-Martin ne o arată. « In fiecare familie zice el, se află o zeitate încă necunoscută, a cărei putere e nebiruită şi bunătatea-i nesfârşită; o zeitate care trăeşte numai din vieaţa noastră, n'are altă bucurie decât bucuria noastră, nici altă fericire, decât fericirea noastră, şi căreia toată puterea îi vine dela dragoste; aceasta este muma de familie ». A face dar din fiecare familie un centru de civilizaţie, a încredinţa această civilizaţie în mâna femeii, aceştei fiinţe misterioasă, fantastică, îngerească, ce Rousseau visase şi căreia în prevederea sa pentru viitor, el îi însemnase importanţa socială, iată a doua parte şi ţinta scrierii d-lui Aimé-Martin. Această ideie e mai mult decât adevărată, şi el o developează de minune, şi o întemeiază pe fapte şi observaţii, ce la ideia noastră sânt netăgăduite. Cu femeia, zice Sheridan, natura scrie în inima bărbatului! Intr'adevăr cine alt ca femeia este în stare să priceapă simtimentele, delicateţele, jertfirile, al căror izvor este inima? Cine alt dar poate ca dânsa să le desvolte în sufletul copilului? Bărbatul cu prea puţină căldură va învăţa pe copil legile conşţiinţii, căci experienţa lui i-a dovedit că multe din aceste legi au efecturi nenorocite, pentru aceea ce cred într'însele, în lumea egoistă şi coruptă în care trăim. El anevoie va inspira religia a cărei credinţă este tare clătită într'însul de îndoielile scepticismului. Femeia însă va întrebuinţa toate puterile sufletului său, şi mai cu seamă acel farmec înduplecător cu care natura a înzestrat-o, spre a inspira copilului acele legi morale cari sânt esenţa sufletului său. In vreme ce alţii îi vor desvolta înţelegerea, ea îi va cultiva inima, îi va întări conştiinţa şi o va aduce în stare să poată birui în luptele în cari intrarea junelui în lume o va apuca. Mai înainte de toate încă trebuie să avem mume care să priceapă misia lor şi să fie în stare a o împlini. D-l Aimé-Martin a prevăzut aceasta; el întreprinde reforma mumei, şi apoi se apucă de a copilului. Aceste două reforme sfârşindu-le, el ne asvârle

www.dacoromanica.ro

pe calea unei civilizații nouă, a cărei cinste o vor avea femeile și care este menită a schimba soarta neamului omenesc.

Scrierea d-lui Aimé-Martin este luminată, înfocată, plină de convingție. Ea are multe pagine sublime cari ne aduc aminte de Rousseau și Bernardin de Saint-Pierre. Noi am deosebit mai cu seamă capetele: *Despre acție și reacție* și *Despre viață și moarte.* In capul despre progres, pasagiul următor este vrednic de însemnat; «Nu mai este îndoială, zice el, că tiparul periodic domnește în lume; el pune națiile față în față, toate se privesc și se judecă. Dar cu toate acestea, puterile învechite se rostogolesc pe făgașele lor cele adânci; ele nu înțeleg nimic din ceea ce se trece; ele nu văd că acest tipar căruia nu pot opune fără numai cenzura, vămile, închisorile, poliția, operează, în ceasul ce vorbesc, reforma cea mai puternică din câte a clădit până acum lumea; că ținta lui este a schimba tot; că tot ce până acum se făcea în întunerec, trebuie să se facă în ziua mare; că puterea siluitorilor scade, că maiestatea lor piere; ei n'o văd; ei n'o aud; și în proasta lor trufie, iată-i că ridică armate, că se încunjură de soldați, că cer sprijinul puterii brutale, uitând progresul în mijlocul triumfului unui mare popor: «Baionetele înțelegătoare!».

Oh! fie ca ei să înțeleagă odată! Revoluția ce se lucrează este nebiruită; este mare acea lege a naturii care duce neamul omenesc către progres! Regii nu vor mai putea să facă pe popoare a se întoarce din calea lor; ei nu vor putea opri istoria de a se opri. Dar această mișcare ce ei nu pot birui, este încă vremea de a o dirige. Ce este primejdios în jurnale? Rătăcirea. Invățați dar națiile a cunoaște adevărul; opuneți puterea sufletului la minciunile înțelegerii; desvoltați mugurul frumosului, dreptului, cinstitului, cari sânt chiar esența omului. Iată sufletul ce popoarele vor să le dați; ele l-au primit dela cer, și legiuitorii s'au muncit a-l stinge. Toți s'au silit să ciuntească pe om, dați-ne pe omul complect. Regii absoluți pun siguranța lor în neștiință și minciună. Regii populari își află scăparea lor în știință și în adevăr».

O singură observație avem să mai facem asupra scrierii d-lui Aimé-Martin. In capul *Despre nădejdile viitorului,* el se pleacă a crede că nordul este menit a coprinde și a civiliza orientul. Această doctrină fatalistă contrazice la toate celelalte idei ale d-lui Aimé-Martin.

www.dacoromanica.ro

In contra d-lui dar noi credem, că vremile concuistelor au trecut, că duhul concuistei doarme cu Napoleon în mormântul său şi că nimic nu-l va mai deştepta; că nădejdea civilizaţiei popoarelor este în comunicaţia ideilor, care va veni din comunicaţia naţiilor ce înlesnirile şi relaţiile comerciale vor aduce. Aci vedem mântuinţa Orientului. Pentru aceea ne place a profesa cu d-lui credinţa ce o vădeşte într'acelaş cap: « Slavă Domnului, zice el, ideile de popoare alese, de popoare osândite pier în Europa. Autoritatea călugărului nu mai face poliţia, buna plăcere nu mai face politica. O raţie universală se amestecă în toate. Acea expresie vulgară că glasul poporului este glasul lui Dumnezeu, s'a priceput de cei înţelepţi. Ei au simţit că spre a scoate la lumină adevărul, mai bine este a învăţa popoarele, decât a se ruga de cei puternici. Vedeţi ce schimbare au făcut în lume doar trei principiuri evanghelice căzute din întâmplare în mulţime. Şarta franţeză, desfiinţarea neguţătoriei cu robii, emanţipaţia Americii, mântuinţa Greciei, erau în opinia popoarelor până a nu intra în socoteala prinţilor. Aşa dar la conştiinţa publică, luminată prin evanghelie şi legile naturii, trebuie să apelăm. Intr'însa se află fericitatea neamului omenesc, şi veacul ce se naşte va vedea eşind dintr'însa civilizaţia Indiei şi a Africei, mântuinţa Orientului, desfiinţarea castelor, emancipaţia popoarelor şi libertatea universului ».

Aceasta este cartea cu care d-l N e g u l i c i a înavuţit literatura noastră.

www.dacoromanica.ro

XIV. LOGOFĂTUL MIRON COSTIN

www.dacoromanica.ro

Numele lui Miron Costin este vestit atâta prin istoria Moldaviei, ce ne-a lăsat, cât şi prin tragica lui moarte. Căci şi el asemenea a cinstit ştiinţa şi a dat frumosul exemplu în acele triste timpuri, pierzându-şi vieaţa pentru binele omenirii.

După ce îşi sfârşi învăţăturile în Bariu, în Podolia, Miron Costin se întoarse în Moldova, în cei din urmă ani ai domniei lui Vasile V-v., şi după obiceiul de obşte atunci, la toţi tinerii, de a se alătura pe lângă un boier însemnat, el îşi luă de patron pe Iordachi Cantacuzino, ce era atunci vistiernic mare. Pe lângă acest protector el ajunse îndată a se face cunoscut şi a fi întrebuinţat de domn în mai multe misii delicate. Astfel când Vasile V-v. fugea dinaintea lui Ştefan Gheorghe V-v., care cu ajutorul Muntenilor şi Transilvănenilor venise să ocupe tronul, Miron fu trimis înainte la Petru Potocki, starostele de Cameniţa, ca să ceară ajutor de oaste. El izbuti în misia sa şi întâmpină pe domn cu veste plăcută, când acesta călca hotarul polonez. După mai multe lupte, statornicindu-se, în sfârşit, Ştefan V-v. pe tronul Moldovei şi recunoscându-se de domn legiuit, Miron merse şi el cu alţi boieri de i se închină. Domnul îl primi bine, îl luă pe lângă sine şi îl întrebuinţă în multe slujbe însemnate. La 1658, Miron fu trimis în Ţeara Românească, la Costantin V-v. Basarab, ca să hotărască cum să răspunză ambii domni Porţii, care îi chema la Constantinopol să-şi dea seama de purtarea lor şi de unirea lor cu Prinţul Transilvaniei, Racoţi. Dar în zadar hotărîră ei să braveze Poarta; în zadar Costantin Basarab răspundea vizirului într'acest chip măreţ: «Că el nu va merge la Ţarigrad decât cu sabia în mână», căci faptele nu puteau corespunde cu vorbele şi hotărîrile lor. Ţeara de atunci se făcuse nepăsătoare de soarta stăpânitorilor, şi, lipsiţi de ajutorul ţării, aceşti domni trebuiră să-şi părărească tronul şi să fugă în Transilvania.

www.dacoromanica.ro

Supt următorii domni, Gheorghe Ghica V-v. şi Ştefăniţă V-v. (1657—1662) vedem pe Miron deosebindu-se atât în tabere, apărându-şi patria cu cinste, cât şi în sfaturi, dând păreri înţelepte şi folositoare ţării. Dela 1662—1672 cronicile tac despre Miron şi îl găsim tocmai în acest din urmă an în tabăra turcească dela Nistru, unde după luarea Cameniţii, viind vizirul, ceru dela Petriceico V-v. să-i trimiţă un boier din cei mai de treabă la cortul său. «Atunci, zice Neculcea, ales-au Petriceico V-v. din toţi boierii ţării mai de treabă la voroavă pre Miron Costin, care au fost mai pre urmă şi logofăt mare şi mergând Miron Costin la cortul vizirului, pusu-l-au vezirul de au şezut înaintea lui şi i-au zis vizirul să-i spuie drept: pare-le lor bine că au luat împărăţia Cameniţa, au ba? Eară Miron au răspuns că se teme a spune drept. Vizirul au zâmbit a râde şi i-au zis: să grăească, să nu se teamă. Atunci Miron au zis: sântem noi Moldovenii bucuroşi să se lăţească împărăţia în toate părţile cât de mult; iar peste ţeara noastră nu ne pare bine să se lăţească. Atunci vizirul iar au râs şi i-au zis: drept ai grăit». Miron se folosi de acea ocazie ca să smulgă dela vizir făgăduiala că nu va lăsa să ierneze oştirea sa în Moldova, căci ar aduce ţării multă vătămare.

In această vreme, în care istoria tace despre dânsul, Miron trăise, se vede, retirat, ocupându-se numai cu cronica sa, care ieşi la iveală în anul 1673, în Iaşi.

Această întâie scriere a sa, care continuază cronica vornicului U r e c h e, începând dela Aron V-v. până la Dabija V-v. (1593—1662), este cel mai de căpetenie drept al său la recunoştinţa noastră. La toată pagina acestei scrieri vede cineva cât acest lăudat cetăţean suferea de nimicnicia şi nenorocirea vremii de faţă şi cât plângea după vechea strălucire a Moldaviei. In precuvântarea sa el arată că ar fi dorit să urzească o istorie completă şi o şi începuse, «când sosiră, zice el, asupra noastră cumplite vremi de acum, de nu stăm de scrisoare, ci de grije şi suspinuri şi la acest fel de scrisoare gând slobod şi fără valuri trebueşte, iară noi privim cumplite vremi şi cumpănă mare pământului nostru şi nouă».

Inzestrat cu o înţelegere rară, desvoltată încă prin studii serioase, şi cu mult curaj cetăţenesc, Miron dobândi îndată o mare conside-

www.dacoromanica.ro

raţie între compatrioţii săi şi fu capul partidei turceşti din Moldavia ; căci în veacul al XVII-lea Românii pricepuseră, în sfârşit, că ei se înşeală tare aşteptând mântuirea lor dela puterile streine, de vreme ce ţinta acestor puteri, cum adesea s'a dovedit, era ca cu masca de creştinătate şi de mântuire să le aducă o mai straşnică robie. Atunci în ambele ţări se formă o partidă, care pătrunsă de acest adevăr, se silea să fie în bună înţelegere cu Poarta, ca şi aceasta să respecte drepturile lor şi astfel supt egida Turciei aceste ţări să se poată mântui de lăcomia vecinilor şi să aştepte în pace un viitor mai priincios. Din nenorocire intrigile streinilor, la cari o parte din Români fură prea lesne crezători, orbirea şi nestatornicia guvernului turcesc făcură ca politica acestui partid, care singur numai ar fi putut mântui atât aceste ţări, cât şi împărăţia turcească, nu se putu lăţi îndestul şi a se întemeia. De aceste idei povăţuit, Miron nu vru la 1674 să treacă cu Petriceico V-v. în partea Polonezilor, şi văzând că domnul se sileşte în tot chipul a opri pe boieri lângă sine, el se duce înainte-i şi îi zice: « Ori să fie voia Măriei Tale, ori să nu fie, noi nu ne vom lăsa casele să le ia Tătarii ». După aceea se închină adăogând « Să fie Măria ta sănătos », şi ieşi afară însoţit de toţi boierii şi căpitanii oştirilor.

La anul 1675, în domnia lui Dumitraşcu Cantacuzino, când el fiind vornic mare în ţeara de jos, fu trimis în două rânduri în Polonia pentru tratatii de pace. Un an după aceea Moldovenii se mântuiră de Dumitraşco Cantacuzino, mazilindu-l Poarta, şi Antonie Ruset se urcă în tron. Acesta era un om bun şi milostiv şi iubitor de patria sa. Miron Costin însă în domnia lui se aruncă în opoziţie şi la 1678, după întoarcerea dela Cehrin, din ţeara căzăcească, unde însoţise pe vizirul cu oştirea turcească, el împreună cu Buhuş hatmanul îl pârîră la vizirul şi izbutiră a-l mazili. Un cronicar povestind această faptă necuvenită, de vreme ce ţeara era mulţumită de Antonie Voevod, pomeneşte numai de Buhuş hatmanul, iar pe Miron îl trecę supt tăcere, zicând: « Şi altul, pe care treacă-l condeiul meu, căci l-am văzut osândit, perind nevinovat de alţi domni ». Miron însuşi se căi mult în urmă de această faptă a sa şi în ceasul morţii sale el strigă în gura mare: « Că piere pe dreptate, fără a fi vinovat către Cantemir Vodă, numai osânda lui Antonie V-v. îl goneşte, căci l-au pârît cu strâmbătate ».

www.dacoromanica.ro

Miron, dimpreună cu alţi boieri, însoţi pe Antonie V-v. în mazilia lui la Constantinopol şi intrigă mult să se numească domn Duca Vodă, prietenul său. In 6 Decemvrie 1678 Duca V-v. se urcă pentru a treia oară pe tronul Moldaviei. In această domnie el îşi desvălui mai mult caracterul său. Rău, pizmăreţ, îndelungăreţ la mânie şi lacom la avuţie, având încă şi pizmă veche pe Moldoveni, căci îl goniseră din ţeară în a doua lui domnie, el începu îndată feluri de asupriri, scoţând dări peste măsură şi prigonind pe mai mulţi boieri. « El era, zice cronica, şi domn şi vistiernic mare şi neguţător şi vameş, că toată hrana tuturor o lua el de o precupeţea ». Aşa nu trecu mult şi o sumă de boieri, între cari Vasile Gheuca vistiernicul cel mare, Gheorghiţă Bogdan vel jicnicer şi slugerul Lupul făcură complot ca să omoare pe domn şi pe logofătul Miron Costin şi pe hatmanul Buhuş, cari aveau nenorocirea a fi miniştri. Trădaţi de timpuriu, ei plătiră cu capul îndrăzneala lor.

In 1683, Aprilie 20, Duca V-v., din porunca sultanului, plecă cu două mii oameni pedestrime să însoţească armata turcească ce mergea să ia Viena. Logofătul Miron îl însoţi împreună cu alţi boieri. Domnul cu oştirea sa trecură prin Ţeara Românească, la Ruşava, şi de acolo prin Sebeş, Logoş, Timişoara, Sarvaş, Solnoc, peste apa Tisa şi apoi au trecut Dunărea pe la Buda unde au ajuns pe Şerban V-v. Cantacuzino, domnul Ţărei Româneşti şi împreună se duseră în tabăra vizirului, la Ston Beligrad, şi apoi porniră cu toţi spre Viena.

Pe când Duca V-v. cu armata turcească se trăgea îndărăt dinaintea mântuitorului Vienei, regele Sobieski, Moldova se făcu din nou pradă turburărilor. Nişte boieri moldoveni, ce erau emigraţi în Polonia, dimpreună cu fostul domn Petriceico, aflând de învingerea Turcilor la Viena, luară vreo câteva regimente de polonezi cu polcovnicii Dimidiski şi Cuneski şi se pogorîră în Moldova. Doamna şi caimacamii lăsaţi de Duca V-v. fugiră în Ţeara Românească şi locuitorii ţării emigrară din calea oştiei poloneze. Dintr'altă parte Cazacii prădau asemenea ţeara.

Duca V-v. ajungând în Transilvania, la curtea prinţului Apafi, şi aflând cu deamăruntul starea Moldaviei, plecă să intre în ţeară pre muntele Trotuş, după povaţa lui Miron, iar nu prin Ţeara Românească cum îl povăţuiau alţii, şi merse în sat la Domneşti, cu puţintei oameni.

www.dacoromanica.ro

Acolo, în sfatul de războiu ce se făcu, cei mai mulţi erau de părere ca să se tragă în Ţeara Românească, unde să aştepte sfârşitul acestor turburări. Atunci Miron se sculă şi strigă: « Cei ce vin sânt nişte tâlhari, ei n'au nici o putere; noi nu trebuie să dăm locul în mâna vrăjmaşilor, căci pământul acesta este frământat cu sângele moşilor şi a strămoşilor noştri! ». Voinţa lui Miron birui şi domnul rămase pe loc.

Acolo zăbovind vreo două săptămâni, în ziua de Crăciun, într'o Marţi, aflându-se la masă cu Miron Costin şi cu Costantin postelnicul se văzu izbit de Polonezii trimişi de Petriceico V-v., având capete pe Dimidiski şi Bainski. După o împotrivire de vreo două zile, şi cu toate silinţele hatmanului Buhuş, Polonezii intrară în curte, prinseră pe Duca V-v. şi îl porniră în Polonia.

Spun că mergând Duca V-v. într'o sanie cu doi cai, din cari unul alb şi altul murg, înhămaţi cu hamuri de tei, ocărît neîncetat de Polonezii ce-l duceau, se opri puţin spre Suceava la un sat şi pofti dela o femee lapte să mănânce, iar femeia, fără a-l cunoaşte îi răspunse: « N'avem lapte să-ţi dăm, că au mâncat Duca Vodă vacile din ţeară, de l-ar mânca viermii iadului cei neadormiţi ». Auzind aceste vorbe Duca V-v. începu a suspina şi a plânge amar. Acest minut răzbună Moldavia de atâţia ani de o cârmuire tiranică ce a pătimit supt acest domn. Căci a trebuit tare să fi suferit acel om trufaş, căruia nu-i era destul domniea Moldaviei şi a Ucrainei şi visa încă tronurile Ţării Româneşti şi Transilvaniei, în minutul acela când văzu toate visurile sale ruinate şi pe sineşi rob, căzut în mâinile vrăjmaşilor săi, batjocorit de dânşii şi blestemat de popor. Pildă de răsplată cerească, îngrozitoare pentru toţi stăpânitorii, cari uitând că cârmuirile sânt pentru binele popoarelor, cârmuiesc nu în interseul acestor popoare, ci în interesul lor în parte.

In acea turburare Miron era p'aci să-şi piarză vieaţa, de nu se întâmpla un Polonez, ce îi era prieten, care îl scăpă din mâinile ostaşilor. El se duse atunci de voia lui în Polonia, după Duca V-v., unde şezu mai bine de un an, până când se mazili Dumitraşcu Cantacuzino, succesorul lui Duca V-v. şi se alese domn Cantemir cel bătrân. Atunci el se întoarse în patria sa. Jalnică era starea Moldaviei în acea vreme. Dintr'o parte Polonezii, dintr'alta Cazacii şi Tătarii cuprinseră toată

www.dacoromanica.ro

ţeara, încât domnul nu stăpânea decât Iaşii şi o parte din ţeara de jos. Neorânduielile ce izvorîră din aceasta, nevoile de tot felul ce năpădise peste ţeară, între cari şi o grozavă foamete, făcură pe cei mai mulţi dintre feciorii de boieri, curteni şi alţii, să se facă tâlhari şi să prade ţeara. Spre stârpirea acestora domnul luă straşnice măsuri şi orândui pentru aceasta pe Miron Costin, staroste de Putna, şi pe frate-său Velicico Costin, hatman.

Miron se purtă în această slujbă cu multă asprime ca să poată stinge tâlharii. Tot spre acest sfârşit el puse atunci de lărgi drumul din lunca Mândruşcăi, de a căruia strâmtoare se foloseau tâlharii ca să izbească pe călători.

In acea vreme ieşi la iveală cartea lui Miron, *Pentru descălicatul dintâi a Ţearii Moldovei şi pentru neamul moldovenesc.* Vornicul Ureche începu cronica sa numai dela Dragoş V-v, iar de venirea Romanilor în aceste locuri şi colonizaţia lor nu pomenea nimic. După dânsul trei cronicari, Logofătul Eustratie, Simion Dascalul şi Mihail Călugărul adoptară o fabulă absurdă, cum că coloniştii din aceste ţări ar fi fost tâlhari scoşi din temniţele Romei şi trimişi de împăratul Romanilor ajutor lui Laulău, craiul unguresc. Miron fu cel dintâi care, supărat de această pată ce se punea asupra naţiei, se ridică şi refutând atât părerea absurdă a acestor cronicari, cât şi altele ale lui Eneas-Silvius şi Ioan Zamoisky, dovedi, întemeiat pe istoricii de bună credinţă, romanitatea noastră. După aceea el adăugă cronica lui Ureche cu deosebite adnotaţii şi în frumoasa precuvântare ce face la această scriere sfârşeşte poftind Românilor să vază «veacuri mai slobode».

Afară de aceste scrieri istorice ne-a mai rămas dela Miron şi nişte încercări poetice, cele dintâi de acest fel ce cunoaştem în limba românească, şi o epigramă către mitropolitul Dositei.

Cantemir V-v. era un domn bun, milostiv şi înzestrat cu mari talente ostăşeşti, dar iute la mânie şi neînvăţat cu totul. El avu nenorocirea de-şi dete toată credinţa unui fanariot, gonit pentru intrigile lui din Ţeara Românească, anume postelnicul Iordache Ruset, pe care îl făcu vistier mare. Acesta intrigă de scoase pe Velicico din hătmănie, făcându-l vornic mare, iar în locu-i puse pe Bogdan, ginerele domnului.

www.dacoromanica.ro

Toată cârmuirea căzu atunci numai în mâna lui Iordache Ruset şi a hatmanului. Asupririle făcute de dânşii, dăjdiile, sau cum se zicea atunci, orânduielile, ce lăcomia vistierului scotea adesea pe ţeară, mâhni tare pe pământeni şi începură a striga. Miron Costin striga mai tare decât ceilalţi asupra nedreptăţilor ce se urma. De multe ori, intrând în visterie, spune cronica, el zicea cam cu glumă: «Vistiernice, mai încet cu orânduielile!», ceea ce nu plăcea de loc vistierului. Asemenea şi Velicico, fiind cam semeţ, adesea înfrunta pe Bogdan ce îi urmase în hătmânie. Alte ori iarăşi, fiind la masă la Vodă, Miron îi zicea: «Mai des cu paharele, Măria ta şi mai rar cu orânduielile; că birul ţărei este iertat dela Poartă, şi-i vrea să-ţi dai Măria ta seama odată şi nu-i putea» (Vezi cronica lui N e c u l c e.)

Această purtare a fraţilor Costini făcu pe ambii miniştri să caute ocazie să-i piarză. Ocazia nu întârzie, boierii cei mari erau supăraţi de trufia şi lăcomia acestor miniştri, iar mai mult încă pe Cantemir V-v., căci îi despreţuia foarte, îşi alcătuise curtea în loc de feciori de boieri, de feciori de mojici, cum îi numeau ei, şi căci el adesea zicea: «Că domnul face neamurile, domnul le stinge, şi că feciorii de boieri îi sunt urâţi să nu-i vază în ochi». O seamă din aceşti boieri se adunară cu prilejul unei nunte la Băcanu, din sus de Bârlad, şi acolo se sfătuiră şi jurară cu toţii să fugă în Ţeara Românească, la domnul Costantin Brâncoveanul, cu ajutorul căruia să meargă la Poartă să ceară mazilia lui Cantemir şi să ridice domn pe Velicico Vornicul, care luase asemenea parte la acel sfat. Intre complotişti se găsi un trădător, anume Ilie Ţifăscul, poreclit Frige-vacă, care îi pârî la domn. Acesta trimise îndată noaptea boierenaşi de ai lui cu slujitori să-i prinză pe toţi. Unii dintr'înşii luară de veste şi fugiră în Ţeara Românească, iar pe alţii i-au prins şi i-au adus în Iaşi. Intre aceştia era şi Velicico Vornicul, pe care văzându-l Cantemir, când îl aduseră la curte, se turbură de mânie şi începu a-l bate cu buzduganul; pe urmă îl închise supt beciul de supt casa cea mică din Curtea domnească. Atunci Iordache Roset vistiernicul, uitând că Velicico i-a scăpat odată vieaţa, când Cantemir V-v. voia să-l omoare, se duse la domn şi îi zise: «De vreme ce te-ai grăbit şi l-ai bătut, nu-l lăsa viu; păzeşte de-l omoară, că de va scăpa viu, mâine, poimâine, el ne va omorî pe toţi». Cantemir V-v.

www.dacoromanica.ro

neçinsti atunci printr'o crimă bătrâneţea sa şi o domnie nepătată încă de sânge; el trimise noaptea următoare de scoase pe Velicico din închisoare şi fără a-l judeca, după lege, îl duseră la fântâna domnească şi acolo îi tăiară capul, fiind faţă la această osândă şi beizadea Dimitrache Cantemir, istoricul. Sângele lui Velicico, acestui bărbat de care aveau toţi sfială, zice Neculce, căci era mai bun decât toţi, nu potoli setea viclenilor miniştri. Ei se apropiară iarăşi de domn şi îi ziseră: «Acum de vreme ce ai omorît pe Velicico, trimite de prinde pe frate-său, Miron logofătul, de-l omoară; ori vinovat, ori nevinovat, să nu scape, că apoi a fi mai rău şi de tine şi de noi». Domnul se plecă încă odată la vicleanul sfat al miniştrilor şi trimise să aducă pe Miron.

Acesta se afla la moşia lui la Bărboşi, în ţinutul Neamţului; el nu ştia nimic de sfatul boierilor şi de moartea fratelui său; nu avea dar nimic a bănui din partea cârmuirii, cu cât mai mult încă că-şi logodise pe fiul său Pătraşcu cămăraşul cu fiica domnului. Era însă tare întristat, căci îşi pierduse soţia şi se ocupa de trista datorie de a o înmormânta, când sosi fără veste armaşul al doilea Racoviţă, cu poruncă ca să-l ia şi să-l ducă la Iaşi.

Vederea venerabilă a acestui bătrân boier, respectat de toată ţeara, poziţia cea tristă în care se afla şi aceea ce îl aştepta, insuflă slujitorilor un simtiment de compătimire şi îi ziseră să fugă în cetatea Neamţu, ce se afla în apropiere. Miron însă refuză, ştiindu-se drept şi gândind că mergând la Iaşi lesne se va îndrepta. El îi rugă să-l îngădue numai până şi-o înmormânta soţia şi apoi să plece.

Intr'acea vreme iată sosi şi Dumitraşco Macri, vătaful de păhărnicei, cu o a doua poruncă către lefegii din Roman, ca ori unde îl vor găsi, acolo să-l şi tae. Indată, fără a mai asculta rugăciunea lui de-a-l duce la Iaşi, îl smulseră din braţele familiei sale şi ducându-l în târg în Roman, îl îngenunchiară şi îi tăiară capul. Trupul lui fu înmormântat a doua zi, împreună cu al soţiei sale.

Intr'acest chip pieriră nevinovaţi logofătul Miron Costin şi frate-său Velicico hatmanul. «Şi nu i-au scos la divan Cantemir Vodă, zice o cronică, să le arăte vina sau vicleşug, să vază lumea. Ce aşa cu tirănie i-au omorît, nici cărţi viclene arătând, ce numai aşa ori pre vina lor,

www.dacoromanica.ro

ori cu năpaste i-au omorît. Aşa au deprins din începutul lumii pizma şi zavistia şi nu părăseşte a muşca pre toţi şi nimeni de dinţii ei a se feri nu poate».

Lui Miron i-au rămas trei feciori: Ion sărdariul, Nicolae logofătul al treilea, care a continuat cronica tată-său, şi Pătraşcu cămăraşul.

www.dacoromanica.ro

XV. CAMPANIA ROMÂNILOR IN CONTRA TURCILOR LA ANUL 1595

www.dacoromanica.ro

Aduc aminte Românilor una din faptele cele mai strălucite ale luptei părinţilor lor pentru libertate. Voi descrie acea campanie vestită care realţă demnitatea naţională, ne dete un nume şi o bază însemnată în Europa şi statornici pentru viitorime drepturile patriei noastre. Timpuri de-o memorie glorioasă! Timpuri de credinţă şi de jertfire, când părinţii noştri, credincioşi sublimi, îngenunchiau pe câmpul bătăliilor, cerând dela Dumnezeul armatelor laurele biruinţii sau coroana martirilor, şi astfel îmbărbătaţi, ei se aruncau unul împotriva a zece, în mijlocul vrăjmaşilor, şi Dumnezeu le da biruinţa, căci el ajută pe cei drepţi, căci el a lăsat libertatea pentru popoare, şi cei ce se luptă pentru libertate se luptă pentru Dumnezeu.

Moştenitori ai drepturilor pentru păstrarea cărora părinţii noştri au făcut atâtea jertfe în veacurile trecute, fie ca suvenirea acelor timpuri eroice să deştepte în noi simtimentul datoriei ce avem, de-a mări şi de-a păstra pentru viitorime această moştenire părintească.

Poziţia geografică a ţării lor impuse Românilor îndatorirea de-a fi mai nainte de toate o naţie războinică. Dela statornicirea Principatului, ei îşi văzură îndată independinţa lor ameninţată de Unguri. In războaiele lor cu această naţie ei se formară ca într'o şcoală pentru alte lupte mai mari, ce trebuiră să aibă peste puţin cu o naţie şi mai puternică. Turcii atunci se iviseră în Europa şi ameninţau a o cutropi. Mircea cel bătrân fu cel dintâi cavaler al creştinătăţii care se ispiti a opri furia lor. In câmpurile Rovinei el înfrânse trufia lui Baiazet II. Mai târziu el câştigă mai mari triumfuri, şi Românii, cuprinzând Adrianopolea, atunci capitala Otomanilor, le puseră un sultan după alegerea lor. Câţiva ani după aceea, un alt căpitan vestit apăra altarele patriei şi creştinătatea împotriva cumuliţilor lor vrăjmaşi. Vrednic emul al lui Ioan Uniad, Dracul Voevod ţinu mai mulţi ani, cu mirarea tutulor

www.dacoromanica.ro

popoarelor, războaie crunte cu Turcii, cari războaie, mărturisesc scriitorii acelei vremi, abia ar fi putut toţi creştinii împreună să susţie. In acele lupte grozave, ţeara se deşertă de locuitori, dar drepturile ei se păstrară, căci părinţii noştri aveau de temei că, mai bine ţeara lor să se prefacă într'un întins mormânt, numai să rămâie tot ţeara Românilor. Mai târziu Vlad Ţepeş V-v. sdrobea prin biruinţele sale pe cruntul Mahomet II, concherantul Constantinopolii, şi scăpă încă odată independinţa ameninţată. Dar, deşi Românii rămâneau biruitori pe câmpul bătăliilor, intrigile şi neunirea ce Turcii băgau între dânşii, îi biruiau asemenea. Printr'aceste uneltiri viclene ei slăbiră în urmă într'atât încât, la 1522, Turcii îndrăzniră a declara ţeara paşalâc. Această lovitură deşteptă pe Români, primejdia ce-i ameninţa îi uni şi, supt Radu dela Afumaţi, ei se luptară vitejeşte pentru drepturile naţionale şi triumfară. Dar triumful aduse iarăşi neunire; cutezările Turcilor se înmulţiră şi ţeara mergea cu grăbire spre o ruinare totală, când braţul de fier al lui Mihai o opri la marginea prăpastiei.

Opt luni erau numai de când acest vestit bărbat înălţase steagul independinţei (5 Noemvrie 1594) şi Românii făcuseră minuni de vitejii şi dovediseră cât de puternică este naţia cea mai mică când se luptă pentru libertatea sa. Indată după predarea Giurgiului şi bătaia dela Bucureşti, cu Emirul, lupte ce deschiseră războiul pentru libertate, Albert Kirali cuprinde oraşul de Floci (10 Decemvrie 1594), şi după ce sdrobeşte în două bătălii pe Turci, pe uscat şi pe Dunărea îngheţată, arde şi pradă Hârşova (1 Ianuarie 1595) şi Silistra, şi se întoarce triumfător în patria sa.

In acea vreme, murind Amurat III (18 Ianuarie), noul sultan, Mahomet III, porunceşte lui Mustafa paşa să treacă Dunărea cu patruzeci mii Turci şi lui Gherei, hanul Crâmului, să intre în ţeară cu treizeci mii Tătari. Mihai, fără a le lăsa vreme să se împreune, porneşte pe căpitanii săi asupră-le. In vreme ce Buzeştii, la Stăneşti şi la Putinei, culegeau triumfuri asupra Tătarilor, banul Manta la Şerbăneşti sfărma armata turcească şi Mustafa Paşa cu patrusprezece mii oameni ce-i mai rămase, scăpă în grabă în Rusciuk. Acolo Mihai îl înconjură şi-l sileşte să priimească bătaia. Paşa cade mort în luptă, armata lui se împrăştie şi Rusciukul se arde în flăcări. Mihai atunci, fără a pierde vreme

www.dacoromanica.ro

caută să se folosească de groaza ce aceste izbânzi au împrăştiat în Turci. El îşi împarte armata în deosebite cete; una supt banul Mihalcea cuprinde Silistra; alta, supt spătarul Preda şi stolnicul Radul, pradă iarăşi Hârşova, după ce biruie mai întâi oastea turcească ce voia a-i împiedica; a treia, supt Albert Kirali, pustieşte şi arde toate oraşele până la Ismail şi Varna, la marea Neagră [1]); în vreme ce a patra, supt Ferenţ, izbeşte pe Sinan-Paşa, care se întorcea din Ungaria, îl biruie, îi pradă comorile cele bogate, trece Balcanul, cuprinde toate cetăţile din calea sa, împrăştie groaza armelor noastre în toată Tracia şi îşi împinge năvălirile sale până la porţile Constantinopolii [2]). Sultanul tremură în saraiul său la auzirea acestor izbânzi. El aleargă atunci iarăşi la intrigi ca să împrăştie neunirea între Români; dar Paşa de Silistra cu noul domn, numit Ştefan, se biruie desăvârşit de ai noştri, în Bulgaria (14 Februarie 1595), şi oraşul Turtucaia, în urmă, cade în mâinile lor şi se sfarmă.

Mihai, după ce astupă în ţeară comploturile iscate de intrigile Turcilor, se pregăteşte pentru noui triumfuri. El trimite o ceată de cuprinde şi sfarmă cetatea Brăila, în vreme ce Farcaş, cu altă trupă, izbeşte Nicopolea şi îi dă foc.

Sultanul pregăteşte o altă expediţie împotriva înfricoşătorului său vrăjmaş. El îşi încredinţează armata vizirului său, vestitului Ferhat Paşa, şi invită pe hanul Tătarilor să intre cu oştile sale în Ţeara Românească, prin Moldavia. Mihai, cu iuţeala sa obicinuită, le iese înainte, învinge întâiu pe Tătari, se întoarce apoi cu grabă către Ferhat Paşa, îi reschiră armata şi arde şi pustieşte oraşul Nicopoli. Acestea au fost evenimentele ostăşeşti cari precedară vestita campanie ce voim a

---

[1]) Walter; Costantin Căpitanul.

[2]) Les Valaques commandés par Gerty Ferentz, attaquèrent dans les detrois du Mont-Haemus, Sinan, qui entrait en Thrace, tuèrent son escorte, et pillèrent ses trésors, qu'on disait être immenses. Ferentz profitant de ce premier avantage, se rendit maître des forts et des chateaux de ce pays. Il entra ensuite en Thrace et portant de tous cotés la terreur, il poussa ses courses jusqu'aux portes de Constantinopole. En revenant sur ses pas, pour rentrer en Valachie, il rencontra un parti de douze mille Tartares qu'il mit en fuite. Ceci se passa dans le mois de Janvier. De Thou, t. VIII, p. 666.

www.dacoromanica.ro

trata aici cu deamăruntul. In opt luni Românii se luptaseră în douăsprezece bătălii generale cu Turcii, le împrăştiaseră mai multe armate, cuprinseseră şi prădaseră Brăila, Giurgiu, Rusciukul, Silistra, Ismailul, Kilia, Baba, Probatu, Dobricea, Zagora, Turtucaia, Nicopolea, Vracea, Vidinul [1]), şi Constantinopolea însăşi îi văzu la porţile sale.

Sultanul în desnădăjduire se hotărăşte a face o silinţă extraordinară, şi, lăsând la o parte războiul cu Ungaria, a-şi porni toate oştirile asupra Ţărei Româneşti. El chiamă pe Sinan-Paşa, îi expune toată temerea şi durerea sa de izbirile lui Mihai, îl numeşte vizirul său şi îl însărcinează să meargă să pustiască şi să robească ţeara, iar pe Mihai să-l prinză şi să i-l aducă viu [2]). Bătrânul vizir, îngâmfat de izbânzile ce dobândise la Tunis, în Arabia, Persia, Africa, Georgia şi Ungaria [3]), jură şi chizăşueşte pe capul său că va supune această raia revoltată [4]).

El ese din Constantinopoli cu o armată numeroasă, cu tot aparatul trebuincios la războiu, luând cu sine şi steagul cel sfânt, cu care musulmanii se credeau nebiruiţi când îl aveau în tabăra lor; şi, trecând prin strâmtoarea dela Cialikavak, se îndreptează către Giurgiu, pe unde voia să treacă Dunărea. Intr'aceeaşi vreme porunci hanului să năvălească cu Tătarii prin Moldavia în ţeara noastră, şi zece galere încărcate cu muniţii, pentru artilerie, trebuiră să intre prin marea Neagră, în Dunăre, ca să se urce până la Rusciuk. Ţările româneşti se declarară atunci de paşalâcuri. Moldavia se dete lui Ghiafer-Paşa, beglerbegul Şerlakului şi Ţeara Românească lui Saturgi-Mahomed-Paşa, pe lângă care se numi defterdar, Mohamed-Beg dela Ienişer [5]).

Mihai, aflând pornirea Turcilor, luă măsuri de apărare şi înştiinţă pe Sigismund Batori, prinţul Transilvaniei, să-i vie într'ajutor, după tractatele încheiate.

Pe când Sinan se apropia de hotarele noastre, Sigismund Batori sărbătorea nunta sa cu Maria Cristina, arhiducesa de Austria, la care

---

[1]) Walther în Reusner, p. 237; Memorialul lui Stavrinos Vistierul.

[2]) Stavrinos; Walther în Reusne .

[3]) Hammer, t. II.

[4]) Walther.

[5]) Hammer; Stavrinos.

www.dacoromanica.ro

poftise şi pe Mihai. Primejdia ce ameninţa ţeara oprindu-l de-a se supune la această poftire, el trimise în locu-i pe Stroe Buzescul şi pe Radul Calomfirescul, cu daruri preţioase pentru nuntă, însărcinându-i să roage pe Sigismund ca, după tractatele încheiate, să grăbească a-i veni într'ajutor, căci vrăjmaşul comun se apropie şi voieşte, după ce va pustii Ţeara Românească, să treacă prin Transilvania în Ungaria, unde să reînceapă lupta întreruptă prin răscoala Românilor.

Vestea aceasta turbură veselia nunţii. Sigismund trimise pe mireasa sa la Gherla şi grăbi a porni o seamă de oştiri, ce avea gata, în Ţeara Românească. Dintr'altă parte, în vreme ce trimişii săi alergau la împăratul Germaniei, Rudolf, ca să-i vestească primejdia ţărilor creştine aliate cu dânsul, şi să-l roage a le ajuta la o asemenea nevoie, după vechiul obiceiu al Transilvaniei, doi oameni armaţi, unul călare şi altul pe jos, ţiind în mână o sabie sângerată, alergau prin toată ţeara chiemând poporul la arme împotriva vrăjmaşului obştesc [1]).

Mihai asemenea se pregătise de apărare. Pornindu-şi familia cu tot ce avea mai scump la Sibiu, în Transilvania, el ieşi din Bucureşti cu opt mii ostaşi şi merse de înfipse tabăra în drumul Giurgiului, la satul Măgureni. Acolo adună lângă sine capetele armatei sale şi se chibzuiră împreună asupra chipului cu care să apere mai bine ţeara [2]). Poziţia-i era critică, căci spre a opri intrarea Turcilor în ţeară trebuia a străjui toate hotarele, atât despre Dunăre cât şi despre Moldavia. Intr'adevăr, pe când Sinan se îndrepta către Giurgiu ca să treacă pe acolo Dunărea, alte cete turceşti îmblau să treacă printr'alte locuri, iar mai cu seamă la Nicopoli, unde se afla un corp însemnat de Turci, care din porunca vizirului rezidiseră cu multă cheltuială cetatea sfărâmată de Români [3]). Dintr'altă parte hanul se pregătea să năvălească prin Moldavia în Ţeara Românească. In această nevoie văzându-se, sfatul fu silit a hotărî că, spre a închide vrăjmaşului calea de-a intra în ţeară, trebuie să se împrăştie armata de-a lungul hotarelor, în locurile cele mai importante, oprind numai acei opt mii de ostaşi ce erau cu

[1]) A. Bechet, *Histoire du Cardinal Martinusius*, Paris, 1715, p. 324.
[2]) Walther.
[3]) De Thou.

www.dacoromanica.ro

Mihai, cu care aşezându-se într'un loc comod, să poată da ajutor unde va cere trebuinţa [1]).

Sinan-Paşa cu o armată de 180.000 ostaşi şi o mie lucrători sosi în sfârşit la Rusciuk. El se apucă îndată cu multă silinţă şi înfocare să arunce pe Dunăre un pod de vase pe care să-şi treacă armata în Ţeara Românească. Cu toate că în acest loc Dunărea este lată de un pătrar de miliariu, dar insula din partea stângă a apei ce Turcii prin mijlocul flotei lor ocupară lesne, şi unde ei reîntăriră cetăţuia sfărâmată de Români, îi ajuta foarte mult. Bătrânul vizir, cu o activitate rară la vârsta sa, prezida la construcţia podului, al cărui cap era ocrotit ca de o îngrădire, de cetăţuia din insulă, şi flancurile de galere. Mihai însă, de pe malul stâng, zăticni o lună întreagă lucrurile Turcilor; dar în sfârşit se văzu ameninţat pe la spate de o ceată dintrînşii ce izbutiră a trece Dunărea pe la Calafat, în vreme ce alţii o treceau în faţa Giurgiului pe corăbii. In această nevoie văzându-se, el lăsă malul Dunării şi se trase spre Bucureşti cu gândul ca târând pe vrăjmaşi după sine, să profiteze de cea mai bună ocazie ce i se va înfăţişa ca să se lupte cu dânşii. Atunci Sinan putu în pace a sfârşi podul şi trecându-şi armata călcă şi cuprinse malul românesc [2]).

Drumul care merge dela Giurgiu spre Bucureşti trece printr'o câmpie şeasă şi deschisă, afară numai dintr'un loc, două poştii departe de acest oraş, unde el se afla strâns şi închis de nişte dealuri păduroase. Intr'aceste dealuri este o vale, largă numai de un pătrar de miliariu, plină de crâng, pe care gârla Neajlovului ce o udă şi pâraiele ce se scurg din dealuri, o face să fie cu totul mocirloasă. Drumul acolo trece parte pe o şosea de pământ, parte pe un pod de lemn, care sânt aşa de strâmte încât de abia poate încăpea un car în lărgimea lor [3]). Această strâmtoare, numită Valea Călugărenilor, fu aleasă de Mihai spre a sluji de Termopile Românilor. Astăzi această vale este întocmai după cum ne-o descriu analiştii acestor timpuri. Nici un monument nu ne arată

---

[1]) Arthur Thomas, Sieur d'Ambry, *Continuation de l'histoire de Chalcocondyle*, Rouen, 1660, p. 756.

[2]) Walther.

[3]) *Idem;* Arthur Thomas, Sieur d'Ambry.

www.dacoromanica.ro

că acolo fu lupta cea crâncenă pentru libertate [1]). Atât sântem de nesimţitori la gloria naţională! Românul acum trece cu nepăsare printr'acel loc fără ca nimic să-i aducă aminte că pământul ce calcă este frământat cu sângele părinţilor săi şi acopere oasele vitejilor.

Mihai vru a se folosi de poziţia şi strâmtoarea acestui loc, ca să facă mulţimea Turcilor nefolositoare şi ca să se poată astfel lupta cu dânşii cu puteri egale. Pentru aceea el îşi aşează acolo tabăra, puind cete de streajă în deosebite părţi, spre a opri pe Turci de-a trece printr'alt loc [2]).

Dar Sinan, trebuind a înainta spre Bucureşti, era nevoit a trece pe la Călugăreni [3]), fiind acesta drumul cel mai scurt, şi temându-se ca, dând printr'altă parte, să nu lase în urma sa un vrăjmaş aşa de întreprinzător ca Mihai. Mulţimea oştirii sale, care era de douăsprezece ori mai mare decât a Românilor, îl făcea să nădăjduiască că-i va birui lesne. Intr'adevăr armata lui Sinan, după cum ştim, trecea peste 180.000 luptători [4]), în vreme ce a lui Mihai, cu tot ajutorul ce priimise din Moldavia şi Transilvania, de abia se urca la 16.000 ostaşi.

Vizirul, luându-se în urma lui Mihai, veni de tăbărî în faţa Călugărenilor, aşezându-şi corturile într'o bună poziţie şi într'o depărtare de un miliariu de tabăra Românilor [5]).

Ambele armate protivnice erau aşezate pe două înălţimi, faţă în faţă, fiind despărţite numai de o pădure din vale ce nu le oprea de-a se vedea [6]). Sinan se uită plin de mirare la puţinul număr al Românilor, care cuteza a aştepta întâmpinarea unei armate atât de numeroase [7]).

---

[1]) Crucea cea mare ce se află în acea vale este făcută de Şerban Cantacuzino Voevod, spre vecinicirea unui pod ce el a aşezat pe apa Neajlovului, dar nu priveşte bătălia.

[2]) Arthur Thomas.

[3]) *Idem;* De Thou.

[4]) Walther spune că armata turcească era de 180.000 oameni, Filstich o face de 200.000, iar Istvanfi numai de 100.000.

[5]) Walther.

[6]) De Thou; Sieur d'Ambry.

[7]) Sinan admirant la patience, ou plustost la résolution des Christiens, qui avecque un si petit nombre avaient toutes fois l'assurance de l'attendre de pied ferme au combat, luy qui avoit une si puissante armée. Sieur d'Ambry.

www.dacoromanica.ro

Cu toate acestea, nedespreţuind pe vrăjmaşii săi şi temându-se de vreo cursă, el îngriji de tot ce i-ar fi spre folos, şi pentru aceasta trimise douăsprezece mii ianiceri pedeştri ca să ocupe în pădure posturile cele mai importante pentru deschiderea căii armatei sale, în vreme ce dintr'o înălţime îndrepta zece tunuri spre tabăra creştinească [1]).

Românii priveau mişcările Turcilor şi se pregăteau a apăra vitejeşte acea strâmtoare, care era cheia ţării lor. Ei vedeau că sânt puţini, dar erau plini de credinţă şi nădejde în Dumnezeu, în sfinţenia pricinii şi în vitejia lor. In 13 August 1595 desdedimineaţă, Mihai, sfârşindu-şi pregătirile, ridică împreună cu ostaşii săi rugăciuni către Dumnezeu. După aceea, îndreptându-se către dânşii le zise să-şi aducă aminte de vechia lor vitejie, că ocazia de acum este frumoasă şi că de o vor pierde, anevoie o vor mai căpăta. Turcii, adăuga el, sânt speriaţi de atâtea pierderi; oraşele lor sânt cuprinse din toate părţile; din câte capete au avut armatele lor, numai unul se află care mai îndrăzneşte a ţinea fruntea creştinilor, că cu dânsul au a se lupta, şi gloria de a-l birui va fi foarte mare. Mulţimea vrăjmaşilor nu trebuie să-i sperie, de vreme ce Sinan a lăsat cele mai bune ale sale oştiri în garnizoane prin cetăţi, şi a adus cu dânsul numai oameni care vor face mai mult zgomot decât vătămare. Afară de acestea, locul de bătălie nu putea fi mai bine ales, de vreme ce mulţimea lor aci le va fi nefolositoare. El le zise încă să-şi aducă aminte de cruzimea vrăjmaşului care nu iartă niciodată pe biruiţi, cu atât mai mult pe cei ce s'au revoltat; că nu este destul că au scuturat jugul robiei, că au înnoit vechile legături cu împăratul şi cu Transilvania, dacă printr'o faptă strălucitoare ei nu vor căuta să întemeieze această generoasă hotărîre, că a venit vremea ca să se lupte puternic pentru libertate, iar mai cu seamă pentru cinstea religiei lor, ca să dovedească Turcilor că de au uzurpat înainte ţeara lor, a fost numai din pricina neunirii lor, dar că acum când toate popoarele vecine sânt în bună înţelegere împreună, trebuie a redobândi prin unire

---

« Mirabatur Sinan Valachos viso suo exercitu non fugere, sed se expectare, existimans neminem sibi resistere posse ». *Conspectus Historiae Valachicae cum auxilio divino ab anno reparatae salutis*, 1595.

[1]) D'Ambry; De Thou; Hammer.

www.dacoromanica.ro

aceea ce au pierdut prin discordie, şi a goni pe aceşti cruzi tirani dincolo de strâmtoare (Dardanele); că toţi vecinii şi-au făcut datoria lor, când bătându-i, când gonindu-i din cele mai bune cetăţi ale lor, astfel încât ei prăpădiră cea mai bună parte din armata ce Sinan dusese în Ungaria. In sfârşit el încheie zicându-le, că acum pot şi ei dobândi o asemenea glorie, căci toate dovedesc că vor avea aceeaş norocire [1]).

Ostaşii inimaţi fiind foarte înprotiva Turcilor, precum sânt toate popoarele când scutură jugul robiei, încurajaţi şi de cuvintele domnului lor, dar jaluzi încă mai mult ca cu o biruinţă strălucită să eclipseze glorioasele biruinţi ale vecinilor, cerură cu bucurie de la prinţul lor să-i povăţuiască către vrăjmaşi [2]). Atunci Mihai trece podul în capul a opt mii de ostaşi şi se aruncă cu furie asupra Osmanlîilor [3]). Patru paşi, Saturgi-Mahomed, Haider, Husein şi Mustafa sprijinesc cu vitejie năvălirea [4]). Dar izbirea Românilor fu aşa de furioasă încât, cu toată poziţia avantajoasă a Turcilor, prăvălindu-i, ei ajunseră la cele dintâi corturi ale taberii lor. Vrăjmaşii, ajutaţi de poziţie, de numărul ostaşilor şi de maşinile de războiu, îşi vin curând în sine şi încep a se lupta cu putere. Bătaia se întinde peste tot frontul armatelor şi ţine mai multe ceasuri, până când Turcii, făcând o izbire mai puternică izbutesc a împinge pe ai noştri ca un pătrar de miliariu îndărăt, şi a le lua toată artileria [5]). Mihai nu se descurajază de această neizbândă; el năvăleşte din nou asupra Turcilor făcându-le mare omor. Albert Kirali, generalul său, izbuteşte a lua înapoi două tunuri [6]); dar vrăjmaşii se apără vitejeşte, îşi împroaspătă adesea oştirile, aceea ce nu pot face Românii, şi îi reîmpinge îndărăt. Astfel a urmat lupta până la scăpătatul soarelui, biruitorii rămâind adesea biruiţi şi biruiţii biruitori [7]). «Turcii, zice un analist al acelei vremi, se luptau ajutoraţi

---

[1]) Acest cuvânt este întocmai cuprins în scrierea lui d'Ambry.
[2]) Arthur Thomas, Sieur d'Ambry.
[3]) Walther.
[4]) Hammer.
[5]) Walther.
[6]) Engel, *Neuere Geschichte der Walachey*, III. Periode, 1. Abth., p. 237.
[7]) Arthur Thomas, Sieur d'Ambry.

www.dacoromanica.ro

de mulţime şi de număr, Românii de tărie şi îndrăzneală »[1]). In sfârşit mica oştire română, împovărată de mulţimea vrăjmaşilor, trăsnită de numeroasa lor artilerie, este silită a se trage îndărăt. Retragerea ei însă e frumoasă şi metodică. Spre a nu se lăsa a fi împresurată de Turci, ea se întocmeşte în figura unui colţ şi înfăţişând astfel îndoite focuri vrăjmaşului, se trage înapoi cu încetul, luptându-se neîncetat. Strâmtoarea locului de bătaie, pădurile şi dealurile favorizau înapoierea Românilor şi zăticneau mişcările Turcilor şi silinţele lor de a-i împresura. Dar era de temut ca vrăjmaşii să nu izbutească a scoate pe ai noştri din strâmtoare şi să-i împingă în câmpie, unde i-ar fi zdrobit cu numărul lor[2]). Soarele era pe aproape de scăpătat. Românii se luptaseră cu eroism, dar osteniţi de-o lungă luptă, ei se plecau acum superiorităţii numerice a vrăjmaşului. Bătălia s'ar părea ca pierdută din parte-le, dacă vreo împrejurare nu i-ar ajuta. Mihai mai are încă o nădeajde. El trimisese de dimineaţă să chieme lângă dânsul un corp de pedestrime ce se afla departe de tabără. Sosi-va oare la vreme?... Dela această spânzură soarta bătăliei. In sfârşit, pe la scăpătatul soarelui, acest corp soseşte şi Mihai caută a se folosi de dânsul ca să smulgă biruinţa dela vrăjmaş. El îşi preîmblă privirea pe câmpul bătăliei, vede întocmirile Turcilor, şi, dupa dânsele, îşi pregăteşte pe ale sale. Sinan, văzând retragerea Românilor, luase inima şi, în capul rezervii sale, căuta a trece podul spre a-i izbi în front, în vreme ce Hasan Paşa cu Mihnea Vodă, din porunca lui, alergau prin pădure să-i lovească pe la spate. Mihai atunci se aşează cu ceata de curând sosită în faţa Turcilor spre a întâmpina pe Sinan, trimite pe căpitanul Cocea cu două sute Unguri şi alţi atâţia Cazaci pedeştri ca să izbească pe vrăjmaşi pe la spate; şi Albert Kirali aşează două tunuri ce redobândise într'o bună poziţie, şi e gata a-i trăsni de ar îndrăzni a trece podul. Sfârşind aceste pregătiri, Mihai gândeşte că împrejurarea cere neapărat o faptă eroică spre a descuraja pe Turci şi a ridica moralul oştirii sale. El hotărăşte atunci a se jertfi ca şi altădată şi a cumpăra biruinţa cu primejdia

[1]) *Conspectus Historiae Valachicae cum auxilio divino ab anno reparatae salutis*, 1595.

[2]) Walther.

www.dacoromanica.ro

vieţii sale. Ridicând ochii către cer, mărinimosul prinţ chiamă în ajutoru-i protecţia mântuitoare a Dumnezeului armatelor, smulge o secure ostăşească dela un soldat, se aruncă în coloana ce-l ameninţa mai de aproape, doboară pe toţi cei ce se ispitesc a i se împotrivi, ajunge pe Caraiman-Paşa, îi sboară capul, îi ia steagul cel sfânt, izbeşte şi pe alte capete vrăjmaşe, şi luptându-se voinicește se întoarce la ai săi, plin de trofeie şi fără a fi rănit [1]). Această faptă eroică înfioară pe Turci, iar pe creştini îi îmbărbătează din nou. Sinan văzând aceasta, spre a da curaj a lor săi, ia atunci ofensiva şi trece podul. Dar deodată se vede izbit în faţă de Mihai, în dos de căpitanul Cocea, şi în coastă trăsnit de tunurile aşăzate pe deal de Albert Kirali, care, bătând în mulţimea deasă a Turcilor, le răreşte rândurile şi le prăpădeşte toată aripa dreaptă. In zadar ienicerii se împotrivesc cu semeţie şi caută a răspunde cu focurile lor, căci celelalte cete spăimântate de aceste izbiri împreunate, la care nu se aşteptau, se reschiră şi îi târăsc şi pe dânşii îndărăt. Mulţimea se grămădise cu neorânduială la pod, căutând să-l treacă ca să scape; dar neputând încăpea pe dânsul, mulţi se aruncă în baltă, unde îşi aflau moartea. Intre aceştia erau şi paşii Haider, Husein şi Mustafa, împreună cu alte capete [2]). Bătrânul Sinan însuşi, târît de ai săi sau în graba fugii sale, fu călcat în picioarele cailor şi căzu de pe pod în apa Neajlovului cu atâta repeziciune, încât izbindu-se de pod, pierdu doi dinţi ce mai avea. El era p'aci să piară sau să cază în mâinile a lor noştri, dacă din norocirea lui un spahiu, anume Hasan, poreclit de atunci Balatagiu sau mântuitorul din baltă, nu l-ar fi scăpat [3]). Vestea morţii vizirului se împrăştie între Turci şi cei ce se mai împrotiveau o iau la fugă [4]). Românii îi gonesc dinaintea lor ca pe nişte turme de dobitoace, şi îi vâră în tabăra lor [5]). Hasan Paşa şi Mihnea Vodă ce veneau să încunjure pe Români, aflând că Sinan a pierit şi că armata lui e biruită, se trag îndărăt spre tabără. Intr'aceea vreme Mihai, întocmai ca semi-zeii cântaţi de Homer, alerga prin

[1]) Walther.
[2]) Walther; Engel; Fessler; Hammer.
[3]) Hammer.
[4]) Stavrinos Vistieriul; De Thou.
[5]) Walther.

www.dacoromanica.ro

tabăra turcească căutând pre Sinan, când văzând pe Hasan-Paşa, îi strigă să stea de este viteaz să se bată cu dânsul, piept la piept; dar acesta fugea înspăimântat şi nu se putea ţinea pe picioare de groază [1]). El merse de-şi ascunse ruşinea într'un crâng spinos, de unde de abia a doua zi îndrăzni să iasă la ai săi [2]). Noaptea opri măcelărirea armatei musulmane şi o feri de o destrucţie totală. Românii se întoarseră triumfători în tabăra lor, încărcaţi de prăzi bogate. Mai multe tunuri, între cari şi steagul cel verde şi sfânt al Proroculuí, căzură în mâinile lor. Ei redobândiră asemenea şi tunurile pierdute [3]). Trei mii, după unii [4]), iar după alţii, zece mii Turci [5]), zăceau în câmpul bătăliei. Pierderea Românilor era încă simţitoare, căci Turcii se apăraseră cu bărbăţie [6]). Apa Neajlovului se roşise de sângele vărsat în acea zi [7]).

Spre a odihni sufletul cetitorului de aceste scene sângeroase, istoriograful contimporan Walther ne povesteşte o anecdotă interesantă. El zice că în toată această expediţie a Românilor împotriva Turcilor, doui cerbi dumesticiţi însoţiră pe Mihai, şi chiar în vremea bătăliei dela Călugăreni, supt focul şi vuetul tunurilor şi bombelor, ei şedeau neclintit lângă cortul lui; însă omorându-se unul dintr'înşii, celălalt, de durere, merse de se ascunse în pădure.

Astfel a fost acea memorabilă bătălie dela Călugăreni, cea mai vestită din analele noastre. De douăsprezece ori mai puţin numeroşi decât vrăjmaşii lor, creştinii câştigară asupră-le o biruinţă strălucită. Soldaţii şi căpetenii se luptară toţi vitejăşte. Dar cinstea cea mai mare a biruinţei se cuvine lui Mihai. Prin întocmirile sale cele ingenioase, prin sângele rece şi nespăimântarea sa, şi prin primejdia în care îşi pusese vieaţa, el asigură biruinţa. Dacă cu dânsa nu se sfârşi atunci campania, dar ca contribui în urmă la săvârşirea ei, căci ea demoraliză

---

[1]) Stavrinos Vistieriul.

[2]) Walther.

[3]) Walther; Sieur d'Ambry.

[4]) Walther.

[5]) Sieur d'Ambry; De Thou.

[6]) Sieur d'Ambry; De Thou; Walther din contră pretinde că din creştini căzură numai vreo câteva sute.

[7]) Walther; Engel.

www.dacoromanica.ro

într'atât pe Turci, încât, când creştinii luară mai târziu iarăşi ofensiva, Turcii nu mai îndrăzniră a se măsura cu dânşii şi fugiră în grabă peste Dunăre, după cum vom vedea mai la vale.

Noaptea ajută Turcilor a se desmetici din groaza ce îi cuprinsese şi a se întocmi în rânduială. Sinan trimisese în grabă porunci ca să se adune lângă dânsul oştirile ce lăsase în urmă şi nădăjduia ca după sosirea lor, să-şi răzbune învingerea [1]). El mai nădăjduia încă şi în sfetnicul intrigilor ce Mihnea Vodă, din tabăra turcească, prin înţelegere cu unii din boierii lui Mihai, urzia între ostaşii creştini. O împrejurare însă turbură în acea noapte răpausul Turcilor; un prizonier dede foc la ierbăriile Ienicerilor, cari săltară în aer. La vuietul ce se făcu, Turcii se deşteptară din somn şi crezând că Românii îi izbesc o luară din nou la fugă [2]).

O scenă cu totul deosebită se petrecea în tabăra românească. Mihai trăgându-se îndărăt o a patra parte de miliariu, tăbărîse în direcţia locului bătăliei; el puse de salută sosirea nopţii cu mai multe salve de artilerie, şi după ce orândui streji în toate părţile cu multă îngrijire, chemă capetele armatei la un sfat de războiu. Pe când el se afla la sfat, strejile îi aduseră un Turc ce prinseseră atunci şi care nu-i era necunoscut. Prinţul îl întrebă asupra numărului vrăjmaşului şi asupra planurilor lui. După ce răspunse la aceste întrebări, Turcul, aflând şi el numărul adevărat al oştirii creştine, zise către sfat: «A! de ar fi ştiut Turcii astăzi aceasta v'ar fi zdrobit numai cu caii lor». Mihai după ce porni pe Turc supt pază bună spre Transilvania, începu a se chibzui cu sfatul despre ceea ce trebuie să facă în împrejurările de faţă [3]). El era de părere ca să înceapă a doua zi din nou lupta cu Turcii; dar capetele oştirii ungureşti, câştigate de trădătorul Dan Vistieriul, care priimise cincizeci mii galbeni dela Sinan prin Mihnea Vodă şi îi împărţise între dânşii, refuzară de al însoţi [4]). Dintr'altă parte oştirea moldavă era nevoită a se întoarce în ţeara ei, unde năvălise Ieremia Movilă,

---

[1]) Sieur d'Ambry.
[2]) Hammer.
[3]) Walther.
[4]) Stavrinos; Costantin Căpitanul.

www.dacoromanica.ro

care cu ajutorul Polonezilor se declarase prinţ al Moldaviei [1]). Văzându-se atunci trădat de oştirile ajutătoare, trădat de boierii săi, neputând a se rezima decât în ostaşii săi Români, Mihai se temu de a nu pierde rodul dobândit prin bătălia câştigată, de a nu cădea în vreo cursă a vrăjmaşului sau a fi zdrobit de puterile lui cele numeroase, şi gândi că înţelepciunea îi porunceşte a se trage îndărăt ca să aştepte sosirea prinţului Transilvaniei [2]). In noaptea aceea armata creştină, cu toată osteneala luptei ce avusese, nu se odihni de loc. La miezul nopţii ea învocă de trei ori cu glas tare sfântul nume al lui Isus, şi Turcii răspunseră îndată, după obiceiul lor, cu strigarea Allah! Allah! Când începu a se face ziuă, prinţul ridică tabăra şi se trase spre râul Argeşul, în depărtare de două miliare, unde găsind santinele în toate părţile, căută a da puţină odihnă atât lui cât şi ostaşilor săi [3]). Turcii văzură cu bucurie retragerea Românilor fără a îndrăzni a o supăra. A doua zi Vineri, 15 August, ziua de sânta Maria, Mihai plecând dela Argeş, lăsă de o parte Bucureştii şi se opri la Văcăreşti, unde zăbovi vreo câteva ceasuri. In această vreme, fără ştirea lui, Ungurii împreună cu alţi ostaşi năvăliră în oraş, şi îl jefuiră, supt pretext că mai bine să ia ei acea pradă decât să cază în mâinile Turcilor. In 16 August Mihai aflând că vrăjmaşul s'a luat după dânsul, porneşte dela Văcăreşti după prânz, merge până la mijlocul nopţii, cale de cinci mile, se odihneşte puţin până la revărsatul zorilor într'un loc priincios, înaintează de acolo încă vreo cinci mile, şi în 17 ajunge la Târgovişte, pe râul Ialomiţa. Acolo, supt ocrotirea munţilor, îşi întocmeşte tabăra, aşezând streji ca să privigheze în toate părţile, şi zăboveşte vreo câteva zile. In urmă lasă şi acel loc, merge pe ţărmurile Dâmboviţei, la cetatea Negru Vodă, unde zăboveşte opt zile [4]). Locuitorii Bucureştilor şi Târgovistei, părăsindu-şi casele, se ridicară cu tot avutul lor şi însoţiră armata în retragerea ei spre munţi. In sfârşit Mihai lăsă şi cetatea Negru Vodă şi se trase mai în munţi, la satul Stoeneşti, pe apa Dâm-

[1]) Walther; Engel; Fessler.
[2]) *Idem*; *Cronicele româneşti.*
[3]) Walther.
[4]) Walther.

www.dacoromanica.ro

boviţei, unde îşi aşează şi îşi întăreşte tabăra prin îngrădiri [1]). In această retragere mai mulţi ostaşi români dezertară, şi oştirile moldovene se întoarseră în ţeara lor, unde erau chemate, rămâind astfel lângă dânsul numai ca la opt mii ostaşi [2]).

A treia zi, după bătălia dela Călugăreni, Sinan sosindu-i oştirile ce chemase în grabă lângă dânsul, se luă după Mihai [3]). Spre a fi sigur că nu va putea fi izbit în spate de Români, el trimise un corp de oştire de coprinse Brăila, de vreme ce însuşi cu armata cea mare veni la Bucureşti. Pentru a doua oară ţeara atunci se declară de paşalîc; bisericile oraşului se prefăcură în giamii; mirabul se puse în locul altarului şi semiluna în locul crucii de pe turnuri [4]). In urmă, după hotărîrea sfatului de războiu, mânăstirea lui Radul Vodă, ce atunci se chiema a lui Alexandru Vodă, se prefăcu într'o cetăţue bine întărită. In douăsprezece zile aceste întăriri se sfârşiră şi Sinan plecă în urma lui Mihai, lăsând în Bucureşti pe Saturgi-Mahomed-Paşa, guvernoriul Ţării Româneşti, împreună cu o mie ianiceri şi o mie culogli drept garnizoană, poruncindu-i ca să săvârşască zidul ce pusese să facă împrejurul oraşului, şi care se şi sfârşi într'o lună de zile [5]). Ajungând la Târgovişte vizirul zăbovi câteva zile, priveghind însuşi la întărirea oraşului, cu un zid de lemn şi cu şanţuri; apoi lăsând acolo pre Ali-Paşa, dela Trapezunt, cu 1.500 oameni ca să săvârşască lucrul, el înaintă către munţi [6]). Planul lui era ca ajungând pe Mihai să-l birue, şi călcând în picioare oştirea românească să intre în Transilvania ca să combineze operaţiile sale cu ale armatei turceşti din Ungaria [7]). Dar Mihai, aflându-se în tabăra dela Stoeneşti, întărită atât prin natură cât şi prin artă, nu era lesne de biruit. Cu totul dimprotivă încă se întâmplă. Sinan tăbărît în faţa taberii româneşti, Mihai se feri de-a se apuca în bătălie generală cu dânsul, dar fu neobosit a-i hărţui neîncetat armata,

---

[1]) Filstich.
[2]) Engel; Istvanfi; Fessler.
[3]) Sieur d'Ambry.
[4]) Engel; Kogălniceanu.
[5]) Hammer.
[6]) De Thou; Hammer; Engel.
[7]) Engel; Fessler.

www.dacoromanica.ro

a-i tăia şi a-i coprinde liniile de comunicaţie şi proviziile. Uneori întărâta vreo ceată de Turci, o trăgea după sine în locuri necunoscute, unde o sfărâma cu înlesnire; alteori îndrăznia a izbi pe Turci chiar în tabăra lor. Printr'un asemenea războiu parţial el ostenia pe vrăjmaş, şi îi închise calea Transilvaniei până când sosi prinţul Batori [1]).

In sfârşit Sigismund Batori se apropia de hotarele Ţării Româneşti cu o armată numeroasă. Primejdia sculase în picioare şi unise împreună pe toate popoarele războinice ce locuesc în Transilvania. In 6 Septemvrie el eşise din Belgrad, residenţia sa, însoţit numai de garda lui ce se alcătuia de două mii oameni pedestrime, alţi atâţia călărime. Marşul lui a fost încet, căci trebuia să aştepte o lună de zile până să se adune toate oştirile chemate. El trimisese înainte pe comiţii Baltazar Bogathi, Benedict Mincenti şi Lupu Corniş la scaunele săcueşti ca să cheme pe vitejii Săcui la arme. Aceştia cerură atunci ca să li se dea îndărăt privilegiurile răpite şi apoi se vor ridica. Sigismund, cu toată împotrivirea nobililor Transilvaniei, fu nevoit a le acorda cererea. Când sosi la Sas-Sebeş, el află a doua zi cu bucurie luarea oraşului Lipei, din Ungaria, dela Turci şi biruinţa Românilor dela Călugăreni, dar aceea ce îl mulţumi şi mai mult fu vestea că Tătarii, care erau să vie să năvălească prin Moldavia în Transilvania, sosind până la Nipru, fuseră siliţi a se întoarce îndărăt, căci aflară cum că Cazacii şi cu Ruşii au năvălit în ţeara lor, iar că avangarda tătărască ce pătrunsese în Moldavia se biruise desăvârşit de Moldoveni şi Munteni. Astfel el acum putea fi sigur că nu va fi supărat printr'alte năvăliri, în operaţiile sale în contra lui Sinan [2]). Dela Sas-Sebeş, Batori se duse în câmpiile Bârsei (Fechetehalom), lângă Braşov, locul hotărît pentru împreunarea oştirilor. Aci sosiră 24.000 Săcui, din care 9.200 erau arcobuziari; nobilii Transilvaniei, cari puseseră în picioare 13.000 oameni, Prusianul Ioan Veiher cu 300 Cazaci, armaţi cu o puşcă şi un pistol, Ştefan Bocciai cu 800 lănciari dela Oradea Mare şi 1.200 arcobuziari; 1.000 pedestraşi învestiţi în negru cu cheltuiala Sibiianilor; 1.000 în albastru cu cheltuiala Braşovianilor; 1.000 în verde cu cheltuiala

[1]) Aaron, *Istoria Ţerii Românesci*, t. 2, p. 196.
[2]) Sieur d'Ambry.

www.dacoromanica.ro

Mediaşilor şi 1.000 în roşu, cu cheltuiala Bistriţianilor. Adunându-se toate aceste oştiri, Sigismund porni cu dânsele spre vama Branului, unde îl ajunse Ştefan Răzvan, prinţul Moldaviei cu 2.400 pedestraşi, 800 călăreţi şi 22 tunuri. Trecând cu multă greutate munţii Carpaţi, armata creştină se coborî în Ţeara Românească şi tăbărî la Rucăr. Acolo Sigismund făcu revista armatei sale care se urca atunci la 32.000 pedestraşi, 20.000 călăreţi şi 53 tunuri [1]). El fu silit a zăbovi la Rucăr opt zile, până trecură căile grele ale munţilor carele cu bagajurile şi muniţiile armatei [2]) şi până sosiră ajutoarele trimise de împăratul Germaniei, care se alcătuia de 1.600 catafracţi supt silezianul Albert Raivici şi 75 cavaleri florintini trimişi de marele duce de Toscana, supt Silvio Piccolomini. După aceea el plecă dela Rucăr şi, mergând şase miliare înainte până la Stoeneşti, se împreună cu Mihai care îl aştepta cu 8.000 ostaşi şi 22 tunuri. Numărul oştirilor împreunate trecu atunci de 60.000 oameni şi 75 tunuri [3]). Pe când ostaşii creştini îşi întocmeau acolo tabăra şi îşi aşezau corturile, o întâmplare ce acum ar trece fără a fi luată în seamă, ocupă, în acele vremi de superstiţii, în deosebite chipuri duhurile lor. O acvilă foarte mare, luându-şi zborul de pe stânca numită vârful Craiului se aruncă asupra cortului prinţului Transilvaniei. Greutatea trupului său neiertând-o a se scula lesne ca să sboare, ostaşii ce se aflau pe aproape alergară iute, o prinseră şi o duseră la tribunalul prinţului. Inlesnirea cu care o prinseră, nespăimântarea şi dumesnicirea paserei mirară pe ostaşi, şi îi făcu să privească această întâmplare, ca un ce minunat şi ca un augur. Unii ziceau că acvila arată pe Sinan-Paşa, care va cădea în mâinile creştinilor. Alţii mai fricoşi pretindeau că acest augur vesteşte că creştinii vor fi învinşi, de vreme ce acvila este pajora împărăţiei nemţeşti şi a Românilor [4]).

Armatele protivnice se aflau atunci aproape una de alta. Ostaşii creştini cari erau mai mult adunătură, neobicinuiţi cu războiul, şi având

[1]) Sieur d'Ambry; De Thou; Engel; Fessler; *Conspectus Historie Valachicae*, 1595.

[2]) Sieur d'Ambry.

[3]) De Thou; Engel; Fessler; Georgio Tomasi.

[4]) De Thou; Sieur d'Ambry.

www.dacoromanica.ro

temere de vitejia şi numărul Turcilor, începură cu încetul a se deprinde a-i vedea mai fără frică şi a lua curaj. In toate zilele ei întâlneau Turci când mergeau după furaj. Lupte parţiale începeau între unii şi alţii şi în aceste lupte, biruinţa era mai adesea a creştinilor. Emulaţia intră atunci între aceştia, cetele ce mergeau la furaj se mai măriră şi luptele se făcură mai dese din zi în zi. Aceste lupte îi încurajară în sfârşit atât, în cât ei acum aşteptau cu nerăbdare ocazia bătăliei generale cu Turcii. Aceştia, dimpotrivă, demoralizaţi de învingerea dela Călugăreni, de puţina izbândă ce dobândiseră până atunci în toată acea campanie, pierdură curajul, acum când văzură pe creştini cu putere aşa însemnată şi doreau a se trage îndărăt, nesocotindu-se în siguranţă fără numai când vor avea Dunărea între dânşii şi între vrăjmaşi [1]).

Aceasta fu pricina care sili pe Sinan a pleca de acolo şi a-şi muta tabăra la Târgovişte. Prinţii aliaţi însă, bănuind că scopul lui Sinan este să prelungească războiul ca să silească oştirea lor a se împrăştia, de lipsa proviziilor pentru hrană, porniră îndată după dânsul, şi tăbărîră într'o câmpie mare, un miliariu departe de Târgovişte, cu hotărîre de a-i da bătălie de va voi s'o priimească. Abia armata creştină sosi în acel loc, abia călăreţii apucaseră a descăleca şi pedestraşii a pune armele jos, când tabăra lor se turbură foarte. Nişte streji ce se aflaseră de pază într'o pădure în noaptea trecută, auzind de departe zgomot făcut de alţi ostaşi creştini ce merseseră să taie lemne, îşi închipuiră că acolo trebue să fie armata turcească care vine drept către dânşii; frica făcându-i să vază aceea ce nu era, ei o luară de-a fuga spre tabără. Ostaşii ce-i văzură sosind speriaţi întrebându-i pricina, aflară dela dânşii că vrăjmaşii vin să-i izbească. Vestea aceasta se răspândi iute în toată tabăra; semnalul de bătaie se dete îndată şi toţi ostaşii alergând la arme, umblau învălmăşiţi, făcând mare larmă, fără a se putea întocmi şi a-şi găsi rândul şi compania lor. In sfârşit avangarda alcătuită de Români şi ostaşi nemţi izbutiră a se aşeza mai întâi în rânduială şi sta gata a priimi pe Turci, când se desluşi lui Batori pricina acelei

[1]) Sieur d'Ambry.

www.dacoromanica.ro

turburări. Atunci el trimise de spuse în toate părţile ca să se înseneze duhurile lor turburate şi spăimântate; dar neputându-se stâmpăra larma, el se văzu silit a pune să strige prin trâmbiţe ca fiecare să tacă supt pedeapsă de moarte. Numai printr'această straşnică poruncă ostaşii se liniştiră [1]).

Aproape de tabăra creştinilor şi într'o distanţă numai de o alergătură de cal, era un deal nalt pe care se zice că Sinan să se fi urcat ca să privească bine armata creştinilor. Văzând-o mai numeroasă decât socotea şi bine rânduită, şi auzind că se aşteaptă şi arhiducele Maximilian cu o mulţime de soldaţi italieni, frica îi coprinse inima şi nu gândi la altceva decât numai să fugă. Adunând sfatul de războiu, el căută a-şi ascunde gândul de-a fugi, supt ideia unui plan ce ar fi făcut. El zise că socoteşte să nu primească bătălia şi s'o amâneze pe altă dată; că acum va lăsa pe Ali-Paşa şi Memet-Beg ca să apere Târgovişteа; că apoi când va vedea creştinii ocupaţi cu asedierea cetăţii, el va năvăli într'o noapte asupră-le şi lesne îi va birui [2]). După ce lăsă dar în Târgovişte 4000 oameni aleşi de garnizonă şi o înzestră cu artileria şi muniţiile trebuincioase, Sinan îşi părăsi tabăra şi se trase cu armata sa în grabă spre Bucureşti [3]).

A doua zi, la răsăritul soarelui, Batori neştiind că Sinan a fugit şi aşteptându-se la o bătălie generală, puse să sune din trâmbiţe ca fiecare ostaş să se rânduiască supt steagul său. După aceea deosebindu-şi armata în şapte escadroane, care alcătuia un număr de douăzecişişase mii călăreţi, şi în pedestrimea ce se urca la treizecişicinci de mii la patruzeci mii oameni, el numi locotenent-general pe Ştefan Bocciai, unul din cei mai mari şi mai vestiţi domni ai Transilvaniei şi a sa rudă de aproape [4]). Povăţuit apoi de sfaturile prinţilor Moldaviei, a Ţării Româneşti şi ale lui Bocciai, el întocmi rândul bătăliei astfel [5]). La avangardă se puse prinţul Ţării Româneşti cu patru mii lăncieri

---

[1]) Sieur d'Ambry.
[2]) Sieur d'Ambry; Georgio Tomasi.
[3]) De Thou; Sieur d'Ambry.
[4]) Sieur d'Ambry.
[5]) Fessler.

www.dacoromanica.ro

aleşi; aripa dreaptă se alcătui de mai multe regimente de călărime; aripa stângă de cinci mii lăncieri; iar la centru se aşeză mai întâi pedestrimea şi secuii armaţi cu lance şi coase; după dânşii veneau cuirasierii nemţi, având lângă sine artileria, şi după aceştia urma Batori cu douăsprezece mii călăreţi şi cu rămăşiţa armatei [1]). Astfel întocmită armata creştină se mişcă din locul ei şi ajungând la tabăra turcească o văzu cu mirare părăsită. Batori însă temându-se să nu fie vreun vicleşug din partea lui Sinan, ca să facă pe creştini a cădea în vreo cursă, porunci ostaşilor să se ţie toată noaptea aceea până a doua zi în întocmire de bătălie, fără a-şi strica rândurile şi a pune armele jos, şi trimise gonaşi în toate părţile ca să afle ce s'a făcut vrăjmaşul. Către seară vreo patru mii Turci, cari, după încredinţarea dată de Sinan că va zăbovi lângă Târgovişte încă două săptămâni, lăsaseră tabăra de vreo câteva zile şi se duseseră departe de acolo după furaj, întorcându-se atunci siguri că vor găsi armata turcească pe loc, şi noaptea oprindu-i de-a vedea că acolo acum se află creştini, căzură în mijlocul acestora, cari omorâră mai mulţi dintr'înşii, pe alţii îi prinseră, puţini numai putând scăpa cu fuga ajutaţi de întunecimea nopţii. Armata creştină şezu toată ziua aceea gata de bătaie, până când se întoarseră gonaşii aducând ştire că Sinan fuge cu grabă spre Bucureşti. Această spăimântare şi fugă a lui Sinan miră tare pe prinţii aliaţi, de vreme ce armata lui era mult mai numeroasă decât a lor [2]). Ei se adunară atunci la sfat de războiu ca să chibzuiască de trebuie să profiteze de înfocarea ostaşilor lor şi de descurajarea Turcilor ca să-i gonească, sau de nu e mai bine ca mai întâi să caute a coprinde cetatea Târgoviştei. Silvio Piccolomini arată atunci, că ar fi primejdios a se expune între garnizoana cetăţii şi armata lui Sinan. Această părere birui şi sfatul hotărî asedierea Târgoviştei [3]). Acest oraş, care era atunci capitala ţării şi număra o populaţie de cincizeci mii locuitori, se întărise bine de Turci şi se afla supt comanda lui Asan-Paşa căruia se dedese

[1]) Kogălniceanu, p. 155.
[2]) Sieur d'Ambry.
[3]) *Idem*; De Thou.

www.dacoromanica.ro

ca sangiac; iar Ali-Paşa şi Memet-Beg lăsaţi acolo de Sinan comandau garnizoana [1]).

In 15 Octomvrie 1595, armata creştină se apropie de Târgovişte de care fusese depărtată cale de şase ceasuri [2]). Când ea aşează tabăra înaintea acestui oraş, un semn ceresc veni să încurajeze întreprinderea ei. Pe un cer senin, şi cu toate că soarele răsărise, creştinii priviră în vreme de un ceas, deasupra taberii lor o cometă strălucitoare. Această stea fu luată de dânşii ca un augur de biruinţă şi se apucară cu o înfocare mare de pregătirile asedierii.

După ce prin mijlocul şanţurilor acoperite asediatorii se mai apropiară de zidurile cetăţii, ei aşezară baterii şi începură a-i bate din două părţi. Prinţul Moldaviei, înzestrat cu mari talente ostăşeşti, având supt ascultarea sa pe Săcui, asedia partea de sus a oraşului bătând-o cu zece tunuri; dintr'altă parte Mihai şi Sigismund, cu celelalte oştiri, aşezându-se despre munţi, pe râul Ialomiţa, cu două baterii, fiecare de câte zece tunuri, băteau zidurile castelului. Loviturile artileriei sfarmă zidurile şi casele oraşului cad pe capul asediaţilor. Aceştia însă se luptă cu bărbăţie; împing îndărăt mai de multe ori pe asediatori ce umblau să treacă şanţurile cu luntri ca să pătrunză în oraş, şi încercarea Săcuilor, cari armaţi cu torţe şi buşteanuri aprinse, voiau să dea foc zidurilor de lemn, nu izbuti în ziua dintâi. A doua zi asediatorii izbutesc a pune scările pe ziduri şi dau asalt. Săcuii, cu focul artificial inventat de dânşii, care sta într'un compozit de mai multe materii aprinzătoare, foarte anevoie de stins, ce aruncau pe streşinile caselor, aprind din toate părţile zidul de lemn ce încunjura cetatea. Turcii, după puţină apărare, văzându-se împresuraţi de flăcări şi de vrăjmaşi, ne mai având vreme a capitula, vor să scape cu fuga pe o portiţă secretă despre un deal, necunoscută creştinilor. Dar aceştia îi văd, îi iau în goană cu călărimea lor şi îi trec supt sabie sau îi prind mai pe toţi. Paşii Ali, Hasan şi Mehmet, cum şi alte capete turceşti, fură găsiţi de Săcui ascunşi în castel şi duşi înaintea lui Batori. In 6 Octomvrie, a treia zi a asedierii, câte trei prinţii aliaţi intrară în Târgovişte. Transilvănenii şi mai cu

[1]) Sieur d'Ambry.

[2]) *Idem;* De Thou; Jacobinus, în Reusner, p. 220.

www.dacoromanica.ro

seamă Săcuii se apucară a prăda oraşul; în castel se găsiră două tunuri mari cari aruncau ghiulele de câte 56 livre, patruzeci tunuri mai mici şi provizii pentru trei ani, căci Sinan acolo îşi aşezase magaziile sale [1]).

Bucuria ce simţiră creştinii pentru luarea Târgoviştei se adăogă atunci cu vestirea unei alte biruinţe asupra vrăjmaşului. Cu două zile înainte, Sigismund Batori aflând că Turcii duc două mii prizonieri şi turme mari de dobitoace spre podul aşezat de Sinan pe Dunăre, trimise o despărţire aleasă din oştirea sa, care, povăţuită de călăuze ce cunoşteau bine locurile, coprinde strâmtorile până a nu sosi vrăjmaşii, îi izbeşte cu putere, îi răschiră, dobândeşte îndărăt toată prada şi mântueşte prizonierii [2]).

Până a nu pleca din Târgovişte în urma lui Sinan, prinţii aliaţi adunară un sfat de războiu, înaintea căruia aduse pe Ali-Paşa, pe care îl siliră prin făgăduieli şi ameninţări a arăta ceea ce ştie despre planurile şi numărul ostaşilor lui Sinan, întrebându-l încă cum a îndrăznit el a se împotrivi în cetate cu aşa puţină oştire la armata creştină atât de numeroasă. La aceste întrebări Ali răspunse cu respectul cuviincios, dar cu multă netemere şi fără a schimba faţa că Sinan n'avea cu dânsul fără numai de la douăzecişiopt la treizeci mii ostaşi, fiindcă şi-a risipit armata prin oraşele şi cetăţile ţării, şi e peste putinţă ca s'o poată aduna în puţină vreme; că dacă hanul cu Tătarii, ce se aşteaptă din zi în zi, nu-i va veni într'ajutor, el crede că Sinan aflând luarea Târgoviştei, va părăsi Bucureştii şi se va trage spre Giurgiul ca să treacă Dunărea îndărăt; în sfârşit că de vor creştinii să pue mână pe dânsul, trebuie să se grăbească a sfărâma podul de pe Dunăre. « In ceea ce mă priveşte pe mine, adăogă Ali, voi răspunde, că Sinan plecând îmi lăsă numai puţine oştiri pentru apărarea Târgoviştei, dar mă făcu să nădăjduesc că Ieremia, domnul Moldovei, va băga în cetate un ajutor de cinci mii ostaşi, afară de zece mii ce-mi va trimite el singur, va veni în urmă să gonească pe creştini de lângă cetate. El mă asigura încă că armata creştină nu este numeroasă, că cei mai mulţi ostaşi dintr'însa

[1]) Walther.
[2]) De Thou.

www.dacoromanica.ro

sânt Săcui care, azi, mâine, e sigur să-i întoarcă în partea sa; blestematul m'a înşălat şi m'a expus la o moarte mai de tot sigură. O vrăjmăşie veche este pricina care l-a făcut să se poarte astfel cu mine. Sinan a fost vrăjmaş de moarte al tatălui-meu, Mehmet, care s'a arătat cu slujbe mari împărăţiei otomane supt trei sultani; dar trădătorul Sinan s'a folosit de această ocazie ca să verse asupra fiului ura ce purta tatălui».

Nu se ştie dacă Ali era sincer sau dacă vorbia astfel numai ca să tragă compătimirea lui Batori [1]). Era însă de necrezut ca Sinan să aibă cu dânsul atâtea oştiri, de vreme ce când a plecat dela Târgovişte armata lui întrecea în număr pe a creştinilor, după cum o atestează mai mulţi istorici contimporani. Văzând Ali puţinul efect ce făcu plângerile sale, propuse să se rescumpere cu o sută de mii de talere de aur; Batori nu-i priimi propunerea, şi-l porni împreună cu beglerbeiu Caramaniei şi alţi Turci ofiţiari supt bună pază la Cluj. După aceea prinţii ascultând şi raportul iscoadelor ce trimiseseră după Turci, şi văzând oarecare potrivire cu relaţia lui Ali-Paşa, hotărîră a porni îndată spre Bucureşti, după armata turcească, ca să se bată cu dânsa ori unde o va întâmpina [2]).

Sinan îndată ce află luarea Târgovişte se sperie atât de mult, încât fără a mai întârzia, ca cum ar fi văzut vrăjmaşul în spate, încărcă tunurile în care şi luă dimpreună cu armata sa, cu grabă mare, fuga spre podul dela Giurgiu. In acea fugă grabnică Turcii pierdură un număr însemnat de tunuri, cămile şi bagagiuri, căci prin strâmtori şi pe poduri ei ajunseră a se omorî unii pe alţii ca să scape care mai de care înainte; atât era de mare groaza ce le insuflau creştinii şi mai cu seamă Mihai! Astfel ei sosiră la Giurgiu în cea mai mare neorânduială [3]). Până a nu pleca din Bucureşti, Sinan dedese foc oraşului şi fortificaţiilor de lemn şi neavând curaju a lăsa garnizoană în cetăţuia dela Radul Vodă, o umplu de iarbă, însărcinând vreo câţiva

[1]) Sieur d'Ambry; De Thou; Walther.
[2]) Sieur d'Ambry; De Thou; Walther.
[3]) Sieur d'Ambry; Engel; Hammer.

www.dacoromanica.ro

oameni ca să-i dea foc când vor vedea pe creştini că vin să intre într'însa. Dar aceştia sosind lângă Bucureşti nu intrară în oraş, ci îşi urmară calea înainte ca să ajungă pe Sinan. Astfel acea cetăţue săltă şi se spulberă în vânt fără a face la nimeni rău. Prinţii aliaţi, aflând că Sinan a ars şi a sfărâmat toate satele din calea sa, dela Bucureşti la Giurgiu, ca să nu poată găsi ei înlesniri spre a-l goni, hotărîră să ia altă cale, ceea ce îi întârzie puţin [1]). La Argeş însă avură noroc să găsească nesfărâmat podul pe care trecuse Turcii, astfel putură şi ei a înainta fără a mai zăbovi [2]). Când ajunseră la o depărtare de două miliare de Giurgiu, primiră veste că Sinan a şi trecut Dunărea cu o parte din armata sa, dar cea mai mare parte cu carele şi robii se afla pe malul românesc. Atunci Batori îşi întocmeşte îndată armata de bătaie şi porneşte înainte pe Mihai cu Românii săi ca să hărţuiască pe vrăjmaş, şi să-l oprească de a trece Dunărea, până va sosi şi dânsul. Inaintându-se Românii către Giurgiu, întâmpinară în cale o seamă de Turci furagiori ce duceau nişte turme de dobitoace, ei îi împrăştie, taie pe cei mai mulţi dintr'înşii, pe alţii prind şi îi trimit îndărăt la Batori, căruia îi deteră aceleaşi ştiri despre Sinan. Acum Batori grăbi mai mult la drum, părându-i tare rău că împrejurările l-au făcut să piarză multă vreme şi astfel prileji scăparea lui Sinan. Intr'această vreme Mihai sosise la Giurgiu şi ajunsese pe Turci [3]).

Oraşul Giurgiu, afară de întăririle sale, era ocrotit de castelul din mica insulă Sân-Giorgiu, despărţită de acest oraş printr'un braţ al Dunării. Acest castel, făcut din vremea Romanilor, stricat şi rezidit de mai multe ori, se dărâmă de tot în zilele noastre, în urma tractatului dela Adrianopol. Spre a intra în aceasta insulă, Turcii făcuseră un pod de două părţi care ducea la ambele maluri ale Dunării, trecând fără îndoială prin insula cea mare din mijlocul acelui râu. Când sosi Mihai la Giurgiu, Sinan cu o parte din armata sa apucase a trece atât în insula Sân-Giorgiu, cât şi în cea mare, iar cealaltă parte se afla încă pe malul românesc. O măsură finanţială a cârmuirii turceşti

[1]) Sieur d'Ambry.
[2]) De Thou.
[3]) Sieur d'Ambry.

www.dacoromanica.ro

zăbovi trecerea armatei. Fiindcă în acea vară se luase un mare număr de care, dobitoace şi robi, fără ca să se fi plătit taxa dela cinci una, hotărîtă pentru robi (penţic), cum şi dreptul asupra dobitoacelor, inspectorii şi scriitorii se aşezară la pod ca să strângă dela cei ce treceau, acea taxă. In vreme ce se făcea această lucrare, Mihai căzu ca un trăznet asupra oştirilor şi turmelor şi puse tot în învălmăşeală. Taxa se ridică atunci; Turcii înspăimântaţi se aruncă pe pod ca să scape în insulă, dar neorânduiala lor, carele şi dobitoacele ce erau grămădite, îi opreau a înainta, şi Mihai putu a-i trăsni cu artileria sa. Noaptea dete puţină răsuflare Turcilor şi o parte dintr'înşii apucară a trece depe malul românesc dincolo; Sinan însuşi în acea noapte lăsă insula Sân-Giorgiu şi trecu pe malul drept al râului [1]). A doua zi Batori, care sosise pe loc, orândui mai întâi o ceată de pedestrime aleasă să sfarme îngrădirile de care legate strâns unul lângă altul, ce Sinan făcuse la capul podului, ca să oprească năvălirea călărimii [2]). Pe pod se aflau înghesuiţi în cea mai mare neorânduială Turcii, artileria lor şi carele cu bagagiuri şi dobitoacele. Spre a înlesni trecerea, ei începură a arunca în apă tunurile şi bagagiurile; în urmă se aruncară şi mulţi dintrînşii ca să scape înnot, dar neştiind a înnota se înnecară mai toţi. Mihai aşezându-şi tunurile în bună poziţie începe atunci a bate podul, îl rupe în două şi râul înghite gloate de vrăjmaşi. Dunărea se umplu de trupuri moarte şi undele ei se roşiră de sângele vărsat [3]). Spun că atât se îngrămădise trupurile morţilor într'acel braţ al râului încât apa nu mai putea curge; şi când după bătălie voiră să adape dobitoacele, nu puteau scoate apă de acolo, fără a scoate tot de odată vreun trup de om sau de cal. Se vedeau încă mulţi Turci plutind pe apă jumătate morţi, plini de răni, ţipând şi văitându-se cu jale [4]). In acea zi se prăpădi cu totul vestita ceată a Achinţiilor, care fu două veacuri groaza Ungariei şi a ţării nemţeşti; nici unul din câţi se aflau din această ceată pe malul românesc nu putu scăpa [5]). Turcii, cari trecuseră în insula cea mare,

[1]) Hammer.
[2]) Hammer.
[3]) Sieur d'Ambry.
[4]) Hammer; Sieur d'Ambry.
[5]) Sieur d'Ambry.

www.dacoromanica.ro

căutau să ajute pe nenorociţii lor fraţi, dând cu tunurile în creştini; dar sau din neştiinţa tunarilor sau din reaua poziţie, artileria lor nu putea a-i vătăma de loc. Dimpotrivă, creştinii având buni tunari, nu dau nici o împuşcătură în sec. Printr'acest mijloc ei putură coprinde două din cinci corăbii ce aveau Turcii pe Dunăre; celelalte trei scăpând numai cu fuga [1]). Intr'această bătaie, Turcii pierdură şaptesprezece mii oameni [2]), artileria lor, două corăbii, muniţiile, steagurile, bagajurile şi şase mii care încărcate cu jafuri [3]). Cinci mii Unguri, cari fuseseră prizonieri la Turci, îşi dobândiră libertatea; ei luară atunci armele morţilor şi ajutară soţilor lor ca să prăpădească pe vrăjmaşi [4]). Soldaţii moldoveni ai lui Răzvan se deosebiră mult în această bătălie; ei opriră o parte din armata turcească lângă pod şi o măcelăriră grozav [5]).

In ziua următoare creştinii, cari coprinseseră podul dintăi, vrură să coprinză şi pe cel de-al doilea. Două steaguri de pedestraşi români se repeziră cu inimă pe acest pod. Turcii dela celălalt capăt al podului văzând aceasta şi temându-se ca toată armata să n'aibă acest gând, începu a tăia cu securi capul podului din partea lor. Dar ceilalţi ostaşi creştini nu îndrăzniră a însoţi pe curagioşii Români, ca să nu se expue între armata lui Sinan de o parte şi focul castelului de alta. Ei nu ştiau că acest castel nu-i poate supăra, lipsindu-i iarba de puşcă, căci în învălmăşeala izbirii creştinilor, aflându-se încărcată de Sinan în care, ea luase foc şi se spulberă în vânt [6]). Astfel acei Români, nevăzându-se ajutaţi, fură siliţi a lăsa întreprinderea lor şi prinţii aliaţi hotărîră a coprinde mai întâi castelul.

Lupta aceasta pe Dunăre ţinuse trei zile [7]). Turcii acum se aflau parte pe malul drept, parte în insula cea mare, afară numai de opt sute de oameni ce rămăseseră să apere castelul Sân-Giorgiu [8]). In

[1]) Sieur d'Ambry; De Thou.
[2]) Sagredo; Sacy, *Histoire de Hongrie.*
[3]) Walther.
[4]) Sacy.
[5]) Miron Costin.
[6]) Sieur d'Ambry.
[7]) *Idem.*
[8]) Engel.

www.dacoromanica.ro

noaptea aceea, armata creştină temându-se ca Turcii, folosindu-se de întunecime, să nu treacă din insulă cu corăbii ca să vie s'o izbească, şezu în arme, fără a dormi [1]). A doua zi, în 25 Octomvrie, prinţii aliaţi văzând că n'au nimica a se teme de vrăjmaşi, îndreptară împotriva castelului chiar tunurile luate dela dânşii, la Târgovişte [2]). Lovirile artileriei făcând o spărtură nu prea largă în ziduri, pedestrimea ungurească, nerăbdătoare să intre în castel, năvăli prin acea spărtură cu multă nebăgare de seamă, şi se văzu împinsă îndărăt cu două sute morţi şi mulţi răniţi [3]). Turcii se apărau voinicește, deşi la început lipsindu-le iarba fură siliţi a arunca asediaţilor numai bolovani de piatră [4]), dar priimind apoi iarbă şi alte ajutoare în tot minutul dela cei din insula cea mare prin mijlocul podului ce unea ambele insule, şi favorizaţi de bunele fortificaţii ale castelului, ei putură a se împotrivi în vreme de două zile. Picolomini, ce avea supt comanda sa toată artileria, vru a da foc acelui pod, dar pentru aceasta trebuind a-şi expune armata supt focurile artileriei castelului, el pierdu un mare număr de soldaţi. Văzând această primejdie se hotărî să strice mai bine podul cu tunurile şi acest mijloc izbuti. După aceea îndreptară toată artileria în contra zidurilor castelului. In 27 Octomvrie, a treia zi a asedierii, zidurile fiind sparte în mai multe locuri, vrură să dea asalt, dar Ungurii speriaţi de cea dintăi a lor neizbutire, refuzară a se urca la asalt, supt pricinuire că spărtura nu este destul de largă. Piccolomini însă, însoţit de cavalerii săi, năvăleşte vitejeşte, cu sabia în mână, în acea spărtură. Alţi ostaşi se luară după dânşii, şi Turcii spăimântaţi, după oarecare împotrivire, fac semn că vor să se predea. In vreme ce Picolomini umbla să-i asculte, Ungurii şi Săcuii hotărându-se în sfârşit să răzbune pierderea soţilor lor, se răped furioşi în castel făcând multă larmă şi împing înainte pe Italieni, cari aflându-se acum striviţi între soţii lor şi vrăjmaşi, suferiră tare, rănindu-se mai mulţi dintr'înşii [5]). Creştinii coprind atunci castelul şi Turcii cari

[1]) Sieur d'Ambry.
[2]) Walther; Sieur d'Ambry.
[3]) G. Tomasi.
[4]) Sieur d'Ambry.
G. Tomasi.

www.dacoromanica.ro

scăpară de cea dintăi furie a soldatului biruitor, se închiseră înlăuntru, într'un loc întărit. Acest post fu asemenea luat cu asalt, şi toţi câţi se aflau acolo fură înjunghiaţi; alţii, cari fugiseră din afară de castel în insulă, fură măcelăriţi sau se înnecară în Dunăre. Una din corăbiile pregătite de Turci spre a le înlesni fuga, fu prinsă de o ceată de creştini, şi alta, pe care scăpase vreo câţiva vrăjmaşi, se înnecă în apă supt lovirile tunurilor [1]). Din opt sute Turci ce alcătuiau garnizoana, numai unul putu scăpa [2]). In toată această expediţie împotriva Turcilor, creştinii dobândiră dela dânşii şaptezeci tunuri de deosebită mărime [3]), şi dela plecarea lui Sinan, dela Târgovişte până la luarea castelului Sân-Giorgiu, armata lui pierduse mai mult de douăzeci şi cinci de mii de oameni [4]).

Sinan, de pe malul drept al Dunării, privi cu jale trista soartă a armatei sale şi coprinderea castelului Sân-Giorgiu, blestemând în desperarea sa cerul şi pe Mahomed [5]). El, Marius al Osmanlîilor [6]), el triumfătoriul Asiei, Africei şi Europei, să se vază acum la vârsta de optzeci de ani, după o carieră atât de strălucită, răsturnat din culmea gloriei sale, biruit de nişte prinţi tineri şi fără barbă, cum le zicea el. Coprins de durere şi temere de ceea ce i se poate întâmpla, el luă cu rămăşiţele armatei sale calea Constantinopolii [7]).

Sigismund Batori, după luarea castelului Sân-Giorgiu, puse de-l sfărâmă, fiindu-i teamă să nu cază iar în mâinile Turcilor, şi, după aceea, se găti a se întoarce în Transilvania, împreună cu vreo câţiva din ostaşii săi, lăsându-şi armata supt comanda lui Bocciai, ca să vie mai în urmă [8]). Mihai îl însoţi până la Gherghiţa şi după ce regulă cu dânsul trebile ţării, Batori luă, cu voia lui, cincizeci tunuri din cele dobândite dela Turci [9]), şi arătând recunoştinţa sa către Mihai pentru vitejia

[1]) De Thou.
[2]) Walther.
[3]) De Thou.
[4]) Sieur d'Ambry.
[5]) Giorgio Tomasi.
[6]) Hammer.
[7]) Giorgio Tomasi.
[8]) Sieur d'Ambry; De Thou.
[9]) Walther.

www.dacoromanica.ro

cu care s'a deosebit în această campanie, îşi luă ziua bună şi porni spre Braşov. Acolo el aşteptă vreo câteva zile până îl ajunse şi Ştefan Bocciai cu armata, cum şi prinţul Moldaviei; apoi dând acestuia cinci mii de Săcui ca să-l restatornicească pe tronul său uzurpat de Ieremia Movilă, se întoarse la Belgrad, capitala sa, vesel de norocita sa expediţie [1]).

După plecarea armatei transilvane, Mihai hotărî a sfârşi campania prin coprinderea cetăţilor Vidinului şi Nicopolii, cari căzuseră iarăşi în puterea Turcilor, şi a căror garnizoană putea vătăma ţeara. El trimise înainte pe hatmanul Udrea cu un corp de oştire către Nicopol, şi pe viteazul Fărcaş, cu alt corp către Vidin. Udrea trece Dunărea, izbeşte pe Afis-Paşa care îi eşi înainte, îi sparge oştirea şi asediază cetatea. Mihai aflând aceasta, aleargă şi el la Nicopoli, şi în vreme ce el lua cu asalt această cetate, Vidinul îşi deschidea porţile căpitanului său. Dela Nicopoli Mihai trece pe la Vidin, necunoscând încă predarea acestei cetăţi. Aci, Bulgarii veniră de i se închinară recunoscându-l de cap al lor şi mântuitor al creştinătăţii [2]).

Cu luarea acestor cetăţi se sfârşi campania anului 1595. Mihai se întoarse în ţeară, însoţit dela Dunăre până la Târgovişte de cântecele de veselie şi de binecuvântările poporului. El se ocupă atunci să vindece ticăloşia, ce pustiirile războiului adusese asupra ţării. Intr'adevăr, starea ei era vrednică de jale. Populaţia se micşorase foarte mult de moarte, de pribegirea locuitorilor prin ţări streine şi de robirile Turcilor. Câmpurile erau părăsite, viile smulse, grădinile, călcate de oştirile ce şerpuise prin toată ţeara, nu mai puteau da rod; dobitoacele moarte sau risipite de vrăjmaşi; oraşele şi satele ruinate şi prefăcute în cenuşă. Românii jertfiseră mult pentru desrobirea independenţii şi a libertăţii lor; dar acestea sânt bunuri atât de mari, încât cu nici o jertfă nu sânt scump cumpărate. Mihai trimise de aduse atunci grâne din Transilvania şi le împărţi între popor, care la glasul prinţului său, părăsi pădurile şi munţii, începu a-şi rezidi oraşele şi satele pe ruinele celor vechi [3]) şi putu îndată să preţuiască foloasele independenţii ce dobândise cu atâtea jertfe.

[1]) Sieur d'Ambry; Miron Costin.
[2]) Vistrierul Stavrinos; Costantin Căpitanul.
[3]) Walther.

www.dacoromanica.ro

Groaza domni în Constantinopol când se auzi învingerea armatei lui Sinan. Indată ce el sosi în acest oraş, fu depus din viziriat şi exilat la Malgara. Muftiul spăimântat de nenorocirea Musulmanilor prezentă sultanului o poemă jalnică compusă de Ali Celebi, asupra tristei stări a mărginilor împărăţiei. Sultanul porunci atunci să se facă rugăciuni publice în piaţa cailor şi predicatorul Sântei Sofiei, şeicul Mohişedin, căută a realţa curajul poporului şi simtimentele lui religioase prin verseturi din Coran şi prin tradiţiile Profetului [1]). Dela această campanie, Poarta nu mai îndrăzni a întreprinde altă expediţie serioasă împotriva lui Mihai. Ea îşi cheltui vremea în intrigi ca să-l doboare de pe tron; dar văzând, în sfârşit, că silinţele sale sânt zadarnice, fu nevoită a cere pace, trimiţându-i prin ambasadori daruri scumpe şi coroană, rugându-l numai să dea pace provinţiilor împărăţiei. Viteazul prinţ priimi acea pace, care îi era trebuincioasă, căci acum planurile sale se măriseră şi el lucra la crearea naţionalităţii româneşti, la unirea tuturor Românilor într'un stat politic. Ideie măreaţă şi singură mântuitoare pentru noi, pe care din orbirea acelor veacuri, părinţii noştri n'o putură realiza statornic, şi care singură trebuie să fie ţinta politică a Românilor de astăzi.

Noi încheiem cu părere de rău această povestire pe care am lucrat-o cu dragoste, deşi împrejurările nu ne-au iertat a da stilului corecţia trebuincioasă. Dar faptele ce am descris şi fără podoaba stilului vorbesc puternic în inimile româneşti. Fie ca aducerea aminte a nenorocirilor şi a luptelor eroice ale părinţilor noştri, să poată realţa demnitatea noastră naţională! Fie ca noi să ne încredinţăm că o naţie care are trecut aşa de glorios, o naţie pe care providenţa o păstrează în curs de 18 veacuri, fără îndoială pentru un scop oarecare, nu poate fi ursită să piară acum în al XIX-lea veac, în veacul luminilor şi al libertăţii. Această încredinţare ne-ar da curajul ca să lucrăm la viitorul nostru naţional; această încredinţare ne-ar mântui.

Paris, 23 Ianuarie 1847.

---

[1]) Hammer.

www.dacoromanica.ro

XVI. BULETIN DESPRE PORTRETELE PRINCIPILOR ŢĂRII ROMÂNEŞTI ŞI AI MOLDAVIEI, CE SE AFLĂ IN CABINETUL DE STAMPE DELA BIBLIOTECA REGALĂ DIN PARIS

www.dacoromanica.ro

BULLETINU

Despre Portretele Principilorŭ Tierrei Romanesci si ai Moldaviei ce se afla in cabinettulu de stampe de la biblioteca Regală din Paris, de N. B.

Sunt doi ani aprópe de cândŭ avindŭ norocirea a me aflà in multŭ iubita nostră țérră, mi se vesti că D. Dr. Mayer addusse din Transilvania unŭ portretŭ allŭ lui Michaiŭ Vitézulu. Eram fórte doritor a vedé caracterulŭ fisionomicŭ allŭ acestui bărbatŭ, allŭ cărui caracterŭ moral si politicŭ îllŭ studiezŭ de atâta timpŭ, allŭ acestui bărbatŭ care pentru Românĭ este nu numai unŭ eroŭ ce a accoperitŭ armele lorŭ cu o glorie neperitóre, ci încă simbolulŭ ideei de viétiă, ideei de mântuire, Simbolulŭ Unimii lorŭ Nationale. Allergai atunci în salonul Dlui Poiănariu unde acestŭ portretŭ se aflà espusŭ, si vĕzîndŭ o fisionomie care nu mi spunea nicĭ unulŭ din sentimentele ce caracterisa pe acestŭ mare bărbatŭ, me întorsei către prietenulu ce me însoțià, si-i zissei din convincere adâncă: «Nu e acesta Michaiŭ allŭ nostru».

Citii in urmă dissertationea invețatului D A. Kurz*), in care Dlu se silì a dovedì că acesta trebue să fie cellŭ adeveratŭ portretŭ, si remăsei cu tóte acestea statornicŭ in mărturisirea mintii si a inimii melle.

---

*) Vezi Magazinulu istoricu Tomu II. pag. 371.

www.dacoromanica.ro

Sânt doi ani aproape de când având norocirea a mă afla în mult iubita noastră ţeară, mi se vesti că d-l dr. Mayer adusese din Transilvania un portret al lui Mihai Viteazul. Eram foarte doritor a vedea caracterul fizionomic al acestui bărbat, al cărui caracter moral şi politic îl studiez de atâta timp, al acestui bărbat care pentru Români este nu numai un erou ce a acoperit armele lor cu o glorie nepieritoare, ci încă simbolul ideii de vieaţă, ideii de mântuire, simbolul unimii lor naţionale. Alergai atunci în salonul d-lui Poiănariu unde acest portret se afla expus şi văzând o fizionomie care nu-mi spunea nici unul din simtimentele ce caracterizau pe acest mare bărbat, mă întorsei către prietenul ce mă însoţea şi-i zisei din convingere adâncă: nu e acesta Mihai al nostru.

Citii în urmă disertaţia învăţatului D. A. Kurz, în care d-lui se sili a dovedi că acesta trebuie să fie cel adevărat portret şi rămăsei, cu toate acestea, statornic în mărturisirea minţii şi a inimii mele [1]).

De când mă aflu depărtat de ţeara mea, în necurmatele mele cercetări prin bibliotecile mai multor ţări, căutam mereu să pot da după vreun portret al lui Mihai V-v., deosebit de acela ce se află în cărţile lui Hieronymus Ortelius şi Joannes Bisselius, cunoscute de D. A. Kurz, şi pe cari găsindu-le şi eu aci, am pus de mi le-a desemnat, cu toate că nu mă mulţumeau. Când mă aflai în Roma, căutai în deşert, în bibliotecă, între miile de portrete ale altor oameni vestiţi, fără a avea norocirea a găsi acest portret acolo unde aş fi dorit mai cu seamă a-l vedea. In sfârşit Dumnezeu împlini cu prisos dorinţa mea.

La 2 ale acestei luni, însoţit de prietenul meu d-l A. G. Golescu, ne duserăm la cabinetul de stampe de aci, ca să facem oarecari cerce-

[1]) Vezi *Magazinu istoric*, tom. II, p. 371.

www.dacoromanica.ro

tări arheologice. Acolo, între altele, cerui, fără multă speranţă că voiu găsi ceva, să mi se arăte portretele ce au despre Otomanii, Ungurii, Transilvanii şi Românii vestiţi. In condica colecţiei pentru Transilvania iacă ce găsii:

Şase portrete ale lui Mihai Viteazul, şi anume:

1. Portretul din cartea lui Hieronymus Ortelius, după care s'a făcut copia în oloiu dată de d-l Mayer la Muzeul Naţional.

2. Portretul din cartea lui Joannes Bisselius. D-l A. Kurz arată cu prea mare cuvânt, despre acest portret, că nu crede a fi cel adevărat, căci fizionomia-i este prea bătrână, de vreme ce e bine cunoscut că Mihai fu ucis la vârsta de 43 de ani. Aceea ce adaugă d-l A. Kurz, că îmbrăcămintea acestui portret, care i se pare cu totul turcească, ar fi o dovadă de neadeverirea lui, nu mi se pare exactă. Singura deosebire între această îmbrăcăminte de a celorlalte portrete, este gugiumana. Aceasta este de blană, lăsată la o parte, pe stânga, în forma căciulii ţurcăneşti, numai ceva mai ovală şi împodobită în partea dreaptă cu un frumos surguci cu pietre scumpe. Eu am văzut în ţeară mai multe portrete de ale principilor noştri purtând aceeaşi gugiumană, precum şi azi vreo câteva portrete de Unguri şi Poloni, tot cu asemine căciulă. Dimprotivă, căciula dela portretul din cartea lui Hieronymus Ortelius este necunoscută între Români. Pe acest portret se află numele pictorului şi al sculptorului:

Umbach fecit *J. A. Boener sc.*

Dedesuptul portretului sânt scrise aceste cuvinte:

Michael Wallachiae Woywoda.

3. Al treilea portret se aseamănă cu acest de sus, din cartea lui Bisselius, atât la fizionomie cât şi la îmbrăcăminte, barba numai e mai lungă şi încolţorată, iar nu rotundă ca la celalt. Imprejurul portretului se află scris, cu litere mări acestea :

www.dacoromanica.ro

Michael Palatinus Valachiae

iar din jos de portret aceste versuri:

Eidem, o vellet, Dacorum hic colla Michael
Eximeret Turcae, libera tota jugo [1]).

4. Al patrulea se deosebeşte de acestea de sus, atât în fizionomie, cât şi în îmbrăcăminte. In acest portret, stampat cam rău de pe lemn, pe o foaie în 4°, bustul principelui e întreg, figura e lungureaţă tare şi slabă, ochii, ca în toate portretele lui, foarte mari, barba după moda spaniolă, are numai la bărbie, iar pe obraji puţină; capul e gol, fruntea lată şi rasă puţin, părul scurt. Supt manta poartă lorică (coriacă, *cuirasse*), în mâna dreaptă un topuz şi la coapsă sabie. Jos sânt scrise aceste cuvinte cu litere mari:

Michail Vaivoda della Vallachia il quale prese la cita di Nicopoli ne la Bulgaria, l'anno 1598 [2]).

şi la vale cu litere mici:

Joan Orlandi, forma in Roma.

Din sus, în colţul din dreapta al stampei, este un scut cu o coroană deasupra, înfăţişând o cetate cu trei turnuri, fundul cadrului arată un câmp de bătălie.

5. Al cincilea seamănă în toate cu al şaselea, de care vom vorbi acum, deşi e mai rău săpat. Imprejur are aceleaşi cuvinte, iar în jos acestea (care nu se află în acestlalt):

Franco forma

6. Când văzurăm pe cel de al şaselea strigarăm deodată: Acesta este! Citirea cuvintelor scrise pe portret ne încredinţă desăvârşit. Iacă ce e scris. Imprejurul portretului cu litere mari aceste cuvinte:

[1]) Acesta e Mihai care poate, îndată ce va voi, să mântuiască pe toţi locuitorii Daciei de jugul Turcului.

[2]) Mihai, domnul Ţării Româneşti, care luă cetatea Nicopolii, în Bulgaria, în anul 1598.

www.dacoromanica.ro

Michael Voivoda Walachiae Transalpinae utroque fortuna insignis et in utraque eadem virtute. Aet. XLII [1]).

Jos pe portret acestea:

cum. privil. S. Caes. Mtis.,

mai la vale aceste versuri:

Tanti facit nomen Christi, Maiestatem Caesaris, remp. Christianam, et Ecclesiae sub Pont. Max. concordiam; Sui prodigus publicae devotus saluti; etiam si dira omnia et diri adversarentur; Ficta obruens factis [2]).

Supt aceste versuri e scris cu litere mai mari:

S. Caes, Mtis, Sculptor Aeg. Sadeler ad vivum delineavit, et D. D. Pragae. M. D. C. I. [3]).

Acest portret, făcut la Praga, unde Mihai fu primit cu mare entuziasm, după mărturia lui Ortelius, făcut după natură, chiar de sculptorul împăratului, fără îndoială e cel mai adevărat şi mai bine nimerit. Gravura e cât se poate de frumos făcută şi astfel cum acum nu s'ar putea mai bine face. Fizionomia principelui răspunde întocmai închipuirii celor ce au studiat caracterul acestui bărbat extraordinar. Figura e slabă, melancolică, serioasă şi cam aspră; în tot foarte frumoasă şi cu multă expresiune. Poartă pe spate o manta albă, cu gulerul de blană şi în cap o gugiumană, întocmai ca aceea ce am descris mai sus, în portretul din cartea lui Bisselius.

Fericiţi de această preţioasă găsire noi hotărîrăm îndată a ne deşerta uşoarele noastre pungi spre a stampa după dânsa o gravură frumoasă

---

[1]) Mihai, domnul Ţării Româneşti, strălucitor în norocire şi în nenorocire şi virtuos în amândouă. In vârstă de 43 de ani.

[2]) Stimă numelui lui Christ, Maiestatea Imperatoriului. Republica creştină şi concordie bisericii supt marele pontifice, încât pentru binele public nu-şi cruţa nici fiinţa sa; purcede înainte fără temere, chiar şi dacă s'ar împotrivi toate puterile iadului; prin faptele sale întrece plăsmuirile poetice.

[3]) Aegidiu Sadeler, sculptorul Maieştăţii sale imperialc l-a desemnat după natură şi l-a dedicat. Praga, anul 1601.

www.dacoromanica.ro

şi credincioasă şi a da în admirarea Românilor adevăratul portret al eroului lor. Preste puţin această gravură va fi gata şi o vom porni în ţeară.

Celelalte portrete ce am mai găsit sânt:

1. Portretul lui Matei Basarab, bine stampat pe o foaie în folio. Fizionomia principelui e bătrână, foarte expresivă şi seamănă mult cu moşnegii noştri. Imprejurul portretului se află scris aceste cuvinte:

Joannes Mathaeus Bassaraba princeps et Voivoda Transalpinae Vallachiae [1])

în josul portretului aceste versuri:

Hostera terret et ingenuos vel ipsa sola urget imago,
Quid? si cogat hos quoque respiciat [2])

mai la vale, cu litere mici, numele pictorului,

Marcus Boschinus, Venet. F.

2. Portretul lui Vasilie V-v., domnul Moldaviei, bine stampat pe o foaie în folio. Figura acestui domn este groasă şi grasă, tare oacheşă şi mult pronunţată. In josul portretului e scris:

Illustrissimus atq. celsissimus Princeps ac Dominus Dominus Basilius D. G. Terrarum Moldaviae Princeps, et. [3]).

mai la vale:

Abraham van Westervelt pinxit. Wilhelm Hondius sculp. cum privilegio S. R. M-tis. Gedani MDCLI [4]).

3. Este portretul rivalului lui Vasilie V-v., al lui Gheorghe Ştefan V-v. Figură uscată, oacheşă, purtând în cap o cucă cu pene. In josul portretului e scris:

[1]) Io, Mateiu Basaraba, principe al Ţării Româneşti.

[2]) Sperie pe inimici şi chiar celor cu cuget bun le insuflă icoana respect.

[3]) Prea-înălţatul şi prea-strălucitul domn, Vasilie, din graţia lui Dumnezeu principe al ţărilor Moldaviei.

[4]) Abram van Westervelt l-a zugrăvit. Wilhelm Hondius l-a sculpit. Cu privilegiul Maiestăţii sale regale, în Danzig, 1665.

www.dacoromanica.ro

Stefano Georgizza, Principe di Moldavia.
A. Bloem. del. *Il Bianco sculpt.*

In petrecerea mea la Roma am găsit un portret asemine, la un pictor polon, pe care am pus de mi l-a desemnat.

4. Portretul lui Costantin Şerban, cel din urmă domn din familia Basarabă. Figură fără expresiune. Poartă în cap iarăşi cucă. Este făcut de acelaş pictor şi sculptor ca şi cel dinainte, având în jos scrise acestea:

Constantino Serbano, Principe di Valacchia.

Portretul lui Mihai V-v., cunoscut mai general supt numirea de Mihnea V-v, care a urmat în scaun îndată după Costantin Şerban Basarabă. Acest portret seamănă oare ce cu litografia publicată de vreo câţiva ani, de d. Carcalechi în Biblioteca românească, drept portret al lui Mihai Viteazul. Noi credem că numele Mihai, ce poartă Mihnea V-v. în toate actele, l-a înşelat şi l-a făcut să crează că acesta este portretul lui Mihai Viteazul.

Imprejurul acestui portret se află scris:

Michael Vaivoda Valachiae Transalpinae Hereditarius

iar pe portret, în jos, este această deviză:

Fide et constantia [1])

mai la vale, cu greşală, se află scris de mână anul 1651, căci Mihnea s'a urcat pe tron la 1658.

Din jos e însemnat pictorul aşa:

E. Widman del. et sculp.

Cuvântul ***hereditarius*** (moştenitor) nu trebuie a da vreo îndoială că acest portret n'ar fi al acestui Mihnea sau Mihai VV. Căci ştim că acest domn fantast îşi da fel de fel de titluri, precum şi acela de ***arhidux*** [2]).

[1]) Prin credinţă şi constanţă.

[2]) Vezi *Magazinu istoric*, tom. II, p. 187.

www.dacoromanica.ro

6. Portretul lui Grigoraşcu Ghica V-v. din Ţeara Românească. Fizionomie tânără, posomorâtă, arătând răutate şi viclenie, poartă părul à *la jeune France*. Investmântat cu lorică (cuirasse). Dedesupt e scris:

Giovanni Gregorio Gika, Principe di Valachia 2 anno 1663

mai la vale:

A. Bloem del. *Cor. Meyssens fe. Vienna.*

7. Două portrete ale lui Gheorghe Ghica, domnul Moldaviei, purtând cu greşală, atât numele Grigorie cât şi anul 1664, căci domnia lui încetă în Moldavia la 1660, când se strămută în Ţeara Românească. Ambe portrete seamănă. In ambe Ghica V-v. se arată bătrân şi gros, purtând în cap cucă. Intr'un portret e călare, cu această inscripţie:

Bildum Gregorii Gika Fürstens der Moldau, so sich einige Zeit bey der türchischen Armada befindert [1])

şi mai la vale:

Johan Hoffman excudit.

Celalt poartă această inscripţie:

Gregorio Gika Principe di Moldavia l'anno 1664.
Toorenvliet del G. Bouttats Univers. Vienens sculp. fe.

8. Portretul lui Costantin Brâncoveanu, cu această inscripţie:

Joannes Constantinus Bassarabas Cantacuzenus de Brancovan Fürst des H. Roem. Reichs und der Wallachey [2]).

Acest portret al Brâncoveanului, deşi mai tânăr, seamănă cu cel ce ni l-a păstrat C h i a r o, în scriptul său: *Delle moderne rivolutioni di Valachia*, Veneţia, 1718, în 4. Această carte, mult interesantă pentru

[1]) Icoana lui Grigorie Ghica, domnul Moldaviei, care s'a aflat câtva timp la armata turcească.

[2]) Io Constantin Basarabă Cantacuzin de Brâncoveanu, principe al sacrului imperiu roman şi al Ţării Româneşti.

www.dacoromanica.ro

istoria noastră, este foarte rară acum. Eu am găsit-o mai întâi în biblioteca dela Palermo, în Sicilia, şi în urmă, cu multă anevoinţă şi cheltuială, am căpătat-o dela Veneţia, şi cu timpul sperez s'o tipărim în *Magazinu istoric.*

9. Portretul lui Costantin Mavrocordat V-v., reformatorul cel mult vătămător ţării. Acest portret poartă inscripţia următoare:

Costantinus Maurocordatus utriusque Valachiae et Moldaviae princeps. gravé par Petit [1])

mai jos această deviză:

Regificos fastus musarum, vincit amore [2]).

Acestea sânt portretele domnilor noştri ce se află păstrate în Cabinetul de stampe din Paris, la cari trebuie să adăugăm încă vreo câteva portrete ale Românilor Ioan Huniade şi ale fiilor săi Ladislau şi Matia, regele Ungariei, ce am găsit încă acolo.

Deocamdată vom stampa pe cel adevărat a lui Mihai Viteazul; mai târziu, de ne vor ierta mijloacele, vom căuta a stampa şi pe celelalte.

Bellevue, lângă Paris, 1847, August.

[1]) Costantin Mavrocordat, principe al ambelor ţărilor române şi al Moldaviei. Sculpit de Petit.

[2]) Cu amoarea muzelor întrece pompele regilor.

www.dacoromanica.ro

XVII. DREPTURILE ROMÂNILOR CĂTRE ÎNALTA POARTA

www.dacoromanica.ro

ДРЕПТѢРІАЕ РОМѢНІАОР

кѣтре

ÎNNALTA POARTĂ.

Цappa noastрѣ Ротѣпeaскѣ пѣ фѣ пічї o datѣ sѣпnѵsѣ кѣ sàвia, чі de вѣпѣ вoea ва se рекѣnoскѣ sѣnt протекціа Тѣрчіaор. Ла anѣa 1393 пѣрinцій nostріі dѣnѣ че se aѣптаръ maї mѣaте веакѣрі пентрѣ indепendinцa aор кѣ atѣtea notoane de пацій барбаре че se вѣрsаръ пе пѣmѣntѣa nostрѣ, вѣzѣndѵse sлабї шi amепinцаці tot de o datѣ de Ѵнгѣрі шi de Тѣрчї, se ѣnвoіръ кѣ Мірчea чел бѣтрѣn Domnѵa aор чел вestit, шi ѣnпрезпѣ ѣnкіпаръ цappa Тѣрчіaор кѣ фѣгѣdѣinцѣ ка sѣ'ї ажѣte ѣn рѣsбоѣa че авеаѵ кѣ Ѵнгѣрії.

Iatѣ Хati-Хamaѣн din anѣa 1393 че ae dete Sѣлtanѣa Баiazet I порекліt Iaдерim.

Facsimil al primei pagini.

www.dacoromanica.ro

Ţeara noastră românească nu fu niciodată supusă cu sabia, ci de bună voea sa se recunoscu supt protecţia Turcilor. La anul 1393 părinţii noştri, după ce se luptară mai multe veacuri pentru independinţa lor cu atâtea potoape de naţii barbare ce se vărsară pe pământul nostru, văzându-se slabi şi ameninţaţi totdeodată de Unguri şi de Turci, se învoiră cu Mircea cel Bătrân, domnul lor cel vestit, şi împreună închinară ţeara Turcilor, cu făgăduinţă ca să-i ajute în războiul ce aveau cu Ungurii.

Iată Hati-Humaiun din anul 1393, ce le dete sultanul Baiazet I, poreclit Ilderim:

1. Prin înalta noastră milostivire, noi ne învoim ca ţeara de curând supusă prin puterea noastră nebiruită să se cârmuiască după înşişi legile sale şi ca domnul Ţării Româneşti, să aibă dreptul de-a face război sau pace, şi acela de viaţă şi de moarte asupra supuşilor săi.

2. Toţi creştinii, cari îmbrăţişând legea lui Mahomet, vor trece iarăşi în ţinuturile supuse puterii noastre, în Ţeara Românească şi din nou se vor creştina, nu vor putea de loc a fi luaţi îndărăt sau supăraţi.

3. Toţi acei Români, cari vor merge în vreo parte din ţinuturile noastre, vor fi scutiţi de haraciu şi de orice altă capitaţie.

4. Domnii creştini se vor alege de mitropolit şi boieri.

5. Dar pentru această mare milostivire, şi fiindcă noi am înscris pe acest domn raia în lista celorlalţi supuşi ai noştri, acesta va fi îndatorat a plăti pe an, la hasnaoa împărătească, trei mii bani roşii de ţeară, sau cinci sute de lei de argint în moneda noastră.

« Dat în Nicopole, la anul 795, luna Rebiul evvel sau la 1393 şi înscris în arhivele împărăteşti.

Acest tractat prin care ţeara îşi păstrează dreptul de a se guverna cu legile sale, dreptul de a face războiu sau pace, dreptul de a-şi alege

www.dacoromanica.ro

pe capul naţiei, îndatorându-se numai la un uşor tribut, nu poate fi privit, după dreptul gintelor (neamurilor) altfel decât ca un tractat de protecţie; căci, după obiceiul cunoscut în deobşte în Europa, o naţie care nu e în stare a se apăra singură de insultă sau de asuprire poate dobândi protecţia unui stat mai puternic. De o va dobândi îndatorîndu-se numai la oarecari condiţii, sau chiar cu plata unui tribut spre recunoştinţă pentru siguranţa ce i se dă, şi păstrându-şi dreptul de-a se guverna, după cum îi place, acesta este un tractat de protecţie, care nu atinge suveranitatea ei.

Acest tractat însă nu ţinu mult. Românii iubiau prea mult independinţa; ei jertfiseră prea mult pentru dânsa, ca să-l poată suferi cu plăcere, oricât de nesupărător era. Turcii însă mai întâi începură a nu-l păzi. Atunci o luptă ce ţinu o jumătate de secol începu între Români şi Turci. Supt povaţa lui Mircea I, Vlad II Dracul şi Vlad IV Ţepeş, Românii făcură minuni de vitejii, apărară ţeara lor nebântuită de vrăjmaşi, sdrobiră în mai multe rânduri armatele lor şi le goniră până la Andrianopole.

La 1460, domnul Vlad IV, văzând numeroasele biruinţe ale Turcilor, coprinderea Constantinopolului şi groaza ce numele lor răspândea în toată Europa, sfătuindu-se cu poporul, trimise deputaţi la Andrianopole şi încheiară un tractat, ale cărui articole principale sânt acestea:

Art. 1. Sultanul priimeşte şi se leagă pentru dânsul şi pentru următorii săi a protege Ţeara Românească şi a o apăra împrotiva oricărui vrăjmaş, necerând altceva fără numai supremaţia asupra suveranităţii acestei ţări, ai cărei voevozi vor fi datori a plăti Inaltei Porţi un tribut de zece mii galbeni [1]).

Art. 2. In fiecare an un slujbaş al Porţii va veni în Ţeara Românească ca să priimească tributul şi va fi însoţit la întoarcerea sa cu un slujbaş al voevodului până la Giurgiu, unde din nou se va număra

---

[1]) Acest tribut se păstră mereu în drept, deşi în faptă se lua îndoit şi împătrit. Prin senedul sultanului dela 16 Oct. 1783 se hotărî să fie statornic 437.500 lei. Aceasta se hotărî şi de tractatul de Andrianopole, iar în urma convenţiei dela Petersburg se urcă tributul la 2.000.000 lei turceşti, sau 1.140.000 lei de Ţeara-Românească.

www.dacoromanica.ro

suma dată şi se va da o a doua încredinţare de priimire; apoi când se va trece dincolo de Dunăre, ţeara nu va mai fi răspunzătoare de orice se va mai întâmpla.

Art. III. — Inalta Poartă nu se va amesteca întru nimic în administraţia locală a ţării şi nici un Turc nu va avea voie a veni în Ţeara Românească fără pricină învederată.

Art. IV. — Voevozii vor urma a fi aleşi de mitropolit, episcopi, boieri şi alegerea lui va fi recunoscută de Poartă.

Art. V. — Naţia Română va urma a se bucura de libertatea de-a-şi da legi şi voevozii vor avea dreptul de viaţă şi de moarte asupra supuşilor lor precum acela de-a face pace şi războiu, fără a fi supuşi pentru nici unul din aceste acte la vreo răspundere către Inalta Poartă.

Art. VI. — Inalta Poartă făgăduieşte de-a nu slobozi niciodată vreun firman, după cererea vreunui supus român, pentru pricinile sale în Ţeara-Românească, de orice fel vor fi, şi de-a nu-şi lua dreptul de-a chema la Constantinopole, sau în orice altă parte din ţinuturile turceşti, un supus român, supt orice pricinuire.

Art. VII. — Dacă un Turc are un proces în Ţeara Românească, cu un supus al acestei ţări, pricina lui se va cerceta şi hotărî de Divanul românesc, după legile locului.

Art. VIII. — Toţi neguţătorii turci, ce vor veni într'această ţeară spre a cumpăra sau vinde mărfuri, vor trebui să facă cunoscut autorităţilor locale vremea cât vor zăbovi, şi trebuie să plece îndată ce această vreme se va sfârşi.

Art. IX. — Nici un Turc nu poate lua cu sine una sau mai multe slugi născute în Ţeara Românească, de orice sex ar fi, şi nici o moscheie turcească să nu se afle în nici într'o parte a pământului românesc.

Acest tractat nefiind nici lăsat în uitare, nici ramplasat printr'altul mai nou, este încă în tărie şi astăzi, şi singur numai hotărăşte raporturile ţării cu Inalta Poartă. El asigurează poporului dreptul de-a-şi da legi, dreptul de-a face războiu şi pace; prin urmare nu poate fi privit ca un tractat de supunere, ci numai ca un tractat de protecţie, ca o alianţă neegală, căci supremaţia, care este numai un drept de onoare,

www.dacoromanica.ro

şi tributul, singurele drepturi ce are Poarta, nu ating întru nimic suveranitatea naţiei Române. Astfel privesc acest tractat toţi publiciştii Europei.

« Dacă se respectează istoria, zice învăţatul publicist M a r t e n s, dacă se păstrează înţelesul tractatelor după cuvintele lor, apoi este învederat că numai la 1460 Inalta Poartă începu a fi totdeodată şi protectriţă şi suzerană; că Ţeara Românească n'a fost niciodată încorporată (întrupată); că ea n'a pierdut niciodată caracterul esenţial al suveranităţii sale, că statul, în ceea ce priveşte constituţia şi guvernul său dinlăuntru, n'are a priimi legi dela nimeni; că suveranitatea sa nu poate fi atinsă, căci îi lipsesc oarecari drepturi din acele ce fac parte din dreptul public; că ea nu e datoare a recunoaşte asupră-i o putere legiuitoare străină. Ţeara Românească nu s'a învoit a plăti un tribut şi a suferi ca Poarta să aibă un drept de supremaţie, fără numai ca să nu înceteze a fi un stat suveran. Ţeara Românească este un stat suveran şi un tractat de protecţie, un tribut, o alianţă nepotrivită şi chiar supremaţia (dacă este un drept de ginte în Europa) nu-i pot lua suveranitatea, când ea are dreptul de a se guverna, de-a-şi da legi, d'a face tractate de pace şi războiu, şi încă de a fi reprezentată din afară ».

Un alt publicist, V a t t e l, în *Dreptul său al gintelor* zice: « Un stat slab care, pentru siguranţa lui se pune supt protecţia altuia mai puternic, şi se îndatorează spre recunoştinţă la mai multe datorinţe echivalând această protecţie, fără însă a se despoia de dreptul de a se guverna, nu încetează pentru aceasta de a figura între statele suverane, ce nu recunosc alte legi, fără numai dreptul gintelor; şi un tribut plătit de un stat la o putere străină, deşi micşorează puţin demnitatea sa, fiind ca o mărturisire a slăbiciunii sale, dar tot păstrează suveranitatea sa în întregime ».

Aceste două tractate, dela 1393 şi 1460, ce mai pe urmă se coprinseră supt numirea de *Capitulaţii ale ţării*, fură mereu recunoscute şi întărite de către Inalta Poartă prin mai multe hatişerifuri. Ele sânt recunoscute însuşi şi de tractatele Rusiei cu Poarta, deşi acestea nu pot lega întru nimic pe Români, căci Rusia fiind numai o chezaşă a drepturilor ţării nu putea trata pentru noi şi în numele nostru. Astfel art. 5 al tractatului dela Adrianopole zice:

www.dacoromanica.ro

« Principatele Ţării Româneşti şi al Moldaviei, fiind aşezate printr'o capitulaţie supt suzeranitatea Inaltei Porţi, şi Rusia chezăşuind prosperitatea lor, se înţelege că ele vor păstra toate privilegiurile şi scutirile ce li s'au acordat sau prin capitulaţiile lor sau prin tractatele încheiate între ambele Curţi împărăteşti, sau prin hatişerifuri date îndeosebite vremi. Prin urmare ele se vor bucura de libera păzire a religiei lor, de o siguranţă desăvârşită, de o administraţie naţională şi independentă şi de o întreagă libertate de comerţ ».

Şi într'alt articol se zice asemenea: hospodarii vor regula liber toate trebile din lăuntru a provinţiilor lor, sfătuindu-se cu Adunările lor respective, fără însă a putea să aducă nici o vătămare la drepturile chezăşuite ambelor ţări prin hatişerifuri, şi nu vor fi turburate în administraţia dinlăuntru prin nici o poruncă împotrivitoare acelor drepturi ». Art. 4 al hatişerifului din anul 1834 glăsueşte asemenea. Art. 8 al aceluiaşi hatişerif zice: « Aceste principate au toate drepturile unui principat independent.. ». Aşa dar după glăsuirea tractatelor noastre cu Poarta, după dreptul gintelor şi chiar după tractatele Rusiei cu Poarta, poporul român şi-a păstrat totdeauna dreptul său de suveran. Dreptul M. S. Sultanului în ţeara noastră stă numai în tributul hotărît ce sântem datori a-i plăti în fiecare an, şi în dreptul de supremaţie, adică dreptul de a întări pe domnul ales de ţeară şi de a fi privit ca un mai mare al ţării, nu însă de a porunci în ţeară.

Acestea sânt, fraţi Români, drepturile noastre. Părinţii noştri au vărsat preţiosul lor sânge pentru a ni le lăsa de moştenire, şi datoria noastră este a le păstra cu aceiaşi putere pentru fiii noştri. Timpul n'a venit ca să dobândim o independinţă absolută. Poziţia noastră politică, după tractate, este încă bună, numai trebuie a fi păzită de Inalta Poartă, a fi sprijinită cu statornicie de noi. Să nu uităm că sântem datori a apăra naţionalitatea şi drepturile noastre, de vom fi nevoiţi, chiar vărsând sângele nostru. De vom cădea în această luptă sfântă, să cădem însă bărbăteşte, astfel cum au trăit părinţii noştri; şi ca dânşii să strigăm: *mai bine ţeara noastră să se prefacă într'un întins mormânt, numai să rămâie tot ţeara Românilor.*

www.dacoromanica.ro

XVIII. DESPRE IMPROPRIETĂRIREA ŢĂRANILOR

www.dacoromanica.ro

Din toate chestiile câte s'au discutat dela glorioasele evenimente din 11 Iunie încoa, cea mai grea, cea mai delicată şi totdeodată aceea care a iscat mai multe patimi în ţeară, este fără îndoială chestia de a face pe ţăran proprietar. De aceea ne propunem a o tracta şi noi, a o discuta supt toate fazele sale şi a o lămuri pe cât ne vor permite puterile noastre intelectuale.

Orice măsură soţială ca să fie adevărat bună, cată să satisfacă din trei puncturi de vedere diferite; cată să fie naţională, cată să fie morală şi dreaptă, şi în sfârşit cată să fie folositoare tutulor. Să examinăm dar, dacă proiectul de a face pe ţăran proprietar este totdeodată naţional, moral şi folositor; şi dacă la această întreită întrebare, răspunsul va fi totdeauna pozitiv. să avem curajul, lăsând la o parte orice patimă, orice prejudiţie, de a ne uni cu toată buna voinţa, de a alerga din toate puterile noastre la singurul mijloc de scăpare pentru o ţeară slabă şi născândă ca a noastră, la singurul remediu de a avea o patrie tare şi strânsă; dacă, din contra, această măsură va fi defavorabilă naţionalităţii noastre, contrarie oricărui simtiment de dreptate, de moralitate, primejdioasă, vătămătoare adevăratelor interese atât ale ţăranilor, cât mai cu seamă ale proprietarilor, atunci să avem asemenea curaj, cel mai mare din toate în timp de revoluţie, acela de a nesocoti o opinie greşită, a tăgădui popularitatea, mai bine decât a sacrifica interesele unei clase cât de mică ar fi. Să nu ne ferim de a tracta de faţă o chestie de aşa mare importanţă, din a cărei deslegare atârnă nu numai viitorul Ţării Româneşti, ci a toatei Românimi, să fim curaţi la inimă, să fim drepţi, să fim neinteresaţi şi să nu uităm nemărginita îndatorire ce ne este impusă că sântem Români şi că avem a organiza o patrie, a scăpa o patrie.

Oamenii de stat, istoricii, atât vechi cât şi noi, toţi se unesc a zice că dintre naţii, acelea ai căror locuitori posedă pământuri, au nemărginite

www.dacoromanica.ro

avantagiuri asupra celor ai căror locuitori nu sânt decât nişte simpli arendaşi; acelea apără mai bine pământul naşterii lor, sânt mai bine pătrunse de simtimentul naţional, se împotrivesc cu mai multă energie năvălirilor străine, într'un cuvânt acelea se unesc mai mult la interesele sacre ale patriei. Această faptă este atât de învederată încât n'are trebuinţă de multă explicaţie; destul, ca să zic aşa, de a o enunţia, ca fiecare să o înţeleagă numai decât. Altfel apără un lucrător patria sa, altfel o apără un proprietar; afară de ideile şi simtimentele de cari fiecare va putea fi deopotrivă adăpat, un proprietar va îmbrăţişa totdeauna cauza ţării sale cu mai multă căldură, cu mai mult devotament decât un om cât de bogat ar fi, a cărui stare însă va sta în bani sau în obiecte mişcătoare. Să comparăm un minut populaţia lucrătoare sau simplă arendătoare, cu populaţia ţăranilor proprietari, şi veţi cunoaşte numai decât diferenţa cea mare ce este între ele şi toată superioritatea uneia asupra alteia, mai cu seamă când e vorba despre apărarea pământului naşterii. Cea dintâi poate în orice minut să părăsească teritoriul sau să se mute dintr'un loc într'altul fără a primejdui nimic, fără a lăsa nimic în mâinile inamicilor; ceelaltă, la cea mai mică despărţire de vetrele sale, numai ideia de a se vedea scoasă afară din bunurile sale, din vâlcelele sale, ajunge ca s'o despereze, să-i armeze braţul şi să hotărască a birui sau a muri pentru patria sa. Pentru unii stare, familie, fericire, toate acestea se află concentrate în vâlcelele lor, în vetrile lor; a-i goni de acolo, va să zică a le compromite interesele, a-i ruina; pentru ceilalţi din contra, patria este acolo unde îşi pot scoate pâinea lor din toate zilele şi sânt mulţumiţi numai ziua de mâine să le fie asigurată; şi dacă năvălirea armiilor inamice poate să le aducă ceva mai mult de lucru, pot să se mângâe chiar şi de această calamitate publică.

De altă parte economiştii, filosofii, asemenea au băgat de seamă că într'aceeaşi naţie, dintre clasele agricole proprietare şi clasele agricole lucrătoare sau numai simplu arendătoare, cele dintâi întrec cu mult pe cele de al doilea în moralitate, ordine şi trai bun. Câteva cuvinte vor fi de ajuns spre a se pricepe şi mai mult această nepotrivire; ţăranii arendaşi au toată starea lor în buzunare sau în posesie de obiecte mişcătoare şi de puţin preţ; la orice alunecare, cârciumele,

www.dacoromanica.ro

plăcerile, traiul rău, la orice trebuinţă trecătoare sleiesc numai decât slabele lor economii sau se desfac de obiectele lor lesne vânzătoare, într'astfel de chip că prea rar ajung a strânge în destul ca să poată câştiga o avere stabilă de oarecare preţ. Din contra se întâmplă cu ţăranii proprietari; averea acestora fiind compusă din vite, din case făcute cu sudoare, anevoie se hotărăsc a se lipsi de dânsele; preferă mai bine a face economii sau a-şi încărca zilele de lucru ca să se plătească de datorii, decât a-şi pierde proprietăţile; numai într'o mare nevoie şi când trebuinţa se face neapărată se hotărăsc a lua această măsură de desperare. Urmează dintr'acest contrast şi dintr'acest îndoit cuvânt, că unde ţăranii proprietari sânt pretutindeni un element de regulă şi de putere pentru soţietate, lucrătorii şi ţăranii arendaşi sânt un element de slăbiciune şi de desordine, că unde unii sânt economi, bogaţi şi îmbogăţesc o ţeară, ceilalţi sânt cheltuitori, săraci şi sărăcesc ţeara, în sfârşit la unii este temeiu de onestate, de moralitate şi totdeodată de demnitate ce nu se află desvoltat într'acelaşi grad la ceilalţi.

Această îndoită faptă soţială, este astfel de legată de natura omenească şi atât de esenţială pentru progresul şi prosperitatea unei soţietăţi, încât de 60 de ani aproape, dela marea revoluţie franţozească, de când lumea a început să scuture lanţurile a orice fel de robie, toate popoarele continentului european, fiecare în felul său, s'au silit să îndeplinească această trebuinţă legitimă, s'o hotărască într'un fel. Franţa, cea dintâi, a hotărît-o într'un chip revoluţionar, în mijlocul a nenorociri neauzite şi a turburări pricinuite de o aristocraţie pribeagă şi vitregă. Toate pământurile emigranţilor, cari luaseră armele înpotriva mumei lor patrii, fură confiscate, împărţite în mici părţi şi vândute cu preţ jos.

Astfel Franţa de astăzi numără optsprezece milioane de proprietari din treizecişicinci milioane de locuitori ce are. De aceea din toate ţările, Franţa reprezintă pe aceea care-i cea mai puţin vulnerabilă, cea mai strânsă, cea mai tare. Prusia mai norocită a hotărît-o într'un chip pacinic decretând, sânt douăzecişicinci de ani de atunci, pe când Europa se bucura de o pace adâncă, că fiecare nobil proprietar trebuie să dea jumătate din pământul său ţăranilor şi să dispozeze pentru dânşii numai de cealaltă jumătate. Fiecare ţăran trebuia să răscumpere părticica sa de pământ, numai guvernul se pusese chezaş şi luase

www.dacoromanica.ro

asupra-i indemnizaţia, având a se despăgubi şi el, în fiecare an, dela ţărani. După aceşti douăzeci de ani măsura fu împlinită şi astăzi Prusia, după Franţa, este patria care are mult viitor.

Sânt câteva luni, ministerul unguresc, preocupat de aceeaşi gândire, adică de o patrie viitoare, de o patrie mare şi tare, şi supt inspiraţia simtimentelor celor mai exaltate, s'a oprit la aceiaşi măsură şi printr'un decret, într'adevăr mărinim, a declarat pe ţărani proprietari pe tot pământul ce ocupaseră până acum, totdeodată declarând pe stat dator pentru toată îndemnizaţia la care nobilul expropriat ar avea drept. Şi fiindcă Ungurii, în amorul lor fanatic pentru ţeara lor, trec orice măsură rezonabilă, visează o patrie monstruoasă peste toate marginile hotărîte de providenţă, fiindcă voesc să domnească peste populaţii străine naţionalităţii lor (faptă ce, în parentes, nu va putea duce mult, fiind în contra naturii, în contra intereselor omenirii şi voinţii divine), fiindcă acest simtiment, zicem, este exagerat într'înşii, au decretat această măsură nu numai în favorul ţăranilor unguri, dar chiar în favorul ţăranilor croaţi, slavoni, sârbi şi români. Aşa dar vă întrebăm dacă Ungurii împinşi de simtimentul exagerat s'au hotărît a face pe ţăranul român proprietar, a-l declara posesor al unei părţi din pământurile ce erau ale nobleţii ungureşti, cu cât mai mult noi, cari voim un lucru drept, o patrie legitimă, o patrie plăcută lui Dumnezeu, trebuie să ne învoim la aceeaşi măsură? Ce, străinul lucra - va oare mai mult la fericirea Românului, face-l- va oare proprietar? Şi noi înşine Români, în numele a ce avem mai scump, în numele mântuirii noastre, vom refuza aceasta?

In sfârşit şi în Rusia guvernul a simţit trebuinţa de a merge înaintea acestei trebuinţe soţiale şi de a o hotărî din puntul de vedere rus. Impăratul, printr'un ucaz, a poruncit ca pe viitor la orice vânzare de pământ statul să fie preferat ca cumpărător; aceste pământuri vor fi împărţite şi vândute în părţi mici. Căutând bine această măsură, este aproape de nimic şi de puţin efect; nu se poate hotărî câte veacur vor trebui ca să se introducă proprietatea cea mică într'acest mare imperiu.

Dar trebuie să cunoaştem asemenea că în Rusia împăratul, în orice proiect de reformă, are totdeauna a se lupta şi cu spiritul castelor

www.dacoromanica.ro

nobile, şi cu prejudecăţile seculare ale ţării şi cu propria sa putere absolută, care este una din cele mai mari, dacă nu şi cea mai mare stavilă la orice reformă serioasă, căci anevoie un despot este soţialist, anevoie se învoieşte a fi reformator. Afară de ţările ce arătarăm în particular, nu e loc în Europa unde să nu se fi luat măsuri, mai mult sau mai puţin energice, mai mult sau mai puţin în favorul creşterii proprietăţilor celor mici prin împărţirea în bucăţi a proprietăţilor celor mari, şi, aceasta se înţelege bine, fără a aduce vătămare intereselor legitime ale vechilor posesori şi îndemnizându-i de părţile de pământ ce au dat. Singura ţeară care până acum s'a împotrivit la această pornire generală, de transformare a proprietăţii mari în cea mică, este Englitera. Dar şi din toate popoarele este acela care este ameninţat de cele mai mari catastrofe, de cele mai mari nenorociri; la cea dintâi zguduire, la cea mai mică mişcare serioasă nu se poate prevedea care ar putea fi grozavele sfârşituri. Se numără în Englitera şase milioane de săraci şi nu mai mult de şase sute familii proprietare; cum poate să fie această ţeară fericită şi cum pot locuitorii să se lipească de o patrie atât de parţială pentru unii şi atât de vitregă pentru alţii? De acum nu e an în care să nu se expatrieze câte o sută mii de Englezi sau pentru Canada sau pentru America, sau pentru Antile; şi chiar acum citim în jurnale numărul extraordinar de 240.000 de fiinţe ce s'au despărţit pentru totdeauna de muma lor patrie. Dar dacă toate popoarele, afară de Englezi (şi într'o zi nobleţa englezească, numai dacă lăsând la o parte egoismul, va voi şi ea să deslege această mare chestie, nu se va căi mult) dacă toate popoarele, ţintesc fără osebire a transforma proprietatea cea mare în cea mică, dacă toate urmează orbeşte acelaşi drum, negreşit că trebuie să fie pentru aceasta vre un motiv secret, vre un mare cuvânt, o gândire divină; altfel cum să explicăm această unanimitate a popoarelor pentru acelaşi obiect, această pornire a tutulor către acelaşi scop? Acest motiv, acest cuvânt înalt l-am apărat mai sus; mai întâi că orice naţie în ceea ce priveşte interesele sale, dinnăuntru, e totdeauna mai bine, mai în voiea ei, traiul ei cel bun e mai întins, posedă la un grad mai înalt ideile de ordine şi de moralitate, când cea mai mare parte din naţionalii săi sânt proprietari, decât când sânt lucrători sau numai simpli arendaşi; al doilea

www.dacoromanica.ro

că o naţionalitate nu e sigură de dânsa, nu poate să scape de ambiţiile străine şi să se apere în contra a orice năvălire decât iar numai atunci când cea mai mare parte din locuitorii săi sânt proprietari, sau cu alte cuvinte când au interes văzut, pipăit, strâns legat cu acela al ţării, Mai voieşte cineva încă o a treia şi netăgăduită dovadă de influinţa ce are proprietatea asupra mulţimii? Deschideţi istoria şi vedeţi ceea ce s'a petrecut în Europa într'acei timpi grozavi şi de întuneric, când gloatele de barbari copleşiră tot conţinentul şi aduseră toate populaţiile la robie; câteva municipiuri romane, aşezate în Galii, şi comunele risipite ici şi colea din veacul de mijloc, cari singure scăpase de vandalismul barbarilor şi cari mai posedau încă averi nemişcătoare, ele fură cari păstrară sacrul depozit al libertăţilor omeneşti, se luptară mult în contra sclavagiului ce voea să se impue şi scăpară lumea, redobândind propria lor independinţă. Fără ele, şi mai cu seamă fără drepturile comunale şi municipale, întemeiete pe proprietatea cea mică, astăzi Europa poate că ar geme în adâncul întuneric al barbariei. In adevăr orăşenimea, corporaţiile, clasele comerţiale s'au deosebit totdauna printr'un spirit liberal şi prin ţintirea lor la egalitate, la fraternitate. De aceea mai de multe ori sânt în destule, sânt destul de puternice ca să se lupte cu folos în contra tutulor privilegilor, tutulor despotismurilor din năuntru; aceasta este glorioasa lor rolă, sânt adevăraţii păstori ai libertăţilor publice. Dar când e vorba de apărarea teritoriului naţional, de a apăra patria de o năvălire străină sau de a o scăpa dacă este ocupată, atunci orăşenimea, or cât de bravă să fie, este fără putere; atunci corpurile armate, soldaţii nu ajung, atunci trebuie ceva mai mult decât toate acestea, trebuie o populaţie întreagă armată, ţărani fanatici, pătrunşi de sacrul foc a amorului de patrie, trebuie într'un cuvânt proprietari mici cu arme în mână.

Să conchidem dar, toţi câţi sântem bogaţi sau săraci, mici sau mari proprietari sau nu proprietari, că pentru a avea o patrie, spre a o putea apăra, şi a apăra naţionalitatea noastră, este de neapărată trebuinţă a face pe ţăran proprietar. Fără aceasta nu e viitor, nu e naţionalitate, şi care e omul, care este Românul, care este nobilul care să nu voiască o patrie, care să nu aspire la o Românie.

www.dacoromanica.ro

Dar va zice cineva ce măsură va trebui să adoptăm ca să facem pe ţăran proprietar, câte pogoane i se va da; cari sânt mijloacele de indemnizare de care dispune Statul; toate acestea sânt chestii ce vom tracta la timp şi la locul lor; deocamdată ceea ce este important a şti, ceea ce este constant pentru toată lumea, ceea ce este adevărat pentru tot Românul bun, sânt cuvintele de ordin *(les mots d'ordre)* sacramentele ce cată a circula din gură în gură, din cătun în cătun, din palat în palat: a face pe ţăran proprietar.

Să trecem acum la a doua întrebare, adică dacă este drept, dacă este moral a face pe ţăran proprietar, cu alte cuvinte dacă este drept, dacă este moral a expropria pe vechii posesori de o parte din pământul lor, de a-i îndemniza de dânsa, şi pământurile răscumpărate a le împărţi la cele 375.000 familii de ţărani. Cititorule, ţi s'a întâmplat vre'odată să'ncerci acest fel de bucurie infernală, nelegiuită, de a te felicita de nenorocirea, de neputinţa în care se află compatrioţii tăi de a decifra o foaie tipărită? Ei bine! iată cazul. Cel puţin noi, pe seama noastră, ne socotim norociţi în momentul acesta de a şti ţeara noastră cufundată în cea mai adâncă neştiinţă şi de a fi prea siguri că numai boierii, numai proprietarii vor fi în stare a ne citi, altfel ne-am fi păzit de a scri rândurile următoare; şi aceasta de frică, că nu zicând adevărul, să deşteptăm indignaţia ţăranilor, în contra acelora cari de timpuri nepomenite nu încetează a-i exploata şi cari îndrăznesc încă şi astăzi, în ziua dreptăţii, să-şi propue întrebarea: trebuie oare să uşurăm pe aceia cari drept soartă au avut numai plângeri, ticăloşie şi tânguiri, şi ne-au păstrat nouă şi copiilor noştri fericirea şi îmbielşugarea. Ce, staţi încă să vă întrebaţi dacă este drept ca statul să ia o părticică din pământul vostru, să vi-l plătească şi să-l dea acelora cari suferă din pricina voastră? Ce, interesul astfel v'a orbit încât să nu mai aveţi, nu pretindem inimă, dar nici chiar o rămăşiţă de simţ bun? Dar spuneţi-ne, vă rugăm, voi proprietari şi nobili totdeodată, prin drept de moştenire, vi s'a întâmplat vreodată să vă întrebaţi cum sânteţi posesori ai averilor voastre, pentru ce luaţi pe fiecare an aşa de mari venituri şi care este întinderea drepturilor voastre asupra pământurilor ce ocupaţi? Sântem siguri că n'aţi avut niciodată această curiozitate, că niciodată o asemenea întrebare nu v'a trecut prin minte, de aceea

www.dacoromanica.ro

şi noi voim a vă împlini această capriţie, şi a vă ajuta în întrebările şi răspunsurile ce vă veţi face. Veţi auzi adevărul, adevărul astfel precum este înaintea lui Dumnezeu, înaintea oamenilor şi înaintea conştiinţei voastre, chiar dacă aveţi vre una. Ne vorbiţi de drepturile voastre, de pământurile voastre, ne ziceţi, aceste pământuri, aceste drepturi sânt ale noastre; le-am moştenit dela părinţii noştri, dela moşii noştri şi părinţii noştri, şi moşii noştri dela părinţii lor, dela moşii lor şi aşa mai încolo şi conchideţi toţi, aşa dar aceste pământuri sânt absolut ale noastre, numai ale noastre şi nimeni n'are să se amestice. Rătăcire, fatală rătăcire, căci ţăranii de-ar avea niţel spirit, şi mulţi încep a şi avea, ar putea prea bine să se slujească împotriva voastră chiar cu argumentele cu cari v'aţi slujit şi să vă răspunză astfel: «Pe aceste pământuri unde ne aflăm astăzi, se aflau şi părinţii noştri şi moşii noştri; afară de aceasta în timpurile mai depărtate, cea mai mare parte a ţării era acoperită de păduri şi câmpii întinse pline de mărăcini (toţi bătrânii de optzeci de ani pot să mărturisească că pădurile se întindeau până la marginile Bucureştilor); de atunci pădurile au pierit, mărăcinii s'au curăţat şi pământurile ocupate de dânşii s'au făcut bune de arături, de fâneaţă, şi veniturile voastre s'au înzecit şi îmbelşugarea asemenea; dar părinţii noştri şi noi cari am grămădit sudori peste sudori, muncă peste muncă ca să schimbăm pământurile voastre nelucrate în câmpii roditoare, de ce schimbare, de ce folos avem să ne bucurăm şi noi în trista şi neschimbata noastră soartă? De nimic, şi iar de nimic; aceiaşi ticăloşie, aceleaşi suferinţe, aceleaşi tânguiri ca şi mai înainte.

Dar aceasta este o nedreptate, voi v'aţi însuşit lucrul întreg şi ceasul dreptăţii a bătut şi trebuie să vă recunoaşteţi creditorii noştri, avem un drept asupra pământurilor voastre, drepturi ce ni-l dă munca noastră şi a strămoşilor noştri, adăugată din generaţie în generaţie, din veac în veac, muncă care a folosit numai vouă când trebuia să ne folosească şi nouă, fiindcă în orce exploatare în comun, dacă unii se folosesc, ceilalţi trebuie asemenea să se folosească; căci dacă voi aţi contribuit cu pământurile voastre, şi noi am contribuit cu braţele noastre, contribuire care este o proprietate tot aşa de legitimă, tot aşa de sacră ca şi proprietăţile voastre; căci dacă voi ca posesori

www.dacoromanica.ro

pretindeţi şi aveţi drept să pretindeţi, a întrebuinţa pământurile voastre şi a trage beneficiuri, şi noi ca lucrători ar fi trebuit să fim stăpâni pe braţele noastre, să ne folosim de munca noastră singura, noastră stare, singurul mijloc de scăpare nouă, desmoşteniţii acestei lumi; muncă, în sfârşit, care dacă de timpi nepomeniţi ar fi fost adunată, întrebuinţată în folosul nostru, astăzi am fi fost destul de bogaţi, în destulă îmbelşugare ca să refuzăm bucăţelele de pământ ce unii vor să ne dea şi pe cari zgârcenia voastră ni le dispută încă. Aşa dar, dacă voi ca proprietari aveţi un drept asupra pământurilor voastre, noi ca vechi lucrători cari de veacuri am întrebuinţat puterile noastre la îmbunătăţirea pământurilor voastre şi cari am fost rău răsplătiţi de ostenelele noastre, pentrucă astăzi încă suntem în ticăloşia în care erau părinţii noştri, avem să preţuim munca noastră şi a părinţilor noştri, care nu ne-a fost plătită, avem dar ca şi voi un drept asupra pământurilor voastre, aşa dar o parte din veniturile pământurilor voastre, acel prisos de valoare, care este numai rodul muncii noastre, care nu poate fi atribuit decât numai braţelor noastre şi braţelor părinţilor noştri şi fără care astăzi pământurile voastre ar fi încă necultivate şi în starea lor primitivă şi v'ar aduce prea slabe venituri, acel prisos de valoare în veniturile voastre este averea noastră, este proprietatea noastră. Şi să nu ne înşelăm, rezonamentul ţăranilor este tot aşa de drept şi pentru proprietarii prin drept de moştenire ca şi pentru cei ce s'au făcut mai în urmă prin cumpărătoare: căci pentru ceeace un posesor de eri, de alaltăeri a câştigat cu bună credinţă, pretenţiile ţăranilor sânt oare mai puţin adevărate, mai puţin drepte şi lucrat-au ei mai puţin în folosul celorlalţi fără plată, fără să tragă şi ei cel mai mic folos, şi acest adevăr făcutu-s'a oare pentru aceasta o minciună? Nu, tot ce ar dovedi aceasta este că vechiul proprietar a vândut un lucru din care numai de o parte putea dispoza legitim. In sfârşit, ca argumentaţia ţăranilor să fie adevărată, să nu se poată refuta, n'are trebuinţă a se rezima şi a alerga la un trecut atât de depărtat de noi, îi ajunge să argumenteze numai dela cei optsprezece ani din urmă încoa, dela introducerea faimosului şi [ne]omenosului Regulament. Iată limbagiul ce ţăranii şi revoluţia ar fi putut să ţie proprietarilor, acelora cari se posomorăsc cu totul în contra a orice ideie de expropriaţie cu indemnizaţie,

www.dacoromanica.ro

şi vorbind astfel, revoluţia ar fi fost dreaptă, s'ar fi ridicat la înălţimea cerului, ar fi ţinut un limbagiu pe care chiar Dumnezeu cel nesfârşit bun, cel nesfârşit drept ar fi ţinut. Dar nici ţăranii, nici cei ce au făcut revoluţia în numele lor, nu vor să atingă această parte ilegitimă a veniturilor voastre, nici să cerceteze mijloacele cu cari cea mai mare parte s'a slujit ca să ajungă la proprietate; istoria stă de faţă, atât trecută cât şi contimporană, ca să acuze cea mai mare parte din posesiile de astăzi ca rău câştigate şi ca să ne spue toate vicleniile, toate mijloacele ruşinoase ce au întrebuinţat unii ca să se facă proprietari. Nu ne pasă, revoluţia e generoasă, şi în sborul său către viitor, către perfecţie, către Dumnezeu, uită toate relele trecutului; pătrunsă de amor şi de vieaţa evangelică, nerăbdătoare de a vedea întemeindu-se domnirea fraternităţii se grăbeşte a arunca un văl des peste tot ce fu şi totdeodată îşi zice: « Să ne închipuim că cei patru mii de proprietari ce posedă astăzi, posedă cu tot dreptul, că or când în împărţirea veniturilor, n'au vătămat interesele ţăranilor, şi să ne silim a face pe aceşti din urmă în număr de 375.000 familii, să-i facem mai mulţumiţi, mai fericiţi şi aceasta fără a lua nimic din fericirea celorlalţi, să ne silim să-i facem proprietari pe atâtea pogoane câte va putea Statul să răscumpere. Şi la un asemenea limbagiu evangelic, când e vorba a întoarce două milioane de oameni la vieaţă, la fericire, fără a vătăma pe nimeni, se aud proprietarii strigând: cabale şi comploturi spre a turbura liniştea patriei noastre! O copii ingraţi, a unei mumi prea parţiale! Astfel sdrobiţi sânul care v'a hrănit cu toate; cu laptele său, cu sângele său, care v'a păstrat tot ce avea mai bun şi care-şi propune a urma favorurile sale, dar care totdeodată, mişcată de compătimire şi pentru ceilalţi fii ai săi, fraţii voştri, ce aţi lăsat în ticăloşie, nemângâiată de părăsirea lor, e hotărîtă în sfârşit a-şi îndrepta greşala, a le întinde un sân matern, şi astfel după o nedreptate de mai multe veacuri a-i face fericiţi ca şi pe voi şi a face astfel ca pe viitor fericirile voastre să fie solidarii. Şi îndrăzniţi să strigaţi pretutindeni că e apăsare, tiranie, voi cari nu mai departe decât eri, încă apăsaţi, voi cari de veacuri abuzaţi de carnea, de vieaţa fraţilor voştri... Dar să ne grăbim a lăsa acest subjet, căci face a se cufunda prea mult inima, mintea, toată fiinţa ni se revoltă şi nouă ne trebuie linişte, o indulgenţă

www.dacoromanica.ro

evangelică în timpurile cari trăim. Să venim la adevărata chestie şi să examinăm dacă un stat poate, pentru interesul general, pentru fericirea tutulor, să exproprieze prin forţă pe particulari, indemnizându-i. Nu este popor în Europa, mare sau mic, care să nu fi recunoscut acest principiu şi trebuie ca o naţie să fie prea înapoiată, prea barbară, ca să priimească principul contrariu, adică că interesul tutulor trebuie să se supue interesului capriţios al unora; zicem capriţios, căci ce este un interes care se împrotiveşte fericirii tutulor, dreptului imperial care are orice soţietate de [a] lucra la fericirea acelora cari până acum au fost sacrificaţi. A face să spânzure interesul tutulor de interesul unora, va să zică a stărui în barbarie, va să zică a condamna o soţietate întreagă la nemişcare, la suferinţă, a se folosi de dânsa o minoritate egoistă. Dacă a sacrifica pe unii în folosul tutulor, este o nedreptate, cu atât mai mult nedreptatea strigă când e vorba a sacrifica pe toţi unora; dar aici nu e vorba de sacrifiţiuri, nici chiar de interesele vătămate, căci dacă pe de o parte statul ia ţiganii ca să-i libereze, un rând de case ca să înfrumuseţeze oraşul sau să facă un drum mare, părţi de pământ ca să împarţă la cei întrebuinţaţi, de altă parte îndemnizează pe posesor de toate pierderile ce a avut, dă cu o mână ceea ce a luat cu cealaltă, îndemnizează cu bani ţiganii, casele, pământurile de cari soţietatea a avut trebuinţă. Singurul rău ce face minorităţii este că-i contrariază gusturile sale, voinţele sale, prejudecăţile, o sileşte a nu mai avea robi sau o casă în cutare loc sau pământuri neatinse, precum le-au avut până în ziua de astăzi. Dar în toate acestea unde se vede sacrificiul din partea minorităţii, în ce s'au vătămat interesele sale, şi trebui-va oare pentru pizma unora, pentru nişte prejudecăţi ruginite, să condamnăm o soţietate întreagă la suferinţă, la moarte morală, cea mai degrădatoare, cea mai tristă din toate? Pentru ce să respecteze cineva mai mult ideea greşită a unora pentru ideea dreaptă, adevărată, soţială a tutulor; ar fi o nebunie, un lucru absurd, şi lumea protestează în contra a orice nebunie, în contra a orice absurditate. Astfel Franţa şi Englitera în coloniile sale, Ţeara Românească şi Moldavia, în sânul lor, n'ar putea niciodată să se scape de infamul sclavagiu; persoanele interesate ar veni să ne zică: astfel o cere interesul nostru; astfel mijloacele de comunicare publică, canalurile, drumurile de fier

www.dacoromanica.ro

n'ar fi cu putinţă; la orice aliniare de drum, domnii interesaţi ar veni să zică că pe acolo e proprietatea lor şi că n'ar voi să-şi vază moşiile lor împărţite în două părţi, nici chiar pământ grămădit în mai multe locuri; astfel instituţiile barbare din veacul de mijloc, robia, cu toate grozavele ei urmări, ar fi încă în sânul Europii civilizate; signorii din Franţa şi Germania ca şi es-signorii noştri ar avea încă oameni clăcaşi şi iobagi *(corvéables et taillables)*; în sfârşit lumea ar trăi încă în întunerec şi în haosul primitiv, sau s'ar fi aflat astăzi într'acelaşi punct în care se aflau sălbaticii, sânt câteva mii de ani. Aşa dar ceeace deosebeşte pe o soţietate civilizată, de o soţietate barbară, ceeace desparte pentru totdeauna aceste două poluri opuse ale omenirii, este că într'una se proclamă dreptul soţietăţii mai presus de dreptul individului, fără a lăsa interesul acestui din urmă, adică îndemnizând pe acei ce-i expropriază prin forţă, în ceelaltă se pune interesul individului mai presus de dreptul soţietăţii şi zice, mai bine să piară dreptul soţietăţii decât un drept personal. Tot acela este şi limbagiul ce ţin la noi unii proprietari, aceia ce se însemnează cu numele de reacţionari; ei zic, noi nu voim să vindem; dar interesul soţietăţii o cere... se poate, dar nu voim să vindem. Astfel două milioane de oameni să sufere pentrucă 3.000 nu vor să înţeleagă. Aceasta nu se poate, o astfel de nedreptate nu se poate sprijini decât într'un popor barbar şi România a declarat, că nu mai vrea să se numere între popoarele barbare.

Dacă dar pretutindeni este drept şi moral a expropria în folosul public şi în cazul special ce ne ocupă, este drept şi moral a expropria pe posesorii de moşii de o parte din pământurile lor, cum s'a făcut aceasta în Prusia şi cum se face acum în Ungaria, cu atât mai mult ar fi drept şi moral la noi, unde ţăranii, precum am văzut mai sus, au fost lipsiţi de beneficiul muncii lor în folosul proprietarilor şi ca să fim consecuinţi, să le dăm o părticică chiar fără îndemnizaţie. Astfel să conchidem pentru a doua oară că este nu numai necesari din punctul de vedere naţional de a face pe ţăran proprietar, dar că aceasta este încă şi din punctul de vedere al dreptăţii şi al moralei.

Ne rămâne acum a cerceta cel din urmă caz, adică de este şi folositor a împroprietări pe ţărani; de este în interesul atât al ţăranilor cât

www.dacoromanica.ro

mai cu seamă al proprietarilor de a expropria pe aceşti din urmă de o parte din posesiile lor, îndemnizându-i, şi de a împărţi bucăţile răscumpărate celor din urmă? Dacă această măsură urmează să aibă de efect sărăcirea proprietarilor, dacă în loc de a mări va trebui să micşoreze venitul, noi sântem dintre cei dintăi a ne împotrivi, a lepăda o asemenea propunere. Dar ne înşelăm mult dacă socotim această măsură contrarie intereselor proprietarilor, ba încă, nemijlocitele sale efecte vor fi de a îndoi în puţin timp venitul moşiilor; în mai puţin de cinci ani vom avea ocazie să ne convingem şi iată cuvintele principale. Ce poate îmbogăţi un popor? Este oare de a se vedea înconjurat de popoare sărace şi în ticăloşie sau mai bine de a se vedea înconjurat de popoare bogate şi în îmbelşugare. De o jumătate de veac, diplomaţia naţiilor sta în a sărăci cât se putea mai mult naţiile vecine şi a se bucura de sărăcia lor; astfel se credea pe atunci, că cu cât o naţie va fi mai mult împresurată de naţii sărace şi jumătate barbare, cu atât ea este mai bogată, mai puternică, mai îngrozitoare. De atunci politica şi popoarele au început a vedea altfel. Astăzi se întrec a lucra pe cât pot spre îmbogăţirea vecinelor lor. Aceeaşi greşală se făcea şi în ceea ce se atinge de interesele deosebitelor clase ale aceleieaşi naţii. Işi închipuiau că o clasă ar fi cu atât mai fericită cu cât celelalte ar fi relativ mai slabe, mai sărace, mai nenorocite. De aceea toate clasele, înţelegând şi pe cele mai în bună stare, cele mai bogate, erau atunci sărace în comparaţie cu ceeace sânt astăzi şi în comparaţie cu ceea ce ar fi putut să fie chiar atunci dacă clasele mai de jos ar fi fost favorizate, dacă traiul lor ar fi fost mai bun. Acest adevăr cunoscut, întemeiat pe tot ce este mai raţional în ceea ce se atinge de ordine, de bogăţie şi de fericire soţială, este pricina că astăzi pretutindeni, la toate naţiile pe drum de civilizaţie, clasele mai fericite, mai bogate, au o singură preocupaţie: a lucra la fericirea claselor sărace, a îmbunătăţi soarta lor cât se va putea mai mult. Şi cum lucrurile ar putea fi altfel, cum ar pretinde cineva ca o naţie să fie bogată, dacă vecinile sale vegetă în ticăloşie; astfel, să citäm un exemplu, de ce folos poate fi naţia arabă pentru comerţul german, ea care cu puţin orez, câteva mii de corturi şi un mare număr de cai, scoşi chiar din ţeară-le, şi-a împlinit toate neapăratele trebuinţi anuale; astfel şi Egiptul şi amândouă principatele noastre, unde locuitorii sânt

www.dacoromanica.ro

aşa de săraci, încât luxul lor în hrană nu merge mai departe de usturoi şi de pastramă; ce ar veni să cumpere Germanul în aceste trei ţări? Ce ar veni să vânză? Nimic, mai nimic; trebuinţele locuitorilor acestor trei ţări ridicându-se la prea puţin lucru, vor cumpăra asemenea puţin din streinătate, dar de altă parte cumpărând puţin, vor vinde asemenea puţin, că spre a putea vinde trebuie să poată cumpăra, şi cine nu produce ca să vânză, n'are nici cu ce să cumpere; dar să ne închipuim că aceste trei ţări se fac de o dată întreprinzătoare, bogate şi că produc ele câte trele de două ori atât cât produce Franţa (nu este peste putinţă) adică mărfuri şi producte agricole pentru patruzeci de miliarde, şi vom vedea de ce utilitate, de ce avantagiu nemărginit se fac în dată aceste trei ţări pentru Germania. Indată aceasta se va pune a produce mult mai mult decât până aci, căci cererile noastre, consumaţiile noastre, se vor mări şi cată să se mărească, căci precum am zis că un popor care produce puţin, consumă puţin, asemenea când produce mult, consumă mult. Şi în astfel de chip Germania se interesează a vedea bogăţia, îmbelşugarea, civilizaţia prosperând la noi; şi astfel propria sa fericire este imediat legată de fericirea celorlalte popoare; şi iată cum este solidaritatea de bogăţie şi sărăcie între toate naţiile globului, lege divină, lege cerească, care sileşte pe popoare a-şi voi bine unul altuia. Tot asemenea este şi pentru deosebitele clase ale aceleiaşi naţii; cum ar putea una fi în adevăr bogată şi într'aceeaşi vreme fericită (facem această restricţie, căci se întâmplă adesea ca o clasă să se facă prea bogată când celelalte vegetă în ticăloşie; dar atunci această bogăţie este aparentă, periculoasă, fără fericire, unei astfel de bogăţii îi trebuie totdeauna reazem şi putere, nu e niciodată sigură pe a doua zi şi clasa care se bucură de dânsa e în tot timpul deasupra unui vulcan) cum ar putea una, zicem, să fie bogată şi fericită când celelalte gem în sărăcie şi nenorocire, căci în ce ar sta bogăţia sa dacă marea majoritate a locuitorilor se află în sărăcie, n'are cu ce face schimbul, nu poate nici să cumpere nici să vânză. Fără îndoială în relaţie cu ticăloşia acestea, cea dintăi se află într'o îmbelşugare aparentă, se socoteşte bogată şi norocită; dar cât e de mare greşeala sa şi cât de mult seamănă pilda sa cu aceea a chiorului între orbi; cât ar fi de bogată, de norocită, cât de mari avuturi ar fi veniturile sale, dacă

www.dacoromanica.ro

celelalte clase, în loc de a trăi în lipsă, ar putea să se bucure şi ele de oare care trai bun, să se împărtăşească de oarecare bogăţie. Dar să ştie bine, că numai atunci va fi bogată, bogată cu milioanele, când şi surorile sale cele mici vor poseda ceva; şi este prea natural, bogăţia nu poate naşte decât din bogăţie, fericirea decât în mijlocul fericirii tutulor; acolo unde suferinţele şi desordinele, unde ticăloşia şi degradaţia este singura parte a gloatelor, acolo fericirea, bogăţia nu sânt posibile, nici chiar pentru clasa priveligiată! Voieşte ea să posede în realitate, şi să posede mult, cată să facă ca şi surorile sale cele nenorocite să poată poseda ceva; voieşte să fie fericită, să lucreze la fericirea claselor uitate, suferinde; atunci şi numai atunci va putea să se numească bogată, fericită, să se socotească norocită, atunci se va bucura de propria sa fericire, de acea fericire pământească care este unicul său vis, care se va realiza pentru sine numai când îl va face realizabil pentru celelalte. Astfel cere voinţa divină, lege sfântă, lege de amor, care se slujeşte chiar de patimile oamenilor, de egoismul cel nedeslipit de clasele priveligiate, ca să le silească a lucra la fericirea a toatei soţietăţi, lege care adresându-se la dânsa îi vorbeşte astfel: Tu eşti bogată, tu eşti puternică, prea fericita pământului, şi cu toate acestea eşti săracă, slabă, prea puţin fericită; vrei să-ţi măreşti proprietatea, singura-ţi norocire? Intinde o mână amică surorilor tale nenorocite, ajută-le, sprijini-le şi tot binele ce le vei face, să ştii că ţie ţi l-ai făcut; dar dacă stăruieşti în egoism, dacă ai câştigat pe nedrept, pe nedrept ţi se va lua; dacă hrăneşti în inima ta dispreţ şi ură, dispreţ şi ură ţi se va da.

Dar toate acestea, va zice cineva, sânt numai o teorie frumoasă, să venim la fapte şi dovedeşte-ne dacă poţi că făcând pe ţăran proprietar, adică, că indemnizându-ne de o parte din pământurile noastre expropriate, starea noastră, veniturile noastre, în loc de a scădea, se vor îndoi îndată, se vor întrei, ş. c. l. Ei bine! fiindcă aveţi aşa de puţină încredere în prinţipurile eterne, cari sânt nişte dovezi divine, să venim la fapte, dovezi şi demonstraţii pământeşti; iată două, incontestabile, şi a căror autenticitate nimeni nu va îndrăzni să o tăgăduiască. Inaintea revoluţiei Franţei dela 1789, când într'această ţeară domnea proprietatea cea mare totodată cu robia, şi când populaţia se ridica la 26.000.000

www.dacoromanica.ro

locuitori, veniturile publice nu se urcau mai sus de 500.000.000 de franci, şi se ştie cu ce silă şi cu ce blesteme din partea populaţiilor se adunau; astăzi când există proprietatea cea mică şi populaţia este de 35.000.000 de locuitori, veniturile publice se ridică aproape la două miliarde, şi ar putea fi îndoite, fără ca aceasta să pricinuiască tot acele rele de atunci, cu alte vorbe aceasta vrea să zică, că prin introducerea proprietăţii cei mici, locuitorii atât săraci cât şi bogaţi sânt de patru, de cinci ori mai mult posesori decât mai nainte, cu această deosebire că atunci posedau numai unii şi astăzi Franţa numără trei milioane şi jumătate de familii proprietare. Şi cu toate că grozavele turburări prin care Franţa a trebuit să treacă, războaiele neîncetate şi ruinoase ce a ţinut în timp de douăzeci şi cinci de ani cu toată Europa, au fost destule piedici la prosperitatea sa, destulă întârziere la o fericire pacinică şi neîntreruptă; de n'ar fi fost aceste evenimente grozave, astăzi Franţa ar fi putut fi de două, de trei ori mai bogată decât este; o dovadă despre aceasta, şi care va sluji deodată şi de o a doua faptă spre sprijinirea principelor ce am pus, este că Prusia, care n'a avut a trece prin anarhie, prin catastrofe şi schimbări iuţi şi neprevăzute de revoluţii sângeroase, şi care şi-a realizat reforma, a înşesit veniturile sale în mai puţin de douăzeci şi şase de ani. Am zis şi mai sus că acolo fu regele, care printr'o ordonanţă regească decretă reforma îndatorând pe fiecare proprietar a da jumătate din pământurile sale ţăranilor. Mai întâi fură strigări, blesteme, nemulţumiri generale; după vorbele interesaţilor ţeara mergea spre ruină şi nobilii vor fi cele dintâi jertfe; cu toate acestea astăzi Prusia este bogată, fericită, şi naţionalitatea sa e din cele mai strânse, şi nobilii, cu toată micşorarea pământurilor lor pe jumătate, iau venituri cari întrec pe cele vechi cu de trei ori valoarea lor, adică că veniturile s'au înşesit, pentrucă în timp de douăzeci şi şase de ani cât a ţinut răscumpărarea au luat dobânzile indemnizaţiei şi în sfârşit chiar indemnizaţia. Iată trista perspectivă la care vor fi la noi expuşi ţeara şi proprietarii dacă vom face pe ţăran proprietar! Şi cum putea fi astfel? Când o mare majoritate de locuitori care era până atunci în ticăloşii, adusă în urmă prin nişte măsuri soţiale, la trai bun, la bogăţie, se face mai activă, mai întreprinzătoare, mai fericită, nu e natural ca aceia ce poseda mult să posede acuma mai

www.dacoromanica.ro

mult? Dacă, spre exemplu, la noi cele trei sute mii de familii de ţărani cari sânt mai toate în necesitate şi în goliciune, s'ar găsi deodată într'o stare de două, de trei ori mai bună, noi proprietarii nu ne-am face chiar printr'aceasta de două, de trei ori mai bogaţi? Cine poate să tăgăduiască această faptă că îmbogăţirea tutulor îmbogăţeşte pe acela care mai posedă, precum sărăcia tuturor sărăceşte chiar pe aceia cari se numără între bogaţi. Până acum la noi, am resonat noi proprietarii, cum resonau acum douăzeci şi cinci de ani proprietarii din alte ţări şi am fost pedepsiţi în partea unde eram mai simţitori, în iubirea noastră de argint; tot voind a ne îmbogăţi din spinarea gloatelor, a stoarce dela ţăran, cât putem mai mult, ne-am redus pe noi şi ţeara la o bogăţie aproape de sărăcie; şi în adevăr ce sunt veniturile noastre pe lângă nemărginita întindere a pământurilor? Ce este un venit de o mie sau două mii de galbeni, pentru un pământ care ar fi trebuit să dea de trei, de patru ori mai mult? Nu este aşa că Dumnezeu ştie să pedepsească bine, să izbească bine, că cunoaşte partea simţitoare a orice egoism, a orice urâtă patimă; am fost iubitori de argint, egoişti, am voit tot pentru noi, nimic pentru alţii, şi iată că ne pedepseşte cu iubirea noastră de argint, cu egoismul nostru, făcându-ne să vedem că veniturile noastre sânt o a treia parte, o a patra parte din ceeace putea fi, dacă am fi lucrat cât de puţin la îmbogăţirea ţăranilor. O Dumnezeule! Fă să pricepem că o clasă numai atunci poate fi bogată şi fericită când vor fi şi celelalte; căci aşa e voinţa ta; tu nu suferi fericire excepţională, căci tu voieşti să fie solidaritate între toate clasele, că dacă una e bogată, fericită, să fie şi celelalte.

Astfel în orce chip vom tracta chestiunea, supt orice punct de vedere vom privi-o, ajungem totdeauna la aceeaşi concluzie, adică că este de trebuinţă a face pe ţăran proprietar şi aceasta nu numai din punctul de vedere al naţionalităţii, nu numai din acela al dreptăţii, dar chiar din punctul de vedere al utilităţii. Să conchidem dar pentru cea din urmă oară, că orice posesor de pământuri care-şi înţelege bine interesul, care mai are o rămăşiţă de simtiment de moralitate şi de dreptate, care mai păstrează în inima sa oarecare amor de patrie, trebuie să se hotărească la o expropriaţie de o parte din pământul său, după o dreaptă indemnizaţie din partea Statului.

www.dacoromanica.ro

ANEXE

www.dacoromanica.ro

[I] 1.

HRISOV DELA IOAN LEON VV. PENTRU ISGONIREA GRECILOR DIN ŢEARĂ — 1631.

Milostieio Bojieio, Ioan Leon Voevod şi Domn al tot pământului Ungrovlahiei, fiiul marelui şi prea bunului răposat Ioan Ştefan Voevod. Dat-am Domnia mea această carte a Domnii mele ca să fie de mare credinţă tuturor popilor şi diaconilor de pre în oraşe şi den toată ţeara Domniei mele dela toate sfintele biserici, câţi popi şi diaconi vor fi în parfia a părintelui episcopul Efrem, dela sânta episcopie dela Buzău, ca să se ştie pentru nişte lucruri şi obiceiuri rele ce au fost adaos de oameni streini în ţeara Domniei mele, care obicee nimenilea nu le-au mai putut obicni, căci văzând că sânt de mare pagubă ţării. Pentru aceea Domnia mea am socotit de am strâns toată ţeara, boiari mari şi mici, şi roşii şi mazălii şi toţi slujitorii de am sfătuit cu voia Domniei mele. Deci văzând toţi atâta sărăcie şi pustiire ţării, căutat-am Domnia mea cu tot sfatul ţării, să se afle de unde cad acele nevoi pre ţeară; aflatu-sau şi s'au adevărat cum toate nevoile şi sărăcia se începu dela Greci streini, carii amestecă domniile şi vând ţeara fără milă şi o precunosc pre camete asuprite, şi dacă vin aici în ţeară ei nu socotesc să umble după obiceiul ţării, ci strică toate lucrurile bune şi adaugă legi rele şi asuprite şi alte slujbe le-au mărit şi le-au rădicat fără seamă pre atâta greime ca să-şi plătească ei cametele lor şi să-şi îmbogăţească casele lor, şi încă alte multe streinări au arătat spre oamenii ţării, nesocotind pre nici un om de ţeară, instreinând oamenii despre Domnia mea cu pizme şi cu năpăşti şi asuprind săracii fără milă şi arătând vrăjmăşie către toţi oamenii ţării. Deci văzând Domnia mea nişte lucruri ca acelea şi pradă ţeara, socotit-am Domnia mea din preună cu tot sfatul ţării, de am făcut Domnia mea legătură şi jurământ mare, de am jurat Domnia mea ţării pre sfânta evanghelie şi cu mare afurisanie denaintea cinstitului şi prea luminatului părintelui nostru al Ţării rumâneşti, kir vlădica Grigorie şi denaintea părintelui Teofil, Episcopul dela Râmnic, în sfânta biserică a Domniei mele, cea mare, din cetatea scaunului Domniei mele din Bucureşti, şi după jurământ cu tot sfatul ţării călcat-am acele obicee rele, şi le am pus Domnia mea toate jos, şi am scos acei Greci streini den ţeară afară ca pre nişte nepreteni ţării fiind, şi am tocmit Domnia mea şi alte lucruri bune, care să fie bune care să fie de folos ţării ca şi cum cele legi şi obiceiuri bune ce le au fost tocmit cei Domni

www.dacoromanica.ro

bătrâni, ce li se fericează viaţa lor, şi li se cunoscu tocmelile, că au fost de folos ţării. Aşijderea şi Domnia mea încă am tocmit şi am întărit legătură, cum să fie Roşii în pace de dijmă şi de gorştină şi de vinăriciu, şi să dea bir Domniei mele într'un an de doue ori, de un cal câte ughi 40, la sf. Dimitrie şi la sf. Gheorghie, şi popii încă să dea bir într'un an de doue ori la sf. Dimitrie ughi 30, şi la sf. Gheorghe ughi 30 şi [*rupt*]. Episcopie dela Buzău cum au fost adetul şi obiceiul şi mai denainte vreme, şi am ertat Domnia mea pre popi să fie în pace de bir de lună, şi de găleată cu fân şi de bou, şi de oaie seacă, şi de cal, şi de miere, şi de ceară, şi de împrumut, şi de bani de cununie, şi de mâncături câte sânt preste an, de nimica val sau bântuială să nu aibă, numai să aibă a păzi sfintele biserici cu slujbă şi cu pravilă dumnezeească şi în zi şi în noapte, şi să roage Dumnezeu pentru sănătatea Domniei mele şi pentru sufletul răposaţilor Domniei mele, şi pentru toată creştinătatea, ca să fie Domniei mele pomană; şi după jurământ pus-am Domnia mea şi blestem, cum de voiu călca Domnia mea această legătură şi jurământ, acela blestem să fie tot asupra capului Domniei mele şi a casei Domniei mele. Iar pre care va dărui Dumnezeu a fi Domn în urma noastră, Ţării Rumâneşti, încă-l rog cu numele lui Dumnezeu să aibă a cinsti şi a noi şi a tări această legătură pre tocmeală cum scrie mai sus, iar cine va călca şi va sparge această legătură şi cartea Domniei mele, acela să fie proclet şi blestemat de vlădica Hristos, şi afurisit de 318 sfinţi părinţi dela Nichea, şi să lăcuiască cu Iuda şi cu Arie la un loc întru netrecuţi veci amin. Iată şi mărturii am aşezat Domnia mea, jupan Hriza vel Dvor, i jupan Papa vel logofăt, i jupan Dumitraşco vel vistier, i jupan Miho vel spatar, i Gheorghe vel stolnic, i Buzinca vel comis, i Nedelco vel paharnic, i jupan Costandin vel postelnic, şi însumi am zis Domnia mea. Am scris eu Stoica gramaticu în scaunul oraşului Bucureştii, luna Iulie 23 zile, şi dela Adam curgerea anilor la leat 7139, leatul următor 1631.

Ioan Leon Voevod.

Originalul acestui hrisov se află la mânăstirea Bistriţa. (Nota lui N. Bălcescu).

(*Magazinu istoric*, I, pp. 122—125).

[II] 2.

CARTE A OBŞTEŞTII ADUNĂRI A ŢĂRII PENTRU TREI BOIERI DOVEDIŢI DE FURI BANILOR VISTIERIEI. 1652.

Ştefan cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop i mitropolit Zemli Vlahscoe, împreună cu amândoi fraţii episcopi şi împreună slujitori chir Ignatie Râmnicescu i chir Serafim Buzăvscu şi cu toţi egumenii şi cu cei de bună rudă boieri cinstiţi şi socotiţi vrednici dregători şi judecători şi a toată mesererea tocmitori ţărei,

www.dacoromanica.ro

Întâiu jupan Ghiorma ce au fost ban mare, i jupan Drag vel vornic, i jupan Radu vel logofăt, jupan Ghinea vel vistier, jupan Diicu vel spătar, jupan Preda vel clucer, jupan Costantin vel postelnic, jupan Barbu vel slujer, jupan Hrizea vel paharnic, jupan Radu vel armaș, jupan Radu vel agă, jupan Necula vel pitar, Drăghici vtorii vistier și toți boierii mari și mici, iubiți și credincioși Domnului nostru Ioan Matei Basarab Voevod facem știre cu această carte sobornicească a noastră tuturor, pentru că puind Domnul nostru boiari pre Stroe vistieriul mare și pre Radu din Farcaș vistier al doilea și pre Tudor cămăraș și jurându-i cu mâinele pre sf. Evanghelie și făcându-le cărți cu mare blestem a patru patriarși; cum să slujească Domnului nostru cu dreptate, să nu-l fure nici să-i facă vre o hiclenie iar lor să le arate și Domnul nostru milă mare și cinste. Deci fiind Domnul nostru cu dânșii într'o credință și într'o dreptate cu milă și cu boierie iar când au fost acum în cursul anilor 7159 Ghenarie 20, pus-au Domnul nostru boieri mari ca să le ia seama a cămărei și să numere banii cari au fost numărați iar de dânșii și pecetluite ladele cu pecetea domnească. Deci când au stătut boierii a număra banii împreună cu șase neguțitori ei au aflat o ladă mare spartă și banii domnești lipsă însă pungi 85 și într'o pungă câte 500 de talere. Deci deacă au văzut Domnul nostru și noi toți lucrul acesta i-au apucat ca să-și dea seama și de vistierie și de toate veniturile țării și de bucatele Domnului nostru ce s'au făcut și unde s'au înecat. Ei au zis că vor da seama de trei ani iar mai mult nu pot da seama. Intr'aceia Măria sa Domnul nostru și noi toți am pus boieri mari și mici și mazâli ca să-și dea seama înaintea lor de biruri și de haraciuri și de banii cei trimiși la Țarigrad. Ei nici cum nici așa nu și-au putut da seama. Ce'i am aflat și i-am adeverit noi boierii și toată țeara furi fățișați și de cămară și de vistierie și din haraciu și banii cei trimiși la Țarigrad. Pentru care lucru și furtișag au stătut Domnul nostru și noi toți și toată țeara cum să li se tae capetele ca unor furi și spărgători de casa domnească și călcători de jurământ și de lege. Iar apoi M. S. Domnul nostru, ca un Domn milostiv și creștin i-au lăsat ca să nu-și spurce sufletul cu niște călcători de jurământ ca aceștia; numai ce au lăsat Domnul nostru și noi toți cu toată țeara cu blestem, care va dărui milostivul Dumnezeu a fi Domn și biruitor Țării Românești în urma M. S. au din neamul M. S. au dintr'alt neam, cine îi va boieri sau îi va milui sau le va umbla pre niscareva minciuni ale lor Domn fie, mitropolit fie, episcop, orice boier mare va fi, ori strein ori de ai țării ca cei dinpreună cu îndemnătorii lui să aibă a moșteni blestemul soborului arhiereilor, egumenilor și a toți preoților țării, care blestem înaintea noastră și înaintea adunării a toată țeara în sf. odăjdii îmbrăcați și cu făcliile aprinse în mână, înfricoșat și groaznic făcutu-l-am și blestemând stinsu-s'au făcliile cum este legea blestemului. Care blestem într'această carte a noastră arătăm: cum pre om ca acela să-l bată Dumnezeu și în trup și în suflet să-i vie cursa care nu o știe și într'această cursă se cază, să-i fie curtea lui pustie și într'u lăcașul lui să n'aibă cine lăcui, să se șteargă numele lui din cărțile vieții, să nu se scrie cu drepții, să pue Dumnezeu pre păcătosul asupra lui și

www.dacoromanica.ro

diavolul să stea de direapta lui, când se va judeca să fie osândit şi rugăciunea lui să fie întru păcat, şi să fie zilele lui puţine şi dregătoria lui să o ia altul, să fie feciorii lui rămaşi săraci şi muierea lui văduvă, şi să fie goniţi din casele, lor, datornicii să caute toate câte sânt ale lor, să jefuiască streinii osteneala lor, otjentitor să n'aibă, nici să fie cineva a-l milui, să fie feciorii lui de pieire, într'un neam să se măture pomana lui, să se pomenească cu strâmbii şi cu strâmbătatea părinţilor lui, şi să gonească vrăjmaşul său sufletul lui, să-l ajungă şi să-l calce în pământ şi vestea lui în ţărână să o pue şi să se măture de pre pământ pomenirea lui şi la sfârşanie să iasă cu păgânii şi la zioa de înfricoşata judecată să nu vază slava lui Dumnezeu, foc, spuză, vânt şi vihor să fie partea paharului lui, împreună cu Iuda şi cu Arie, şi aceasta să i se întâmpleze lui a le nemeri în valea matcei focului, cu de trei ori anatema, şi de 318 sfinţi părinţi şi de soborul Nichei. Aşişderea şi de către Domnul nostru şi de către noi toţi arhierei şi de către boierii ţării încă să fie blestemaţi, pentrucă nici banii domneşti nu i-au luat Domnul nostru toţi, ci încă au rămas asupra lor mulţi bani din toate veniturile, şi încă li s'au căzut să li se ia şi gloabă de un ban şase, cum este legea, ci i-au lăsat Domnul nostru de gloabă, iar de osândă să fie şi ei şi ceia ce îi vor boieri pre dânşii. Aceasta scriem şi mărturisim, şi către mai mare credinţă a acestui lucru sobornicesc, întăritu-l-am cu peceţile şi cu iscăliturile noastre mai jos ca să se ştie şi să se crează în tot locul. Pis u grad Târgovist. Ghenarie 18 veleat 7160.

Iscăliţi: Ştefan, arhiepiscop i mitropolit Ungrovlahiei; Chir Ignatie, episcop Râmnischi; Serafin, episcop Buzevscou; Nicodim, egumenu ot Tismana; egumenu Rafail ot Cotmeana; Teodor Ieromonahul, egumenu ot Cozia; Ghiorma Banul; Dragomir vel vornic; Radul Logofătul; Ghinea Vistierul; Diicul vel spătar; Bunea vel sluger; Barbul vel stolnicul; Αρχιμανδριτης Μοναστηριου Βαιαρζηοις; Ioan Dâlski; Dionisie Dlăgăposkăi; Arhimandritul Serafin; Dumitru stolnicu Filipescu; Socol Clucerul; Varlaam egumenul ot Căldăruşani; Costantin Postelnicu; Ioan Stolnicu; Radu vel comis; Hrizea vel paharnic; Dobrin Logofătul ot Ungureni; Vasilie egumenul; Stan Postelnicul; Radul vel agă; Radu vel armaş; Gheorghe vel şetrar; Radu Şiniscul; Badea Portaru; Negoiţescul; Tudor Slăvitescu; Badea Comăneanu; Dragomir; Gheorghe Slujeru; Dumitru logofătul Părăianul; Calotă Clucerul; Drăgoi Căpitanul; Radul Căpitanul; Mares Căpitanul; Vladul Pitarul; Fierea Bunea; Costantin Ion Postelnicu; Nica vtorii postelnic; Δευταρ Πραγματευτης; Costantin Postelnicu; Nicolae Slujeru; Costantin Cîrstea paharnicu; Apostol vel pitar; Preda vtorii vistier; ieromonah Vasilie egumenul ot Brebu; Vasilie Cluceru; Bunea Pitaru; Radul Logofăt.

Originalul acestui hrisov, scris în românește pe membrană, se află în Arhiva Statului. El e acoperit cu 60 iscălituri şi alte atâtea peceţi; dintr'însele vre'o patru nu s'au putut dicifra. (Nota lui N. Bălcescu).

(*Magazinu istoric*, I, pp. 126—130).

www.dacoromanica.ro

[III] 3.

HRISOV DELA IOAN RADU LEON VOEVOD PENTRU ISGONIREA GRECILOR DIN ŢEARĂ. 1669

Cu mila lui Dumnezeu Ioan Leon Voevod şi Domn pământului Ungrovlahiei. Dat-am Domnia mea această poruncă a Domniei mele, ca să fie de mare credinţă cinstiţilor arhierei, prea cuvioşilor arhimandriţi şi egumenilor de pre la toate sfintele mănăstiri şi tuturor boierilor celor mari şi ai doilea, şi tuturor slujitorilor, popilor, diaconilor şi tuturor ţăranilor câţi se află vieţuitori în ţeara Domniei mele, ca să se ştie că domnind Domnia mea până al patrulea an şi miluind Domnia mea pre oamenii streini, pre Greci cu boierii şi cu slujbe, iar ei începură a face şi a adaoge lucruri şi obiceiuri rele în ţeara Domniei mele, care lucruri şi obiceiuri arhiereii şi tot sfatul Domniei mele şi toată ţeara nu le a mai putut obicni, văzând că sânt de mare pagubă ţării. Pentru aceea Domnia mea am socotit de am strâns toată ţeara, boieri mari şi mici, roşii şi mazili şi toţi slujitorii, de am sfătuit cu voia Domniei mele pentru atâta pustiire şi sărăcie ţării, de am căutat să se afle de unde cad acele nevoi pre ţeară, de care lucru aflat-am Domnia mea şi am adevărat din preună cu toată ţeara, cum toate nevoile şi sărăcia ţării este de la Grecii streini, carii amestecă domniile şi vând ţeara fără de milă şi o precupesc cu camete asuprite şi dacă vin în ţeară şi apucă la dregătorii, ei nu socotesc să umble după obiceiul ţării, ci strică toate lucrurile bune şi adaogă legi rele şi asuprite şi vânzări întru boierimea ţării, care Dumnezeu nu pohteşte şi încă şi alte slujbe le au mărit şi le au rădicat foarte ca să-şi îmbogăţească casele lor şi încă şi alte multe obiceiuri rele au arătat spre oamenii ţării, nesocotind pre nici un om de ţeară, streinând oamenii ţării de către Domnia mea cu pizme şi cu năpăşti, asuprind şi săracii fără de milă şi arătând mare vrăjmăşie către toţi oamenii ţării, mai vârtos un Necula Sofialiu ce au fost clucer şi Balaşache ce au fost paharnic boierindu-se cu mite şi fiind mozaviri, vând în tot ceasul pre boierii ţării la Domnia mea cu pâri de cap, precum li s'au aflat pârile lor făţişate şi încă ţeara o au dat în jah. Deci văzând Domnia mea nişte lucruri ca acelea socotit-am Domnia mea dinpreună cu tot sfatul ţării de am făcut Domnia mea legătură şi mare jurământ de am jurat Domnia mea ţării pre sfânta Evanghelie cu mare afurisanie înaintea cinstitului şi prea cinstitului părintelui nostru al ţării chir Teodosie mitropolitul şi denaintea părintelui Serafim episcopul dela Râmnicu şi a părintelui Grigorie episcopul dela Buzău, în sfânta mitropolie cea mare din scaunul Domniei mele din Bucureşti, unde este hramul marele împărat sf. Constantin şi Elenei şi după jurământ cu tot sfatul ţării călcat-am Domnia mea acele obiceiuri rele şi le am pus Domnia mea toate jos şi am scos pre acei Greci streini din ţeară afară ca pre nişte oameni răi şi neprieteni ai ţării şi am tocmit Domnia mea alte lucruri bune ca să fie de folos ţării şi Domniei mele ca şi cum cele legi şi obiceiuri bune ce le au fost tocmit cei

www.dacoromanica.ro

domni bătrâni mai denainte ce li se fericează vieaţa lor şi li se cunoscu tocmelile lor că au fost de folos ţării şi încă iar am mai socotit Domnia mea împreună cu tot sfatul ţării, mânăstirile cele mari şi cele mici care nu sânt închinate printr'alte părţi streine pre la alte mânăstiri acele încă să aibă a-şi pune egumeni Rumâni după obiceiul şi tocmeala lor, iar om strein grec să nu fie volnic nimenilea a pune, nici a le închina să fie metoaşe altor mânăstiri aşişderea şi la biserica Domniei mele din curtea domnească încă am tocmit Domnia mea să nu mai fie oameni streini călugări greci ci să fie popi mireni rumâni precum au fost şi mai denainte vreme, pentru că aceşti oameni streini greci n'au fost nici odată ţării şi Domniei de folos, ci tot de pagubă şi stricăciune ca nişte oameni răi şi fără de frica lui Dumnezeu că şi în zilele răposatului părintele Domniei mele Ioan Leon Ştefan Voevod şi atuncea Grecii iar au fost împresurat ţeara cu vânzările şi cu cametele ca şi acum până ce i-au fost scos ţeara şi părintele Domniei mele cu mare ocară de aici din ţeară ca pre nişte oameni răi precum am văzut Domnia mea şi cartea răposatului părintelui Domniei mele întărită cu mare blestem şi afurisanie. Aşişderea şi Domnia mea încă am înoit şi am întărit cu această carte a Domniei mele cu mare blestem şi legătură pre tocmeală şi aşezământul ce scrie mai sus şi după jurământ pus-am Domnia mea şi blestem cum de-mi voi călca Domnia mea această legătură şi jurământ, acela blestem să fie tot asupra capului Domniei mele şi a casii Domniei mele; iar pre carele va dărui Dumnezeu a fi Domn în urma noastră Ţării Rumâneşti, încă-l rog cu numele lui Dumnezeu să aibă a cinsti şi a 'noi şi a întări această legătură pre tocmeală cum scrie mai sus, iar cine va călca şi va sparge această legătură şi carte a Domniei mele, acela să fie proclet şi blestemat de vlădica Christos şi afurisit de 318 părinţi dela Nichea, parte să aibă cu Iuda şi cu afurisitul Arie .la un loc şi cu alţi necredincioşi ovrei, carii strigară asupra Domnului şi Mântuitorului nostru Iisus Christos zicând: luaţi-l, luaţi-l şi răstigniţi pre el; sângele lui să fie asupra lor şi a feciorilor lor întru netrecuţi veci amin, amin, amin. Iată şi mărturii am aşezat Domnia mea: Gheorghe vel ban, Mareş vel vornic, Radu vel logofăt, Şerban vel spătar, Neagoe vel clucer, Mihail vel postelnic, Gheorghe vel stolnic, Papa vel comis, Stoian vel pitar, ispravnic Radul Năsturel, vel logofăt; şi am scris eu Dumitraşcu logofătul în scaunul oraşului Bucureşti, la leat ot sătvorenia sta 7177, iar de la întruparea fiiului lui Dumnezeu 1669, Dechembrie 9.

Ioan Radul Voevod.

Originalul acestui hrisov se află la mânăstirea Bistriţa. (Nota lui N. Bălcescu).

(*Magazinu istoric*, I, pp. 131—134).

www.dacoromanica.ro

[IV] 1.

CARTE DE JURĂMÂNT A LUI GLIGORAŞCO GHICA VOEVOD LA JUPAN COSTANTIN CANTACUZINO BIV VEL POSTELNIC. 1660

Ioan Gligorasco Ghica Voevod

Dat-am cartea noastră la mâna cinstitului şi credinciosului boiarùlui nostru Dumnealui Jupan Costandin Cantacuzino biv vel Postelnic, ca să fie într'aievea înaintea lui D-zeu şi înaintea oamenilor, cum dacă mă va dărui Dumnezeu cu Domniea Ţării Rumâneşti, să nu aibu a amesteca pe Dumnelui la luatul banilor şi nici la chezăşii să nu-l puiu pentru bani şi dacă mă va dărui D-zeu să merg în Ţeară, nici la boierie să nu-l amestec şi nici o bântuială să nu aibă de Domnia mea, ci să aibă a se răpoza la casa lui ca o slugă bătrână a noastră şi a Ţării şi nici la dări să nu aibă bântuială, că l-am aflat credincioasă slugă şi părintelui meu şi noaă şi Ţării. Şi nu numai atât, ci şi să aibu pe Dumnelui a milui cu ce va fi prilej preste an, să-i fie pentru hrana lui, fiind bătrân şi credincios. Şi nici să crează Domniea mea cuvintele cuiva'şi de ar pârî ce ar pârî că Domniea mea mă odihnesc în credinţa lui. Iar de mă voi lepăda şi voi călca aceasta ce scriu mai în sus, D-zeu şi pre mine să mă lepede şi să mă calce şi într'această lume şi în lumea ce va să fie şi pentru încredinţare am întărit cu iscălitura şi cu pecetea mea.

(*Magazinu istoric*, I, pp. 394—95).

[V] 2.

SCRISOARE A LUI GRIGORIE GHICA VOEVOD CĂTRE CAPICHIHAELELE SALE. 1660

Ioan Grigorie Ghica Voevod scriem la cinstiţii şi credincioşii boieri Dumneata Postelnice Costandine şi Dumneata Apostole Căpitane, pohtim dela milostivul D-zeu să vă ţie pre Dumneavoastră sănătoşi. Asta facem ştire Dumneavoastră, că până preacum luoat-am doaă perechi de cărţi dela Dumneavoastră trimise una prin Osmin, alta prin Portariu şi ne-au părut bine pentru sănătatea Dumneavoastră şi de slujba ce ne faceţi încă vă mulţumim Dumneavoastră şi tot vă pohtim pe Dumneavoastră precum a-ţi venit până pre acum, aşa şi de acum înainte tot să siliţi Dumneavoastră, să nevoiţi toate să le togmiţi precum veţi socoti Dumneavoastră că va fi mai bine. Imi scrieţi Dumneavoastră precum că vor să pue beglerbei în Ţeara Rumânească. (Acest lucru să nu-l dea Dumnezeu să fie

www.dacoromanica.ro

aşa), că atuncea de vor auzi celelalte ţări, precum că fac ei beglerbei în Ţeara Rumânească, atunci toţi se vor face una şi Moldovenii încă fiind ei drepţi se vor face şi ei haini numai cum vor afla acest cuvânt cu beglerbeii în Ţeara Rumânească. Zău că va vrea Vizirul să-i aşaze şi nu va putea. De aceasta am grăit şi cu Dumnealui Chiriţă Panaioti de toate lucrurile pre amăruntul, de aceasta l-am şi pornit să vie acolo. Deci şi Dumneavoastră veţi grăi cu Dumnealui. Deci precum veţi socoti că va fi mai bine aşa veţi face; şi de altele ce veţi mai întreba de aicia de toate vă va face ştire din gură Jupân Panaiotache. Din ţeară niminea nu ne vine, dar aşteptăm să ne vie şi de ne va veni îndată vă voi face ştire. Dumneata Postelnice mult îmi era dor de Dumneata să te văz şi nu lăsă D-zeu să fii venit, să fi grăit numai doă, trei cuvinte către Dumneata. Ce voi face de când te-ai dus Dumneata dela mine? Am rămas mut şi surd şi fără de om. Ci n'am ce face în voea lui D-zeu să fie de toate lucrurile şi ne caută a mulţumi lui D-zeu de toate. Stăpânul căit îl supără sluga cea fără de minte. Cu amar lucru este; care ştiu pe Dumneata cât te pricepi; şi tot precum am răbdat voi răbda [1]). Cu jupân Panaiotache să grăeşti Dumneata, precum voieşti mai bine, că eu aşi fi grăit cu Dumnealui deplin, fiind Dumneata aci la săvârşit cu Dumnealui. Iar darul şi alte despre nevoite, i-am zis eu Dumisale. Dumnealui s'au adeverit bine. Alta şi despre făgăduinţă să socoteşti Dumneata, pe cât vei socoti, într'ascuns, ca cela ce lucrează lucruri mari. De va face cheltuiala ca la vreo 50 de pungi între toate darurile. Iar de Vizir şi de Impărat nimica să nu le dăruiască căci că Ţeara este în mâna hainilor; iar dacă se va aşeza ce le va fi voea atâta vor luoa şi cât vor cere atât le vom da, cum şi astăzi iau ei ce le este voea dintr'aceste ţări şi cu dăruială şi fără de dăruială. Ci eu scriu Dumitale, iar Dumneata ca un îndestul înţelept le vei socoti precum va fi mai bine, aşa să faci şi ce vei cunoaşte să faci că de mine este făcut. Eu din cuvântul Dumitale nu voi eşi; nici dela mine să aştepţi învăţătură, că eu las asupra Dumitale de toate lucrurile, cum îi socoti, aşa să faci. Alta pentru banii Dumitale s'au împărţit. Vei înţelege Dumneata din armeagă (?) mai pe larg. Mie mi-ai prisosit Dumneata cu tal. 200 ce eu îţi ert Dumitale acele tal. 200. Ni s'ar fi căzut să-ţi ertăm toţi, dar Dumneata eşti destul înţelept, de vei priimi şi atâta; iar D-zeu cel milostiv să se îndure spre noi a ne milui dupe gândul nostru, atunci, câtu-ţi va fi voea atâta ţi-i luoa şi ce-ţi va fi voea aşa vei face cu mine, numai fii nevoitoriu de mă scoate din gurile a neprietinilor mei. Iar ce voi să zic mai multe către Dumneata, că ştii Dumneata toată firea mea ce o am. Deci fii nevoitoriu şi ia pe D-zeu într'ajutoriu şi să sileşti să nu fie pre voea neprietenilor noştri. Atâta de cheltuială de la mijloc vi s'a trimis Dumneavoastră 100 (?), şi de va fi sănătate iar vom mai

---

[1]) Cum se vede domnul aci se plânge de vre un ministru ce are lângă sine şi de care nu e mulţumit. (Nota lui N. Bălcescu).

www.dacoromanica.ro

trimite; acum atât s'au întâmplat. Foarte să-ţi pui poalele în brâu şi să te nevoeşti pentru mine şi pentru Dumneata, că noi amândoi unu sântem. Aceasta vă facem de ştire să fiţi Dumneavoastră sănătoşi.

Sept. 1, 1660.

Originalul acestor două acte se află la prinţul Radu Cantacuzino, colonel de artileria Gardii împăratului Rusiei. (Nota lui N. Bălcescu).

(*Magazinu istoric*, I, pp. 395—98).

[VI] 3.

CARTE A OBŞTEŞTII ADUNĂRI A ŢĂRII, VESTIND TUTUROR CĂ MOARTEA POSTELNICULUI COSTANTIN CANTACUZINO A FOST NEDREAPTĂ. 1666

Noi Ştefan cu mila lui Dumnezeu Arhiepiscop i Mitropolit a toată Ţeara Rumâneascâ, împreună cu ai noştri sufleteşti şi dentre duh svânt împreună slujitori fraţi: Egnatie Episcopul Râmnicului, Serafim Episcopul Buzăului şi cu toţi nastavnicii svintelor Lavre ce se chiamă tot soborul.

Aşijderea şi noi toţi boiarii Ţării mari şi mici, carii de la Dumnezeu într'aceastăună dată aflându-ne cu vieaţă şi numele noastre se află supt această scrisoare iscălită cu mâinile noastre întru adeverita credinţă. Dat-am această a noastră sobornicească carte, întru mâinile celor de bună rudă, feciorii răposatului Costandin Cantacuzino biv vel Post. anume Drăghiciu Spatar, i Şerban Post. i Costandin Post. i Mihai, i Matei, i Iordache şi a tot neamul lor. Ca să le fie de mare credinţă înaintea a tuturor pravoslavnicilor Domni şi întru tot locul. Pentru că răposatul Costandin Post. Cantacuzino, de când s'au moştenit, aceştii Ţeară, sânt trecuţi ani 50 şi mai bine, încă din zilele Radului Voevod, au fost lăcuitoriu şi pătimaş neapărat la toate nevoile ţării. Carele noi cu toţi l-am adeverit de creştin bun şi cu frica lui Dumnezeu şi tuturor Domnilor au slujit cu bună diereptate şi cu credinţă, cum şi feciorii lui şi răposatului Matei Voevod ani 23 şi altora tuturor câţi mai nainte de dânsul şi de atunce încoace. Şi nici unuia spre scădenia slujbei nu s'au aflat, nici Domnilor, nici Ţării, până ce au venit Grigorie Voevod, feciorul Ghicăi Voevod, domnind aici în ţeară până la 3 ani. Iar deacă s'a umplut 3 ani, viind poruncă de la Impărăţie, mers-au la oaste la Uivar în Ţeara Nemţească. Mers-au şi din feciorii răposatului Costandin Post. 3 feciori împreună cu altă ţeară, anume Drăghiciu fiind Păharnic mare şi Şerban fiind Logofăt al doilea şi Costandin al doilea Postelnic. Iar Costandin Postelnicu

www.dacoromanica.ro

bătrânul rămas în Ţeară la casa lui, neavând nici o dregătorie. Iar până a vrut a veni Gligorie Vodă în ţeară şi deacă au şi venit, iară diavolul pismaşul sufletelor oamenilor intră în inimile unora de le puse gând de vânzare, sângelui acelui cinstit creştin Costandin Postelnicul, ca singuru adevărat Iuda vânzătorul lui Hr.; deci îl vând la Gligorie Vodă spre moarte, luând sângele lui asupra lor şi a feciorilor lor. Şi fără nici o judicată şi fără de nici o întrebare, luară-l noaptea de la casa lui şi-l duseră de-l omorîră în tainâ la mânăstire la Snagov, Dumnezeu să-l iarte. Iar preste puţine zile, căzu Gligorie Vodă la mare căinţă pentru moartea lui, căci cunoscu pre vânzătorii aceia că nu pentru alta fu a lor vânzare a-l omorî, fără numai ca să poată jăcui ţeara şi pre dânsul a-l fura şi veni înaintea smereniei Vlădiciei noastre, îngenunchind înaintea svintei Icoane şi mărturisind cu lacrimi pentru moartea lui cum că nu i-a fost nimică vinovat şi fără de nici o vină l-au omorât, nedându-i răsuflu acei răi îndemnători, ca să-şi ducă poftele lor cele rele în săvârşit. Iar dup' aceea şi iave naintea tuturor au mărturisit, blestemând pre unii ca aceia ce l-au adus la acea cale. Pentru care şi noi ştiind şi mai vârtos adeverind den singura gura lui precum mai sus scrie, n'am putut îngădui să se acopere nevinovatul lui sânge şi a se bucura vânzătorii ca aceia, ascunzându-şi direptatea precum şi svânta scriptură zice: că sângele nevinovat ne'ncetat strigă înaintea lui D-zeu. Drept aceea am dat această a noastră sobornicească carte de mărturiseală tuturor cui se cuvine a şti; mai vârtos aleşilor şi pravoslavnicilor Domni şi tuturor locuitorilor aceştii ţări, ca să poată şti cu credinţă nevinovata moarte a răposatului Costandin Postelnicu şi direapta lui slujbă şi a feciorilor lui. Ca să le fie lor de bună credinţă în naintea tuturor. Intărind-o supt adeveritele noastre peceţi şi iscălituri. Ina pisah az Dumitraşco Logofătu, Bucureşti.

Ap. 14 veleat 7174.

(Iscăliţi): Mitropolitul Ştefan, Egnatie Rămnicul, Serafim Episcop Buzevschii, Βιδιωυης Σωφρόνιος μάρτυς, Vasilie Arhimandritu Tismanii, Teodor Egumenul ot Cozia, Gherasim Eg. Bistriţii, Teodosie Eg. Argeşului, Ieromonah Ioanichie Eg., Ieromonah Vasilie ot Dolgopolschi, Ioanichie Eg. ot Căldăruşani, Ioan Eg. ot Arnota, Gheorghe Băleanu vel Ban mărturisesc, Stroie Vornicu mărturisesc, Mareş vel vornic mărturisesc, Radul Popescu biv vel Ban, Radu Creţulescu, Badea Cluc., Bălăceanu mărturisesc, Stoica Armaşu ot Bereleşti, Gheorghe vel Stolnicu martur, Nicolae biv vel Sluger. Cluceru Doicescu martur, Hrizea Spătar, Stoian vel Pitar, Costandin vel Şătrar, Preda Pah. mărturie, Gheorghe Comis mărturisesc, Νικολος μέγας Παχαρνικος μάρτυς, Şerban Căpitanul, Negoi Clucer, Bâlco Logofăt mărturie.

Originalul este acoperit cu 38 iscălituri din care numai acestea s'au putut decifra. (Nota lui N. Bălcescu).

(*Magazinu istoric*, I, pp. 398—401).

www.dacoromanica.ro

[VII] 4.

CARTE DE MĂRTURIE A LUI IOAN RADU VOEVOD ARĂTÂND NEDREPTATEA OMORÎREI POSTELNICULUI COSTANTIN CANTACUZINO. 1668

Milostieiu Bojieiu Ion Radul Leon Voevod Gospodar zemli Vlahiiscum. Deverim şi bine încredinţăm pentru moartea fericitului răposatului Costandin Cantacuzino vel Postelnic, care i s'a făcut fără vreme de Gligorie Ghica Voevod. Insă pentru mare şi îndrăcită pâră ce l-au fost pârât pre ascuns o seamă de boiari rumâni cu o seamă de greci amestecaţi, şi el neştiind nimică fără veaste de grab l-au luat de la casa lui ducându-l noaptea la svânta mânăstire ot Snagov. Acolo l-au omorît fără judecată, fără direptate şi încă fără de aceasta mai făcutu-i-au şi alte 2 nedreptăţi mari; una au mai vărsat sânge de la unul din feciorii lui, alta i-au prădat casa cu bani talere 24.000 F. şi pungi 49. După aceasta feciorii lui, Drăghici, Şerban, Costandin, Mihai, Matei, Iordache, ştiind că s'au omorît tatăl lor de pârele unor răi îndrăciţi şi fiind direpţ nu s'au putut suferi, ce au umblat cercând de unii ca aceia să-i afle cine sânt, de care lucru direptul ochiu a lui Dumnezeu, judecătoriul cel bun văzând că strigă sângele direptului la ceriu, ca şi sângele lui Abel când îl ucise frate-său Cain, numai de cât arătă şi marea şi minunata ciudă de se iviră nişte răvăşele a răului bătrân Stroie Dvornicul ot Leurdeani, scrise cu mâna lui la spurcatul vânzătoriu ca să omoare pre Costandin Postelnicu. După aceia feciorii lui încă nici pre aceea nu s'au lăsat ci au trimis lui Gligorie Vodă fiind pribeag la Beciu rugându-l să le iveasoă ucigaşii părintelui lor cine au fost. El încă le-au scris o carte blestemându-l pre acel rău Stroie şi pre Dumitraşco Vistier Grecul, că ei l-a împins spre această faptă rea şi spurcată şi el singur mărturiseşte pentru Costandin Postelnicu că nu i-au fost vinovat nimică ci la omorît direpţ, şi singur Stroie încă-l mărturiseşte într'o carte a boiarilor Ţării Rumâneşti cu a lui iscălitură mai jos pusă, cum au fost direpţ Costandin Postelnicu. Iar răvaşul lui şi cartea lui Gligorie Vodă îl vădeşte că el singur au fost ucigaşul, precum şi Domnia mea în multe rânduri am citit şi le-am văzut şi le-am cunoscut că s'a făcut mare strâmbătate casei lui Costandin Postelnicu. Direaptă aceea şi Domnia mea văzând una ca aceasta, dat-am la mâna feciorilor lui, Drăghici, Şerban, Costandin, Mihai, Matei, Iordache, această scrisoare a mea, să fie de mare credinţă ca veri la ce judecătoriu s'ar arăta unele ca acestea ce am văzut şi noi, să crează şi să prinză în seamă, ca să fie răul Stroie Vornicu arătat de toţi şi semnat ca şi Cain, căci au eşit afară din legea creştină şi s'a făcut ucigaş de oameni şi pustiitor de case. Aşijderea mărturisesc şi de feciorii lui Costandin Postelnicu, că au slujit Domnii mele cât am fost în Domniă cu mare direptate şi cu bună credinţă precum se cade. Aceasta am scris şi

www.dacoromanica.ro

pentru mai marea credinţă întărit-am cu pecetea şi cu iscălitura noastră mai jos. Isaam răhom gospodstavmi pis u Bucureşti.

Sept. 8, veleat 7176.

(*Magazinu istoric*, I, pp. 402—404).

[VIII] 5.

CARTE A MITROPOLITULUI TEODOSIE CĂTRE OBŞTEASCA ADUNARE IN PRICINA JUDECĂŢII PENTRU OMORÂREA POSTELNICULUI COSTANTIN CANTACUZINO. 1669

Teodosie Milostieiu Bojieiu Arhiepiscop i Mitropolit văseai zemlea Ungrovlahiea.

Dumneavoastră tuturor boiarilor mari şi mici, fieşte carele după a lui vârstă, dămu-vă tuturor în ştire pentru nedreapta moarte ce s'a făcut fericitului Costandin Postelnicu în zilele lui Gligore Vodă, care moarte încă din urma aceea avea datorie feciorii lui să-şi caute vânzătoriul şi ucigaşul părintelui lor, precum porunceşte svânta şi Dumnezeeasca biserică. Iar tâmplându-se toţi biruitorii Ţării, Domni streini, nu putură descoperi sângele părintelui lor. De vreme ce unii ca aceia mai multe strâmbătăţi făcea de cât dereptăţi. Acum dară Dumnezeu miluindu-ne cu stăpân şi Domn pământean şi cunoscătoriu direptăţii după buna făgăduinţă a dereptului judeţu, Măria Sa Ioan Antonie Voevod, iată că veniră feciorii răposatului Costandin Postelnicu stând înaintea Măriei Sale Domnu nostru în Divanul cel mare cerşând direapta şi nefăţarnica judecată asupra celui ce ar fi vânzătoriul sângelui părintelui lor. Care înfricoşat lucru este a acoperi neştine sângele dereptului, de vreme ce la judecata de apoi de la judecătoriu judecată va cere Hr. De vreme ce sângele nevinovatului strigă înaintea lui Dumnezeu nencetat cerşând: judecată, judecată. Direpţ aceea feţii mei, carii dentru acea vreme se-ar afla la acest Divan, după ştiinţa ce ar şti să mărturisească după cum va şti. Deci care va mărturisi direpţ să fie blagoslovit de Vlădica Hr. şi de smerenia noastră; iar care va tăgădui a se astupa sângele dereptului şi va strica dereptul judeţ a svintei pravile să fie afurisit şi blestemat de Vlădica Hr. şi de smerenia noastră, aceasta întărim pecetluit.

Aprilie 21, 1, 7177.

(*Magazinu istoric*, I, pp. 404—405).

www.dacoromanica.ro

[IX] 6.

CARTE DE JUDECATĂ A OBȘTEȘTII ADUNĂRI A ȚĂRII PENTRU OSÂNDA VORNICULUI STROIE LEURDEANU. 1669

Teodosie Milostieiu Bojieiu, Arhiepiscop i Mitropolit văseai zemle Vlahiescomu, împreună cu aleșii de Dumnezeu iubiții méi frați și den preună slujitori Chir Serafim Episcopul Râmnicului, i Chir Grigorie Episcopul Buzăului și părinții Egumeni de pre la svintele mânăstiri și cu noi cu toți boiarii țării, mari și mici, împreună cu toții.

« Dat-am această prea adevărată și credincioasă carte a noastră, la mâinile celor de bun neam, Dumneaei Jupâneasa Elina, ce a fost Jupâneasă fericitului răposatului Jupan Costandin Cantacuzino biv vel Postelnic și a feciorilor Dumneaei, Șerban vel Spătar, i Costandin Postelnicu, i Mihai Postelnicu, i Matei Cupariul, i Iordache Postelnicu și cu nepoții lor Pârvu Postelnicu cu frații lui, feciorii răposatului Drăghici Spătar, ca să se știe pentru o minune și slăvită ciudă ce a făcut prea puternicul Dumnezeu, cu acel fericit Costandin Postelnicu, tatăl acestor boiari ce sânt mai sus scrișii. Că de când l-a câștigat Dumnezeu a fi lăcuitoriu și moșnean aici în Țeara Rumânească, aflatu-s'au denceput mare credincios și direpț slujitoriu la toți Domnii și au stătut pentru țeară, împreună cu alalți credincioși boiari și la bine și la rău întru nimică smintindu-se, până s'a umplut mai bine de 50 de ani. Iară după aceea când au fost în zilele lui Gligorie Ghica Voevod, fiind Domn Țării Românești, atunce acel Costandin Postelnicu încă și mai în desăvârșită slujbă s'au aflat întărindu-l cu Domnia și cu multe fapte bune până s'au umplut ani 3. Iară după aceea răul vrăjmaș și necurmatul pizmaș neamului omenesc, diavolul, neiubitorul diriptății, văzând pre acest Costandin Postelnicu că se sporește tot spre fapte bune și neputând să-i stea împotrivă cu ceva a-l câștiga, atunce găsitu-s'au un vas rău și spurcat, de ș'au făcut lăcaș într'însul, la un boiarin rumân anume Stroie Dvornicul din Leurdeani ot sud Mușcel. Acesta se făcu soție cu diavolul cum s'au făcut și Iuda, acesta se făcu ucigașu frățini-său cum și Cain. Acesta spurcat Stroie Dvornicul, încă din tinerețele lui tot au lăcuit bine cu Costandin Postelnicu și l-au ținut ca pre un frate și pentru răutățile lui, în multe rândure au stătut să piară; iar Costandin Postelnicu, ca un creștin bun den toate l-au scos. Iar el, hiind vasul dracului, nimică de acele n'au băgat în seamă, ci în loc de bine, a rădicat spre dânsul pizmă nefiindu-i nimică greșit și au început cu deadinsul a-l pârî și a-l mozaviri pre ascuns la acel Domn Gligorie Voevod, aruncându-i asupră multe prihăni spurcate și nedrepte până l-au prilostit ca un diavol și așa de năprasnă neștiind Costandin Postelnicu nimica au trimis noaptea de l-au luat de la casa lui din București de l-au dus la svântă mânăstire Sneagovul și acolo l-au omorît, în zioa de svetii Egnatie bogosnonii meseța Dec. 20 dni, 1. 7172. Pristăvindu-se datu-ș'au sufletul în mâna lui Dumnezeu, ca un creștin bun a căruia pomenire să fie în veci amin. Iară după ce l-au

www.dacoromanica.ro

omorît fără de nici o vină pus-au de i-au prădat casa, însă afară den 32 de pungi de bani ce i-au luat, care a zis Grigorie Voevod că-i este Costandin Postelnicu datoriu, dat-au pre la dobânzile acelor bani şi pre la închisorile feciorilor lui şi multe daruri pre la boiarii greci şi moldoveni, până ce au scăpat den nevoie şi den urgie, cheltuitu-s'au pungi 18. Deci feciorii răposatului Costandin Postelnicu ce sânt mai sus scrişi, ştiind pre tatăl lor că nu au fost nimică vinovat, precum scrie şi o carte săbornicească a părintelui Ştefan Mitropolitul împreună cu Episcopii şi cu Egumenii şi cu toţi boiarii Ţării de mare mărturie a direptăţii lui, atunce apucatu-s'au de Stroie Vornicu, zicând că el au pârât pre tatăl lor la Grigorie Voevod şi pren demnul şi pre gura lui l-au omorât şi numai decât l-au tras la Divan înaintea Măriei Sale Domnu nostru Ioan Antonie Voevod şi a fiiului Măriei Sale Ioan Neagul Voevod, în Divanul cel mare, fiind şi noi toţi de faţă în Divan, de la mare până la mic, şi fiind şi strânsoare de norod mult în sărbătorile svintelor Paşti, meseţa Aprilie 20, l. 7177. Iar Stroie Vornicul el prindea bâha cum că nu ştie de acea ştire nimică. Deci aceşti boiari ei scoasere o carte a lui Grigorie Voevod carele îl da şi-l mărturisiea, că el l-au îndemnat şi i-au zis să omoare pre Costandin Postelnicu, încă puindu-i şi blestem mare, căci l-au adus la acea cale rea. Iar Stroie Vornicul iar prinse bâha şi de aceea, zicând că-i este voia să scrie ce-i va fi voia. După aceea aceşti boiari încă mai scoaseră 3 răvăşale scrise cu singur mâna lui la Costandin Comisul Vărzariul, în care răvaşă scriea, tocma deplin vânzare şi îndemnare a nu-l lăsa viu, ci a-l omorî. Atunce el singur se cunoscu şi se vădi aiave că este Iuda vânzătoriul acelui sânge direpţ şi nevinovat şi Măria sa Domnu nostru Ioan Antonie Voevod şi cu fiiul Măriei sale Ioan Neagul Voevod, cu tot Săborul şi cu toată Ţeara au cunoscut aiave că el au fost Cain ucigaşul sângelui celui nevinovat şi scoţându-se svânta şi Dumnezeeasca pravilă înaintea Divanului Măriei sale Domnu nostru, căutând ce i s'ar cădea să paţă pentru vina lui, adevărat alesu-i-s'au să ia plată după fapta lui, moarte pentru moarte şi pradă pentru pradă. Deci şi Măria sa Domnu nostru şi cu tot Divanul şi cu tot Săborul den preună datu-l-au den Divan scoţându-l afară cu mare ruşine precum i s'au şi căzut după adevărata faptă a lui ca un vinovat să piară. Deci Stroie Vornicul fiind asupra morţii, căzut-au cu multă rugăciune la Jupâneasa Elina Postelniceasa şi la feciorii ei ca să-i erte capul şi să-i dea zile dela dânşii şi să le plătească toată paguba ce li s'a făcut pre limba lui; deci Jupâneasa Elena cu feciorii ei, ca neşte creştini buni şi temători de Dumnezeu, nu s'au potrivit faptelor lui celor rele, ce i-au ertat capul, aşijderea şi den cele 18 pungi ce au păgubit den casa lor ertatu-i-a pungi 5 şi au rămas să le dea pungi 13 şi talere 1.500, afară den banii ce s'au dat lui Gligorie Voevod pungi 32, precum am văzut noi toţi şi zapisul lui Stroie Vornicul la mâna Jupâneasii Elinii şi a feciorilor Dumneaei de ertăciune şi de plată. Direpţ aceea şi noi toţi boiarii împreună cu tot Soborul svintei biserici, dat-am această sobornicească carte a noastră, la mâna acestor boiari ce sânt mai sus scrişi ca să le fie de mare credinţă şi de pomenire lor şi coconilor şi nepoţilor

www.dacoromanica.ro

şi strănepoţilor în veci. Aşijderea şi pre cine ar câştiga Dumnezeu în urma Măriei Sale Domnu Nostru a fi biruitoriu şi Domn Ţării, sau Mitropolit, sau Episcopi, sau Egumeni, sau boiari, încă să aibă a întări şi adaoge de pomenirea acestui sânge nevinovat şi semenţia lui să fie primită în cinste şi în credinţă ca un neam bun. Iar pentru neamul lui Stroie Vornicul întărim cu mare blestem ca să fie apărat şi izgonit afară den svatul Ţării, ca pre un neam rău. Iar cine-i va primi şi-i va trage spre boierii, sau veri la ce treabă a ţării, unii ca aceia cu îndemnătorii lor den preună, să fie blestemaţi de singur Domnul nostru Is. Hr. şi procleţi şi anatema şi afurisiţi de 318 svinţi părinţi ijvănenie. Aşijderea şi de smereniile noastre şi de toată biserica răsăritului şi să lăcuiască cu Iuda şi cu Aria la un loc. Amin. Şi pentru buna şi adevărata şi credincioasă această a noastră sobornicească carte, am iscălit toţi şi am pecetluit. Pis u Bucureşti meseţa Iunie 18, 1. 7177 i Dumitraşco logofăt napisah.

(Iscăliţi): Teodosie Mitropolitul, Smerenăi Episcop Serafim Râmniceschii, Gligorie Episcop Buzăvschii, Arhimandritu Tismeanii, Teodor Egum. ot Cozia, Gherasim Ieromonah Egum. ot Bistriţa, Efrem Ieromonah, Ioan Ieromonah ot Arnota, Ieromonah Dionisie Egum. Dealu, Eromonah Gheorghie Egum. ot Dogopolschi, Varlaam Ieromonah Egum. Glavacioschii,

Egum. ot Snagov, Ioan Egum. Govori. Ioanichie Egum ot Căldăruşani, Δαμασκηνὸς ἡγούμενος Ἁγνας Τριαδος — Αρχιμανδρίτης ἐν Ἱεροσλύμοις, καὶ ἡγούμενος τοῦ Ἁγιου Γεώργιου — ἡγούμενος τῆς δόμνας Δυονίσιος — ἡγούμενος τοῦ Γκρούια Λεόντιος — Λεόντιος ἡγούμενος — Λεόντιος ἡγούμενος τῆς Ἁγιάς Τριάδος Μισλῆ — ἡγούμενος τοῦ Σαρανταρίου Μιτροφάνης Ἱερος ἡγούμενος τοῦ μοναστήρου τοῦ Μηχαὴλ Βοεβόδα.

Acest act este acoperit cu 24 iscăliturі ale clericilor din care numai acestea s'au putut decifra. Iscăliturile mirenilor din pricina numărului lor cel mare se vede că nu s'au pus, după cum era obiceiul.

Afară de acest act am aflat şi cartea domnului cu aceeaşi dată şi coprindere întărind judecata. Noi am lăsat-o fiind asemenea cu aceasta.

Toate aceste acte supt Nr. 3, 4, 5 şi 6, le-am copiat însumi după originalele ce se află la d-l căpitan Costantin Cantacuzino. Actele supt Nr. 3 şi 6 sunt scrise pe parşemin, iar celelalte pe hârtie. (Nota lui N. Bălcescu).

(*Magazinu istoric*, I, pp. 406—411).

www.dacoromanica.ro

[X] 1.

HRISOV A LUI BELA IV CRAIUL UNGARIEI. 1247

Bela cu mila lui Dumnezeu, Craiul Ungariei, Dalmaţiei, Croaţiei, Romei, Serbiei, Galiţiei, Lodomeriei şi al Comaniei, pururea.

Mărimei Crailor şi Diregătoriei celor învăţaţi se cuvine ca între cele multe, cu atât mai mare râvnă să se silească aşi înmulţi supuşii cu cât mai mult li să înalţă vâlva cu mulţimea noroadelor celor de supt dânşii, mai vârtos ştiindu-se că pururea pacea şi siguritatea Crailor şi a Crăimilor stă în tărimea supuşilor lor. La acestea mai vine însă, şi cuprinde în sine, partea cea mai mare a grijii crăeşti ca pre acei cu milostivi ochi să-i vadă, şi cu mai mari faceri de bine să-i încarce dela cari şi folos vremelnic se aşteaptă, şi Impăratul Impăraţilor mai mult se cinsteşte.

Drept aceea aşa cugetând şi îndelung sfătuindu-ne cu cinstitul bărbat, fratele Rembald, marele magistru al casilor Hospitalului din Ierusalim, celor dincoace de Marea, iubit prietinul nostru şi cu Prinţii şi Baronii ţării noastre, cum am pute împopori Crăimea noastră, carea mare pagubă au suferit prin protivnica năvălire a neamului varvar, ce se numeşte Tătari, nu numai în perderea averilor, ci şi în uciderea lăcuitorilor, cu toţi în comun întru aceasta ne-am vorbit, ca:

Pentru ca acelaşi Magistrat cu numele casii Hospitalului, s'au legat spre sine şi casa Hospitalului din bună voinţa sa, că, întru ajutorul Crăimei noastre spre apărarea credinţii creştineşti, va prinde arme după forma mai jos adusă şi că întru împoporirea ţării noastre ne va ajuta cu sfatul şi cu credincioasă împreuna lucrare, nici se va trage dela condiţiile ce se vor pune acuşi în cartea aceasta:

Să-i dăruim, şi dăm lui şi prin trânsul numitei case tot pământul Zevrinului cu munţii ce se ţin de dânsul, aşijderea cu Chenezaturile lui Ivan şi a lui Fărcaş, până în râul Oltului, luând afară pământul Chenezatului Voivodului Limoiu, carele îl lăsăm Olachilor [adecă Românilor] pre cum l-au avut acesta şi până acuma.

Totuşi aşa le dăm, cât ţinem pentru noi şi pentru următorii noştri jumătatea din toate folosurile, veniturile şi slujbele din tot pământul Zevrinului şi al Chenezaturilor, ce sau numit; numai ceelaltă jumătate dând spre traiul casei, etc., etc.

Păscuitul din Dunăre şi păscăriile din Celeg le ţinem noi şi zişilor fraţi de comun. Aşijderea şi jumătatea tuturor veniturilor şi a folosurilor care se vor culege Craiului; dela Românii carii lăcuesc în Litva cu ţinutul Havşacului va fi a Craiului; casa Hospitalului va lua ca mai sus.

Aceasta încă o voim ca numiţii Români să fie datori a sta întru ajutorul zişilor fraţi, bine gătiţi de oaste, spre apărarea ţării, şi spre izbânda necuviinţelor ce ni s'ar face prin streini şi în aseşmine întâmplare, fraţii încă să fie datori a ajuta pre Olachi sau Români cât le va fi cu putinţă, etc.

www.dacoromanica.ro

Lângă aceasta am dăruit numitului magistru şi prin munţii Ardealului toată Comania supt acele condiţii, care s'au zis mai în sus despre Zevrin; luând afară ţeara lui Seneslav Voevodului Olachilor [Rumânilor] care o lăsăm aceloraşi, precum şi până acuma s'au ţinut, etc., etc.

Dat prin mânile cinstitului Părintelui Benedict Arhiepiscopului Colocei şi cănţălariului Curţii noastre... In anul dela întruparea Domnului 1247, 3 none Iunie, în anul Crăimei noastre 12.

(*Magazinu istoric*, II, pp. 247—49).

[XI] 2.

ANAFORA A OBŞTEŞTII ADUNĂRI A MOLDAVIEI PENTRU FELIUL PROPRIETĂŢII IN ŢEARĂ IN VECHIME. 1817

Prea Inălţate Doamne,

După obştească chiemare ce ni s'au făcut, spre a ne aduna cu toţii înaintea Inălţimei tale, ca să arătăm de faţă socotinţa noastră, asupra întrebărilor ce ni s'au făcut: *a)* Dacă tot cuprinsul pământului Moldaviei ar fi fost din vechime domnesc şi dacă pământul Moldaviei au fost nelăcuit şi ar fi urmat a se da către streini în parte, precum şi Croaţia acum, nefiind împărţit în moşii de veci, iar după vreme cea mai multă parte ar fi trecut atât la mânăstiri, cât şi la familii boiereşti şi alţi pământeni, prin danii şi afierosiri, ori pentru râvnă, sau spre răsplătirea vreunor slujbe pentru patrie; *b)* De s'au căzut a se întoarce moşia Vrancea, în stăpânirea lăcuitorilor vrânceni, pentru că adevărata danie nu să află la dânşii şi pentru că danie nu să poate se fie fără fiinţa scrisorilor, întru care să se cuprindă înscris atât numele celui ce au priimit dania, cât şi cuvântul pentru care s'au făcut; şi dacă hrisovul reposatului Domnu Costandin Alecsandru Ipsilant vvd.; de danie către cinstitul boier D. Iordachi Roset biv vel vist: pe moşia Vrance, cum şi întăritura dela răposatul Domnu Alecsandru Moruzi vvd.; au putut să aibă tăria lor; *c)* Dacă a tuturor satelor Vrancei cuprindere ar fi putut tot odată a se face danie către vrânceni; *d)* Dacă toată ceelaltă parte a munţilor s'ar fi făcut după vreme danie, cum dar numai Vrancea au putut fi cu acest chip; *e)* Că Domnul Vasilie vvd. la anii 7156 au făcut danie mânăstirei Sovejii nişte munţi anume Sboinile şi Clăbuciul — până în Lepsa şi Lepşa în jos până unde se împreună cu hotarul Turcilor şi în Caşin şi în Suşiţa şi Răitaşul, fiind drepte domneşti, care era din hotaru Vrancei. Asupra cărora întrebări după cum în obştească noastră adunare [1]) de faţă înaintea Domniei-tale prin viu graiu

[1]) Auziţi Domniea voastră acei cari tot nu voiţi a crede că înainte de înfiinţarea Reglementului Organic Moldavia îşi avea Obştesca Adunare. Nota Edit. Moldov. (Nota lui N. Bălcescu).

www.dacoromanica.ro

am arătat asemenea şi prin scris dăm răspunsurile noastre la aceste ce prin ţedula înălţimii-tale ni să porunceşte.

Mai întâi din istoriile vechi dintru care se dovedeşte, că încă mai înainte de venirea Râmlenilor în părţile acestea, în zilele Impăraţilor Dometian şi Traian, pământul Dachiei au fost lăcuit de norod; cum şi după ce au întrat supt stăpânirea Râmlenilor, nu puţin norod de lăcuitori pătimea după vreme de năvăliri despre neamuri strein şi dintru această pricină unii năzuea în părţile munţilor, fiind locuri tari spre a se pute apăra iar alţii rămâind, petrece împreună cu năvălitorii străini. Şi că pământul acesta au fost deapururea lăcuit şi mai ales în părţile munţilor, aceasta din istoricii cei mai vestiţi să dovedeşte; după cum Domnul Dimitrie Cantemir vvd. istoriseşte la fila 33 până la 36 pentru pământul acesta cum că Dragoş Vodă fiul lui Bogdan vvd. când au trecut peste munţi spre răsărit cu tinerii râmleni, au cuprins locurile şi satele pe care le-au lăsat la moşinaşii vechi. Aceste pe scurt istorisindu-le Domnul Cantemir, iar obştească istorie care s'au alcătuit din adunarea celor mai înţelepţi istornici în Britanie, în istorisire pentru pământul Dachiei arată cum că Dragoş vvd, viind au găsit pământul lăcuit. Şi mai ales pentru lăcuitorii moldoveni zice cum că, au fost vecini moşinaşilor celor ce au avut moşiile lor, precum şi în alte stăpânite locuri, după sistema slavonilor; afară numai de lăcuitorii a trei olaturi şi codri, adecă, a Câmpului lung din Bucovina, a Vrancei din ţinutul Putnei, şi a Codrului Tegheciu din Basarabia, întru care lăcuia slobozi, păstori oilor, cum şi din cele ce arată istoricul Dimitrie Filipid, carele aduce spre mărturie pre cei mai slăviţi şi vrednici de credinţă scriitori vechi, arătând între alte cum că, Câmpul lung al Moldaviei şi Vrancea, mult mai înainte de descălicarea lui Dragoş vvd., pentrucă au fost locuri tari şi pentru bărbăţia lăcuitorilor, singuri erau stăpânitori slobozi acestor locuri [1]) şi cum că Dragoş vvd. viind cu vrednică oaste, pre lesne au tras către sine pe Români; şi după ce au înfrânt pe Comani şi pre Nogai neputând ai sta în protivă, i-au sălit ori să iasă din ţeară, ori să se supue. Iată dar dintru aceste istorii lămurit să dovedeşte cum că pământul acesta n'au fost lipsit de lăcuitori şi că mult mai înainte de venirea lui Dragoş vvd., atât în Făgăraş, cât şi în Maramorăşi, cât şi în părţile de jos a Oltului şi în pământul Moldaviei stăpânea voivozii număr nu puţin de lăcuitori, mai ales în părţile munţilor. Şi Dragoş n'au descălecat pământul Moldaviei pustii, pentru ca să se poată propune cum că de vreme ce tot pământul Moldaviei, au fost pustii, apoi dar pământul au fost domnesc şi pentru aceasta n'ar putea nimene să aibă moşie fără hrisov de danie. Pre lângă aceste dovezi ce sânt de istorie, avem şi deosebite istorii care sânt de faţă, adecă hrisoavele Domnilor bătrâni, care au stătut curândă vreme după Dragoşi vvd. prin care se dovedeşte nu numai lăcuirea pământului acestuia mai înainte de descălecarea lui Dragoşi, ce şi dreptăţile moşinaşilor lăcuitori, carii au avut

[1]) Bârladul, pre cât ştim, încă era un feliu de republică în vremile vechi. Nota edit. mold. (Nota lui N. Bălcescu).

www.dacoromanica.ro

baştinile lor strămoşeşti şi pre-strămoşeşti în pământul acesta, precum vedem că fericitul întru pomenirea domn, bătrânul Alecsandru vvd. cel bun, ce au domnit la anii 6936, vrând a înzăstra mânăstirile sale Bistriţa şi Probata, au cumpărat moşii din ţinutul Neamţului, din ţinutul Sucevii, din ţinutul Iaşii, de peste Prut dela codrii Bâcului şi de prin alte ţinuturi, de pre la stăpânii moşinaşi ce prin strămoşască stăpânire le-au avut. Deci dacă acele cumpărături a pomenitului Domn, care sânt trecuţi aproape de 390 ani, arată cum că au cumpărat de pe la moşinaşii ce le-au avut — din moşi — din stremoşi, curat se dovedeşte lăcuirea pământului Moldovei mai înainte de descălicarea lui Dragoş vvd., fiindcă dela Dragoş şi până la bătrânul Alecsandru vvd. se văd trecuţi nu mai mult la mijloc decât 50 ani; apoi cum ar fi putut zice din moşi şi strămoşi. Cum şi prin alte urice dela Ştefan vvd., din anii 6995 şi 7002 şi din 7010. Cum şi dela Petru vvd., din anii 7037, cum şi dela alţi Domni bătrâni se văd urice prin care întăresc vânzări şi cumpărături de baştine strămoşeşti şi de împărţele bătrâne a moşinaşilor pământeni; apoi şi îndelungata stăpânire a moşinaşilor pe a lor locuri de moştenire întru o curgere de nepomenită sumă de ani şi de atâta număr de Domni făr' de a fi supăraţi vre odinioară măcar şi de n'au avut vre o dovadă de danie pe baştinile lor. Cu aceste curat se dovedeşte cum că lăcuitorii Moldaviei au avut ale lor locuri de baştină şi n'au fost de trebuinţă de a li se cere acest feliu de scrisori spre dovada stăpânirii lor din vechi, fiind în destulă dovadă îndelungata şi pacinica stăpânirea lor, când dacă ar remânea a li se cere asemenea scrisori de pe la moşinaşii de toată starea, nici o a miea parte n'ar remâne moşii cu asemenea urice de danie şi toate celelalte s'ar lua domneşti, călcându-se dreptăţile stăpânirei şi a baştinei fie căruia pe averile lor dè moştenire din vechi, precum şi dreptăţile lăcuitorilor vrânceni asupra îndelungatei şi pacinicei stăpâniri se dovedeşte din însuşiri istoriile mai sus arătate a pământului Moldaviei.

Al doile şi din pravilele întrebuinţate în pământul acesta şi din obiceiurile păzite din vechi, pentru care iarăşi nu lipsim a arăta, precum Domnul Dimitrie Cantemir vvd. istoriseşte cum că Alecsandru vvd. cel bun au adus împărăteştile pravile în pământul Moldaviei, care s'au şi păzit şi se păzesc, întocma precum şi obiceiurile vechi ale pământului, pe care însuşi aceste împărăteşti pravile le întăresc, zicând la tomul 1-iu, fila 32, cartea 2, capul 44, că cele păzite întru îndelungata încungiurare de mulţi ani şi priimite prin obiceiu, se păzesc ca însuşi legile cele scrise. Şi iarăşi capul 46 întru tâlcuirea pravelilor trebuie a se lua sama şi obiceiului ţărei şi cum s'au hotărît de a pururea la asemenea pricini. Şi capul 50 cum că stăpânitorul, obiceiurile ce s'au urmat a se păzi, să le păzască. Şi iarăşi capul 52, fila 33, zice: obiceiul vechiu şi aprobăluit, are putere de pravilă şi de a pururea se păzeşte, căci obiceiul este o dreptate, care prin tăcuta priimire a stăpânirei şi a oreşănilor, au câştigat pravilniceasca putere, după cum se arată în Pantecti partea 1-iu, § 110, prin pravelistul Anecţie. Către aceste dar, nu numai este dovadă asupra dreptăţilor averilor nemişcătoare a moşina-

www.dacoromanica.ro

şilor pământeni, paciuica şi priimita lor stăpânire de către Domnii ce după vreme au stătut, dar mai ales se dovedeşte dreptatea stăpânirii şi prin dovezile de faţă, precum sânt pilde de cercetări ce după vreme au urmat asupra unora din moşiile rezăşăşti, care după ce s'au dovedit urmata stăpânire a moşinaşilor rezăşi, nu numai nu s'au strămutat din stăpânirea lor, ce mai ales li s'au întărit şi cu anaforale întărite de Gospodar, precum sânt trecute în arhivele Divanului pământesc. Insă din anii 1786 Ghenuar 16, pentru moşia Sfintei-Cornova şi Cociobea din ţinutul Orheiului, care acei rezăşi măcar că n'au avut scrisori, ce numai nişte zapise de vânzări unul către altul, care nici nu era cuprinzătoare de trupul moşiilor, însă Sfatul Divanului rezămându-se pe vechea stăpânire au hotărît cum că o stăpânire de 142 ani nici odată nu se poate sminti şi Domnul Alecsandru Ioan Mavrocordat au întărit-o; asemenea şi altă anafora din 1786, Martie 14. Pentru moşiile Nemeşănii, Gârlicenii, Bucuşenii, Ghindarul, Răchita, Chirilenii, Turbenii, Stânjenenii, stăpânite de mulţi rezăşi fără scrisori, dovedindu-să în Divan pre-strămoşasca lor stăpânire s'au hotărît că, după vechiul obiceiu al pământului, o îndelungată stăpânire nu să poate strămuta şi că moşiile arătate nu pot a să lua domneşti, fiind drepte ale lor, câştigate prin îndelungate stăpâniri; care iarăşi s'au întărit de pomenitul Domnu. Asemenea şi pentru moşiile Dumbrăviţa, Cătăşenii, Roşiorii, Găuzănii, Roşcanii, Coşcodanii şi Bursucenii dela ţinutul Iaşii şi Orheiul, iarăşi prin cercetarea Divanului dovedindu-se îndelungata stăpânire a răzăşilor, li s'au întărit de către pomenitul Domnu stăpânirea lor după vechiul obiceiu al pământului, şi nu s'au putut lua domneşti. Iată dar după aceste arătate dovezi a obiceiurilor pământului prea de plin s'au dovedit că o îndelungată stăpânire nu se poate strămuta şi pentru aceasta după dreptate şi lăcuitorilor vrânceni, le s'au întorsu moşia Vrancea întru a lor stăpânire; şi cu toate că zic cineva, că pentru că nu se află hrisov de danie şi nu se arată numele priimitorului şi cuvântul pentru care s'au făcut dania, s'ar putea sminti vre odinioară din stăpânirea lor; însă pe lângă aceste de mai sus arătate dovezi a obiceiurilor şi rânduielelor pământului păzite din vechi, în pământul acesta, sânt dovadă şi uricile şi întărituri a Domnilor bătrâni, precum spre pildă aducem cuprinderea de întăritură a uricului din 6932, Iulie 3, a Domnului Alecsandru vvd. dat în Suceava lui Lazăr şi Stanciul şi Costantin, pe moşiile lor, satul Stroinţii la obârşia Şoimuzului [1]), şi Zăhărinţii şi alte multe care se cuprind în întăritură.

[1]) Şoimuzul este un râu mic care-şi are originea (sau obârşia) din jos de oraşul Suciava şi se varsă în dreapta Seretului, la satul Dolhasca, formând o vale foarte frumoasă, între Suciava şi Moldova. Satul Stroinţii nu se află pe cartele noastre, precum nici Zăhărinţii. Insemnăm totdeodată şi mult pomenita Vrance, care a dat ocaziune la această desbatere şi otărâre împortantă a Obşteştii Adunări. Ea se află pe valea Putnei, din sus de Focşani şi se mărgineşte cu Transilvania.

Redacţia. (Nota lui N. Bălcescu).

www.dacoromanica.ro

Asemenea şi altu uric de întăritură din 6956, Iulie 15, a lui Pătru vvd. Intărind lui Cernat Ploscariul şi fratelui seu Ştefan, pe lângă cumpărătura satului Bitchieştii şi alte multe moşii, anume cuprinse prin uric fiindu ale lor de baştină. Altu uric de întăritură dela Ştefan vvd. din 6991, Septemvr. 23, cuprinzător că întăreşte dreapta ocină şi moşie, lui Ioan şi fratelui său Toader Hurdugaşi moşia Obârşia pe pârâul Albu, unde este aşazarea lui Toader Hurdugaşi şi jumătate de Dămileşti şi Ivăneşti pe Socovăţi, deosebit întăreşte şi lui Dumbravă şi fimeii lui Nasta, moşia Gigoieştii. Altu uric de întăritură dela Pătru vvd. din 7091 — pe jumătate sat de baştină de Răciuleşti pe Prut, ce au fostu a Evdochiei şi a Greachei, nepoatele Olenii, de baştină dela strămoaşele lor Ilinca şi Marica, care şi strămoaşele lor l'au avut de împărţală şi au vândut-o drept 500 zloţi lui Drăghici i Ursului. Altu uric din 6995, Octomvr. 7, dela Ştefan vvd. întăritor pe jumătate de sat de Sarata ce au cumpărat-o Toma Grigorce dela Ioan Murgul, care au avut-o dreaptă ocină a sa de baştină. Şi precum se află o mulţime de asemenea hrisoave de întărituri lăcuitorilor moşinaşi pe baştenile şi ocinile lor, fără a se pomeni de dania de mai înainte, ce numai rezemându-se pe urmata lor veche stăpânire. Iată dar că şi din obiceiurile urmate din vechime şi până astăzi, pre de plin s'au dovedit nestrămutarea dreptăţilor îndelungatei stăpâniri, asupra moşiilor moşinaşilor pământeni, fără a se cere hrisoave de danii sau întărituri a Domnilor de mai nainte. Şi oblăduirea pământului dea pururea au fost datoare a privighea asupra dreptăţilor fieştecăruia, a nu se lua nimărui averele şi a nu se strămuta nimăruia stăpânire pe moştenirea sa şi pe locul său de baştină. Şi iarăşi nu lipsim a arăta şi pentru locurile care din vechi au fost domneşti: *a)* locurile de pustiiu — adecă ce nu s'au stăpânit de nimenea din nepomenit veacu — cum şi locuri de moşii deschise, ce s'ar găsi între alte hotare împresurate, supt nume tăinuit sau schimbat şi necuprins în scrisorile megieşitelor moşii; *b)* Braniştele domneşti, ce au fost din vechi şi *c)* locurile târgurilor. Acestea au fost ale Domniei. Care şi acum dacă s'ar găsi asemenea locuri deschise, de târguri şi pustii ar fi domneşti. Iar pentru ocinile moşinaşilor urmează precum şi în pravelile Impăraţeşti se hotăraşte pentru urmata pacinica stăpânire, cartea 55, titlul 3, capul 4, fila 708 scriind; că ori moşie bisericească sau moşie dreaptă împărătească stăpânindu-se fără curmare în curgere de 40 ani, sau cu drept titlu, sau şi fără drept titlu prin posesie se căştigă şi va avea-o statornică. Aceste sânt pravelile şi obiceiurile urmate în pământul acesta din vechi. După acestea nu lipsim a arăta şi asupra celorlalte întrebări pentru Vrancea şi pentru hrisovul de danie dela răposatul Domnu Ipsilant vvd. din 1803 Septembr. 11, şi zicem că: dacă s'ar fi urmat după orânduelile şi obiceiurile păzite din vechi, a se aduce de faţă în cercetarea Divanului pe lăcuitorii Vrânceni, cu toate scrisorile lor câte au mai avut şi câte acum s'au mai văzut în cercetarea Divanului şi dacă s'ar fi văzut de pomeniţii Domni, dovezile lor, ca nişte iubitori dreptăţii, n'ar fi voit să lipsească pe cei adevăraţi moştenitori şi supt nume de moşii domneşti, să le facă danie. Osebit întru alte întrebări au fost şi aceasta că Domnul Vasilie vvd. prin uricu la anii 7156, ar fi făcut

www.dacoromanica.ro

danie mânăstirei Sovejii, niște munți anume Svoinele și Clăbuciul — până în Lepșa în jos, până unde se împreună cu hotarul Tunicilor și în Chișin și în Sușița — și Răitașul fiind din hotarul Vrancei și arătându-le a fi drepte domnești; răspundem: că însuși același Domnu Vasilie vv. după 10 ani în urmă, prin alt hrisov al său, adecă la letu 7166. Octomvr. 20, arată cum că pentru niște munți anume Sboina și Clăbuciul ce au fost dat miluire M. Sovejii fiindcă s'au fost cumpărat de Domnul Georgie Ștefan vvd. cu 1.300 lei, hotărăște Domnia sa și anerisește dania de mai înainte, fiind acei munți ai M. Cașinului, unde s'a fost afierosit; cumpărându-se de ctitorul ei Gheorghie Ștefan vvd. Iată dar dintru acesta încă mai vârtos se dovedește cum că locurile Vrancei n'au fost domnești, căci dacă ar fi fost locuri domnești, Domnii înșuși n'ar fi cumpărat dela locuitorii moșinași, locuri spre afierosire; apoi pe lângă aceste, sânt și alte osebite dovezi care s'au mai văzut: însă un uric din 6951, Iunie 20, dela Ștefan vv. bătrânul, prin care întărește lui Vasile Crețăscul moșiile lui, silește la Cașinu, unde au fost casa tatălui său Costantin Crețăscu, și la Vrancea moșia Albiana, întărindu-i stăpânire după hotarele ce au umblat din vechi; care dintru acest uric iarăși viderat să dovedește, că dacă mai înainte de 375 ani s'au cunoscut stăpânirea Crețăscului pe Albiana, care este în mijlocul Vrancei și nimica întru acest uric de loc domnescu nu se pomenește, ce se pomenește a fi locuri de baștina sa, unde au fost așezarea părinților săi. Apoi s'au mai văzut și alte multe scrisori de vânzări a lăcuitorilor vrânceni către boieri — și către Domni bătrâni, adecă către Domnul Matei Basarab vvd., Domnul Țării Românești, ce au înzestrat mânăstirea Soveja și către Domnul Costantin Cantemir vv., ce au cumpărat de au înzestrat M. Mira, începute acele cumpărături dela 7117 Septemvrie 8 și până la 7199, Martie 20, dintru care dovezi lămurit se vede că dintru învechime, Domnii de atuncea, cunoscându-i pe Vrânceni de stăpâni acelor moșii au cumpărat părți de ocine dela dânșii, ce avea ei împărțitoare pe bătrâni și l-au afierosit la mânăstiri. Deosebit s'au mai văzut ispisoc din 7196, August 21, dela Domnul Costantin Cantemir și iarăși cartea a tuturor boierilor Divanului, din vremea aceea, tot dintru acel an August 22, întăritoare M. Mira, pe cumpărăturile Domnului Cantemir vv. a părților din Vrancea, ce au fost cumpărat dela Vrânceni rezăși, cum și a altor danii ce s'au fost făcut mânăstirei, de către însuși unii din moșinașii rezăși vrânceni, arătându-i pe fiște care cu numele lor. S'au mai văzut o scrisoare de învoială din 7202, Iulie 23, între lăcuitorii vrânceni din satul Tulnicii și între M. Soveja, arătând până unde se stăpânească mânăstirea prin semne numite, până în hotarul ungurescu; încredințat fiind de Teodosie, Mitropolitul Moldaviei și de alți boieri. S'au mai văzut și alte multe scrisori cuprinzătoare de pricini următoare între Vrânceni și între megieșii lor, pentru despărțirea hotarălor, care pentru multă voroavă să lasă. Dar după toate dovezile arătate, care dovadă alta poate să fie mai mare decât hrisovul dela fericitul Domnu Grigorie Ghica vv. bătrânul din 7244, Ghenar 2, întărit cu iscălitura și pecetia sa, ce s'au văzut la mâna Vrâncenilor, care lămurit și pre larg arată atât din părțile hotarului de către țeara

www.dacoromanica.ro

ungurească după mărturia hotarnică ce au fost adus dela Miron Dima, vornicul de Vrancea, întărindu-le lor vecinica stăpânire, până în obcina munţilor, de unde curg apele către Moldova, precum atuncea au dat samă că şi mai înainte din vechi, aşa au ţinut, arătându-se şi obcinile munţilor şi împreună arătându-se pre acei ce au fost împreună cu Miron Vornicu, care au fost neamurile lui Cujbă vechi moşinaşi şi cu alţii ai lor; şi împreună arătându-se că câte plaiuri se pornesc din munte spre Moldova, se fie a Vrâncenilor, să-şi facă locuri de stâni şi păşunea altor dobitoace. Iar pentru alte împărţele ce au Vrâncenii ei între ei, vor stăpâni precum le vor spune dresele şi precum le vor fi împărţelile dela Domnii cei bătrâni; şi că încredinţându-se pomenitul Domnu din mărturia hotarnică, au dat şi au întărit Vrâncenilor şi dela Domnia sa, ca să le fie moşiile ce le s'au ales, drepte ocine şi moşii şi uric de întăritură, cu tot hotarul şi cu tot venitul, însemnele precum scrie mai sus, neclătit şi nerăşuit nici odinioară în veci. Acest hrisov prin lămurita sa înţelegere, rădică din mijloc toată îndoiala şi toată împrotiva punere înainte, asupra stăpânirii Vrâncenilor şi de a se cugeta cum că Vrancea ar fi moşie domnească; şi măcar de au şi vrut a i se da pricină că n'ar fi protocolit, dar s'au mai văzut şi alte hrisoave tot a aceluiaşi Domn, precum şi a altor Domni pe alte osebite moşii, asemenea fiind neprotocolite; îndestul că acest hrisov, osebit de celelalte deosebite dovezi câte s'au arătat, este temeinic, arătând pe Vrânceni stăpâni baştinilor lor întru toate hotarăle şi cu tot venitul nerăşuit în veci. Şi pe lângă acestea şi îndelungata stăpânire care este potrivită cu pravelile fireşti şi politiceşti şi cu obiceiurile pământeşti, ce s'au păzit din învechime, nu lasă cea mai mică îndoială asupra dreptăţii Vrâncenilor, pe ocinile şi baştinile lor, după împărţelile dintre dânşii din moşi şi strămoşi. Şi nu lipsim a da şi înscris cunoştinţa, socotinţa şi răspunsurile noastre. 1817, Ghenar...

Cerând prea înălţatul Domnu şi dela smerenia noastră, ca ceea ce vom cunoaşte în curat cugetul nostru, asupra întrebărilor ce ni s'au făcut în Obşteasca Adunare şi în fiinţa de faţă a noastră să arătăm atât înaintea Înălţimii Sale prin viu glas cât şi înscris să dăm; precum asemenea şi D-lor boierii pământeni să arate, prin evangheliceasca mărturisire în frica lui Dumnezeu, cunoştinţa Dumilorsale, mărturisim că asupra întrebărilor ce ni s'au făcut prin viu glas, asemenea şi în scris după luminată ţidula Înălţimii Sale, cunoştinţa noastră asupra adevărului şi dreptăţii este, precum pre larg se arată prin anaforaoa aceasta, următoare dupre pravilă şi obiceiul pământului, cât şi dupre dovezile câte am văzut; şi iscălim.

Al Înălţimii tale către Dumnezeu smerit rugător: Veniamin Mitropolit Moldovei. Şi plecate slugi: Iordache Canta vel Logofăt, Grigori Sturza Logofăt, Vasile Costachi Logofăt, Alecsandru Ianco-leu vel Logofăt, Toader Balş vel Vornic, Andronachi Donici vel Vornic, Vasile Razu vel Vornic, Teodor Balş Vornic, Nicolai Hrisoverghi Vornic, şi alţii.

(*Magazinu istoric*, II, pp. 250—264).

www.dacoromanica.ro

[XII] 3.

HRISOV DELA RADU MIHNEA V-v. 1613

Intru Hristos Dumnezeu bine credinciosul şi cel cu bună credinţă iubitor, singur ţiitor, Noi Radul Voevod, feciorul marelui răposatului Mihnii Vodă, nepotului bătrânului şi bunului răposatul Alecsandru Vv. din Dumnezeiască milă şi Dumnezeiască hărăzire oblăduitor a toate în toată ţara Rumânească şi încă şi partea munţilor Amlaşi şi Făgăraşi Herţeg, bine . . . întru curăţenia inimii Domniei mele prea slăvită şi slăvită şi cu slavă, m'au adusu Dumnezeu şi la scaunul odihnii trupul Domniei mele acum dăruindu-le şi Domniei mele toată cinstita şi buna obrazanie şi înaintea a toată cinstii care este preste toată cinstită, hărăzire întru statornicie, acest hrisov al Domniei mele satului de sus şi de jos Apele vii şi moşnenii satelor, anume: Bălaur, i Moraicea, i popa Pleşa, i Stănili, i Lupul, i Stanciu, i Bălan, ş. c. l.; şi cu toţi fraţii lor şi cu toţi feciorii lor câţi Dumnezeu le va da ca să fie al lor satul de sus şi de jos. Apele vii toate, cu toate hotarele şi cu tot venitul şi cu viile şi dupretutindenea din hotar până iar în hotar ş. c. l.; de vreme ce este al lor sat bătrân şi dreaptă moşie şi de moştenire dela strămoşi lor, după aceea când au fost în zilele răposatului Mihail Voevod, ... singur Mihail V-v. le-au făcut lor siluire acestor Cnezi mai sus zişi, de le-au aruncat lor aspri 50.000, acestor Cnezi, de le-au luat lor moşiile de i-au făcut vecini, pe vremea când au fost Mihail V-v.; aproape de eşirea lui din ţeară înaintea lui Simion V-v. Iar când dregătorea Simion V-v. în ţeară, iar aceste sate mai sus zise de sus şi de jos, Apele vii, ei au venit toţi înaintea răposatului Simion V-v.; ..... presurare a lui Mihai V-v., precum după lege şi cu toţi cinstiţii şi credincioşii Domnii lui şi bine şi adevărul au aflat Domnia lui cum le-au făcut lor siluire Mihail V-v., de le-au luat lor moşiile fără dreptate; iar după ce le-au căutat Simion V-v. singur au slobozit pe aceste sate mai sus zise de sus şi de jos, Apele vii, din naintea a tot Divanul înaintea boierilor şi mari şi mici, de i-au lăsat cum au fost ei şi înainte vreme Simion V-v. singur dela aceşti Cnezi mai sus zişi aspri gata 70.000. Aceşti aspri le-au fost luat lor Mihail V-v. şi tot au fost ei Cnezi sus şi jos, Apele vii şi în zilele lui Simion V-v. Iar după plecarea lui Simion V-v., când au venit oblăduitor în ţară Radu Vodă Şărban, iar Preda Postelnicu ginerele lui Mihail V-v., a scos o carte a socru-său Mihail V-v. şi au zis cum că i-au dat lui socru-său Mihail V-v. zestre acel sat mai sus zis de sus şi de jos, Apele vii. După aceea iar le-au dat pace acestor Cnezi, mai sus zişi, ca să fie stăpâni în satul lor. Iar când au fost acum în zilele Domnii mele, iar aceşti Cnezi mai sus zişi, ei iar au venit Domnii mele de s'au plâns pentru împresurarea şi de marea strâmbătate cum s'au fost ei rescumpărat, dela Simion V-v., iar când este acum ei nu pot să trăiască de Preda Postelnicu zet Mihail V-v. întru aceia Domniea mea am căutat după dreptate şi după lege şi cu toţi şi credincioşii Divanului Domnii mele şi aducând înaintea Domniei mele

www.dacoromanica.ro

mulţi boieri care au fost atunci boieri la Simion V-v; 1-iu Pan Teodosie, fostul atunci vel Logofăt, i Jupan Dedul vel Vistier, i Jupan Cârstea vel Spătar, fostul atunci vel Armaş, i Jupan Preda vel Sluger, i Jupan Hrizea vel Logofăt; încă mulţi boeri şi mari şi mici, mărturisind înaintea Domnii mele cum că ştiu ei toţi, cum s'au răscumpărat aceşti Cnezi mai sus zişi dela răposatul acel Simion V-v.pentru aceia şi Domniea mea am chibzuit cu tot Divanul Domnii mele, că nu este cu cale şi cu dreptate şi încă mult păcat este să fie aceşti Cnezi şi cu aspri daţi şi ei să fie robi; după aceia şi Domniea mea, ... aceşti Cnezi din naintea Divanului Domnii mele şi curtea Domnii mele ..... înainte vreme, iar Preda Postelnicu şi cu soţia lui Florica nici un amestec şi treabă să nu aibă ei deacum înainte cu aceste sate, de sus şi de jos, Apele vii, pentru aceia am dat şi Domniea mea acestor Cnezi mai sus zişi, din sus şi din jos, Apele vii, ca să le fie lor moşia lor de moştenire ohavnică, feciorilor şi nepoţilor şi încă şi jurământ am pus Domniea mea după obiceiul Domnii mele ş. c. l. ..... Iată şi mărturii am pus Domniea mea, Jupan Tudor vel Ban al Craiovii, i Jupan Vintilă vel Dvornic, i Jupan Nica vel Logofăt, i Jupan Dedul vel Vistier, i Jupan Cârstea vel Spătar, i Jupan Panait vel Stolnic, i Jupan Bratul vel Comis, i Jupan Lupul vel Paharnicu, i Jupan Jotel marele Postelnic, pisah receh govmit. Şi eu Neagoe Logofătul am scris în oraşul numit Târgovişteа, luna Dechemvr. 16 zile, dela Adam vine pân acum la acest scris veleat 7121.

(Iscălit) *Radu Voevod.*

Acest hrisov s'au tălmăcit după cel slovenesc de mine iscălitul, iar unde nu s'au putut scoate cuvânt de vechitura membranei s'au tras linii precum se vede şi am iscălit. 835. Dechembr. 15. Dimitrie Logofătu. (Nota lui N. Bălcescu).

(*Magazinu istoric*, II, pp. 265—68).

[XIII] 4.

ACT DELA MAGISTRATUL SAS-SEBEŞULUI DAT UNOR ROMÂNI DIN ŢARA ROMÂNEASCĂ EMIGRAŢI IN TRANSILVANIA. 1396

Copie asemenea [1])

Această copie ce se vede mai jos, o am tălmăcit cât am putut, din cuvânt în cuvânt, dupre cartea judecătorilor din scaunul Sas-Sebeşului cum s'a găsit

[1]) Acest actu s'a tipărit în *Foaia minţii* dintr'acest an, Nr. 8; se află asemenea tipărit de Fotino, în greceşte. Ierodiaconul Naum Clococeanu mai pomeneşte în precuvântarea sa la Hronologia domnilor Ţării Româneşti.

Red. (Nota lui N. Bălcescu).

www.dacoromanica.ro

la moşu Stănilă, nepotul popei Dragomir din Haţeg. Dar să se ştie, că unde au fost hârtia ruptă de vechimea ei şi de ţinută rău, am lăsat loc. Iar unde lipsesc întregi rânduri, iarăşi le-am lăsat netălmăcite, dupre zisa moşului Stănilă, că se temea. Iar alte cuvinte câte nu le-am putut nemeri mai bine româneşte, le-am scris după urmarea limbei acestei cărţi.

Dela scaunul Maghistratul Sas-Sebeşului

«Credincioasă mărturie dăm cu această adevărată carte a noastră streinilor, valahi, carii acum au fugit din ţeara muntenească aicea în Ardeal, lui Vlădislav Clococeogeanul şi lui Matei Vitejescu, lui Coman Ursul şi lui Dragomir Dorobănţăscu, Vladului Socol şi Tomii Bulgărescu, lui Drăghici Vorniceriul şi Lupului Sălăuţă, lui Oprişan Soldăţăscu şi Neagului Băcău, şi la tot neamul lor. Ca să se ştie, că de multele supărări ale vecinilor Dunărei, şi de desele robii ale Tatarilor ş'au năpustit ţara şi pe Domnul lor Mircea Vodă, şi au scăpat la acest bun pământ, de au venit la scaunul nostru cu mare rugăciune, să le dăm loc de lăcuit făr' de strămutare. Şi noi după ce i-am încredinţat că nu vor putea fi priimiţi afară din ordinul şi statul supunerei altor sate, ei după doă zile iar au venit aicea la scaun, şi înaintea Maghistratului de bună voea lor s'au plecat supt ritul supunerii aceştei ţări, şi dupre defensie au făcut jurământ, şi au dat contract la mâna noastră, cu tare legătură şi înscris de învoială.

«Aşijderea şi noi în puterea acestui înscris le-am dat voe să-şi găsească loc unde le va plăcea şi de voia lor ş'au ales culmea dealului Jinei, aproape de munţi, loc înţelenit şi plin de pădure pe care, după ce îl vor curăţi cu osteneala lor şi îl vor lucra, să nu-i poată scoate alţii. Imprejur are acest loc poene frumoase şi câmp larg pentru sămănături şi alte necesarii de hrana vitelor. Şi l'am dat lor împreună cu tot hotarul şi cu munţi, să fie ei moştenitori în veac, că nu este loc nemeşesc, ci al dominaţiei, cu a căria licenţă l-am dat lor. Dar pentru că au venit şi de tot săraci, numai cu trupurile, ne-au rugat de le-am dat şi bani împrumut... Şi aşa să se plătească cu în letile, când să vor întemee în ţăcaşurile lor, şi în averile ce vor face. Iar pentru mai adevărata confirmaţie de statornicia lor, le-am cerut de ne-au dat şi cărţile lor de moştenire ce au avut în ţeara muntenească, la locul ce s'au chiemat mai înainte vreme Clivus, iară acum Clocociogul, aproape de apa Oltului şi de târgul Slatinii, cum spun cărţile lor. Intre care văzum şi două demonstraţii pentru neamul acestor oameni, prea vechi şi mai de tot putrede, cât n'am putut cunoaşte noi nici suptscripţia lor, nici cursul anului. Iar cât am putut cunoaşte nu socotim cu dreptul să judecăm vrednic de tăcut lucrul cel de mare recordaţie. Că o demonstraţie dintre cele două avea această coprindere: «Ţie mai ales poruncim şi dămu-ţi tot feliul de peruatic, că inspecţie ai luat, să nu te arăţi pentru pământul patriei tale mai cu puţină râvnă decât strămoşii tăi cei vestiţi în coloniile puterii romaiceşti din carii te tragi şi s'au lăsat aice după strămutarea din Italia pentru paza acestui loc, carele până

www.dacoromanica.ro

acum păzește nemoartă pomenirea marelui nostru Chesar, Traian. Carele cu bună voirea sa și cu nebiruita puterea împărăției sale, osebitau părți de moștenire și de patrie neamului romaicesc. Și cu înaltă poruncă au lăsat viu semnul marelor biruințe în mâna noastră, ca să ținem supt jugul robiei neamul Ghetulilor, care și perduților Dachi au fost supuși. Iară de au slăbit împărații noștri cei de acum și vrăjmașii s'au îmmulțit, nu putem sta înpotriva norocului, decât pentru patrie ca niște viteji să murim și vrăjmașii noștri să nu-i veselim, cu mai multă îndrăzneală asupra noastră, s. c. l., s. c. l.

« Iară altă demonstrație are această cuprindere, ce în scurt adecă aduce aminte numele locului Clivus și pe apa Oltului și târgul Slatinei. Și dă îndrăzneală legiului ostașilor și îi laudă că în două trecute mari stricări ale țării, vitejia lor au păzit până acum pământul patriei nepustiit. Iară noi și cât băgăm de seamă la acești oameni, îi vedem cu osebire de ale altora și în chip strein. Că în loc de gucime poartă comănace de pâslă neagră, iar hainele lor sânt cernite și lungi până supt genunchi, cu mânicile până în călcâe. Iară încălțămintea lor are piciorul înfășurat peste toată pulpa. Iar încingăturile lor sânt de păr țesut, multă înfășurare pe lângă mijloc având; iar nădragii lor largi numai până în genuche și de aici în jos strimți dupre grosimea piciorului. Iar în zile de sărbătoare își împodobesc capul cu pene alese și înalte. Pentru aceea am adăugat acestea în cunoașterea lor, că am luat dela mâna lor cărțile ce au avut. Dar lângă acestea voim să arătăm și noi cele ce știm pentru neamul Romanilor, carii lăcuiesc această bună țeară și cele două țări de jos. Că marele Traian, Chesarul Romei, colonii foarte mari au adus din Italia într'acestea trei țări după cea de tot sdrobire a Dachilor, unde și însuși au venit și au lăsat la multe locuri inscripții pe drumurile ce au umblat și prin pietri, care în stâlpi s'au scris și s'au pus la locurile ce au călcat. Din care cele mai multe s'au păzit multă vreme aice în Ardeal. Iară în țeara munteneașcă mai vestit au fost un pod ce au făcut pe apa Dunărei, care până la Roma au fost lăudat și de mirare multora. Atunci moștenitorii acestor trei țări au fost neamul Dachilor și scaunul Crăiei lor l-au avut aice aproape de apa Mureșului. Și după ce ș'au împărțit coloniile romaicești aceste trei țări frățește, cu funie de moștenire cei mai de neam dela Roma, carii au fost în numărul coloniilor, mai ales aici s'au așezat, că era și pământul mai îndemânatic pentru tot feliul de roduri, ca unul ce au fost din vechime mai cu liniște lăcuit. Și așa avea o căpetenie praeses (prezes) poruncitoare tuturor căpităniilor celor din parte, atât de aici, cât și din cele doaă țări de jos. Și cei de neam ținea supt jugul robiei pe neamul Ghetulilor, carii și Dachilor au fost de trebueală a tot lucrul. Și așa neamul Romanilor stăpânea aceste trei țări, cu multă dragoste și unire între ei și alerga unul spre ajutorul altuia la vreme de trebuință, și au rădicat cetăți din temeiu la loc de scăpare în vreme de primejdie... Iară după ce s'au întemeiat în multă vreme și s'au văzut întru multă îndestulare fieștecare în pământul moștenirei lui, mai întâiu între Romanii din partea Moldovei... Și s'au sculat un cumfuzieaș turburătoriu de norod, care le băga în inima celor proști

www.dacoromanica.ro

Iactanţie că sunt vrednici ei singuri să-şi păzască moştenirea pământului lor şi îndemna să-şi rădice o căpetenie nesupusă la alţii, dar cei mai mulţi ca nişte înţelepţi, au socotit şi cele de pre urmă şi nu s'au mulţumit. Şi aşa s'au făcut turburare între ei, carea o au potolit căpetenia cea mare de aice cu puterea ostaşilor. Trimis-au încă şi din ţeara Muntenească şase nobili cu ostaşi ca să-i facă să-şi cunoască primejdia apucării lor. După ceea iarăşi au trecut multă vreme şi s'au făcut mai multe şi mai dese răscoale, nu numai acolo ci şi în părţile Oltului, care se zicea Banatul, până în apa Tisei. Şi aşa lipsind ajutoriul fraţilor lor Romani, n'au putut sta împotriva vrăjmaşilor celor străini şi s'au pustiit întâi Moldova şi au trecut lăcuitorii de acolo în Maramurăşul Ardealului. Şi dintr'acestea luat-au îndrăzneală Goţii din părţile mării Caspice şi au făcut de obşte mare stricare acestor ţări. Apoi după câtăva vreme sculatu-sau Ungurii dela apa Ugra, dupre care îşi ţin numele, din părţile tărimei şi au împins pe Goţi peste aceste ţări la apus, când s'au făcut a doa stricare acestor ţări. După aceea Bolgarii, carii s'au îmulţit pe lângă apa Bolga în ţara Schitiei, venit-au cu cea de tot pustiire a rămăşiţei lăcuitorilor Moldovei, dar mai vârtos ai ţării Munteneşti, carii mai de mult se trăsese supt munţi, dupre care şi Munteni s'au numit, că în Moldova fost-au mai de tot pustietate, dar atuncea şi rămăşiţa s'au tras la al său neam în Ardeal. Măcar că desele lor comfuzii s'au fost auzit până la Roma şi pentru acea presesul în două rânduri au mutat pe comfuzieaşi cu porunca împăraţilor în ţeara Macedoniei, dar atunci la năvala Bulgarilor, toţi Muntenii au trecut aice în Ardeal la fraţii lor Romani şi s'au făcut una cu ei şi ţinea cu dese războaie pământul, căci cum găsea vreme lăpăda jugul veneticilor Unguri, dupre care Ungro-vlahi s'au numit şi vrajbă neîmpăcată aveau cu ei totdeauna. Iar după ce au priimit Bulgarii credinţa creştinească, apoi au început Romanii de atunci a se împrieteni cu neamul sârbesc, până când mai pe urmă dobândit-au şi Domnu din neamul sârbesc pe marele Prinţ Nigher Vodă Basaraba, carele dupre şase sute şi noăzeci de ani au umplut pământul ţării Munteneşti iar de Romani, unde până acum lăcuiesc cu răscumpărarea patriei romaniceşti de multă vărsare de sânge şi al doilea rând ei cu sabia lor s'au făcut moşteni. Iar semnul celor dintâi fugiţi Munteni, sânt cei şezători până acum pe ţeara Oltului, că cei de pre urmă au fost înmulţiţi şi lăţiţi, preste tot Ardealul fără de nici o osebire de fraţii lor Romani. Drept aceea şi aceşti numiţi oameni ce au venit la scaunul nostru dobândit-au norocul strămoşilor lor şi i-am priimit cu orânduitul aşezământ şi le-am dat în moştenire vecinică locul ce cuprinde această carte, dupre ritul supunerei aceştii ţări, care l-au priimit de bună voea lor, că multa îndestulare şi desele răscoale ale celor proşti Romani mai mult, au făcut pe cei mai mulţi robi să fie, adecă aici iobagi şi în ţeara Muntenească rumâni, cărora în Moldova le zic vecini nemişilor [1]). Dar pentrucă acest loc este al domi-

[1]) In textul tipărit de Fotino acest fras este după cum l-am citat noi în articolul precedent. (Nota lui N. Bălcescu).

www.dacoromanica.ro

naţiei, nu le dăm acest nume, că nici l-au avut în moşia lor, dar dupre legătură şi dupre contractul lor, să fie următori. S'au scris cu ştirea dominaţiei în Magistratul Sas Sebeşului. In cursul anului dela spăsitoriul Hr. 1396. Noemvrie ».

Marcul Administratorul, Ianoş Baron, Gheorghie Alecsiev, Tomaş Sebeş, Martin inspectorul dominaţiei.

Şi am tălmăcit această carte eu Nicolae Dimitriev. In oraşi în Sighidin la a. 1796, Martie 17. Şi încredinţez.

Ştiut să fie că copia ce s'au luat la Mitropolie, nefiind protocolită, are la câte un loc greşală, iar noima şi înţelegérea asemenea este cu aceasta, care este întocmai cu a tălmăcitoriului, păzind numai ortografia limbei noastre — şi din cuvintele cele pe dos scrise acolo. Iar cea dintâi copie am dat-o neprotocolită, căci nu ştiam că va să o treacă în condica Sf. Mitropolii, cum şi după ce s'au trecut în condică, am scos dupre acea copie şi altor prieteni asemenea copie, deci întâmplându-se cuivaş a le vedea amândoaă, să nu fie de mirare nepotrivirea cuvintelor. Eu adevărul arătu cu această carte a neamului meu fiind şi ca să o mai împodobesc m'am silit la copia cea întâi, vrând a o arăta unui singur prieten în Mitropolie, carele o au arătat prea sf. păr. Mitropolit Chir Dositei şi s'au prescris: γέγραφα τῃ ἐμῃ χειρί Naum Ierodiacon, 1799. August 29.

(*Magazinu istoric*, II, pp. 269—276).

[XIV] 5.

HRISOV AL LUI RADU MIHNEA V-v., POMENIND DE AŞĂZĂMÂNTUL FĂCUT DE MIHAI V-v. VITEAZUL. 1613

Cu mila lui Dumnezeu Io Radul Voevod şi Domn a toată Ţeara Rumânească, feciorul răposatului Mihnei Voevod, nepotul bătrânului răposatului Alecsandru Voevod, dat-am Domnia mea această poruncă a Domniei mele slugilor Domniei mele, Pârvului şi Radului Postelnicu din Slăviteşti şi feciorilor lor, câţi Dumnezeu le va dărui, ca să le fie lor doi rumâni, anume Oprea şi Ion din Băbeni şi cu feciorii lor, pentru ca aceşti rumâni mai sus zişi, ei au fost mai de nainte vreme ai lui Cârstian de la Ohaba, până în zilele răposatului părintelui Domnii mele Mihnii Voevod iar când au fost în zilele părintelui Domnii mele Mihnii Voevod, iar ei au fost fugit în ţară, şi au fost dat găleata de eşire şi tot au fost fugari până în zilele lui Alecsandru Voevod; iar când au fost în zilele lui Alecsandru Voevod rumânii aceşti mai sus zişi, ei au venit de s'au închinat acestor mai sus zişi boiari de a lor bună voe şi de atunci până în zilele Domniei mele tot au avut pace de către Cârstian şi de către toate rudeniile lui, iar când au

www.dacoromanica.ro

fost acum, în zilele Domnii mele, Ghinea Diaconul ginerele lui Cârstian, el au zis că aceşti rumâni mai sus zişi au fost al socrului său Cârstian, apoi aŭ venit cu pârâ înaintea Domniei mele Pârvul şi Radul Postelnicu de faţă, iar Domniea mea am căutat şi am adeverit foarte bine cu toţi cinstiţii dregătorii Domnii mele, cum că aceşti rumâni mai sus zişi i-au fost apucat aşezământul lui Mihail Voevod, la aceşti boeri mai sus zişi. Deci Mihail Voevod Domniea-sa aşa au fost făcut aşezământ atunci, cum care pe unde va fi acela să fie rumân vecinic unde se va afla, apoi Domniea mea am căutat şi am judecat cu toţi cinstiţii dregătorii Domnii mele şi n'am vrut Domniea mea a strica aşezământul lui Mihail Voevod, ci am dat Domniea mea să fie rumânii aceşti mai sus zişi rumâni precum au fost şi de atunci până acum în zilele Domnii mele, iar dacă va scoate Ghinea Diaconul vre o carte mincinoasă să nu se crează, pentru că au rămas Ghinea Diaconul de lege şi de judecată în naintea Domnii mele; drept aceea am dat şi Domniea mea Pârvului şi Radului Postelnicu, ca să le fie lor rumânii ohabnici şi feciorilor lor, nepoţilor şi strănepoţilor lor, şi de nimenea să nu se clătească după porunca Domnii mele; iată dar şi mărturii am pus Domniea mea, Jupan Pană biv vel Vistier şi Jupan Vintilă vel Dvornic şi Jupan Nica vel Logofăt şi Deadiul vel Vistier şi Cârstea vel Spătar şi Mihalache vel Clucer şi Bratul Comisul şi Lupul Paharnicu şi Jupan Fota vel Postelnic şi Jupan Niche vel Logofăt şi s'au scris în scaunul cetăţii Târgovişti.

Aprilie 24, leat 7121.

Intocmai după cel slovenesc tâlmăcit în limba românească de mine, Dionisie.

1795, Mai 31.

(*Magazinu istoric*, II, pp. 277—279).

[XV] 6.

CARTE A OBŞTEŞTII ADUNĂRI A ŢĂRII ROMÂNEŞTI PENTRU DESROBIREA ŢĂRANILOR INSTREINAŢI CE S'AR INTOARCE LA LOCUL LOR. 1746

Intăritura domnească

Io Costandin Nicolae V-v. i Gospodar zemli Ungrovlahischie.

Această hotărîre ce s'au făcut printr'această carte atât de către toată obştea bisericească cât şi de către toţi boerii ţării, am întărit şi Domniea mea cu pecetea şi cu iscălitura Domnii mele ca să se păzească nestrămutat.

Martie 1. Leat 7254.

www.dacoromanica.ro

Vrându Măria sa prea luminatul şi prea înălţatul nostru Domn Io Costandin Nicolae Voevod ca să tragă şi să adune pe toţi fii patriei cei răsipiţi din pământul lor, dupe cum este datoria stăpânească şi dupe hatişăriful prea puternicii împărăţii, ce cu multă milă au arătat şi au poruncit, că-i este voia, pohta şi porunca să se adune cei înstreinaţi, sfat de obşte cu noi făcând Măria sa cu toată boerimea, s'au aflat cu cale ca nartul dăjdii cel obicinuit ce iaste asupra ţăranilor, la aceşti înstreinaţi să se micşoreze şi întâi după ce vor veni în ţeară pentru ca să-şi poată face sălaşu şi ceale pentru chiverniseala vieţii, să aibă odihnă şi să fie fără de dajde şase luni. Iar după acesta nartul dăjdiilor să se ştie pe an de om câte talere cinci la patru cferturi, iar mai mult nu; şi ori pe ce moşie se vor aşeza, să fie neopriţi. Numai stăpânului celui cu moşia să-i lucreze pe an câte şase zile şi dijmă den toate semănăturile lor să dea, dupe cum pe larg se dovedeşte în cărţile cele dintâi ce s'au tipărit. Iar după aceasta socotindu-se Măria sa prea Inălţatul nostru Domn pentru vre unii den pământenii ţărani aceşti înstreinaţi care vor fi rumâni au la mânăstiri, au la boiari ca nu cumva jugul robiei aceştia să-i zăticnească a nu veni la patria lor şi despre altă parte încredinţându-se ei chemării Mării sale şi viindu în loc d'aşi câştiga răpaos şi odibnă să cază iarăşi de isnoavă supt jugul robiei. Temându-se Măria sa ca să nu cază păcatul acela asupra Măriei sale de vreme ce pentru aceasta la cărţile cele dintâiu nimic nu s'au pomenit. De iznoavă sfat au făcut Măria sa cu noi cu toţi, fiind de faţă la Divan prea sfinţitul Mitropolitul ţării noastre Chir Climentu. Ne-au întrebat Măria sa: care din doă ni se pare a fi mai cu cale; a să zăticni unii ca aceştia să vie la patria lor, au viind să fie supt jugul rumâniei ca şi mai nainte, căci Măria sa va să dea aceasta întru înştiinţarea acelora, să nu rămâe Măria sa supt păcatul acela. Pentru care au răspuns sfinţia sa părintele Mitropolitul, cum că viind prin chemarea Măriei sale şi de vor rămânea să fie iarăşi rumâni, va avea Măria sa mare păcat şi încă păcat de moarte şi în ceialaltă viaţă să va osândi, sufletul Măriei sale, fiind că Măria sa să face pricină robiei lor. Ci dar pentru ca să nu rămâe aceştia înstreinaţi de patria lor şi nici Măria sa prea Inălţatul Domnu să nu câştige acel păcat şi osândă de vor rămânea iarăşi suptu rumânie. Intâi sfinţia sa părintele Mitropolit au răspuns cu mare glas, că cu cale este acei rumâni care vor fi înstreinaţi de pământul acesta, ori ar cui ar fi, vrând să fie la pământul lor, să fie slobozi de rumânie şi să nu se mai numească rumâni. Aşijderea şi sfinţia sa părintele Episcopul Râmneculuı şi cu toată obştea boiarilor, iarăşi asemenea fieşte care deosebi, am zis părerea noastră şi am dat sfat: ca veri care den rumâni ori mânăstireşti ori boiereşti vor fi fost înstrăinaţi de pământul acesta, aceia vrând să se întoarcă la pământul patriei lor să se aşeze unde le va fi voea şi de rumânie să fie slobozi şi ertaţi, nemai având nici o supărare de către stăpânii lor. Şi încă să aibă a veni cine va vrea la Divan, ca să-şi ia den Divan carte osebită de slobozenia sa pe acest aşezământ. Care hotărâre fiindu-ne tuturor de obşte bine plăcută, s'au dat înscris printr'acest hrisov ce s'au iscălit de către sfinţia sa părintele

www.dacoromanica.ro

Mitropolitul i sfinţia sa părintele Episcopul Râmnicului i Egumenii şi de către toţi boiarii ţării, rugându-ne Măriei sale prea Inălţatului nostru Domn de l-au întărit şi Măria sa cu a Măriei sale domnească iscălitură şi peceate ca să fie nestrămutat şi s'au scos după aceste isvoade asemenea tipărite şi întărite cu pecetea domnească de s'au trimis în toată ţara.

Martie 1. Leat 7254.

(Iscăliţi:) Neofit al Ungro, Ghenadie Arh. Igum. Cotmeanii, Ραδυληότου — Μεχαληότης Θεοφάνης — Gherasim Igum. Căldăruşani, Ἡγούμενος Σαρανταρίου Ἀνθιμος Ἀρχιμανδρίτης Μακάριος, Grigorie Igum., Ἡγούμενος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Δανιήλ. Ὁ τοῦ ἁγίου Σάββα Ἡγούμενος Γαβριήλ. Ἡγούμενος τοῦ Σταυροπόλεος Παρθένιος. Ilarion Igum. ot toţi sfinţii, N. Roset biv vel Log., Grigorie Greceanu vel Ban, Antonie vel Vist., Barbul Văcărescu vel Log., i Costandin Dudescu biv vel Logof., Cost. Brâncoveanu vel Clucer, Fiera biv vel Vist., Şerban Cândescu biv vel Paharnic, Răducanu vel Stolnic, St. Bâcărescu vel Comis, Iordache vel Sărdar, Alecsandru Duca biv vel Sărdar, Ştefanache vel Medelnicer, D. Grecean biv vel Pitar, Costandin F. biv vel Pitar, Costandin Cândescu vel Şătrar, Pârvu Cantacuzino vel Armaş.

Scris de Mihai Log. şi trecut la condică.

Originalul scris pe hârtie şi căptuşit cu atlas galben este acoperit cu 45 iscălituri din care numai acestea s'au putut decifra. El se află în Arhiva Statului (Nota lui N. Bălcescu)

(*Magazinu istoric*, II, pp. 280—83).

[XVI] 7.

CARTE A OBŞTEŞTII ADUNĂRI PENTRU DESROBIREA TUTUROR ŢĂRANILOR. 1746

Intăritura domnească

Iŵ Costandin Nicolae V-v. i Gospodar zemli Ungrovlahischiia.

Această hotărîre ce s'au făcut pentru slobozirea şi răscumpărarea rumânilor, atât de către toată obştea bisericească cât şi de către toţi boiarii ţării, am întărit şi Domniea mea cu pecete şi cu iscălitura Domnii mele ca să se păzească nestrămutat.

Meseţea, Avgust 5. 7254.

In pământul ţării noastre vedem că mulţe den ceale vechi obicinuiri care s'au cunoscut că sânt bune şi de folos şi de cei în urmă stăpânitori s'au întemeiat

www.dacoromanica.ro

desăvârşit şi sânt păzite nestrămutate. Dar unile dintr'acestea vechi légături vedem că nu numai că nu au fost de nici un folos, ci şi de mare pagubă sufletului creştinesc, după cum au fost acest vechiu obiceiu al rumâniei, care dela moşii şi strămoşii noştri până astăzi au rămas asupra capului nostru. Pentru că a fi fraţii noştrii cei întru Hr. supt jugul robiei noastre nu iaste alt păcat mai greu şi mai mare, pentru că şi Domnul nostru Is. Hr. în sfânta evanghelie ne învaţă zicând: iubeşte pe aproapele tău ca însuţi pre tine. Ci de vreme că se cade să fim supuşi acestii porunci şi învăţături, nu trebuie să punem pe fraţii noştri cei întru Hr. supt jugul robiei. Deci dar cunoscând şi noi cu toţii de obşte că acest lucru a avea supuşi robiei pe pravoslavnicii creştini, care sânt întru credinţă cu noi, nu este lucru creştinescu, ci de mare pagubă sufletelor noastre, socotim cu toţii pentru rumânii ce i-am avut până acum la stăpânirea noastră, fiind vânduţi cu moşiile lor de vremile cele vechi la strămoşii noştri, aşa am găsit cu cale mai mult pentru uşurarea sufletelor noastre şi a părinţilor, a moşilor şi a strămoşilor, ca ori la cine den neamul boeresc sau la mânăstiri vor fi rumâni cu moşiile lor, moşiile să rămâe la stăpânirea noastră, să le stăpânim cum şi până acum. Dar cât pentru capetele rumânilor fără de moşie care dintre noi va vrea din bună voinţa lui ca să-i iarte pentru a sa pomenire bine va face; iar de nu va vrea să facă această facere de bine sufletului său, să aibă a face acei rumâni cum vor putea şi să dea bani de fişte ce cap câte tal. zeace şi să se răscumpere şi cu voe de va fi stăpânului său şi fără de voe. Ei să facă bani şi să dea la stăpânul său şi nevrând să-i priimească, va veni de va face jalbă la Divan. Pentru că acestu lucru bun şi sufletescu noi cu toţii l-am găsit şi l-am legat să fie la mijlocul nostru păzit şi întărit şi de către noi şi de către tot neamul nostru, care în urma noastră vor rămânea nouă moştenitori. Pentru care noi după hotărârea ce am legat, rugatu-ne-am şi Mării sale prea luminatului nostru Domnu Iŏ Costandin Nicolae V-v. ca să fie şi cu voia Mării sale şi să ne întărească această legătură şi facere de bine sufletului nostru şi cu a Mării sale domnească peceate şi iscălitură; şi noi împreună cu prea sfinţii Arhierei ce să află la această parte de loc şi cu toţi părinţii egumeni, am iscălit şi am pus şi peceţile noastre ca să rămâe în veci nestrămutate şi s'au scris cartea aceasta în anul dela zidirea lumii, leat 7254, iar dela naşterea Domnului şi mântuitoriului nostru Is. Hr. 1746.

(Iscăliţi:) Neofit Mitropolitul Ungrovlahiei, Cesarie Ilarion, Climent, Ἅγιος Γεωργιος, Arh, Avramie, Διονισιε, Gavriil Arh. Igumenul Tismeni, Ραδουληότης Μεχαλιῶτις Θεοφανης, Ἡγούμενος Σαρανταρίου Ἀνθιμος, Ἀρχμανδρητης Μακάριος, Ὁ τοῦ Σταυροπόλέος Παρθενιος, Ἐπίτρπος τῆς Ἁγίας Εκατερίνης Φυλάρετος Nicolae Roset biv vel Logofăt, Grigorie Greceanul vel Ban, C. Dudescu vel Vornic, Barbu Văcărescu vel Logofăt, Cos. . . . . biv vel Vistier, Costandin Brâncoveanu vel Clucer, G. Varla biv vel Postelnic, Mihai Bărbătescu biv vel Paharnic, Pârvu Cantacuzino biv vel Stolnic, Dumitru biv vel Paharnic, Răducanu vel Stolnic, Ştefan Văcărescu vel Comis, Ianache vel Sărdar, Alecsandru biv vel Sărdar,

www.dacoromanica.ro

C. biv vel Sărdar, Alecsandru v. Sărdar, M. Cantacuzino v. Medelnicer, Dumitru biv vel Medelnicer, Costandin biv vel Sluger, Dumitru Greceanu biv vel Pitar, Costandin biv vel Pitar, Matei Comăneanu biv vel Pitar, Ioan Cantacuzino v. Armaş, Mihai y. Şătrar, Mihai Bărbătescu biv vel Sătrar, Mateiu Furcuşanu biv vel Şătrar, Alecs. biv vel Şătrar, Pătru biv vel Şătrar, Cost. Brăiloiu biv vel Şătrar, Pătru Cantacuzino biv vel Clucer de Arie, Alecsie idem, Iordache idem, Petre idem, Iancu b. v. Logofăt, Iordache Pitar, Pană Filipescu v. Postelnic, Costandin idem, Mişcunescu biv vel Căpitan, Radul Logofăt za Vist., Costandin idem, Petre Logofătu za Visterie, Costandin Vărzaru Aprod, Mihai Postelnicelu.

Originalul scris pe hârtie şi acoperit cu 66 iscălituri coprinzând şi întărirea în greceşte a Patriarşilor Costantinopolului şi Ierusalimului, se află în Arhiva Statului. (Nota lui N. Bălcescu)

(*Magazinu istoric*, II, pp. 284—87).

[XVII] 8.

ACT PENTRU DESROBIREA VECINILOR IN MOLDOVA. 1749

Intăritură

Noi Costandin Nicolai V-v. Bojii milosti Gospodar Zemli Moldavschi.

Această hotărîre ce s'au făcut printr'această carte, atâta de către toată obştia bisericească, cât şi de către toţi boiarii ţării, am întărit şi Domnia mea, cu pecetea şi iscălitura Domniei mele, ca să se păzească nestrămutat. Intr'alt chip să nu fie, Iunie 1.

Hotărîre Obştească

Pârelé de pricina vecinilor şi la alţi luminaţi Domni, cum şi la trecute Domniile Măriei Sale Prea Inălţatului, luminatului Domnului nostru, Costandin Nicolae V-v. n'au lipsit; iară la această a treia domnie şi mai mult jalobe făcând oamenii săteni ce şedu pe moşiile mânăstireşti şi boiereşti, făcând pâră asupra stăpânilor satelor, că-i supun cu vecinătate: adecă părându-le oamenilor cu acest nume de vecinie n'are osebire de robie şi se silea ca să găsască îndreptare şi mântuire de numele vecinii, arătând şi pricini că unii din stăpânii satelor s'au obijnuit a vinde pre vecin ca pre robi ş'ai împărţi cu împărţală ca pre ţigani şi a da numele lor în foi de zăstre ş'ai despărţi pre copii dela părinţi, luându-i în casă la slujba lor, ş'ai muta dela un loc la altul; nefiind acea volnicie a se vinde şi a se supune până într'atâta ca pre robi. Pentru care cercetând Măria

www.dacoromanica.ro

Sa Vodă cu amăruntul ca să afle adevărul, din ce pricinuesc aceste gâlcevii şi neodihnă oamenilor, ce strâmbătate ar fi având de fac atâta necontenită jalobă; şi ce va să zică vecini, ce volnicie, ce supunere au stăpânii moşiilor asupra lor, cu cât sânt mai supuşi de cât lăturaşii ce şedu pe moşii boiereşti şi fac slujba lor şi ca pre robi se stăpânesc, au ca pre ţigani, cum au fost obiceiul, au cerut Măria Sa Vodă răspunsu la fieşte care de noi.

La şesă zile a lui April, Joi întru a doua săptămână după Paşti, fiind noi cu toţii adunaţi, atâta parte bisericească cât şi boierească şi altă obştie, în mănăstirea Triisfetitelor, la scosul Sfintelor Moaşte, s'au făcut Sobor de întrebăciune acestor pricini mai sus arătate. La care cu toţii cu un glas am răspuns mărturisind adevărul că vecinii robi nu sânt, nici să stăpânesc cu nume de robie; fiind că numai ţiganii au acea robie, carii cu femeile şi cu copiii lor slujesc pe toate zilele stăpânilor săi. Iară vecinii numai partea bărbătească slujesc, scoţând la lucru numai un om dintr'o casă, măcar câţi ficiori va ave omul, asemine slujesc ca şi lăturalnicii; iară partea femeească nu slujeşte; nici au acea supunere ca robii, că vecin va să zică sătean megieaş fără de moşie, atâta numai că din sat nu este volnic ca să iasă, care poruncă este şi dela Domnie şi a Visteriei şi a Pravelii, poruncind săteanul să nu fie volnic a eşi din sat şi de unde va eşi să se dea la urmă. Care rânduială s'au păzit şi de răposaţii Domnii cei vechi, cum s'au văzut la hrisoavele lor, că când s'au pârât doă sate pentru un sătean, de unde s'au dovedit c'au fost de baştină, acolo s'au dat. Numai îndrăzneala unora din stăpânii moşiilor i-au supărat fără de cale; cu vânzările şi împărţările şi mutările ce s'au purtat dela un loc la altul, le-au dat pricini de jalobă, părându-le lor o supunere ca de robie. Care lucru a se vinde vecinii, sau a se despărţi cu împărţală sau a se da în ţoi de zăstre pe fraţi, sau a se muta dintr'un sat într'altul sau a se schimba numai pe oameni făr de moşie, sau pe copii a-i despărţi dela părinţi, n'au fost volnici stăpânii satelor şi nici de acum înainte această volnicie asupra lor nimeni să nu aibă, că nu este cu cale. Şi când s'a vinde moşie oamenii să nu se vânză, ci ca nişte săteni a satelor în sat să rămâe, făcând slujba obicinuită; însă şi slujba să o facă cu nartu, 24 de zile de om într'un an, ori la ce lucru se va pune şi dejma să dea de ..... pe moşie. Aşa mărturisim şi ne priimim; şi ca să fie păzit acest aşezământ, ne-am iscălit cu toţii care aşezământ să se întărească şi de Măria Sa Vodă.

Urmează iscăliturile: Nichifor Mitropolit Moldaviei, Iacob Episcop Romanului, Ieroteu Episcop Huşului, Ἀθανάσιος ὁ Ἀρχιμανδίτης τοῦ Ἀλεξανδρίας καὶ ἡγούμενος τοῦ Χάγκου, Ὁ τοῦ ἁγίου Σάββα Ραφαὴλ, Ὁ Τρηεραρχιτης Γαβριήλ, Ἡγούμενος Παρθένιος, Ieromonah Lazăr Igumen Neamţului, Gheorghie Igumen, Ghedeon Igumen Slatinii, Teofan Igumen ot Agapia, Ieromonah Meletie, Igumen de Bisericani, Ieromonah Varlaam, Igumen ot Berzonţu, Naftanail Igumen Solcăi, Ştefan Igumen Dobrovăţului, Sava Ieromonah Igumen ot Căscueţii, Γρὴγόριος Πυρουάνος Igumen de Bogdana, Ἀθανάσιος Γρετζάνος, Calistru Igumen de Runcul, Antim Ieromonah Igumen Mavromolul, Natanail Proin Igumen, Teofil Igumen

www.dacoromanica.ro

de Bizantia, Ioniţă Canta vel Logofăt, Sturza Logofăt, Costachi vel Vornic, Iordachi Balş Vornic, Iordachi Cantacuzino vel Clucer, Iordachi biv vel Sărdar, Ion Rusu Medelnicer, Ioniţă Cuza vel Pitar, Costandin vel Armaş, Costandin Gândul vel Vist., Miron Gafencu biv vel Stolnic, Ion vel Armaş, Gheorghe Medelnicer, Costandin Cogălniceanu vel Clucer, Gavriil Frătuţa, Costaşco Bran, Toader Coşăscu Medelnicer, Iftimie biv vel Căpitan, Lupu Tăutul, Ştefan Caş., Iordachi Şoimariul, Sandu Pili, Pascal Hoşe, Dimitrie Căpitan, Ioniţă Moreanu, biv Păhărnicel, Simeon Panin, Manoli Pisar, Toader Botez, Ion Bantăş, Enachi Negruţ, Vasile Căpitan, Ursachi Căpitan, Gavril Rusu, Ioniţă Căpitan, Tanasie, socru lui Dobre, Costandin Nagâţu, Sandu Bontici, Neculai Indigan, Ioniţă Palipoţchi, Lupaşc Păhărnicel, Stratulat Onescu, Negoiţă, Antohi Căpitan, Timofti Cotic, Gheorghi Ghiţă, Neculai Brat Pilnici, Ion Giomă, Ion Dobre, Manoli Căpitan, Radu Borcilă, Ştefan Căpitan, Toader Carp, Costandin Timuş, Grigoraş Ursachi, Costandin vel Pitar, Şerban Flondor, Mihalachi Catargiu, Iordachi Rusu Jicnicer, Ion Strijcă, Toader sân Ilie Armaş, Gavril Pilat, Nicolai Tiron vornic de poartă, Neagoe Ciocârlie vornic de poartă, Ştefan Popăscu biv Armaş, V. Isăcescul Post.

(*Magazinu istoric*, II, pp. 288—292).

[XVIII] 9.

URBARIUL SAU PONTUL FĂCUT DE DOMNUL COSTANTIN NICOLAE MAVROCORDAT [1])

1. Tot clăcaşul trebue să lucreze pe an 8, 10 şi 12 zile, dupe cum se va învoi cu stăpânul moşiei care să îndatorează să-i dea câmp, livede, lemne de construcţie şi de ars, ş. c. l.

2. Pentru acestea, ţăranul trebue să mai dea stăpânului dijmă din toate semănăturile, a cincilea din fân şi a doăzecilea din roii de la albine.

3. Pentru tot stupul trebue să dea stăpânului 3 parale pe an şi pentru tot mielul 2 parale vara şi 4 iarna şi pentru toată turma de oi un miel şi a zecea parte din brânză. Pentru o capră trebuia să plătească 4 parale şi pentru un porc, cinci.

4. Nimeni nu poate sădi vie pe moşie străină, sau livede de pomi roditori fără voia stăpânului ei.

5. Asemenea ţăranul nu poate pescui pe moşie fără voia stăpânului.

6. Dar poate vâna unde va voi.

7. Nimeni nu poate vinde vin, rachiu şi alte băuturi spirtoase fără voia stăpânului moşiei.

[1]) Noi dăm acest urbariu astfel cum ni s'a păstrat de istoriografii contimporani, dar actul oficial nu l-am găsit. (Nota lui N. Bălcescu).

www.dacoromanica.ro

8. Nimeni nu poate avea câmp, livede sau loc de semănături decât acele ce-i va alege stăpânul.

9. Când un ţăran va fugi pe ascuns din sat şi nu să va întoarce până în trei săptămâni, stăpânul are voie a da casa lui altuia.

10. Ţăranul poate aşi lăsa satul pentru o pricină bine cuvântată şi cu voea stăpânirii, altmintrelea stăpânul îl întoarce la urma sa.

11. Pentru lunca de islaz care nu trebue stăpânului, ţăranul să poate folosi de dânsa plătind şase parale, iar în aceea care e pentru trebuinţa stăpânului nimeni nu poate băga vite fără voia lui.

12. In munţi asemenea nimeni nu poate băga vite să pască fără ştirea şi învoirea stăpânului moşiei.

(*Magazinu istoric*, II, pp. 293—94).

[XIX] 10.

ANAFORA A DIVANULUI MOLDOVEI PENTRU ADĂOGIREA ZILELOR DE LUCRU ALE ŢĂRANILOR LA PROPRIETARI. 1775

Prea Inălţate Doamne,

După luminata poruncă a Măriei tale ce ni s'au dat prin ţidulă, adunându-ne cu toţii s'au citit şi am înţeles perilipsu poruncii Măriei tale, dintre carele cu noaştem cu bucuriea noastră stăpâneasca Măriei tale purtare de grijă, care ca un părinte iubitoriu de noi, mai înainte priveşti chipurile şi bunile aşezări ce caută spre folosul şi odihna de obşte a supuşilor. Dorind a aşăza toate stările împrejur a acestei patrii după măsurile dreptăţii într'o bună orânduială şi fiind că una din celelalte ce cer... şi punere la cale este şi orânduiala ce cade a păzi între stăpânii moşiilor şi între lăcuitorii ce se hrănesc pe dânsa; ne porunciţi Măria ta ca adunându-ne la un loc să facem unită cercetare şi socotinţă a acestei pricini şi prin anafora să înştiinţăm pe Măria ta în ce chip vom socoti ca să orânduiască acum ca prin domneasca hotărâre a Măriei tale să pui la cale ca şi cei cu moşiile să se ţină odihniţi şi liniştiţi, şi lăcuitorii să ştie ce are să fie datoria lor pentru adetiul moşiilor şi ce slujbă să facă ca să rămână odihniţi fără a nu se supura mai mult peste hotărâre. Deci după porunca Măriei tale adunându-ne şi făcând între noi asupra acestei pricini cercetare şi sfat precum au fost obiceiul din vechiu, şi cum s'au urmat mai pe urmă şi în chip socotim a fi cu cale de a se aşăza acum, înştiinţăm pe Măria ta.

Ştiut va fi Măriei tale că în vremea trecută a fericiţilor şi întru pomenire răposaţilor Domni, ce au stătut în pământul acesta, toate monastirile şi neamurile boereşti aveau pe moşiile lor vecini daţi danie şi miluire împreună cu moşiile de către stăpânitori Domni precum adeverează hrisoavele vechi şi pe aceşti

www.dacoromanica.ro

vecini, îi stăpâneau din neam în neam, slujindu-se cu dânşii la toate trebuinţele şi în fieşte care vreme şi loc întocma ca şi cu robii ţigani, numai cu atâta deosebire că pe vecini nu-i puteau vinde câte pe unul ca pe ţigani, iar când să vinde vre un sat intra şi vecinii câţi era într'acel sat la preţul cumpărărei, şi nici erau volnici a se duce aiurea. Iar ceilalţi lăcuitori câţi erau trăitori pe moşii stăpâneşti de să hrăneau, deşi nu erau vecini, dar la toate trebuinţele ce aveau stăpânii moşiei fără soroc slujiau. Iar la Domniea fericitului întru pomenire Costandin Voevod Mavrocordat s'au hotărît din porunca... ca să nu mai pomenească nime din lăcuitorii Moldovei cu nume de vecini şi să aibă toţi volnică slobozenia lor precum să şi cade, cu toate acestea slujba lor era necontenit ca şi mai nainte la toate trebuinţele ce aveau stăpânii moşiilor cum şi ceilalţi lăcuitori ce nu erau la numărul vecinilor, măcar că iarăşi din poruncă li s'au hotărât atuncia, ca să aibă a lucra la stăpânii moşiilor câte 24 zile într'un an, dând şi de a zecea den toate rodurile lor, dar fiind obicinuiţi de mai nainte a fi supuşi stăpânilor moşiei la toate slujbele, iarăş fără de soroc slujea şi pentru rânduitele zile până la o vreme. Mai pe urmă din vreme în vreme ştergându-se de istov numele vecinătăţii, şi rămâind şi aceia ce s'au numit vecini în rânduiala celorlalţi lăcuitori au început unii dintr'înşii nici slujba cea orânduită pe an la stăpânii moşiilor a face; alţii din stăpâni iarăşi sălindu-i mai mult şi peste orânduiala şi putinţa lor. Dintr'aceste nesocotite pricini şi judecăţi se scornea, jăluindu-se de strâmbătate unii asupra altora şi aşa din an în an mergând această rânduială tot spre cădere şi ne împlinind de plin adetiul ce s'au zis cei ce se hrăneau pe moşii către stăpânii moşiilor au rămas până acum de prea puţin folos şi slujbă pot să aibă cei cu moşiile de la cei ce lăcuesc pe dânsele, şi încă putem să zicem mai multă pagubă, de vreme că numai cât calcă şi lucrează moşiile, dar nici slujba lor o fac de pace şi precum să cade, nici dejma sămănăturilor o dau după dreptate, ci strângându-şi ei mai înainte rodurile lor lăsau pe ţarină cele ce ei voia pentru dijmă care şi aceea mai de multe ori acolo se prăpădeşte neavând ştire stăpânul moşiei. Acum de vreme că D-zăiască pronie bine-voind patriei noastre au înălţat iarăşi pe Măria ta la stăpânire aceste orânduiri dela care ni se dau toate semnele bunelor nădejdi având întemeiată întru bună stare prea struncinată patria noastră, nu avem îndoială că Măria ta între aceste folositoare obşteşti îndreptări vei pune şi această pricină carele este de obştie la bună orânduială. Socotinţa noastră într'acest chip este de vei găsi şi Măria ta cu cale de vreme că acum ne-am învrednicit a câştiga statornicia acea dorită a stării şi a stăpânirii fără a fi îngrozite inimile lăcuitorilor de prafeceri şi strămutări ci fişte care nădăjdueşte aşăzarea şi odihna şi chiverniseala sa la locul ce se află, nu le va cădea cu greu ca să lucreze la stăpânii moşiilor pe care să hrănesc şi se chivernisesc din zece zile una, dând şi dijmă din rodurile de a zece după obiceiu însă cu hotărîre ca să nu fie volnici aşi rădica nimenea de pe ţarină până nu vor face întâi ştire stăpânului moşiei ca să trimată să-şi ia dijma şi această rânduială de slujbă a lăcuitorilor socotind că nu numai că nu le vor fi lor de stri-

www.dacoromanica.ro

căciune ci încă spre îmbelşugare şi fericirea ţerei şi a tuturor de obşte, care de vei socoti Măria ta să se întărească şi cu luminat hrisov a Măriei tale ca să fie statornică şi să cunoască şi urmaşii folosul şi odihna lor din mila Măriei tale, pentru care vei avea Măria ta vecinică pomenire, iar hotărârea cea desăvârşită rămâne la a Măriei tale milă şi înaltă înţelepciune.

A Măriei tale către Domnul smerit rugătoriu.

1775. Aprilie 14.

Gavrilă mitropolit Moldovei.

A Măriei tale plecate slugi:

Costantin Sturza vel Vornic, Costantin Conachi vel Vornic, Ştefan Sturza vel Vornic, Vasilie Roset vel Vornic, Vasilie Roznovanu Hatman, Ioan Canta Visternic, Niculai Roset vel Vornic.

(*Magazinu istoric*, II, pp. 295—99).

[XX] 11.

CHEMARE A LUI ALEXANDRU SCARLAT GHICA CĂTRĂ LOCUITORII INSTREINAŢI DÂNDU-LE DEOSEBITE PRIVILEGIURI NUMAI SĂ SE INTOARCĂ IN ŢARĂ. 1768

Milostieiu Bojeiu Iω Alecsandru Scarlat Ghica V-v. i Gospodin Pisah Gospodavşi. Vouă tuturor celor de multă vreme înstreinaţi spre alte părţi streine, vă facem în ştire, că aici ne-am încredinţat Domniea mea cum că voi aţi fi având mare poftă şi dorinţă de a veni la lăcuinţă aici în pământul ţării, dar aţi vrea să ştiţi pentru rândul aşăzământului dăjdii voastre în ce chip va să fie, fiindcă în vremea altora aţi fi fost năpăstuiţi peste dreptate, şi această sfieală având vă îndoiţi a veni. Pentru care iată cu această carte a Domniei mele vă adeverim şi vă încredinţăm milele şi dreptatea cu uşurarea ce veţi avea de către Domniea mea. Intâi pentru rândul dăjdii, că ori câţi de mulţi de veţi veni, dajdia voastră s'au hotărît a fi, cu ruptoare de trei mâni, adecă cel mai de frunte pe an tal. 12, cel de al doilea pe an tal. 8, iar cel de a treia mână cu tal. 6. Şi pe aceşti bani să vă cisluiţi voi dintre voi pe dreptate ca să daţi fieşte carele ce-l va ajunge dreptul său, şi de cât atâta mai mult nu veţi fi supăraţi nici bântuiţi de nimeni. Pentru că aceasta s'au hotărât aşa, ca să fie cu statornicie purure. Al doilea milă iarăşi este aceasta: ca ori câte vite veţi avea ale voastre vor fi apărate de văcărit strein tocmai ca şi ale pământenilor. Altă a treia milă va fi aceasta ca la vremea oeritului, ori câte oi veţi avea ale voastre, la zece

www.dacoromanica.ro

doă vi se vor erta a nu plăti oerit pe ele. Aşijderea şi pentru şăderea voastră, aveţi voe ca ori unde şi ori pe a cui moşie vă va plăcea locul să mergiţi să şădeţi şi de către stăpâmul moşiei, ori care va fi nici o supărare nu veţi avea, că şi slujba ce va fi să-i faceţi s'au curmat într'acest fel: adecă să aveţi a-i clăcui la anul dintâiu trei zile şi la anul al doilea şase; iar dela al treilea an înainte câte noă zile pe an şi nu mai mult. Aşijderea şi dijmă să-i daţi după obiceiu, din fâneţe, din semănături ce veţi face pe moşie zeciuială. Iar de grădini ce veţi face pe lângă casele voastre nici un fel de dijmă nu veţi da nimelui. Ci dar văzând cu toţii aceste mili folositoare şi pe dreptatea ce vă arătăm, nu trebue să aveţi altă îndoială, nici să vă mai sfiiţi cumvaşi; ci să vă îndemnaţi unii cu alţii şi cât de mulţi să năzuiţi la lăcuinţa pământului ţării; şi bine încredinţaţi să fiţi că toate aceste mili şi uşurinţe ce vă arătăm printr'această carte, de a pururea vor fi păzite şi nestrămutate şi veţi trăi în linişte şi fericire, cu toată dreptatea şi ocrotirea de către ori ce supărare, precum şi alţii atâţia streini ce au năzuit de au venit în ţară trăesc şi petrec cu toată dreptatea, şi că li se păzeşte neclintit aşăzământul ce li s'au făcut, după cum veţi fi şi auzit cu toţii dreptatea ce păzim Domniea mea la toată ţeara; şi mai vârtos cei ce năzuesc din streinătate; că la toate află milă şi uşurinţă. Ci vă luaţi seama şi vă încredinţaţi la toate acestea ce vă arătăm mai sus şi fără sfială năzuiţi cât de mulţi de veniţi la lăcuinţa pământului ţării şi veţi afla cu toţii milă, uşurinţă şi dreptatę pe de plin. Polico pisah Gospostavmi.

Febr. 6, 1768.

Vel Vist. procit.

Originalul să află în Arhiva Statului. (Nota lui N. Bălcescu).

(*Magazinu istoric*, II, pp. 300—302).

[XXI] 12.

URBARIUL SAU PONTUL BOERESCULUI FĂCUT DE ALEXANDRU MORUZI [1])

1. Fieşte care plug este datoriu a ara sau a grăpa într'un an, sau primăvara sau toamna la stăpânul moşiei câte 80 prăjini gospod fălceşti, iar nu mai mult.

[1]) Noi dăm acest urbariu astfel cum l-am găsit scris de un boier de pe atunci, dar actul oficial nu l-am putut căpăta. (Nota lui N. Bălcescu).

www.dacoromanica.ro

2. Cincisprezece prăjini gospod fălcești să prășască fiește care gospod pe tot anul, aseminea să strângă și să care la coșărul stăpânului roada acelor 15 prăjini păpușoiu, iară cei nevolnici și văduvele, cele fără nici un ajutoriu să nu se supere.

3. Treizeci prăjini gospod fălcești să săcere și să care la aria stăpânului moșiei fiește care gospod în fiește care an.

4. O falce de iarbă să cosască să o adune și să o clădească un gospod pe fiește care an și de va fi la un loc unde trebuința cere ca să-l și îngrădească.

5. Patru clăi să lucreze pe tot anul fiește care gospod la stăpânul moșiei, în zile ca acelea, care și până acuma se obicinuia a lucra la ori ce slujbă să va întâmpla a avea trebuință pe acea moșie ce lăcuie sătenii.

6. Doă care lemne de foc să ducă pe tot anul la casa stăpânului moșiei fiește care gospod carele va avea boii săi, iară de va fi casa stăpânului cu depărtare de două zile sau pădurea atuncea se va învoi cu stăpânul moșiei ca să-i lucreze altă slujbă, lemnile însă ce are să le care, stăpânul are a i le da și a plăti și brudina la trecătoarele apelor.

7. La meremeturile iazurilor și a morilor să dea lăcuitorii ajiutorul ce va fi de trebuință; iar când acestea să vor face din nou au să se facă cu cheltuiala stăpânului moșiei.

8. Dijma să se eie din toate a zecea cum și din legumile care se fac pentru neguțătorie osăbindu-se numai grădinile ce sânt pentru însuși a lor trebuință de hrană, și atât sătenii cât și lăturașii să fie îndatorați a o strânge și a o căra la arie și coșările stăpânului moșiei și nimenea să nu cuteze a rădica de pe țarine rodurile sămănăturilor sale mai înainte de a veni vechilul stăpânului moșiei să măsoare dijma, însă dator să fie și stăpânul ca fără întârziere să trimată pe vechilul său și să nu prelungiască vremea, căci prelungind lăcuitorul nu poate să fie supus a aștepta.

9. Dijma fânului însuși acei ce vor cosi pe moșie să fie datori a o strânge și a o clădi pe locul acela unde va cosi.

10. Dijma de stupi să fie la 50 unul, iar care nu va avea până la 50 să plătească câte cinci parale un stup.

11. Nici un feliu de băutură la satele și moșiile ce sânt cu stăpâni nu sânt slobozi lăcuitorii a vinde, nici să aducă dintr'altă parte, fără numai stăpânul moșiei este slobod a avea și a vinde după vechiul obiceiu, iar băuturile din însuși roadele și viile ce vor avea pe însuși moșia lăcuinței să fie slobozi numai pentru a lor însuși trebuință fiește care a le metaherisi până la 20 a lunei lui Dechemvr. necutezând a vinde și la alții în lăuntru în sat.

12. Pentru pășunea oilor și a stânelor stăpânul moșiei nu se îndatorește a da osăbit emaș pentru oi, fără tocmeală și învoire, afară numai dacă până la 10 sau 15 oi vor avea din săteni aceia carele sânt lipsiți de vaci și de boi și acelea dacă se vor pășuna chiar în emașul satului să fie slobode de plată, iară celelalte toate să plătească câte 4 parale pe an pentru pășunea lor, afară numai de

www.dacoromanica.ro

miei, iar dacă şi aceste câte 10 şi 15 oi a fieşte căruia sătean le vor împreuna unii cu alţii şi vor face stână, să se învoiască cu stăpânul prin tocmeală, căci nimenea nu poate a face stână fără tocmeală.

13. Ingrădirile ţarinilor şi coşărilor de păpuşoiu a stăpânilor moşiei să se facă de către însuşi sătenii moşiei, asupra căruia lăcuiesc după cum şi până acum s'au urmat.

14. La moşiile unde nu vor avea trebuinţă stăpânii de lucru hotărât, după cum să va putea învoi cu lăcuitorii aşa să se urmeze şi acea învoială să rămână şi să fie statornică.

15. Fieşte care om căsar sau holteiu în vârstă şi fără tată şi carele va fi vrednic de slujbă să aibă a lucra cele rânduite, iar flăcăul cel neînsurat ce şăde cu tatăl său în casă, de va fi şi de slujbă, să nu se supere, aseminea şi cei nevolnici şi văduvile fără de agiutoriu.

16. Cel care va fi dus în chirie pentru al său alişveriş să fie datoriu a plăti şi aşi pune om în locul său, iar cel ce va fi trimis de către sat cu vre o angărie pentru trebuinţa pământului satul să dee om în locul său.

17. La moşiile ce se vor afla lăcuitorii cu şăderea, acolo să aibă a lucra cele rânduite sau cale ca de 4 sau 5 ceasuri, iar nu mai mult, iar de s'ar întâmpla ca să-i ducă mai departe ca să lucreze până la 7 ceasuri să socotească şi să le ţie în samă perderea vremei a celor mai multe ceasuri a mersului şi a întoarcerei din hotărâtele slujbe a lucrului.

18. Fieşte căruia gospod este îndatorit stăpânul moşiei la moşie ce va fi îndestulată a da fruntaşului patru fălci pentru cosit, pentru vite, patru pentru păşunatul vitelor celor pentru trebuinţa hranei lui şi patru fălci pentru arătură i sămănătură. Mijlocaşului trei fălci de cosit pentru 6 vite, trei fălci pentru păşunatul lor şi trei fălci pentru arătură. Codaşului 2 fălci de cosit pentru 4 vite, 2 fălci pentru păşunea lor şi 2 fălci arătură. La a patrulea stare una falce, iarbă pentru 2 vite, una falce pentru păşunea lor şi una falce pentru arătură. Arăturile însă şi ţarinile lor să fie la o parte a moşiei arând şi sămănând unul lângă altul; iar când lăcuitorii vre unui sat vor arăta că n'au loc pentru arătură şi stăpânul moşiei îndărăbnicindu-se nu va voi a le da loc, atuncea cercetându-se cu amăruntul, dacă să va dovedi cu adevărat că lăcuitorii n'au loc, din locul de prisos ce va avea stăpânul moşiei să li să dea locu, după care loc stăpânul va lua dijma pe care lăcuitorii o vor căra la arie sau coşărul său, sau de nu se va mulţumi cu dijmă, atuncea pentru o falce de loc îi va plăti lăcuitorii şasă lei şi de dijmă nu va fi supărat; dar când pe acea moşie ce lăcuesc lăcuitorii nu va fi loc atunci să li să dee loc de pe megieşitele moşii, dacă va fi de prisos, însă locul ce li se va da să fie unde stăpânul moşiei va socoti, iar nu unde le va fi voea lor şi stăpânul moşiei pentru câte fălci de loc va da va priimi dela lăcuitori sau dijma sau câte şeasă lei pe falce, iar mai mult să nu se supere lăcuitorii.

www.dacoromanica.ro

Iar la moşiile ce nu vor fi îndestulate şi nu va fi loc îndestul pentru fânaţe i păşune şi arătură ca să dea lăcuitorilor numărul fălcilor hotărâte şi să rămână şi pentru însuşi trebuinţa stăpânului moşiei, atuncea acea moşie să se facă în trei părţi afară însă din pădure ce va fi pe dânsa, carele rămâne a stăpânului, din care părţi duoă părţi să se dea lăcuitorilor acei moşii, iar a treia parte să rămână pentru trebuinţa stăpânului şi lăcuitorii le vor împărţi între dânşii după analoghie.

(*Magazinu istoric*, II, pp. 303—308).

www.dacoromanica.ro

MONITORUL OFICIAL ŞI
IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI — 1940.

www.dacoromanica.ro

2 Vol. Lei 280.—

www.dacoromanica.ro

C. 56.146